

S A M L I N G A R

UTGIVNA AV

SVENSKA FORNSKRIFT-
SÄLLSKAPET

HÄFT. 251

LARS WOLLIN
SVENSK LATINÖVERSÄTTNING
I. PROCESSEN

hund 1981

fördelade i häften:

1. Flores och Blanzeflor. Utgånet.
2. Sanct Patriks-Sagan. Utgånet.
3. Peder Månssons Stridskonst och Stridslag. Utgånet.
4. Vadstena Kloster-Reglor. Utgånet.
- 5, 6. Herr Ivan Lejon-Riddaren. Häft. 1, 2. Utgångna.
7. Namnlös och Valentin. Utgånet.
- 8, 9. Ett Forn-Svenskt Legendarium. Häft. 1, 2. Utgångna.
10. Konung Erik den XIV:des Krönika. Utgången.
11. Svenska Medeltidens Bibel-arbeten. Band I. Häft. 1. Utgånet.
12. Ett Forn-Svenskt Legendarium. Häft. 3. Utgånet.
13. Herr Ivan Lejon-Riddaren. Häft. 3 (slutet). Utgånet.
- 14, 15. Sagan om Didrik af Bern. Häft. 1, 2. Utgångna.
16. Svenska Medeltidens Bibel-arbeten. Band I. Häft. 2. Utgånet.
- 17, 18. Ett Forn-Svenskt Legendarium. Häft. 4, 5. Utgångna.
19. Svenska Medeltidens Bibel-arbeten. Band II. Häft. 1. Utgånet.
20. Svenska Medeltidens Bibel-arbeten. Band II. Häft. 2. Utgånet.
21. Hertig Fredrik af Normandie. Utgånet.
22. Sagan om Didrik af Bern. Häft. 3 (slutet). Utgånet.
23. Konung Alexander. Häft. 1.
24. Svenska Medeltidens Bibel-arbeten. Band I. Häft. 3 (slutet).
25. Konung Alexander. Häft. 2.
26. Svenska Medeltidens Bibel-arbeten. Band II. Häft. 3 (slutet). Utgånet.
27. Skrd-Ordningar. Utgånet.
28. Ett Forn-Svenskt Legendarium. Häft. 6.
- 29, 30. Heliga Birgittas Uppenbarelser. Häft. 1, 2.
31. Ett Forn-Svenskt Legendarium. Häft. 7.
32. Bonaventuras Betraktelser öfver Christi lefverne.
33. Legendan om Gregorius af Armenien.
- 34—38. Heliga Birgittas Uppenbarelser. Häft. 3—7. Häft. 3, 5 utgångna.
39. Konung Alexander. Häft. 3 (slutet).
40. Sveriges Dramatiska Litteratur. Häft. 1.
41. Helige Bernhards Skrifter. Häft. 1.
42. Ett Forn-Svenskt Legendarium. Häft. 8.
- 43, 44. Svenska Medeltidens Rim-Krönikor. Häft. 1, 2. Utgångna.
45. Helige Bernhards Skrifter. Häft. 2 (slutet).
- 46—49. Svenska Medeltidens Rim-Krönikor. Häft. 3—6.
50. Susos Gudelige Snilles Väckare. Häft. 1.
51. Svenska Medeltidens Rim-Krönikor. Häft. 7 (slutet).
52. Ett Forn-Svenskt Legendarium. Häft. 9.
- 53, 54. Susos Gudelige Snilles Väckare. Häft. 2, 3 (slutet).
55. Sveriges Dramatiska Litteratur. Häft. 2.
56. Ett Forn-Svenskt Legendarium. Häft. 10.
- 57—60. Själens Tröst. Häft. 1—4 (avslutad).
61. Ett Forn-Svenskt Legendarium. Häft. 11 (slutet).
62. Heliga Birgittas Uppenbarelser Häft. 8.
- 63, 64. Skrifter till läsning för klosterfolk. Häft. 1, 2 (avslutad).
65. Heliga Birgittas Uppenbarelser. Häft. 9.
66. Gersons bok om djefvulens frestelse. Tryckt 1495 (facsimile).
67. Sveriges Dramatiska Litteratur. Häft. 3.
- 68—70. Klosterläsning Häft. 1—3 (avslutad).
- 71, 72. Sveriges Dramatiska Litteratur. Häft. 4, 5 (slutet).
- 73—76. Svenska Medeltids-Postillor. Del 1, 2.
77. Gersons Lärdom att dö. Tryckt 1514 (facsimile).
- 78—80. Medeltids Dikter och Rim. Häft. 1—3 (avslutad).
81. Heliga Birgittas Uppenbarelser. Häft. 10.
82. Läke- och Örte-Böcker. Häft. 1.
83. Heliga Birgittas Uppenbarelser. Häft. 11 (slutet).
84. Läke- och Örte-Böcker. Häft. 2.
- 85—89, 92—95, 98—100, 103, 105, 108, 110, 112, 114, 118, 120, 123, 130, 138, 142, 145, 147, 149, 150, 152. Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket. Häft. 1—29 (avslutad).
90. Läke- och Örte-Böcker. Häft. 3 (slutet).
91. Prosadikter från Medeltiden. Häft. 1.

Svensk latinöversättning

I. Processen

Lars Wollin

AKADEMISK AVHANDLING

som för avläggande av filosofie doktorsexamen vid Humanistiska fakulteten vid universitetet i Lund kommer att försvaras offentligt på Institutionen för nordiska språk, sal 435, Helgonabacken 14, Lund, tisdagen den 26 maj 1981 kl. 10.00.

Organization LUND UNIVERSITY Department of Scandinavian Languages Helgonabacken 14 S-223 62 LUND - Sweden	Document name DOCTORAL DISSERTATION	
Author(s) Lars Wollin	Date of issue May 1981	
	CODEN: LUHSDF(HSNS-1008)/1-276(1981)	
Sponsoring organization		
Title and subtitle Svensk latinöversättning. I. Processen. (Swedish Latin Translation. I. The Process.)		
Abstract The present dissertation has a double purpose: 1. To demonstrate a method of general validity for the analysis and description of translation, regarded as a language act, a process. The method is intended to be both grammatically stringent and practicably applicable in quantitative investigations of large amounts of authentic material. 2. To say something of importance, as a result of applying this method, about the translating activity that took place at the Monastery of Vadstena during the late Middle Ages. The results of the investigation document the individual varieties of the translating process in a far more concrete way than is usual in current theoretical literature on the subject. This documentation provides a basis for the further exploration along the same lines of translating activity and translation history.		
Key words Contrastive Analysis Syntax Historical Linguistics Translation Old Swedish		
Classification system and/or index terms (if any)		
Supplementary bibliographical information Published in Svenska Fornskriftsällskapets Samlingar (251) and in Lundastudier i nordisk språkvetenskap (A 34).		Language Swedish Engl. summary
ISSN and key title		ISBN 91-7408-068-7
Recipient's notes	Number of pages 276	Price
	Security classification	

Distribution by (name and address) (Tel. 018/14 76 85)
 Svenska Fornskriftsällskapet, c/o Börje Tjäder, Junkilsgatan 9, 752 28 UPPSALA.
 Walter Ekstrand Bokförlag, Box 1094, S-221 04 LUND, Sweden (Tel. 046/15 21 50).
 I, the undersigned, being the copyright owner of the abstract of the above-mentioned dissertation, hereby grant to all reference sources permission to publish and disseminate the abstract of the above-mentioned dissertation.

Signature

Date 1981-04-27

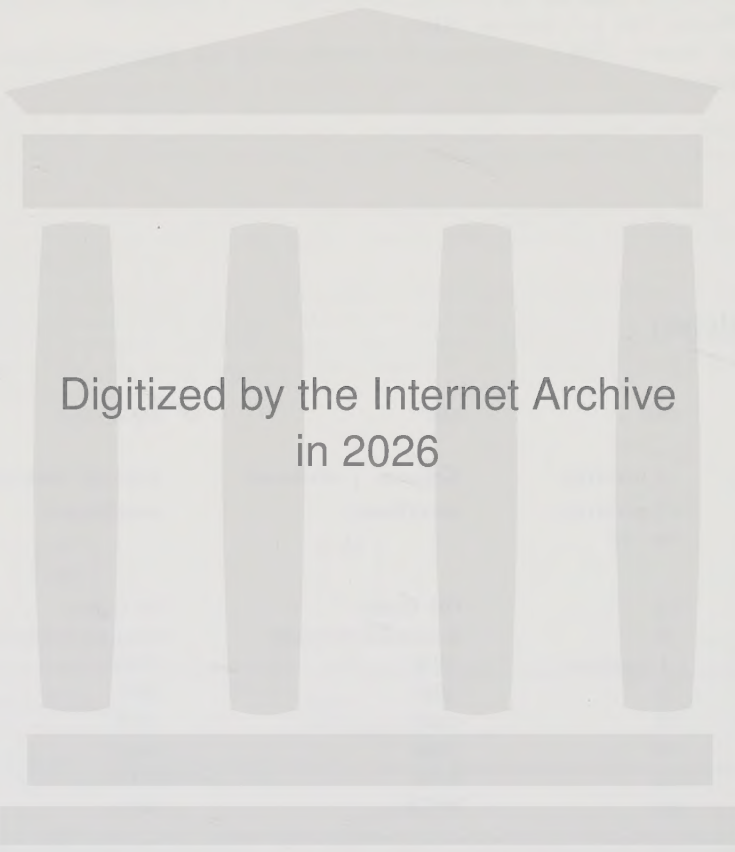
Källor och litteratur

Komplettering

- Bekker-Nielsen, H., Damsgaard Olsen, Th. & Widding, O. (1965), *Norrøn fortællekunst*. København.
- Bergh, Birger (1971), *Sancta Birgitta, Revelaciones book V. SFSS. Serie 2. Latinska skrifter. VII: 5*. Uppsala.
- CCS=Corpus codicum suecicorum medii aevi . . . Redigendum curavit E. Wessén. Vol. 1—. Hafniae 1943—.
- Siegel, Sidney (1956), *Nonparametric Statistics for the Behaviorial Sciences*. Tokyo.

Rättelser

sid	rad	står	skall vara
40	5 nedifrån	Regnum caelorum	Regnum caelorum
41	12 nedifrån	ponifikatet	pontifikatet
45	16—17	IA	IA hic
118	12	OO hänne	IO hänne
123	6	konjunkturformen	konjunktivformen
205	1 nedifrån	(214)	(243)
218	9	(255)	(254)
	10	(255)	(254)
258	9	(255)	<i>utgår</i>
260	2	BiEx	BiVII
	25	BiVII	BiEx

Digitized by the Internet Archive
in 2026

SAMLINGAR

UTGIVNA AV

SVENSKA FORNSKRIFT-SÄLLSKAPET

HÄFT. 251

LARS WOLLIN

SVENSK LATINÖVERSÄTTNING

I. PROCESSEN

LARS WOLLIN

SVENSK
LATINÖVERSÄTTNING

I. PROCESSEN

Bloms Boktryckeri, Lund 1981

Förord

Åtskilliga personer i min omgivning har på skilda sätt varit mig till hjälp och stöd i detta arbetes tillkomst. Jag tackar dem alla — och nämner några nedan.

Min handledare, professor Gösta Holm, väckte för numera över ett decennium sedan mitt intresse för den svenska latinöversättningen som språkvetenskapligt forskningsfält. Han har sedan följt mitt arbete genom åren med aldrig svikande engagemang och uppmuntran. Mitt tack går i första rummet till honom.

Omsorgsfull läsning och konstruktiv kritik har ägnats bokens manuskript av Gösta Holm, Gertrud Pettersson, Christer Platzack samt Carin och Sven Sandqvist. — Stor glädje har jag också haft av tankeutbytet med en mängd kolleger vid Institutionen för nordiska språk i Lund. Nämnas bör Gunilla Byrman, Bengt Danielson, Jan Einarsson, Lars-Johan Ekerot, Inger Haskå, Nils Jörgensen, Carl-Erik Lundbladh, Anna Orrling Welander, Jan Svensson och Åke Törnblom.

Av professor Bertil Ejder har jag fått värdefulla synpunkter på det fornsvenska textmaterialet, av professor Birger Bergh och docent C.-G. Undhagen på det latinska.

Personalen i låneexpeditionen och på handskriftsavdelningen vid Lunds Universitetsbibliotek har varit mig till stor hjälp med att framskaffa de inte alltid helt lättåtkomliga texterna.

Statistisk konsult har varit civ.ing. Tore Persson, och den engelska sammanfattningen har granskats språkligt av lektor Richard Fisher. — Därtill har min far, Ulf Wollin, varit mig till hjälp vid viktig franskspråkig korrespondens med filologisk expertis.

I arbetets forcerade slutskede har det goda samarbetet med Bloms Boktryckeri känts betryggande. — Mikael Anjou, Bengt Danielson och Carl-Erik Lundbladh har också varit till stor hjälp med korrekturläsning.

Slutligen riktar jag mitt tack till Svenska Fornskriftsällskapets styrelse — dels för att mitt arbete upptagits i sällskapets Samlingar, dels för generöst ekonomiskt bidrag till tryckningen.

Lund i april 1981

Lars Wollin

Innehåll

	sid.
Förord	V
1. Inledning	1
1.1 Syfte	1
1.2 Teoretiska och metodiska utgångspunkter	2
1.2.1 Översättning: substitution och ekvivalens	2
1.2.2 Undersökningens avgränsning	2
1.2.3 Undersökningens uppläggning	3
1.3 Material	4
1.3.1 Texterna	4
1.3.2 Materialets omfattning	9
1.3.3 Materialets tillförlitlighet	10
1.4 Grundläggande analys	11
1.5 Kring översättningens teori. Forskning om översättning	20
2. Processanalysen. Metod	24
2.1 Metodiska utgångspunkter. Primärledet. Disposition	24
2.2 Processen på meningens nivå. Versionskomplexet	25
2.3 Processen på meningsledets nivå. Operationen	28
2.4 Operationens räckvidd	31
2.5 Justeringens dimensioner. Operationens typologi	35
2.6 Operationens huvudtyper	39
3. Strukturjusteringens former och omfattning	50
3.1 Justering på meningsnivå	50
3.2 Justering på lednivå	54
3.2.1 Operationstypernas frekvens	54
3.2.2 Operationens omfattning. Spridande och samlande tendenser	59
4. Översättarens ambitioner och översättningens villkor	65
4.1 Planerade och mekaniska operationer	66
4.2 Spontana och betingade operationer	78
5. Operationerna	90
5.1. Operationer med bevarat innehåll och justerat lexikon	91
5.1.1 Operationer med bevarad syntaktisk struktur	91
1. Strukturell identitet. — Kongruenta komplex	91
5.1.2 Strukturjustering	97
5.1.2.1 Strukturjustering med bevarat ledantal	97
2 Transponering	98
3 Funktionsjustering	104
5.1.2.2 Antalsjustering	112
5.1.2.2.1 Antalsjustering med bevarad ledavgränsning: redundansjustering	112
4—5 Redundansaddition och redundansstrykning	113
6—7 Dubblering och reduktion	144
Dubblering	145
Reduktion	152
5.1.2.2.2 Upplöst ledavgränsning	163
5.1.2.2.2.1 Upplöst ledavgränsning med bevarad nivå	164
8 a—9 a Divergens och konvergens	164
8 b—9 b Supplering och verbindragning	181
Supplering	181
Verbindragning	186
5.1.2.2.2.2 Nivåjustering	187
10 a—11 a Ledrelaterad höjning och sänkning	189

10 b1—11 b1 Predikatsförskjutande höjning och sänkning	207
10 b2—11 b2 Meningsomfattande höjning och sänkning	218
12 Blandning	228
5.2 Innehållsjustering	235
6. Översättningen som process, Vadstena-traditionen	240
Summary	246
Appendix I. Tabeller	252
Appendix II. Operationsregister	256
Appendix III. Excerperingsprinciper. Materialöversikt	259
Källor och litteratur	265

Tabeller

Tabell 1. Andel VK med olika antal MS i latinsk resp. svensk version ...	51
Tabell 2. Antal makrosyntagmer. Antal latinska resp. svenska makrosyntagmer per 100 versionskomplex	53
Tabell 3 a. Operationer. Fördelning på huvudtyper	55
Tabell 4. De strukturjusterande operationstypernas rangordning inom resp. textpar	59
Tabell 5. Ordantal i led resp. operationer	61
Tabell 6. Ledantal i operationer	62
Tabell 7. Mekaniska operationer. Relativ frekvens	71
Tabell 3 b. Strukturjusterande operationer. planerade. Fördelning på huvudtyper	77
Tabell 8. Fria och tvingande strukturer. Relativ frekvens	82
Tabell 9. Betingade operationer. Relativ frekvens	83
Tabell 10. Strukturjustering vid latinska påståendemeningar	84
Tabell 3 c. Strukturjusterande operationer. planerade, spontana. Fördelning på huvudtyper	88
Tabell 11. Kongruenta VK. Fördelning på MS-typer	93
Tabell 12. De elva mest frekventa dispositionstyperna bland kongruenta påståendemeningar	94
Tabell 13. Transponeringens frekvens i texten	99
Tabell 14. Transponering. Höger- och vänsterriktade samt betingade och spontana operationer	100
Tabell 15. Betingad resp. spontan transponering vid strukturtvång resp. »fri» struktur i förlagan	103
Tabell 16. Direkt och indirekt samt planerad funktionsjustering	106
Tabell 17. Funktionsjusteringens variation	107
Tabell 18. Funktionsjusteringens utformning. De tio mest frekventa kombinationerna	108
Tabell 19. Redundansjustering genom addition eller strykning	114
Tabell 20. Divergens och konvergens	166
Tabell 21. Supplerings frekvens i texten	182
Tabell 22. Supplerade ledtyper i svensk version utom FV	184
Tabell 23. Nivåjustering. Typfördelning	189
Tabell 24. Ledrelaterad nivåjustering	190
Tabell 25. Predikatsförskjutande nivåjustering. Kombinationer	209
Tabell 26. Meningsomfattande nivåjustering	219
Tabell 27. Innehållsjustering	236
Tabell 28. Textparens andelar av belagda operationer	242
Tabell 1, 3, 7, 8, 9 och 10 återkommer i Appendix I med uppgifter om absolut frekvens.	

Figurer

Figur 1. Relationen versionskomplex : makrosyntagm	28
Figur 2. Justeringsdimensioner och operationsklasser	36
Figur 3. Modell av VK med två MS i förlagan och en MS i produktversionen	54
Figur 4. Relationen primärled : operation	61
Figur 5. Strukturjusteringens kompletterande typologi	65
Figur 6. Plan över operationsgenomgången i kap. 5	91

1. Inledning

1.1 Syfte

Den undersökning vars första del här presenteras har ett trefaldigt syfte:

1. Att presentera en generellt giltig metod för analys och beskrivning av översättning, fattad som en språkhandling, en process.

Metoden vill förena ett visst mått av teoretisk stringens med praktisk tillämpbarhet — på autentiskt material av större omfång och i en kvantitativt inriktad beskrivning.

2. Att med tillämpning av nämnda metod säga något väsentligt om den översättningsverksamhet — främst tolkning från latin till fornsvenska — som under yngre medeltid bedrevs vid Vadstena kloster.

Undersökningen vill bidra till en mer precis och nyanserad uppfattning om den språkhistoriskt viktiga interferensen mellan latin och folkspråk i den svenska senmedeltidens klostermiljö.

3. Att i ett kontrastivt grepp och i några väsentliga aspekter belysa (forn)svensk och latinsk meningsbyggnad.

Undersökningen omfattar två principiellt fristående delar. Del 1 svarar mot de två första momenten ovan, del 2 mot det tredje.

Som framgår av målbeskrivningen, är undersökningens perspektiv dels allmänt grammatiskt, dels språkhistoriskt. Det förra innebär en koncentration på syntax: meningsbyggnaden i förlaga och produktversion studeras systematiskt. Det senare kommer främst till uttryck i materialurvalet, som är helt inriktat på Vadstenalitteratur. Perspektivet är alltså historiskt synkroniskt.

Dispositionen av denna bok redovisas nedan i kap. 2.1, s. 25. — I detta inledande kapitel presenteras fortsättningsvis först de teoretiska och metodiska utgångspunkterna för hela företaget (1.2), därefter det undersökta textmaterialet (1.3) och den grund-

läggande analysmetoden (1.4). Slutligen (1.5) försöker jag kort antyda några mer generella dimensioner av översättningsbeskrivningen och placera in mitt eget arbete i dessa sammanhang. Samtidigt nämner jag några olika arter av översättningsforskning.¹

1.2 Teoretiska och metodiska utgångspunkter

1.2.1 *Översättning: substitution och ekvivalens*

Översättning innebär en språklig omkostymering av ett givet tankegods. Förlagans text inrymmer de enheter ur utgångsspråkets lexikon — framför allt ord och morfem — som översättaren byter ut mot liktydigt stoff ur målspråkets lexikon. Bytet sker i princip utan konsekvenser för den förmedlade informationens mängd och innehåll. Författarens budskap skall av översättaren återges intakt, blott i annan språklig dräkt. — Principen har ingen absolut giltighet ens i teorin, än mindre i autentiskt material.

Översättningen som process kan, bland andra tänkbara metoder, studeras genom systematisk jämförelse mellan de två versionerna vad avser textens uppbyggnad. — Processen som sådan upphörde när översättaren lade ned sin penna, men spåren av hans verksamhet består: som relationer mellan enheter i hans förlaga och motsvarande enheter i hans produkt. Dessa relationer varierar på en mångfald sätt det grundläggande temat: utskiftat ordmaterial, bevarad betydelse. De kan i ett material som det här aktuella vara fördunklade eller förvrängda i detaljer, till följd av texternas långa och vanskliga trädning, men i allt väsentligt torde de vara åtkomliga för konsekvent analys. Att demonstrera en sådan analys är ett av syftena med denna bok.

Uppgiften måste emellertid preciseras och ges ett hanterligt format.

1.2.2 *Undersökningens avgränsning*

En beskrivning av översättningen som språklig process måste ta fasta på de dimensioner av språket i vilka översättarens ambition och skicklighet faktiskt påverkar utformningen av hans produkt.

¹ En koncentrerad presentation av hela undersökningen ges i Wollin 1980.

Det betyder sådant som inte är givet i målspråkets egen struktur (som t.ex. ljudskick och morfologiskt system) utan är underlagt den skrivandes val — såsom ordval och ordförråd, sats- och meningsbyggnad. Översättaren återspeglar i detta val, mer eller mindre medvetet, dels sin egen grundläggande uppfattning av innehållet i förlagans budskap, dels graden av vilja och förmåga att till målspråket överföra de nyanser i innebörd och stil han kan tycka sig urskilja. En lingvistiskt orienterad beskrivning av översättningsprocessen bör alltså vara semantiskt-syntaktiskt-stilistiskt inriktad.

Språkteoretiska arbeten, ägnade beskrivningen av översättning, utgår ofta — dock långt ifrån alltid — mer eller mindre explicit från *ordet* som den grundläggande enheten i argumentationen. Man diskuterar t.ex. avgränsningen av betydelsefält i utgångsspråk och målspråk, den eventuella stilistiska effekten av olika ordval, av variationer i fraseologi osv. — Själv väljer jag att arbeta med *syntaktiskt* definierade enheter av (oftast) större omfång än ordets, som satsdelar, satser och meningar. Semantiska och (i mindre grad) stilistiska dimensioner blir aktuella i den mån de ter sig relevanta för karakteristiken av de syntaktiska elementen.

1.2.3 Undersökningens uppläggning

Det gäller alltså att fastställa och klassificera de olika arterna av relation mellan korresponderande syntaktiska enheter i förlaga och produktversion.

I en inledande och grundläggande fas av arbetet måste dessa syntaktiska enheter själva definieras och avgränsas i texten — förlaga liksom produktversion — på ett entydigt och konsekvent sätt. Sådana syntaktiskt avgränsade textelement utgör därefter, i ett senare skede, byggstenarna i analysen av förhållandet mellan versionerna. Hela företaget måste alltså genomföras i två steg.

Det första av dessa båda steg består i en grundläggande syntaktisk analys (beskriven nedan i avsnitt 1.4). Analysen innebär segmentering av båda versionernas text i makrosyntagmer, meningar och meningsled. — Det senare steget tillhör processanalysen. (Dennas metod beskrivs nedan i kap. 2, och dess resultat redovisas i resten av boken.)

Den grundläggande analysen och segmenteringen har — med

vissa modifikationer — kunnat anknytas till moderna men beprövade modeller för grammatisk analys och beskrivning av nutida svenskt tal- och skriftspråk. — Processanalysen däremot har genomförts utan kända förebilder i tidigare forskning.

1.3 Material

Undersökningens material utgörs av fem fornsvenska texter, över-satta från latin, jämte deras resp. förlagor. Till grund för excerperingen ligger stickprov, parallellt dragna ur produktversioner och förlagor. — De fem textparen presenteras i detta avsnitt, med uppgifter om anlitade editioner, utgåvor och handskrifter (1.3.1). Därefter redovisas materialets omfång (1.3.2) samt diskuteras dess tillförlitlighet i relation till undersökningens frågeställning och resultat (1.3.3).

1.3.1 *Texterna*

De fem förlagorna är de nedanstående.²

BiVII: Birgitta, *Revelationum liber VII*

BiEx: Birgitta, *Revelationes extravagantes*

Me: Mechtild, *Liber specialis gracie*. Översättare: Jöns Budde

Bo: Bonaventura, *Meditationes vitae Christi*

Tho: Thomas de Froidmont, *Liber de modo bene vivendi ad sororem*

Dessa verk översattes till fornsvenska i Vadstena kloster under dettas uppgång och blomstring i sen medeltid (från 1300-talets sista decennier till — ungefär — 1400-talets utgång). Alla översättningar utom Jöns Buddes Me-tolkning är anonyma.

Texterna och riktlinjerna för deras excerpering presenteras närmare nedan.

BiVII: Birgitta, *Revelationum liber VII*. — Texten, som avslutar den svit av sju böcker i vilken merparten av Birgittas 'uppenbarelser inryms, tillkom under eller i samband med

² De anförda förkortningarna avser oftast hela textparet, alltså såväl förlaga som produktversion.

³ En översikt över Birgittatexternas historiska bakgrund med referenser ger t.ex. Klockars 1966.

Birgittas pilgrimsfärd från Rom över Neapel och Cypern till det heliga landet åren 1372—73. Den latinska texten är — som i övriga böcker av uppenbarelserna — resultatet av en översättning från hennes egen svenska relation.³

Återöversättning till fornsvenska torde ha utförts före Vadstena-klostrets invigning 1386 — sannolikt i början av 1380-talet.⁴

Sjunde boken innehåller uppenbarelser av rikt skiftande slag, sammanhållna inom en lös kronologisk ram. Högdpunkter är de båda berömda visionerna av korsfästelsen och jungfrufödseln.

Den latinska texten är utgiven av Bergh 1967.⁵ Min excerpering bygger på denna edition, kollationerad dels mot editio princeps, det s.k. Ghotan-trycket (Lübeck 1492), dels mot i apparaten anförda hskrr med Vadstena-proveniens. Den av två eller flera konkurrerande läsarter vartill den fornsvenska texten närmast ansluter sig har därvid givits företräde.⁶

Den fornsvenska texten är utgiven av Klemming.⁷ Till grund för Klemmings text ligger en enda, relativt tidig hskr: *cod Holm A 5 a*, daterad (av Klemming) till omkr. 1420. Som emellertid påvisats av Stähle⁸ företer den omkr. 100 år yngre (och av Klemming föraktade) *cod Ups C 61* en väsentligt bättre text: det förefaller uppenbart att denna sena hskr (som innehåller merparten av Birgittas uppenbarelser på fornsvenska) åtminstone i stora partier, däribland bok 7, bevarat en mer ursprunglig — dvs. hårdare latiniserande — version av den fornsvenska återöversättningen,⁹ medan den av Klemming avtryckta *A 5 a* bär präglet av

⁴ Westman 1911 s. 57, Kraft 1929 s. 41. — Detta är den numera gängse uppfattningen om (huvuddelen av) den fornsvenska Birgitta-textens tillkomst. Försök att hävda denna svenska versions prioritet i förhållande till den latinska har gjorts (Steffen 1909) men avvisats av främst Westman och Kraft. För begränsade partier av textmassan har liknande argumentering förts av Hollman 1956 s. 100 ff. (Rev. Extravagantes) och av Bergh 1971 s. 16 ff. (bok 5).

⁵ SFSS ser 2 band VII: 7.

⁶ Då dessa läsarter — naturligt nog — ofta pekar mot Vadstena och då Berghs utgåva principiellt favoriserar andra förgreningar av traditionen (a.a. s. 94), blir avvikelserna från editionens text i den förlaga jag postulerar inte alldeles fåtaliga.

⁷ BU 3 s. 233—295.

⁸ Stähle 1956 s. 12 ff.

⁹ Till Stähles uppfattning — i varje fall vad gäller bok 5—7 — ansluter sig Gussgard 1961 (s. 24; Gussgards undersökning av *C 61* är dock främst

senare språklig bearbetning i syntaktiskt och fraseologiskt »försvenskande» riktning.

Cod C 61 är tyvärr ännu outgiven och har mig veterligt aldrig utnyttjats av språkforskarna, som i stället byggt sina studier i Birgittas och uppenbarelsernas svenska språk uteslutande på Klemmings utgåva. Med hänsyn till min undersöknings syfte har jag funnit det naturligt att anlita den version av den fornsvenska texten som rimligen måste komma närmast översättaren själv. — Jag har därför valt att lägga cod Ups C 61, inte cod A 5 a i Klemmings text, till grund för analysen av svensk version av Birgittas sjunde bok.¹⁰

Valet av C 61 får inga större konsekvenser för möjligheten av jämförelse mellan mina resultat och andras (en jämförelse som är aktuell först i del 2). Avvikelserna mellan dessa båda versioner av den fornsvenska texten är nämligen föga dramatiska, om också relativt många och ganska entydiga i sin tendens.¹¹

BiEx: Birgitta, *Revelationes extravagantes*. — Texten författades vid spridda tillfällen under Birgittas senare livstid. Tillkomstvillkoren för den latinska texten torde vara identiska med dem som gäller för sjunde boken.

Återöversättningen till fornsvenska härrör, troligen i sin helhet, från ett annat översättningsföretag än revelationernas huvudmassa. Sannolikt utfördes den under sent 1400-tal.¹²

Texten innehåller kommentar till och utvidgning av *Regula Salvatoris*, Birgittinordens regel. Man finner detaljerade instruktioner för det dagliga livet inom orden, tekniskt exakta byggnadsanvisningar för det planerade kyrkobygget i Vadstena o.dyl.

inriktad på uppenbarelsernas bok 3). — Flera händer har varit verksamma i C 61; böckerna 5, 6 och 7, som följer i svit (ss. 539—1104), är skrivna av samma hand.

¹⁰ Exemplen från BiVII i de följande kapitlen återger alltså texten enligt cod. C 61. Vid jämförelse med Klemmings text ligger den mest påfallande skillnaden i ortografin.

¹¹ En systematisk inventering av dessa avvikelser kunde — som framhålls redan av Ståhle — ge en intressant antydan om linjer och tendenser i Vadstena-klostrets interna språkutveckling. — Något av en sådan antydan ges f.ö. redan i studiet av de s.k. dubbeluttrycken (jfr nedan s. 151 f.) i den C 61 närstående cod Holm. A 5 b (utg. i CCS X 1949) — jfr Ahlberg 1942 s. XVII f.

¹² Rimligen dock före Ghotan-trycket 1492 — se Hollman 1956 s. 100 f. samt nedan s. 181 not 53.

Framställningen är i stora delar torrare och sakligare än i de övriga texterna.

Den latinska texten är utgiven av Hollman 1956¹³ — av mig kollationerad mot Ghotan-trycket och i apparaten anförda hskrr enligt mönstret för BiVII ovan.

Den fornsvenska texten är utgiven av Klemming¹⁴ efter den enda bevarade mer fullständiga handskriften, daterad 1487—96.¹⁵

Me: Mechtild von Hackeborn, Liber specialis gracie. — Mechtild föddes enligt flertalet uppgifter 1241. Texten utformades först på hennes modersmål, medellågtyska, varifrån den översattes till latin.

Jöns Budde, munk i Vadstena-klostrets filial i Nådendal i Finland, en av den svenska senmedeltidens mest produktiva skribenter, översatte den latinska texten till svenska under ett tillfälligt uppehåll i Vadstena våren 1469.

Mechtild nämns som en typisk representant för s.k. nunne-mystik. Hennes uppenbarelser är exalterade visioner, främst av Kristus och jungfru Maria, framställda i allegoriskt överlastad form.

Jöns Buddes Me-tolkning presenteras av Geete 1899 och diskuteras ytterligare i en monografi av Laurén 1972, inriktad på handskriftstradition och översättningsteknik.¹⁶

Min excerpering av förlagan utgår från två handskrifter: *cod Ups C 198* och *cod Ups C 522*¹⁷, båda av Laurén daterade till »omkr. 1470»¹⁸. De överensstämmer sinsemellan mycket nära, och Laurén anser att den senare »i huvudsak» är en avskrift av den förra.¹⁹ Dessa handskrifter har jag kollationerat mot den

¹³ SFSS ser 2 band V.

¹⁴ BU 4 s. 49—120.

¹⁵ *Manus. Germ. fol.* 726 — se Klemming, BU 5 s. 150 samt Gödel 1916 s. 27 f.

¹⁶ Jöns Buddes översättarkonst i stort behandlas av Noreen 1944, främst med inriktning på ordförrådet. — Noreen (vars omdömen om Buddes stil refereras närmare nedan i kap. 6) återger också i autentisk språkform (a.a. s. 66 ff.) den intressanta relation av JB själv som av en tillfällighet bevarats: han skulle, styrkt av en nattlig uppenbarelse av den heliga Mechtild i egen person, ha översatt hennes bok på bara 14 dagar. Det som bevarats till nutiden av hans översättning fyller i Geetes utgåva 358 oktavsidor.

¹⁷ Geete a.a. s. XV f., Laurén a.a. kap. 3.

¹⁸ Laurén a.a. s. 53.

¹⁹ Laurén a.a. s. 40.

veterligen senaste utgåvan, tryckt i Solesmes 1877 och byggd på en handskrift slutförd 1370.²⁰ Uppsala-handskrifterna — som är utförda i Vadstena — har självfallet givits företräde framför Solesmes-trycket vid de relativt fåtaliga avvikelser som noterats.

Den fornsvenska texten är utgiven av Geete 1899.²¹ Editionen bygger på *cod Holm A 13*, av Laurén likaså daterad till »omkring 1470»²².

Laurén gör troligt, dels att de båda latinska Uppsala-handskrifterna är direkta avskrifter av JB:s egen förlaga, dels att A 13 är en direkt avskrift av hans egenhändiga nedskrift av översättningen. Är detta riktigt, måste den texthistoriska grundvalen för mitt studium av Jöns Buddes Me-tolkning anses mycket betryggande.

Bo: B o n a v e n t u r a, Meditationes vitae Christi. — Attribueringen till Bonaventura (som levde på 1200-talet) är korrekt endast vad avser ett smärre parti av texten — avsnittet ur passionshistorien. I övrigt anses verket vara en kompilation av en okänd toskansk franciskanermunk, författat i början av 1300-talet på italienska och senare översatt till latin.²³

Den svenska översättningen dateras av Klemming till slutet av 1300-talet, av H. Magerøy till »omkr. 1400»²⁴.

Texten är en fritt hållen och fantasifullt utbroderad parafras på evangeliernas och allehanda apokryfiska källors berättelser om Jesu liv, pina, död och uppståndelse. Framställningen växlar med viss livfullhet mellan relation och dialog.

Språket i den fornsvenska översättningen har beskrivits — med inriktning på meningsbyggnaden men helt utan hänsyn till förlagan — i en monografi av Tisell 1975.

Den latinska texten har jag excerperat i två, inbördes kollationerade renässanstryck: Neapolis 1571 och Moguntiae (Mainz) 1609 (det senare i bibliotekens kataloger betecknat Vatikaneditionen.) Avvikelserna pekar på ett närmare samband med den fsv. texten i det senare trycket, vars text alltså givits företrädet.

²⁰ Geete a.a. s. XIV och XVI f., Laurén a.a. s. 52.

²¹ SFSS 32.

²² Laurén a.a. s. 53.

²³ Fischer 1932 s. 479 ff.; se även Dictionnaire . . . tom 1 1932 sp. 1851.

²⁴ Klemming 1860 s. III resp. KLM 2 sp. 82.

Den fsv. texten är utgiven av Klemming 1860.²⁵ Den hskr som utnyttjats²⁶ daterar Klemming till »omkring 1420».²⁷

Tho: Thomas de Froidmont, Liber de modo bene vivendi ad sororem. — Cistercienserbrodern Thomas de Froidmont (eller de Beverley) levde omkr. 1150—1225.²⁸ Hans här aktuella bok har länge tillskrivits St Bernhard av Clairvaux, så mig veterligt alltid i Sverige.²⁹ Den föräldrade attribueringen är emellertid sedan länge korrigerad,³⁰ och texten presenteras här under numera vedertaget författarnamn.

Tillkomsten av den fornsvenska versionen förlägger utgivaren O. Wieselgren till »slutet af 1400-talet».³¹

Boken är riktad till den fromma ordenssystem, ständigt apostroferad i texten. Innehållet är allmän kristlig uppbyggelse.

Texten är hittills föga uppmärksammas i språkforskningen.

Min excerpering av den latinska texten bygger på utgåvan av 1854 i Mignes Patrologi.³² Viss kollationering har gjorts mot några äldre tryck,³³ varvid inga nämnvärda avvikelser belagts.

Den fornsvenska texten är utgiven av Wieselgren 1866.³⁴ Den textbärande handskriften³⁵ daterar Wieselgren³⁶ till »omkring 1480—1500?».

1.3.2 *Materialets omfattning*

I vartdera av de fem textparen dras, parallellt i svensk och latinsk version, tjugo stickprov. Excerpteringen inom stickproven

²⁵ SFSS 15 s. 1—256.

²⁶ *Cod. Lund. Bergman*.

²⁷ Klemming 1860 s. VI.

²⁸ Dictionnaire . . . 1975-. — För litteraturreferenser och andra upplysningar om denne föga kände författare står jag i tacksamhetsskuld till dom. P. Manning, Rochefort, Belgien.

²⁹ Detta alltså försvenskningen i Vadstena kloster, där arbetet presenteras som »sancti bernardi bok til sinne syster af ett gudhelikt lifwärne».

³⁰ Se Dictionnaire . . . , tom 1 1932 sp. 1500.

³¹ Wieselgren 1866 s. VII.

³² PL 184 sp. 1199—1306.

³³ Venetiis 1492, 1494 och Parisii 1502, 1507.

³⁴ SFSS 16 s. 1—195. Volymen bär den alltså delvis missvisande titeln »Helige Bernhards skrifter».

³⁵ *Cod Holm A 9*.

³⁶ A.a. s. IX.

tar fasta på syntaktiska enheter av makrosyntagmens (eller meningens) format. Sådana enheter i den ena versionen, som åtminstone i någon del motsvaras av ett korresponderande element i den andra, noteras i löpande följd; övriga utesluts. — Excerperingen utförs så, att varje svensk text i analyserade partier innehåller totalt 300 påståendemeningar (15 per stickprov). Principerna för stickprovsdragning och excerpering beskrivs närmare i App. 3 — som också redovisar stickprovets exakta fördelning inom resp. texter.

Det excerperade textmaterialet omfattar i svensk version knappt 33 000 ord, i latinsk inemot 27 000 ord.³⁷ Till följd av excerperingens inriktning på en fastställd mängd syntaktiska enheter varierar ordantalet mellan texterna. De svenska är genomgående, men i växlande grad, längre än de latinska. Proportionerna framgår nedan. (Siffrorna avser ordantal.)

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
Svensk version	7107	6158	7986	5983	5670	32904
Latinsk version	6480	4829	5761	4549	5153	26772
Ökning i procent	10	28	39	32	10	23

1.3.3 *Materialets tillförlitlighet*

Detta textmaterial ger anledning till en metodisk principfråga, vars svar har avgörande vikt för värdet av hela min undersökning: Är det tillrådligt att som underlag för ett studium av översättningsprocessen i ett så pass generellt perspektiv som det jag anlägger välja *medeltidstexter*, avfattade på fornsvenska och munklatin? Vunna resultat vilar ju på den obevisade hypotesen att de versioner av de undersökta textparen som jag disponerat över och använt är likformiga med översättarnas egna förlagor och produkter i åtminstone de avseenden som är relevanta i undersökningens perspektiv. Vad garanterar att belagda »avvikelser» inte uppstått senare i texternas långa tradering, utan relation till översättningen? — Risken för detta är i princip densamma i båda versionernas texthistoria.

Nu är risken inte så överhängande. — För Jöns Buddes Metolkning påvisades ovan ett tvärtom ovanligt säkert textläge, och

³⁷ Allt excerperat material ur båda versionerna fyller därmed i tryckt text omkring 250 oktavsidor.

detsamma kan nog sägas om båda Birgitta-texterna: de latinska handskrifterna har jag i stort antal kunnat kollationera i moderna kritiska editioner, under konsekvent värdering av den viktiga Vadstena-traditionen i relation till den svenska texten, och avvikelserna har befunnits sällan tangera de kategorier i språket jag befattar mig med. De fornsvenska Birgitta-handskrifterna (som är betydligt färre) är visserligen svåra att systematiskt överblicka, då vi ju dessvärre alltjämt saknar en vetenskapligt tillfredsställande kritisk edition av uppenbarelsernas svenska text. Den fortlöpande jämförelsen med Klemmings utgåva har dock visat att excerpering av BiVII efter cod A 5 a i stället för efter C 61 hade givit ett näst intill totalt identiskt resultat. — En aning större bekymmer inger kanske Bo och Tho, vilkas texthistoria är outforskad — åtminstone vad gäller förlagorna. Jag har dock även här kollationerat ett antal tillgängliga äldre tryck, totalt eller (särskilt för Tho) i slumpvis valda textpartier. Avvikelseerna är snarast färre och mindre än mellan birgittinska codices.³⁸ Detta bevisar ju ingenting — alla trycken kan återgå på en, tidig stemmatisk förgrening, och översättningen på en annan. Hypotesen om för mitt ändamål tillräcklig överensstämmelse hör dock knappast till de djärvara.

1.4 Grundläggande analys

De fem textparen i materialet, svensk och latinsk version, har underkastats en grammatisk analys, inriktad på *meningen* — vilken fattas som en syntaktisk (inte en grafisk) enhet — och dess delar, de primära konstituenterna, meningsleden eller satsdelarna.

Den analysmodell som härvid kommit till användning i lätt modifierad form har utarbetats inom ett par större forskningsprojekt under 1960- och 1970-talet, inriktade på modernt svenskt tal- och skriftspråk.³⁹ De principer som legat till grund för analysen är kodifierade i två »manualer»: Loman & Jörgensen 1971 och Telemann 1974. Modellen har sin teoretiska bas bl.a. i P. Diderichsens positionsgrammatik.⁴⁰ Den är avsedd för kvantita-

³⁸ Reservation måste göras för Neapel-trycket 1571 av Bo, som faktiskt uppvisar flera jämförelsevis markanta egenheter. Inte ens här blir emellertid genomslaget i relationen till den fornsvenska texten mer än obetydligt.

³⁹ Talsyntax i Lund, resp. Skrivsyntax i Lund och Stockholm.

⁴⁰ Diderichsen 1962.

tiv beskrivning av stora textmaterial. Däri ligger dess styrka: problembeskrivningen utmynnar genomgående i konkreta analysförslag, som ges även i tvetydiga gränssfall. Samtidigt är den grundläggande uppfattningen av analyserade kategorier rätt väl förankrad i traditionellt grammatiskt synsätt. — Den förra av de två manualerna redovisar principerna för textens segmentering i större syntaktiska enheter, s.k. makrosyntagmer, och för klassifikationen av dessa i skilda typer. Den senare manualen behandlar makrosyntagmens interna analys: lexikaliskt (i ordklasser samt sats- och frastyper) och syntaktiskt (i satsdelar, eller »primärled» som de benämns nedan).

Bland syntaktiskt inriktade språkforskare har denna analysmodell vunnit riklig anslutning — mest tillämpad enligt den ursprungliga avsikten, på modernt svenskt tal- och skriftspråk inom skilda genrer. Ett dussintal större undersökningar kunde nämnas.⁴¹ — Vinsten av den enhetliga metoden är uppenbar: god jämförbarhet mellan skilda material, analyserade av skilda forskare. Denna vinst är så mycket viktigare, som modellen visat sig ha en räckvidd långt utöver modern svenska. Den har med gott resultat tillämpats såväl på modernt franskt talspråk (Robach 1974) som på modernt färöiskt skriftspråk (Sandqvist 1980). Det är då knappast överraskande att den passar utmärkt — efter vissa smärre justeringar — också på fornsvenska och medeltidslatin. På dessa språkformer tillämpas modellen i min undersökning för första gången.⁴²

Ett flertal forskares väsentligen likformiga tillämpning av samma analysmodell på så skilda språkformer säger något om de undersökta grammatiska kategoriernas allmängiltighet — liksom om det undersökta språkets universella karaktär.

De väsentliga kategorierna i denna grundläggande analys presenteras kortfattat nedan. (För närmare presentation och exemplifiering hänvisas generellt till de båda manualerna.)

⁴¹ Citerade i detta arbete (del 1 och 2) är t.ex. Westman 1974 och Jørgensen 1976 och 1978.

⁴² Dock har redan Platzack 1980 publicerat en beskrivning av språket i de medeltida svenska prosakrönikorna, byggd på samma modell — dessutom modifierad efter fornsvenska förutsättningar enligt de principer som tillämpas i min undersökning (redovisade nedan s. 16 ff.). Platzacks arbete är därmed mycket nära jämförbart med mitt — dock först i dettas andra del.

Makrosyntagmen

Texten segmenteras i makrosyntagmer (termen förkortas ofta MS). Dessa är språkets största syntaktiska enheter. Varje MS utgör »ett syntaktiskt sammanhängande led av maximalt omfång, dvs. sammanhålls av ett system av syntaktiska relationer — överordning, samordning, underordning» (Loman & Jörgensen 1971 s. 10).

Flertalet makrosyntagmer är *meningar*. Dessa är av tre typer: påstående, frågande och imperativa. Makrosyntagmer av andra typer än meningar är meningsfragment (MF) samt tilltals- och interjektionsmakrosyntagmer (TMS resp. IMS).

Primärledet

Varje MS segmenteras i sina primära konstituenten, dvs. meningsled eller primära satsdelar — av mig genomgående betecknade (*primär*)led. Varje led åsätts i den syntaktiska analysen ett »tvåställigt» signum, betecknande dess funktion i den huvudsats som meningen (eller dess motsvarighet i annan MS) utgör.

Två viktiga principer vid segmenteringen av makrosyntagmen i primärled bör särskilt framhävas. Båda ansluter till rekommendationerna i Teleman 1974.

Den ena är den övergripande regel som föreskriver att i valet mellan två i övrigt likvärdiga analyser den föredras som ger den grundaste konstituentstrukturen.⁴³ Denna tumregel spelar en viktig roll i min grundläggande analys — särskilt som sedvanlig grammatisk manipulation (med emfatisk utbrytning, flyttning till fundamentposition osv.) är otillförlitlig eller ogenomförbar på fornsvenska och latin. — Tämigen rutinmässigt analyseras alltså med två primärled t.ex. i fall av typen: *i folkeno / gik / ordh / af at han var en armbir fane* (efter (63) nedan). Den prepositionsstyrda *at*-satsen uppfattas som egen konstituent (självständigt primärled: OA), inte som attribut under subjektet *ordh*.

Den andra grundläggande principen gäller segmenteringen i den prefinita meningsingressen. I svensk text iakttas det ettledade fundamentfältets princip⁴⁴: analys med mer eller mindre än ett

⁴³ Principen betecknas »grundlagen» — jfr Teleman 1974 s. 30.

⁴⁴ Betydelsen av avvikelser från denna princip i fornsvensk syntax diskuteras nedan s. 80 f.

primärled före det finita predikats verbet i påstående huvudsats tillgrips först sedan samtliga alternativa lösningar kunnat förkastas. I latinsk text, där fundamentbegreppet i den aktuella bemärkelsen ⁴⁵ saknar relevans, är segmenteringen densamma på båda sidor om det finita predikats verbet. — För uppfattningen av arten och omfattningen av det »tvång» som möter översättaren i förlagans struktur (vilket utvecklas nedan i kap. 4.2) är denna olikhet i analys mellan versionerna avgörande.

Jag särskiljer i mitt material följande 23 typer av primärled (anförda nedan med sina signa i bokstavsordning — för flertalet typer hänvisas till de numrerade exemplen i kap. 2—5). Klassificeringen ansluter till Teleman 1974 (i detta avsnitt oftast kallad manualen) — dock med vissa avvikelser.

- AG *Agent*. Noteras endast vid entydig passivform (dvs. finit verb-form med svenskt *s-* resp. latinskt *r-*morfem, samt perf. particip av transitivt verb). — Latinska agentprepositioner är *ab* och *per*, som i (271) resp. (207).
- AN *Apposition* på satsdelsnivå. Så klassificeras främst relativa bisatser med sitt korrelat i den överordnade satsens predikatsverb eller verbfras eller i hela den överordnade satsen. T.ex.: *Ok aff hwaria thera hiärta . . . framgik Swa som en solgils* (dvs. *solgisl* 'solstråle') *in til gudhz hiärta . . . J hwilko hon wnderstodh, at h . . .* (Me 3). — jfr nedan s. 18.
- ES *Egentligt subjekt* — se SS.
- FP *Fri subjektiv predikatsfyllnad*. Främst *siälver*, lat *ipse* (där detta inte, som ofta i medeltidslatin, fungerar demonstrativt, ung. som *idem*, *is* etc.). Första exempel (*badhin*) i (44).
- FS *Formellt subjekt* — se SS.
- FV *Finit verb*. Finit predikatsverb på menings- (huvudsats-) nivå. Förekommer definitionsmässigt ett per mening i båda versionerna. Första exempel (5).
- IA *Innehållsadverbial*. Tids-, rums-, sättsadverbial, komparationsadverbial och diverse »omständighetsadverbial» med kausal, konditional, koncessiv eller annan jämförbar, mer svårspecificerad färgning. — IA bestämmer predikats verbet och modifierar utsagens innehåll. Första exempel (5).
Också predikativt attribut och predikativfras (attributiv satsförkortning) signeras IA — i ställning som primärled, korresponderande med subjektet (manualen ss. 133 och 198. Exempel (75) resp. (121)).

⁴⁵ Dvs. enligt Diderichsen 1962.

Som IA klassificerar jag även — i strid mot manualen — samtliga substantiviska bestämmningar i kasus dativ (eller dativ/akusativ) som inte signeras IO. Sådant »dativ-adverbial» möter i (17).

- IO *Indirekt objekt.* Prepositionslös nominalfras, i regel morfologiskt dativmarkerad. Noteras bara i samband med direkt objekt i samma MS. Första exempel (51).
- IV *Infinit verb.* Infinitiv och supinum⁴⁶ vid hjälpverb, i svensk version i regel utan infinitivmärke och utan möjlighet att supplera sådant (bedömt enligt nusvenska förhållanden). Avgränsningen i latinsk text är delvis godtycklig och har anknytits rent lexikaliskt till vissa verb (bl.a. *velle*, *nolle*, *posse*. Sådan listning tillämpas ju även i manualen (s. 48)). Första exempel (15).
- Alternativt analyseras infinitiv som kärnan i en satsförkortning, lexikaliskt betecknad infinitivfras (IF — så i (204)).
- KN *Konjunktion* på satsdelsnivå. Saknas i svensk text men möter i latinsk som *enim*, *autem*, *vero*, alltid på andra ledets plats: *Ipsi vero tacuerunt* 'Men de teg' (Bo 7).
- MS *Makrosyntagm* inskjuten i annan MS och därmed reducerad till ett led i denna. Exempel (242).
- OA1 *Objektadverbial typ 1.* Omfattar dels prepositionsadverbial av typen *jäfwā . . . älla wanhopa af gudhz miskund* (Tho 10), dels prepositionsstyrda nominalfraser knutna till verba dicendi: *tala till någon*, *skriva om något* — exempel (90).
- OA2 *Objektadverbial typ 2.* Bisatser och infinitivfraser, eventuellt prepositionsinledda, som företer en objektsliknande relation till det styrande verbet, men som inte — enligt nusvensk intuition — kan parafraseras med *något*: *tveka att resa*, *be ngn [om] att [han skall] göra ngt*. Exempel (63) och (160).
- OO *Direkt objekt.* Första exempel (9).
- OP *Objektiv predikatsfyllnad.* Exempel (56) och (153).
- PL *Partikel.* Saknas i latinsk version. Första exempel (15).
- SA *Satsadverbial.* Adverbial som specificerar själva utsagan genom att t.ex. negera eller bekräfta den. Exempel: (7) och (18). Likaså adverbial som preciserar sambandet mellan den sats de står i och föregående eller efterföljande sats, eller

⁴⁶ Med »supinum» avses inte den latinska verbformen bakom denna term (som ju är en helt annan än den svenska). Latinskt supinum är obelagt i materialet.

- över huvud syftar bakåt resp. framåt i texten. Exempel (5), (24) och (26).
- SP *Subjektiv predikatsfyllnad*. Första exempel (7).
— Så betecknas även particip vid *vara/esse*. Exempel (14).
- SS *Subjekt*. Förekommer i princip ett per mening (påstående- och frågemening) i svensk version. Första exempel (6) och (7). — I exemplen i denna bok särmarkeras (de påfallande fåtaliga) fallen av formellt och egentligt subjekt (FS resp. ES). Exempel (186). I statistiken (aktuell framför allt i del 2) sammanslås däremot samtliga subjektstyper.
- TT *Tilltalsfras*, placerad inuti eller efter den mening till vilken den knyts: *Igitur, venerabilis virgo, et tu esto cypressus in domo Dei* (Tho 8). — Initialställd bildar tilltalsfrasen däremot egen MS (TMS) — som i översättningen av det anförda exemplet: *hedherlik jomfru // Var thy cedrus j gudhz huse*.
- VO *Infinitivfrasen i obj. m. inf./ack. m. inf.-konstruktionen*. Första exempel (9).
- VS *Infinitivfrasen i subj. m. inf.-konstruktionen*. Första exempel (30).
- XX *Obestämt led*. Så klassificeras någon gång ett särskilt svårbestämt eller mångtydigt led. Exempel: (32), (64) och (77).
- +C *Predikatskoordination*. Koordinationsfras med reduktion av annat led än FV: *The standa a knäm fore honom oc tala vid hir varafrw. ok spöria aat piltzsins skipilsom* (Bo 1). Subjektet *The* är underförstått vid de finita formerna *tala* och *spöria*, vilka därmed jämte resp. bestämmingar utgör var sin +C-fras. — Jfr nedan s. 18.
- +F *Koordinationsfras* med reducerat verballed: *Ey maa oc abbatissa nakontidh wt gaa ällir nakor aff systromen; Nec umquam ipsa exire poterit vel aliqua sororum* (BiEx 4). Det finita predikatsverbet *maa; poterit* kan här tänkas supplerat efter *ällir; vel*, som därmed introducerar en +F-fras.

På vissa punkter avviker min klassificering från den anlitade manualen. Ibland utgår avvikelserna från en strävan att förenkla eller vidareutveckla manualens system, eller från en annan värdering av ett enskilt grammatiskt fenomen.⁴⁷ I andra fall handlar

⁴⁷ I förhållande till Teleman 1974 innebär sålunda min klassifikation en förenkling av subjektskategorien genom inordningen av FS-ES-konstruktionen i SS samt en vidareutveckling av objektadverbialen genom distinktionen mellan två typer (som emellertid inte särredovisas i exemplifieringen nedan).

det snarare om komplettering, dikterad av hänsyn till speciella förhållanden i fornsvenska och (medeltids)latin. Ett exempel är den för manualen okända ledtypen KN i latinsk version, ett annat — av vidare räckvidd — den begränsning till svensk text av analysen med ettledat fundament som berördes ovan s. 13 f.

Mycket viktiga bland avvikelser av den senare typen är också tre fall av mekaniserad analys, som ger olika resultat i svensk och latinsk version. Dessa redovisas nedan.

1. *Kausal bisats/explanativ huvudsats*. Fornsvenska satser inledda med konjunktionen *thy at*, *for[e] thy at* eller någon gång *thy* kan sägas inta en mellanställning mellan huvudsats och bisats. Formellt bokförs de normalt som bisatser, men med syntaktiskt starkt självständig ställning (jfr Wessén 1965 s. 301 f.). Samma vacklan i grammatisk status kännetecknar ofta i medetida latin satser inledda med den kausala, normalt bisatsinledande konjunktionen *quia*. — Jag analyserar konsekvent de fornsvenska satserna av denna typ som huvudsatser, de latinska som bisatser. Ett exempel ges i (38). — Endast i enstaka specialfall, t.ex. vid ställning *framför* den bestämda satsen, som i (128),

Anhopningen av diverse semantiskt disparata adverbialtyper under de något diffusa beteckningarna *sats-* och *innehållsadverbial* följer en praxis som tagit form under manualens tillämpning av andra forskare (jfr t.ex. Jörgensen 1976 s. 26 ff.), och som bl.a. anknyter till Diderichsens uppdelning av adverbialen (Diderichsen 1962 s. 179 f). Den enda distinktion som tillmäts betydelse är alltså den mellan adverbial som (bl.a.) bstämmer en hel utsaga och dem som hänför sig endast till en del av denna, modifierar dess innehåll. Distinktionen har ju relevans för adverbialens vikt och placering. — Jag avviker dock från denna praxis genom utbrytningen och den vidare specificeringen av (de relativt fåtaliga) objektadverbialen, vilka av t.ex. Jörgensen inkluderas i IA.

I strid med manualen står även uppfattningen av substantiviska bestämmningar i dativ som IA. I manualens efterföljd hade de signerats OO. (Så sker också i Platzack 1980 — jfr a.a. s. 5.)

Vidare redovisas i strid med manualen inskjuten makrosyntagm som egen ledtyp, MS. (I manualen fattas den som »talarattitydsadverbial» (MA — se a.a. s. 186 f.), vilket här skulle ha föranlett signeringen SA.)

Distinktionen mellan de två typerna av koordinationsfraser görs inte i manualen (där i stället »koordination av led som innehåller mer än en satsdel på samma nivå» urskiljes som en av fyra huvudtyper av koordination, alltså inkluderande båda mina +F- och +C-fraser — se a.a. ss. 150 och 153 ff.). — I övrigt följer min koordinationsanalys manualen.

eller vid entydig bisatsordföljd, som i (242), uppfattas [*for*]/*thy* [*at*]-sats som underordnad, och därmed som bisats.⁴⁸

2. *Predikatskoordination*. Subjektstvánget i svensk text föranleder analys av ett finit verb med tillhörande bestämmningar som ett fall av predikatskoordination (+C-fras), om det följer på ett annat finit verb under samma subjekt. Endast det första av dessa finita predikatsverb kan signeras FV i meningen. I latinsk text, där subjektstvánk saknas, uppfattas motsvarande sekvens av två eller flera finita predikatsverb under gemensamt subjekt som lika många självständiga meningar. Ett exempel ges i (35). (Endast om verben har även annan satsdel än subjektet gemensam, som i (18), signeras +C även i latinsk text.)
3. *Relativ anknytning*. I svensk text klassificeras relativa satser genomgående som bisatser — även när deras ställning är syntaktiskt självständig (t.ex. vid icke nominellt korrelerat och signering som AN, jfr ovan). — I latinsk text måste däremot s.k. relativ anknytning tillåtas slå igenom i analysen: även en huvudsats kan inledas med ett relativt pronomen eller adverb.⁴⁹ Ett exempel ges i (36). — Avvägningen i förlagan mellan relativa bisatser (klassificerade som led eller leddelar) och »anknutna» relativinledda huvudsatser (egna makrosyntagmer) sker i viss utsträckning intuitivt. Vid icke nominellt korrelerat räknas dock genomgående med relativ anknytning, alltså huvudsatsanalys.

Vid samtliga dessa tre konstruktionstyper rör det sig om delvis subtila nyanser mellan nivåerna i den syntaktiska hierarkin. En väl balanserad avvägning, byggd på speciell bedömning i varje enskilt fall, vore omöjlig att genomföra ens någorlunda enhetligt — totalt förekommer i materialet 182 belägg av dessa typer (se nedan tabell 23). Detta är bakgrunden till de utan tvivel summariska grepp som beskrivs ovan. Den relativa stereotypin i analysen uppvägs av vinsten i metodisk konsekvens.

Värre är, att de skillnader mellan versionerna som analysen redovisar i många av dessa fall blir tämligen fiktiva. Mitt försök att bemästra det problemet demonstreras i kap. 4.1.

⁴⁸ Den strikta distinktionen i Loman & Jörgensen 1971 (s. 20 ff.) mellan begrepp som »underordnad sats» och »bisats» tillämpas knappast i min analys.

⁴⁹ Jfr Kühner & Stegmann II 1955, s. 319 ff.

Underordnade satser och fraser. Satsvärdiga och satshaltiga led

Underordnade satser (US) samt satsförkortningar, »fraser» (UF; i det följande används om båda kategorierna beteckningen USF) har urskilts i analysen, i stort sett i anslutning till manualens klassificering.

USF kan förekomma både som egna primärled och som underordnade delar av sådana. Med utgångspunkt i denna skillnad talar jag om *satsvärdiga* resp. *satshaltiga* led.⁵⁰ De förra utgör i sig själva och i sin helhet USF — de senare innehåller minst en sådan på lägre syntaktisk nivå. — Distinktionen återkommer i denna bok (främst i avsnittet om s.k. ledrelaterad nivåjustering) men är mer väsentlig i del 2, där både primärled och USF inventeras systematiskt (se del 2 App 1).

I bokens exempel markeras USF typografiskt (se nedan s. 29 not 4).

I några viktiga enskildheter kan man ställa sig tveksam till den anlitade analysmodellens problemlösning.⁵¹ Värdet av en enhetlig mall av modellens typ för syntaktisk analys och beskrivning motiverar dock viss tolerans inför diskutabla ställningstaganden på enstaka punkter. Vad gäller min undersökning är visserligen behovet av jämförbarhet med andra materialbeskrivningar aktuellt först i del 2 — för processanalysen saknas ju adekvat jämförelsematerial. Det är dock önskvärt att beskrivningen i båda delarna utgår från samma grundläggande analys.

Allvarligare än eventuella brister i den grundläggande analysmodellens detaljer är risken att jag helt felbedömer möjligheten att över huvud tillämpa en sådan modell på medeltida språkformer. Risken gäller väl så mycket fornsvenska som latin. Det är ofrånkomligt att min egen »moderna» intuition i sista hand blir vägledande för analysen. Fornsvensk syntax uppvisar ju flera påtagliga skillnader från nusvensk — t.ex. vad gäller vissa ordföljdsföreteelser, graden och arten av subjektstvång, betydelsen

⁵⁰ Den förra termen möter i grammatisk och stilistisk litteratur (jfr t.ex. Holm 1967 s. 23 f.). Den senare är en egen konstruktion.

⁵¹ Det gäller t.ex. uppfattningen av fristående (»appositiva») participialkonstruktioner som adverbiala och av koordinerade verbfraser (+C) som underordnade. — Närmare diskussion kring dessa och angränsande problem förs i del 2.

av ett ledat fundament osv. Just dessa kategorier är dessutom centrala i min undersökning.

Likheterna mellan olika stadier av vårt språks historiska utveckling är dock flera och mer djupgående än skillnaderna. Undersökningens inriktning på fornspråkligt textmaterial kan inte i nämnvärd grad snedvrider resultaten.

1.5 Kring översättningens teori. Forskning om översättning

Den språkteoretiska litteraturen om översättningens väsen och översättandets villkor är omfattande, och därtill ganska svåröverskådlig. Det senare torde hänga samman med frånvaron av en bestämd, distinkt avgränsad och självklart dominerande teoretisk skolbildning. — Jag inskränker mig till att nämna ett par moderna resonerande översiktsverk — förslagsvis Koller 1972 och Hjørnager Pedersen 1979 (båda med rikhaltigt referensmaterial).

Översättningsteorin befattar sig med samspelet mellan de faktorer som är involverade i översättningen som kommunikationsform. Det betyder t.ex. de båda versionernas plats i sina resp. kultursammanhang, författarens resp. översättarens intentioner, mottagarnas förutsättningar, utgångs- resp. målspråkets grammatik osv. — allt på skilda vägar utmynnande i översättarens balans mellan innehåll och form i det förmedlade budskapet.

Problematiken koncentreras i den väsentliga men i grunden omöjliga frågan om »översättbarhet» («Übersetzbarkeit», »translatability» etc.): är översättning av ett budskap från ett språk till ett annat egentligen möjlig? Frågan hör till översättningsteorins klassiska. Argumenten för ett nekande svar är goda — bättre ju större krav man ställer på synonymi mellan utgångs- och produktversion. Absolut synonymi skulle förutsätta fullständig överensstämmelse också i budskapets utomspråkliga förutsättningar, i dess totala kontext. Den kulturella bakgrunden i alla sina aspekter vore för båda versionerna identisk. Om det omöjliga i detta tycks enighet råda. — Å andra sidan förekommer ju faktiskt översättning, normalt väl fungerande, och har så gjort »sedan Babylon». Den självklara slutsatsen blir, att all översättning alltid måste innebära åtminstone någon förvrängning av budskapet.

Detta livligt debatterade teoretiska problem återspeglas i min

mer konkret inriktade analysmodell (jfr figur 2) till en del ⁵² i avskiljningen av de s.k. innehållsjusterande operationerna. Frekvensen av sådana utgör långt ifrån någon exakt kvantifiering av »översättbarheten» men antyder ändå vissa proportioner i ett större autentiskt material.

Problem kring samspelet mellan form och innehåll ligger bakom översättningsteoretikernas diskussion också om *ekvivalens*-begreppet. Vad innebär egentligen »korrespondensen» mellan en förlaga och dess produktversion? Hur mycket av den formella strukturen på den synliga textytan kopieras av översättaren, och hur mycket »kodas om» på djupare grammatiska nivåer vid språkbytet? Här kan man skissera två, ytterst diffust avgränsade men principiellt helt olika tillvägagångssätt, aktuella vid all översättning. Det ena är huvudsakligen inriktat på återgivning av den formella strukturen och avviker från denna bara vid uppenbart tvång; det andra siktar från början till innehållet och strävar att ge detta det mest »effektiva» uttrycket, utan hänsyn till utgångsversionens form. Denna skillnad — i allmänt språkbruk mellan »bokstavs-trogen» eller »slavisk» resp. »fri» översättning — formuleras av teoretikerna på skiftande sätt. Den ofta citerade E. Nida ⁵³ talar t.ex. om »formal correspondence» resp. »dynamic equivalence». — I min analysmodell motsvaras den väl närmast av oppositionen »strukturell identitet»: »strukturjustering». — Också här innebär processanalysen en grov kvantifiering i autentisk text, efter en grundläggande teoretisk distinktion.

I de praktiska råd till översättare som ofta utdelas i litteraturen favoriseras än det ena, än det andra av dessa förhållningssätt till originalets form.⁵⁴ Nida & Taber 1969 rekommenderar bibelöversättare — som man i första hand vänder sig till — att i sitt arbete eftersträva »dynamic equivalence». Riktmärket för en god översättning är en adekvat »response» hos läsaren:

Dynamic equivalence is therefore to be defined in terms of the degree to which the receptors of the message in the receptor language respond to

⁵² Nämligen så länge det är fråga om »intentionella» avvikelser från utgångstextens innehåll. Övriga avvikelser är dolda på skilda nivåer i de »innehållsidentiska» operationerna.

⁵³ Nida 1964 resp. Nida & Taber 1969.

⁵⁴ Drastiskt formuleras detta av Savory 1968 s. 50 (även cit. av Hjørnager Pedersen 1979 s. 33 f.).

it in substantially the same manner as the receptors in the source language. This response can never be identical, for the cultural and historical settings are too different, but there should be a high degree of equivalence of response, or the translation will have failed to accomplish its purpose. (s. 24.)

Or, to put the same idea in a different perspective, if Paul had been writing directly for us *rather than* for his original audience, he would no doubt have said the same things differently, and the differences would not have been only linguistic. (s. 24 not 3.)

Denna idé om betydelsen av mottagarorienterad översättning är gammal.⁵⁵ — Tanken att en översättnings värde kan mätas i graden av överensstämmelse i »effekt» hos läsarna av resp. version återkommer i min undersökning i modifierad form i distinktionen mellan »planerade» och »mekaniska» operationer, utvecklad i kap. 4.1 (se s. 68 f.). Det handlar här om urskiljningen av icke »intentionella» avvikelser i denna effekt.

Utmärkande överlag för lingvistiskt-teoretiskt inriktad översättningsforskning och därpå baserad litteratur är — något förenklat — distansen mellan de generella sammanhang som utvecklas och översättningens konkreta verklighet. Kontakten med själva materialet är obetydlig; autentisk text anförs i regel bara sporadiskt, och då oftast i korta, väl valda och till argumentationen noga anpassade exempel.

Diametralt motsatt inriktning kännetecknar vad man kunde kalla *materialbeskrivande* översättningsforskning. Objektet är här oftast en bestämd text (eller ett fåtal bestämda texter) — t.ex. en översättning på något fornspråk — vars karakteristika i den språkliga utformningen studeras under mer eller mindre systematisk jämförelse med förlagan. Syftet är oftast att belysa »översättnings-tekniken». Detta begrepp ges skiftande innebörd: översättarens behandling av förlagens yttre textarrangemang (såsom kapitelindelning, rubricering o.dyl.); avvikelser från förlagan — särskilt de omedelbart iakttagbara, som tillägg eller strykning av satser, meningar eller större textpartier, liksom mera omfattande inslag av parafras; relationen till förlagens språkform vad gäller specifika grammatiska kategorier, t.ex. bisatser och participialkonstruktioner, eller i ordval och ordförråd. — Reflexion kring över-

⁵⁵ Uttalanden av t.ex. Luther är belysande (se Hjørnager Pedersen 1979 s. 12 f.). — Också de svenska reformatörernas program för bibeln på folkspråket fogar sig naturligt till detta perspektiv.

sättningens innebörd på ett mer abstrakt och generellt plan blir inte aktuell.

Fyra större finlandssvenska undersökningar kan nämnas inom denna deskriptiva tradition: Mattsson 1957 (om den fornsvenska översättningen av *Vitæ patrum*), Fortelius 1966 (om den fornsvenska *Historia Trojana*-översättningen), Laurén 1972 (om Jöns Buddes *Mechtild*-tolkning) och Korkkanen 1974 (om nysvenska översättningar av Vergilius' *Bucolica*).

Ibland tillämpas konkreta iakttagelser av detta slag i en bestämd översättning på bedömningen av andra problem, t.ex. av text-historisk natur. I större skala görs detta av Henning 1970, som studerar den fornsvenska översättningen av *Didrikskrönikan* under jämförelse med den fornvästnordiska förlagan i syfte att bl.a. belysa relationen mellan skilda handskrifter.

Ett närmast stilhistoriskt perspektiv anlägger Tveitane 1968 på översättningstekniken i den fornvästnordiska versionen av *Vitæ patrum*: syftet är att belysa den s.k. florissanta stilen, som odlades under en kort period i fornnorsk och isländsk översättningslitteratur — kännetecknad av en retoriskt pyntad och starkt redundansmättad återgivning.⁵⁶

Så långt jag kunnat iaktta, överbryggas sällan eller aldrig klyftan mellan »språkteoretisk» och »materialinriktad» översättningsbeskrivning. Det rör sig om helt väsensskilda forskningstraditioner. — Mitt eget arbete kan ses som ett försök till en syntes: framställningen »bottnar» i en systematisk analys av ett större, autentiskt material och syftar samtidigt till en mer generell beskrivning.

⁵⁶ Jfr O. Widding i Bekker-Nielsen 1965 s. 132 ff. samt Tveitane 1968 s. 129 ff. — Vadstena-tolkarna står fjärran från detta ideal — härom vidare i kap. 6.

2. Processanalysen. Metod

Översättningen som process har analyserats med den metod som beskrivs i detta kapitel. Det är resultatet av analysen som redovisas i resten av boken. — I 2.1 formuleras utgångspunkten och aktualiseras, som grundläggande arbetsenhet, det syntaktiska *primärledet*. I anslutning härtill redovisas den övergripande dispositionen av bokens återstående fyra kapitel. I 2.2 preciseras ramen för analysen. Här definieras och exemplifieras också den textenhet som erbjuder denna ram, *versionskomplexet*. I 2.3 presenteras *operationen*; termen sammanfattar alla de översättargrepp som behandlas. Operationens innebörd preciseras och utvecklas i de tre följande avsnitten: genom anknytning till primärledet (2.4), genom översiktlig typologisk strukturering (2.5) samt genom definition och exemplifiering av huvudtyperna (2.6).

2.1 Metodiska utgångspunkter. Primärledet. Disposition

Grundläggande arbetsenhet i analysen av översättningen som process är den primära konstituenten eller meningsledet. Härmed avses normalt den primära satsdelen i huvudsatsen (se ovan s. 13 ff.), och i det följande används genomgående termen *primärled* eller *led*.

Det totala antalet primärled är i latinsk version 6 558, i svensk 7 020 (se del 2 App. 1). — Ledets typologi, liksom enskilda typers frekvens och vanligaste kombinationer, presenteras i del 2. Tämmligen ingående, och från olika infallsvinklar, belyses här också ledens och ledtypernas fördelning inom meningens syntaktiska ram. Bilden av meningsbyggnaden i latinsk och svensk text framträder härvid i kontrastiv belysning — varje version analyserad efter sina egna interna förutsättningar, utan hänsyn till den andra.

Med utgångspunkt i samma grundläggande analys och efter de allmänna riktlinjer som skisserades ovan (kap. 1.2) försöker jag däremot i denna första del av undersökningen att relatera de två

versionerna till varandra och fastställa arten av korrespondens mellan varandra motsvarande primärled i resp. version.

Nätverket av syntaktiska relationer mellan primärled kan vara identiskt utformat i förlaga och produkttext. Det kan också uppvisa mer eller mindre radikalt avvikande mönster. Den genomsnittliga proportionen identitet:omgestaltung inom ett givet latinskt-svenskt textpar antyder grovt positionen mellan polerna bunden : fri översättning. I omgestaltningens faktiska utformning framträder oftast karaktären av översättarens dispositioner och konturerna av hans individuella profil.

Två aspekter anläggs alltså på översättningsprocessen: dels en kvantitativ — den totala omfattningen av syntaktisk och innehållslig omstrukturering, summariskt uppfattad och vägd mot identiteten; dels en kvalitativ — de mångskiftande tekniska greppens konkreta innebörd.

I den analys av processen, som skall redovisas i det följande, vävs först de två dimensionerna samman i en inledande framställning, upplagd i ett övergripande perspektiv och med ett ganska summariskt grepp (kapitel 3 och 4). Den senare dimensionen, processens kvalitativa sida, renodlas därefter i en detaljerad och rikligt exemplifierande genomgång av olika slags »operationer» — ett tämligen vidlyftigt parti av boken (kapitel 5). Avslutningsvis (kapitel 6) försöker jag på olika sätt summera och knyta samman den svåröverskådliga mängden av iakttagelser till en gripbar syntes, med tillämpning på de enskilda översättarna och på översättningsverksamheten i Vadstena. Förhoppningsvis kan jag därmed samtidigt åtminstone antyda riktningen för en mer generell översättningsbeskrivning.

Analysen är kvantitativt inriktad och bör därigenom kunna teckna den avsedda bilden med viss skärpa och med rimlig grad av objektivitet.

2.2 Processen på meningens nivå. Versionskomplexet

De ändringar i strukturen som processanalysen vill fånga in avser de syntagmatiska relationerna i texten — det enskilda primärledets relation till andra led i samma syntaktiska enhet. Det blir då nödvändigt att arbeta också med en större beskrivningsenhet,

som tillhandahåller den maximala ramen för dessa relationer. Makrosyntagmen ligger närmast till hands.

Som maximal enhet vid jämförelse mellan de båda versionerna i ett tvåspråkigt material är emellertid makrosyntagmen problematisk — ja i realiteten oanvändbar när de aktuella språken är svenska och latin. Detta hänger till en del samman med avgränsningen: svensk och latinsk text har segmenterats i makrosyntagmer efter samma kriterier, men resultatet i urskiljningen av konkreta textenheter divergerar ibland som en följd av avvikande grammatisk struktur i de två språken (se kap. 1.4, s. 17 f.). Därtill kommer de något talrikare fall där översättaren *medvetet*, ibland på ett genomgripande sätt, omgestaltar strukturen vad gäller uppdelningen på större syntaktiska enheter. Sådana ingrepp i förlagens disposition av stoffet *över* meningsplanet — alltså närmast i ett »textlingvistiskt» perspektiv — utgör ju element i den process jag vill beskriva. Ett primärt objekt för undersökningen kan inte tillåtas samtidigt utgöra dess ram.

Den kategori som då väljs i stället för makrosyntagmen som maximal beskrivningsenhet i processanalysen kallar jag *versionskomplex* (i tabeller och stundom i texten förkortat VK). Enheten utgör, exakt definierad, ett par mot varandra svarande textsekvenser i förlaga och produktversion, identiskt avgränsade och omfattande vardera minsta möjliga antal fullständiga makrosyntagmer.

Versionskomplexet bygger alltså definitionsmässigt på makrosyntagmen men är potentiellt längre än denna. Förlängningen begränsas till det nödvändiga och uteblir oftast: flertalet versionskomplex utgörs av vardera en latinsk och en svensk makrosyntagm. Dessa benämns i det följande *enkla* versionskomplex.

Nedan demonstreras fyra versionskomplex av olika typer. — Ett enkelt möter i (1).

(1) BiEx 16

Ihesus Christus, filius Dei, loquitur

Jhesus Christus gudz son talar

Mot en latinsk mening svarar tre svenska i (2).

(2) Bo 6¹

Cum ergo turba magna iret cum eo, intererat quaedam mulier graviter infirma, quae dicitur fuisse Martha, soror Mariae Magdalенаe, quae intra se dicebat

¹ I (2—4) markeras MS-gräns med //.

Nw i them moghanom som mädh homom gik var en quinna som hafdhe ena hardha soot. // oc thät six at thät var martha. marie magdaleno systir. // hon sagdhe mädh sik.

Översättaren har med huvudsatser återgivit de båda relativa bisatserna i förlagan (vilka alltså i min analys inte uppfattats som fall av relativ anknytning).

Latinsk övervikt i antal makrosyntagmer föreligger däremot i (3).

(3) Me 19

ego frater in regni divisione; // ego soror in dulci societate

Jak är brodher j rikesens skiffningh Ok syster j sötha systerskapi

Två meningsfragment i förlagan har av översättaren — Jöns Budde — bundits samman i en fullständig mening.

I (4) har översättaren företagit ett mer sammansatt ingrepp i den syntaktiska vävnaden på meningsplanet och justerat förlagens strukturerings av stoffet på huvudsatser och bisatser. Resultatet är två meningar i *båda* versionerna inom komplexet, men avgränsade från varandra på olika sätt och på olika ställen.

(4) Tho 7

»Sunt multi, qui verba increpationis audiunt, et ad poenitentiam redire contemnunt.» // Unusquisque audiat de regno Dei quod diligat; audiat de inferno quod timeat: ut si per amorem ad regnum non venit, saltem per timorem veniat.

Nar syndugher höre awitilsa ordh och forsma at wända sik til synda angher Tha ma hwar en höra hwat han älska af gudhz rike älla hwat han rädhis af hälwitis pinom // Vil han tha ey koma til gudhz rike for kärlex astundan komi tha for pinonna räddogha

Det lineära arrangemanget av stoffet har översättaren samtidigt bevarat intakt:

m e n i n g			m e n i n g		
			h u v u d s a t s		b i s a t s
Sunt	...	contemnunt	Unusquisque ... timeat		ut si ... veniat
Nar syndugher ... anger Tha	ma	...	pinom		Vil ... räddogha
	b i s a t s		h u v u d s a t s		
		m e n i n g			m e n i n g

Översättaren har upphöjt förlagens finala konjunktionsbisats till meningsstatus. Samtidigt har han reducerat² förlagens första me-

² Observera, att termen *reduktion* nedan ss. 42 f. och 152 ff. kommer att brukas i en annan, mer teknisk betydelse än den här aktuella.

ning till en temporal bisats, underordnad den huvudsats, som motsvarar huvudsatsen i förslagans andra mening. — Det versionskomplex som i texten omedelbart föregår (4) är följande: *Etiam beatus Gregorius ait: resp. Thy sigher sanctus gregorius*. Citatet från kyrkofadern Gregorius omfattar förslagans första mening i (4). Man noterar, att översättarens reduktion av denna mening till en bisats i den senare meningen samtidigt innebär en utsträckning av citatet.³

Schematiskt kan alltså sex på varandra följande makrosyntagmer i resp. version fördelas på fyra VK enligt t.ex. mönstret i fig. 1.

Latinsk version:	MS 1	MS 2	MS 3 MS 4	MS 5	MS 6
	VK 1	VK 2	VK 3	VK 4	
Svensk version:	MS 1	MS 2 MS 3	MS 4	MS 5	MS 6

Figur 1. *Relationen versionskomplex : makrosyntagm*

VK 1 är enkelt; de övriga inrymmer en »överskjutande» MS i den ena versionen, eller (VK 4) i båda versionerna.

Versionskomplexens totala antal är 1 704. Deras fördelning på skilda typer och på textparen samt andra karakteristika redovisas i kap. 3.1.

2.3 Processen på meningsledets nivå. Operationen

Den mer detaljerade analysen av översättningsprocessen är alltså orienterad mot det syntaktiska primärledet. Ett exempel:

(5) Me' 15

Item	die quadam	videbatur	sibi	quod columba sederet in sinu domini
SA	IA	FV	IA	SS
	SA	FV	IA	IA
Jtem	syntis	henne	een dagh,	som een duffua saate j wars hërra sköte

³ Självfallet kan detta ha skett redan i förslagan — om nämligen översättaren utgått från en annan variant av den latinska texten än den jag haft att till-

I (5), som utgör ett versionskomplex, har texten i vardera versionen segmenterats i primärled, skilda åt med lodräta streck. Varje led har åsatts en syntaktisk markering, som anger ledets satsdelsfunktion. Segmenteringen och markeringarna härrör från den grundläggande analysen (se ovan s. 14 ff.).

De ledsekvenser, som de två versionernas meningar utgör, har inför studiet av processen arrangerats så, att de finita primärverben är parallellställda i analysen, dvs. står omedelbart över varandra. De båda versionernas vänster- och högerfördelning av stoffet i förhållande till det finita verbet kan därmed lättare kontrasteras. Mellan versionerna löper vidare streck, som förbinder markeringarna för de led i resp. version, som korresponderar med varandra.⁴

I (5) uppvisar den markerade korrespondensen mellan primärleden *en* grundläggande likhet i alla fem fallen och tre lätt iakttagbara variationer.

Likheten består i själva den lexikaliska substitutionen: latinskt material ersättes med svenskt.⁵

gå. En tänkbar alternativ läsning av passagen *Sunt multi, qui* är t.ex. *Cum multi*, vilket ju skulle innebära en identisk syntaktisk struktur i båda versionerna. Utsträckningen av citatet har då ägt rum i en annan stemmatisk förgrening av den latinska textens tradition. — För en diskussion kring osäkerhetsfaktorer av denna art hänvisas generellt till kap. 1.3.3, s. 10 f.

⁴ I bokens återstående 290 exempel bibehålls leduppdelningen och den syntaktiska signeringen. Däremot slopas (av praktiska skäl) parallellställningen av FV-led samt de korrespondensmarkerande ledförbindande strecken mellan versionerna. I stället införs *kursivering* av de led som är invecklade i för tillfället avhandlad operation.

Underordnade satser och fraser (USF — se ovan s. 19) av andra graden eller lägre — alltså inte direkt bestämmande FV — markeras genom typografisk särställning och indragning från vänstermarginalen. (Det första exempel där detta tillämpas är (10) nedan.) — Arrangemanget utgår från systemet i Holm 1967 (presenterat a.a. s. 13 ff.; övertaget från bl.a. Heuman 1960). Det har här utbyggts såtillvida, att *varje* primärled, »satsvärdigt» eller icke, redovisas typografiskt särställt, med sitt resp. syntaktiska signum (enl. Teleman 1974), var- efter USF markeras *inom* ledet.

⁵ Skenbart avviker det första ledet: *Item* har övertagits. — Latinskt *item* i denna funktion betraktar jag dock som fornsvenskt språkgods. Dess frekvens är nämligen inte obetydlig, och avsaknaden av detta ord i Söderwall 1884- säger mer om lexikografens gränsdragning mellan svenskt och latinskt än om det faktiska språkbruket i medeltidstexterna.

Av variationerna är den mest påtagliga kanske justeringen av ledens inbördes ordning eller *position*. Detta grepp — »transponering» är den term jag använder i ett fall som detta — tillämpas här på tidsadverbialet *die quadam*, placerat i den latinska meningens vänsterfält. Dess motsvarighet *een dagh* har översättaren, Jöns Budde, flyttat över till höger om predikatsverbet. Operationen innebär, från svensk synpunkt, en normalisering av syntaxen: endast ett led, *Item*, står kvar i det latinska vänsterfältet och kan då med bibehållen initial placering ensamt utgöra den svenska meningens regelrätt ettledade fundament. Detta relativt enkla ingrepp i den syntaktiska dispositionen är utomordentligt vanligt.

En annan och kanske inte lika omedelbart påfallande justering av strukturen avser relationen mellan slutleden. Här har med bibehållen position en latinsk *quod*-inledd bisats, analyserad som meningens subjekt, återgivits med en *som*-inledd bisats, vilken uppfattats som utgörande ett komparationsadverbial (alltså en art av innehållsadverbial).⁶ Justeringen avser således den syntaktiska *funktionen* och innebär ett ingrepp i strukturen av helt annat slag än transponeringen — och dessutom av väsentligt lägre frekvens.

Den tredje variationen i korrespondens mellan primärleden i detta exempel är *frånvaron* av varje ledanknutet ingrepp i den syntaktiska strukturen. Översättarens insats är begränsad till den lexikaliska substitutionen: *Item* återges med *Item* (vilket här uppfattas som översatt), *videbatur* med *syntis*, *sibi* med *henne* — allt utan påvisbar förändring av syntaxen. Termen i min beskrivning för detta det minst komplexa — och mest frekventa — av alla översättargrepp är *strukturell identitet*.

Denna variation i korrespondens mellan förlaga och produkt-text anknyts alltså i analysen till primärledet: för varje fall av korrespondens mellan (normalt) två primärled, ett ur resp. version, används i fortsättningen termen *operation*. (Versionskomplexet i (5) inrymmer alltså fem operationer.)

Totalt förekommer 7 381 operationer i materialet, eller drygt 4,3 operationer per VK. — Operationen är det egentliga föremålet för processanalysen. Dess bakgrund, utformning och effekt belyses inom versionskomplexets ram.

Konsekvent avgränsning av den enskilda operationens räckvidd

⁶ Den svenska meningen har alltså blivit subjektlös.

i texten kräver noga genomtänkta principer. Bl.a. måste relationen operation : primärled modifieras på olika sätt. Detta utvecklas i avsnitt 2.4.

Operationens typologi är, som lätt inses, rikt förgrenad. Hierarkisk strukturering ger sammanhang åt beskrivningen. En sådan utvecklas i avsnitt 2.5 och exemplifieras i 2.6.

2.4 Operationens räckvidd

Översättningsprocessen studeras i princip bara på den grundläggande syntaktiska analysens *primärnivå*. Som operationer bokförs nämligen endast de översättargrepp som kan påvisas beröra — eller explicit icke beröra — det enskilda primärledet i dess relation till andra primärled i samma övergripande syntaktiska enhet (dvs. i samma MS). Ofta men inte alltid är det fråga om grepp som drabbar ledets syntaktiska huvudord och semantiska kärna. Underordnade, bestämmande element i ledet lämnas i stor utsträckning oberörda av översättarens spel med relationerna på högre nivåer i hierarkien. — Jfr. t.ex. den avslutande bisatsen i (5) ovan: ett efterställt genitivattribut (*in sinu domini*) har, helt enligt målspråkets krav, av Jöns Budde placerats framför huvudordet (*j wars här ra sköte*) — en typ av ingrepp i strukturen, vars verkan är helt begränsad inom primärledets ram och som därmed inte fångas in i processanalysen.

Omfattningen av dessa underordnade ledpartier — av attributiv, predikativ eller adverbial karaktär — i en given text samvarierar naturligtvis med dennas allmänna syntaktiska komplexitet. Analysens avgränsning till primärnivån innebär således en i sig väsentlig inskränkning av perspektivet — som dock ofta har föga mer än teoretisk betydelse.

Anknytningen av operationen till det syntaktiska primärledet är som antytts inte helt problemfri. En och samma operation kan t.ex. involvera två eller flera led. Ett banalt exempel:

(6) Bo 1

FV	SA	IA	IA
<i>Stant</i>	<i>ergo</i>	<i>genuflexi</i>	<i>coram eo</i>
SS	FV	IA	IA
<i>The</i>	<i>standa</i>	<i>a knäm</i>	<i>fore hanom</i>

Subjektet, i 3 pers plur, manifesteras i förlagan uteslutande i predikatsverbets flexion (*Stant*). Ett anaforiskt pronomen suppleras i svensk version och återger subjektet som ett enskilt led (*The*). Ett led har alltså vid översättningen renderat två.

Samma utspridning av stoffet i ett latinskt primärled på två svenska, men med en helt annan innebörd, möter i (7).

(7) BiEx 2

Nam	SA non	FV <i>vacat</i>	IA a culpa	SS animus,	IA quando . . .	
Thy at	SA ey	FV <i>är</i>	SS hughin	SP <i>lotlös</i> ,	IA aff syndinne,	IA Nar . . .

Betydelseinnehållet i den finita verbformen *vacat* har av översättaren upplösts och renderat två ord, fördelade på två led, predikatsverb resp. predikativ, skilda åt av subjektet.

Motsatt relation kan också föreligga:

(8) Me 5

SS	FV	IA	SP
Hujus domunculae janua	<i>erat</i>	ad Orientem	<i>posita</i>
Än	SS dören aa thy hwseno	FV <i>var</i>	IA öster wth

Här är det i stället fråga om hopsmältning av två latinska led i ett svenskt: *var* är inte, som *erat*, ett hjälpverb utan betyder 'var belägen, befann sig'.

I (6—8) handlar det om operationer som involverar *enstaka* led i *samma* mening (i just dessa tre fall med deltagande av både versionernas predikatsverb). Mer dubbelbottnad blir relationen operation : primärled, när operationen involverar en hel makrosyntagm i den ena versionen. Denna makrosyntagm har då sin motsvarighet i den andra versionen i en verbbestämmande sekvens (i regel ett primärled, annat än predikatsverbet). Saken utreds i avsnitt 2.2 ovan om versionskomplex och exemplifieras i (2—4). — En sådan överskjutande makrosyntagm ingår alltså i »icke enkla» versionskomplex : där finns normalt minst en makrosyntagm till i samma version. Som framgår av (2—4) kan latinska led »lyftas» till svenska makrosyntagmer, lika väl som latinska makrosyntagmer kan »sänkas» till svenska led. Operationen kan fortfarande sägas »involvera primärled», men onekligen har en dimension tillkommit.

Mot bakgrund av exempel som (2—4) och (6—8) måste operationen tydligen definieras mer exakt: som en relation mellan två sekvenser i förlaga och produkttext med (väsentligen) samma innehåll och omfattande *a n t i n g e n* ett syntaktiskt primärled i vardera versionen, *e l l e r*, om det gemensamma innehållet i den ena versionen representeras av mer eller mindre än ett sådant led, av minsta möjliga antal led resp. leddelar.

En textsekvens invecklad i en operation (dvs. varje textsekvens i mitt material) kan alltså enligt den utvidgade definitionen vara både större och mindre än ett primärled. Det förstnämnda förhållandet råder i (2—4) och (6—8), det senare däremot i (9): här involverar *två* operationer ett och samma led. I det aktuella fallet betyder det en avgränsning av operationen, som i latinsk version är snävare än primärledets.

(9) Me 9

VO		FV	OO		
<i>In rubeo nodulo designari</i>		intellexit	Christi passionem		
än	VO	FV	SS	VO	OO
	<i>j them rōdha knōpan</i>	wnderstod	hon	<i>teknas</i>	ihesu christi biterlika pino

'Hon förstod Kristi lidande *betecknas med den röda knuten*': infinitiven *designari* är kärnan i verbaldelen i en infinit nexusförbindelse (ack. m. inf.), styrd av meningens predikatsverb *intellexit*; *In rubeo nodulo* är en adverbial bestämning till *designari*. Jöns Budde har brutit loss infinitiven och flyttat över den i meningens högerfält (transponering). Bestämningen har han lämnat kvar och låtit den utfylla hela det svenska fundamentfältet. Den har därmed, som eget led, lyfts upp på primärnivån (s.k. höjning).⁷

Tillvägagångssättet bygger på klyvning av ett primärled i två delar — i andra fall ofta flera — som sedan involveras i var sin operation. En sådan operation, som berör bara en del av ett led, kallas *partiell*. — Genom att applicera två i detta fall partiella operationer (transponering och höjning) på det initiala ledet i (9) har

⁷ Den bestämmer dock fortfarande *teknas*, ej *wnderstod*, varför den grundläggande analysen markerar »diskontinuerligt led»: fundamentledet signeras, liksom infinitiven, VO, inte IA.

Jöns Budde åstadkommit en syntax, som bär stark prägel av satsfläta.

Den kategori översättargrepp, som involverar ett och samma primärled i mer än en operation, innefattar två, principiellt helt olika förfaranden. Det ena demonstrerades i (9) — det andra möter i (10).

(10) Bo 3

et	IA inter gentes	IA in <i>prouerbium</i>	FV venit	SS quod erat grandis et captius
Ok	IA i folkeno	FV gik	SS <i>ordh</i>	OA af, at han var en armbir fane. swa ledhir som han var langir

Prepositionsfrasen *in prouerbium* har dels transponerats till höger, dels undergått justering av funktionen från innehållsadverbial till subjekt (i samband med liknande justering av det slutställda bisatsledet från subjekt till objektadverbial). Strukturen har därmed, i översättarens hantering av samma led, justerats på två plan. Detta betingar uppfattningen av två skilda operationer. — Till skillnad från förhållandena i (9) är ledmängden här konstant. De båda operationerna berör inte bara samma led, utan också samma *stoff*. Ledet har inte uppspaltats, utan dess två latinska och enda svenska ord deltar i båda operationerna, vilka därmed inte är partiella. I stället talas om *kombinerade* operationer.

De båda exemplen går isär också på en annan väsentlig punkt, som likaledes hänger samman med operationens avgränsning. I (10) är de två diskuterade operationerna uppenbart *oberoende* av varandra: transponeringen kunde tänkas genomförd utan funktionsbytet och vice versa. Så är inte fallet i (9): bestämningen (*j them rödha knöpan*) lyfts upp på primärnivån som en *följd* av det latinska primärledets sprängning och huvudordets transponering. Det ena greppet betingar det andra.

Är det då försvarligt att i exempel som (9) tala om två *olika* operationer? Borde inte snarare båda förändringarna fattas som varandra kompletterande element i en större, mer sammansatt översättarstrategi, som bättre gjorde skäl för beteckningen operation?

Trots det ytligt sett rimliga i denna invändning fasthåller jag analysen i skilda, fristående operationer, även när dessa mer eller mindre uppenbart betingar varandra. Skälet är den grundläggande uppfattningen av det egentliga föremålet för min undersökning: statistiska relationer mellan textenheter i resp. version. Endast så kan processen objektivt dokumenteras. Sammankopplingen av dessa relationer till mer komplexa strategier av antytt slag skulle innebära kartläggning av »relationer mellan relationer». Uppgiften är inte lockande. Hur ofta kan man med godtagbar säkerhet avgöra (utan att fråga översättaren själv), om en justering i förslagans struktur på en punkt är *betingad* av en justering på en annan punkt — eller utan kausalt samband kombinerad därmed? Den relativa entydigheten i exempel som (9) och (10) är långt ifrån genomgående. — F.ö. är naturligtvis varje grepp en översättare tar på ett enstaka led i en syntaktisk helhet i någon mening »betingat» av hans behandling av helhetens övriga led.

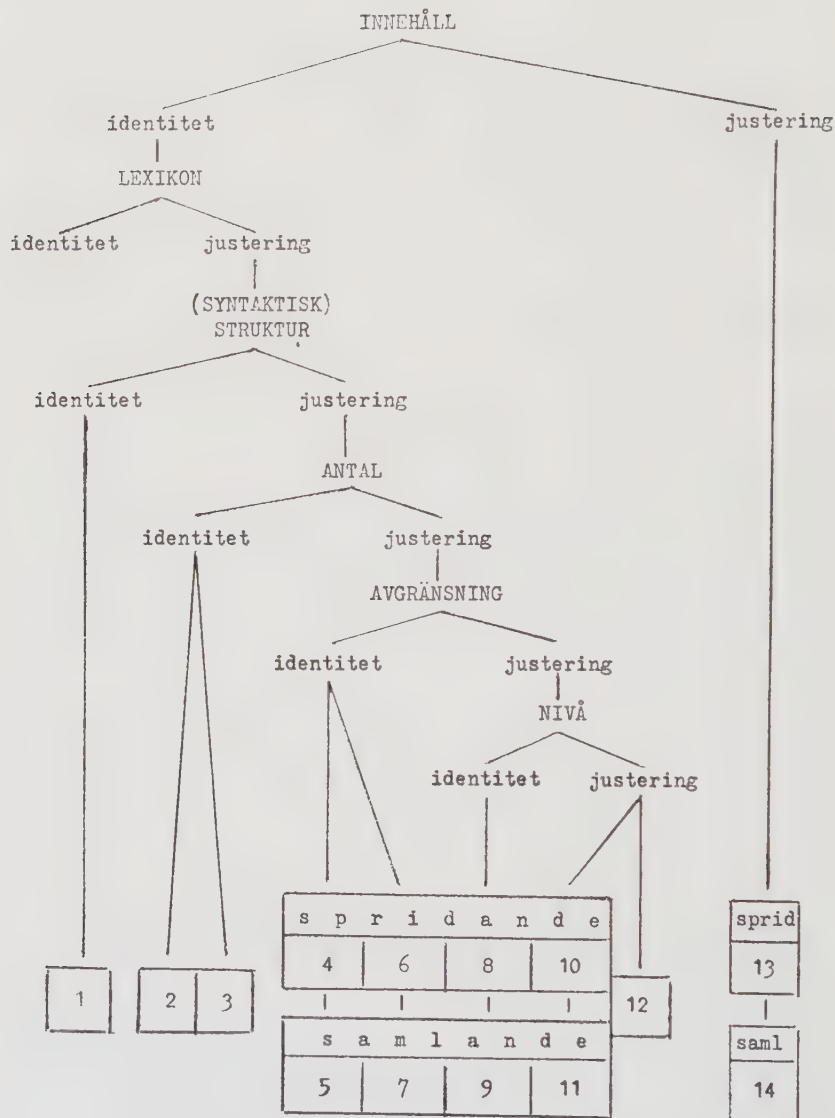
I fall som (9) fastställs alltså bara, att ett element flyttats, ett annat lyfts. Där måste analysen stanna.

2.5 Justeringens dimensioner. Operationens typologi

Teoretiskt berör översättningen, som inledningsvis framhölls (s. 2), bara språkets uttryckssida. Innehållet, den förmedlade informationen, förutsätts vara identiskt i båda versionerna. Denna förutsättning är begränsad till en rent teoretisk uppfattning av översättningens väsen: absolut identitet i innehållet betyder absolut synonymi mellan versionerna, på alla betydelsenivåer. Sådant förekommer inte i autentisk text.

I praktiken måste översättarens balans mellan *innehåll* och *form* vägas in i analysen av hans tillvägagångssätt och tillåtas att på olika sätt prägla uppfattningen av processen. — Aktuella blir sådana sekvenser i den ena versionen, som saknar motsvarighet i den andra, och som samtidigt fungerar på meningens primärnivå, som bärare av relevant⁸ information (framför allt vissa typer av tillagda och strukna led, ledkärnor och ledgrupper).

⁸ Som »relevant» uppfattas sådan information, vars innehåll inte utan vidare kan impliceras ur den andra versionens utsaga.

1 strukturell identitet	6 dubblering	11 sänkning
2 transponering	7 reduktion	12 blandning
3 funktionsjustering	8 divergens	13 innehållsaddition
4 redundansaddition	9 konvergens	14 innehållsstrykning
5 redundansstrykning	10 höjning	

Figur 2. Justeringsdimensioner och operationsklasser.

Väsentligen är dock operationens verkningar även i autentiskt översättningsmaterial begränsade till den språkliga formen. Härvidlag är alltså kärnan den lexikaliska substitutionen, eventuellt kompletterad med olika slags ingrepp i den syntaktiska strukturen. Frånvaron resp. närvaron av sådan kompletterande strukturjustering utgör en andra grundläggande distinktion i analysen: den mellan *strukturell identitet* och *omstrukturering*. Den har berörts ovan (s. 25).

Med utgångspunkt i dessa två fundamentala distinktioner — en semantisk och en syntaktiskt formell — har jag försökt ordna de registrerade operationerna i en hierarkiskt strukturerad typologi, schematiskt uppställd i sina huvuddrag i fig. 2.

Översättaren tänks aktualisera sex dimensioner, alla relaterade till det syntaktiska primärledet. De arrangeras i fallande hierarki: *inhåll*, *lexikon*, *syntaktisk struktur*, *antal*, *avgränsning* och (*syntaktisk*) *nivå*. Mönstret bygger på binära val: identitet resp. förändring. Förändringen — det mer komplexa alternativet, här benämnt *justering* — är under resp. dimension genomgående ställt till höger i förhållande till identiteten.

I schemats nedre skikt återfinns, horisontellt uppställda, termerna för huvudtyperna av de operationer, vari dessa dimensioner konkret manifesteras. Åtta av de nio operationer som direkt eller indirekt domineras av dimensionen *avgränsning* — nedan betecknade *antalsjusterande* — förekommer i två alternativa serier: *spri-dande* och *samlande*. — De fjorton stora operationstyperna är alltså: *strukturell identitet*, *transponering*, *funktionsjustering*, *redundansaddition*, *redundansstrykning*, *dubblering*, *reduktion*, *divergens*, *konvergens*, *höjning*, *sänkning*, *blandning*, *inhållsaddition* och *inhållsstrykning*.

Översättning antas definitionsmässigt innebära val av *identiskt innehåll* och *justerat*⁹ *lexikon*. — Justerat innehåll betyder olika arter av tillägg och utmönstring av textmaterial — innefattande grepp som t.ex. glossering¹⁰ och parafras. Som framgår av schemats yttersta högerskikt, inryms sådana grepp i undersökningens periferi. — Identiskt lexikon skulle innebära, att översättaren inte

⁹ dvs. *substituerat*.

¹⁰ dvs. förklarande tillägg — se t.ex. Me-exemplet s. 38 not. 11.

översätter utan bara skriver av sin förlaga, med bevarad latinsk språkform.¹¹

Under de fyra övriga dimensionerna väljer däremot översättaren »fritt». Varje dimension kan omedelbart, genom »identitet», utfalla i en operation — som då automatiskt involverar också samtliga högre dimensioner — eller genom »justering» byggas på med närmast lägre dimension osv., ned till den lägsta: syntaktisk nivå.

Påbyggnaden i nya dimensioner är alltså konsekvent orienterad åt höger i schemat. Det betyder, att operationstyperna i det vågräta nederskiktet är ordnade i en skala av stigande komplexitet. Utökad med de extremt högerställda innehållsoperationerna, beskriver denna skala samtidigt — mycket grovt sett — variationen mellan polerna »bunden» och »fri» översättning. Skiftningarna i textens omgestaltning fångas i rörelsen mellan dessa ytterpunkter: från den strukturella identiteten, översättningen begränsad till ren substitution av lexikala enheter inom en i övrigt intakt grammatisk ram — över olika arter av omstrukturering i ett successivt stigande antal dimensioner — till den begynnande upplösningen. Denna möter först på det rent formella planet, då översättaren ohämmat »blandar» enskilda element i förlagans struktur men ändå väsentligen förmedlar dess innehåll. Sedan tillkommer en semantisk dimension, då översättarens roll gradvis övergår i den frie bearbetarens. Denne verkar med väsentliga ambitioner också på innehållsplanet. Delvis — och i sista skedet fullständigt — faller sådan verksamhet utom blickfånget för min undersökning.

Avgränsningen av de s.k. dimensionerna är naturligtvis i grunden godtycklig. Försöket att i ett övergripande system inordna delvis helt väsensskilda kategorier — som t.ex. antal, avgränsning

¹¹ Det sistnämnda greppet förekommer också sporadiskt, t.ex. när ett citat (ofta ur bibeln och ofta med liturgisk referens) återges i förlagans språkform, i regel blott för att omedelbart därefter översättas. Viss förkärlek för sådana latinska språkprov i den egna produkttexten visar Jöns Budde:

Me 15

Primo enim fuit Christus semper fervens corde.

For thy christus han war först *semper feruens corde* Alltidh hether, oc brynnande j hiärtano, til gudz loff oc manzsins nyttelighet.

'Ty för det första var Kristus alltid brinnande i hjärtat.'

Som synes, har Budde dessutom utvidgat översättningen av det latinska citatet med en förklarande glossa (*til . . . nyttelighet*).

och nivå — kan väl te sig långsökt. Flera av dem har ju ingen som helst inre relation till varandra, vare sig av grammatisk, logisk eller annan väsentlig art. Det ger sig då självt, att de i stor utsträckning också glider över i varandra.

Modellen är dock empiriskt väl förankrad. Det är min erfarenhet att detta schema i sin här redovisade utformning faktiskt fungerar och ger en någorlunda enkel och motsägelsefri struktur åt vad som annars troligen hade varit en förvirrande hop impressionistiskt valda detaljiakttagelser.

I kap. 5, där operationens former redovisas mera detaljerat, utgår analysen från schemat i fig. 2 men drivs längre: åtminstone de flesta huvudtyper av strukturjusterande operationer är att fatta som toppar i underordnade hierarkier.¹²

2.6 Operationens huvudtyper

Operationens fjorton huvudtyper (jämte en femtonde som faller utom ramen) presenteras nedan, med definitioner och så långt möjligt både entydiga och typiska exempel. — Lexikalisk substitution är det gemensamma grundelementet i samtliga.

1. **Strukturell identitet**: ren lexikalisk substitution inom en i övrigt intakt grammatisk struktur. Frånvaron av strukturjustering betyder att primärledets syntaktiska relationer till andra led i strukturen är oförändrade.

Den strukturella identiteten är oftast begränsad till något eller några led i en sekvens där andra led undergått olika former av ytterligare justering. Exempel på sådana »identiska primärled» anfördes ovan i (5) i de tre ledparen *Item : Item, videbatur : syntis* och *sibi : henne*. Ett eller ett par identiska led möter också i flertalet av de följande exemplen i detta avsnitt.

Stundom är *samtliga* primärled i ett helt versionskomplex identiska — översättaren har kopierat hela strukturen i en makrosyn-

¹² Förutom den rent tekniska relationen mellan korresponderande led — som i första hand fångas i den beskrivna modellen — beaktas i undersökningen också två andra viktiga dimensioner av processen. Dessa är dels avsikten bakom översättarens dispositioner, dels graden och arten av det tvång som möter honom i förlagans grammatiska struktur. — Kap. 4 utvecklar sammanhangen.

tagm. Jag talar då om ett *kongruent komplex*. Ett sådant av ringa omfång är (1) ovan. Ett mer omfattande är (11).

(11) BiVII 1

IA In tantum	IA Swa mykyth
FV gaudet	FV glädhz
SS cor meum	SS mith hyärta
IA ex eo	IA aff thy
quod altissimus Deus te prae-	ath höxta gwdh ville tich vth-
elegit in matrem,	wälia till modher
et	och värdwgadhis
tantum dignitatem tibi con-	ath geffwa tich swa stora
ferre	värdwgheth,
dignatus est,	
IA quod magis ego michi eligerem	IA ath håller vthualde iagh mich
in inferno eternaliter cruciari,	ath pynas äwärdheleka j häl-
	wite
quam	än
quod tu uno minimo puncto	ath thw skwldhe falla j
de tanta excellenti gloria et	mynzta pwncht aff swa
tua caelesti dignitate careres	höghelike äro och aff thynne
	hymerjkis värdheligheth

Viss omstrukturering har här skett på lägre nivåer (*praelegit* : *ville* ... *vthwälia* i den första bisatsen; framryckning i de övriga bisatserna av slutställda predikatsbildande verbformer som *dignatus est*, *eligerem* och *careres*; m.m.). På primärledens relationer i meningsstrukturen har detta dock ingen inverkan.

2. *T r a n s p o n e r i n g*: justering av primärledets *position* i förhållande till huvudsatsens finita predikatsverb.

Oftast flyttas ledet från prefinit ställning i förlagan till postfinit i produktversionen — högerriktad transponering:

(12) Bo 11

SS	Regnum	caelorum	SA	denique	SP	pauperum	FV	est
ok	SS	himerikis rike	FV	är	SP	fatika manna		

Sekvensen predikativ + finit verb har vänts.

Andra exempel ger (5) och (9—10).

Men också vänsterriktad transponering förekommer:

(13) Bo 2—13

FV	OO	SS
Faciant	<i>haec</i>	quae tempus perdere non curant
OO	FV	SS
<i>Thät</i>	görin	the som äkke vyrdha tappa timan

Objektet flyttas till prefinit position — som är tom i förlagan — och utgör produktversionens ettledade fundament.

3. Funktionsjustering: justering av primärledets *syntaktiska funktion*, sådan denna kommer till uttryck i den grundläggande analysens syntaktiska signering av samma led.

(14) BiEx 15

IA	IA	SP	FV	SS	IA
... ideo,	ne caro pre- feratur spiritui,	electus	est	Petrus	<i>ad pontificatum</i>
IA	IA	FV	SS	SP	SP
... Thy	at ey skuli framsätias likamlik thing andeli- kom, Thy	är	petrus	wtualder	<i>till högsta biscop</i>

Petrus väljs i förlagan 'till ponifikatet', i produktversionen till *innehavaren* av detta ämbete. En adverbial funktion byts mot en annan, här fattad som predikativ. — Jfr. även (5) och (10).

Av följande operationstyper justerar samtliga *antalet* primärled. — De fyra första justerar även till primärledet knuten *redundans* i strukturen. Redundansaddition och dubbling är *spridande* operationstyper, redundansstrykning och reduktion deras *samlade* motsvarigheter.

4. Redundansaddition: ökning av redundansen i utsagan genom *tillägg* i produktversionen av icke informationsrelevant¹³ stoff, omfattande minst ett led eller en ledkärna.

¹³ Se ovan s. 35 not 8.

(15) Bo 1

SA	SS	FV	IO	+C				
Nunquid	Domina	reseruauit	sibi,	vel depositum fecit?				
SA	FV	SA	SS	IV	OO	PL	IA	+F
Hwat	munde	ey	varfrw	læggia	thät	nidhir.	ther thät	ok göma
							var väl	til sit
							beuarat	behof

Objektet *thät* saknar explicit motsvarighet i förlagan.

5. Redundansstrykning: minskning av redundansen i utsagan genom *utmönstring* i översättningen av icke informations-relevant stoff i förlagan, omfattande minst ett led eller en ledkärna.

(16) Me 13

sed	OO <i>hoc</i>	FV scias	OO quod	
			cum sinistra mea amplecteris, multo vicinius tibi Cor meum sociatur	
wtan	SS thu	FV skalt	IV wita	OO at
				nar thu omfämpnes mädh minne winstre hand tha är mit hiärta tik mykit nämmare

Det demonstrativa *hoc* saknar explicit motsvarighet i den svenska texten.

6. Dubblering: ökning av redundansen i utsagan genom *upprepnig* i produktversionen (en, två eller flera gånger) av samma element i förlagan. Båda (eller alla) dubbleringsprodukterna i översättningen anses involverade i operationen.

(17) BiEx 1

SS	FV	IA	IA		
Quid	<i>confert</i>	audienti,	nisi ostendantur eius radices et gradus?		
SS	FV	SS	+C	IA	IA
huat	<i>gagna</i>	thät	<i>ällir fromaa</i>	them	wtan henna röther oc
				thät höra,	trappor wppinbarins

(*eius* syftar på *Humilitas* 'ödmjukheten' i föregående mening.)

Mot *confert* svarar både *gagna* och *fromaa*.

7. Reduktion: minskning av redundansen i utsagan genom *förenkling* i produktversionen av ett dubbelt (eller flerdubbelt)

element i förlagan. Båda (eller alla) de reducerade elementen i förlagan anses involverade i operationen.

(18) Tho 10

IA	FV		+C
<i>nullo modo</i>	dubites,		<i>nullo modo</i> de misericordia Dei desperes
FV	SA	+C	OA
jāfwa	ey	älla wanhopa	af gudhz miskund

nullo modo . . . *nullo modo* motsvaras av ett enkelt *ey*.

Reduktionen — som odlas särskilt av Tho-översättaren — berör ofta sviter av hela meningar i den retoriskt överlastade förlagan:

(19) Tho 4

IA	SP		FV	IA
<i>qualis es in facie,</i>	<i>talis</i>		<i>esto</i>	<i>in operatione:</i>
et	IA	SP	FV	IA
	<i>qualis es in vultu,</i>	<i>talis</i>	<i>esto</i>	<i>in actu</i>
FV	SP	IA	IA	
<i>war</i>	<i>tholik</i>	<i>j gärningom ok athäfwum</i>	<i>som thu äst j änlitis laghwum</i>	

Två meningsformade uppmaningar, innehållsligt identiska, lexikaliskt lätt varierade, har översättaren reducerat till en. Samtliga fyra primärled i vardera av versionskomplexets två latinska meningar är involverade i en reduktion — operationstypen noteras alltså här med fyra belägg.

De fem följande operationstyperna justerar även primärledets *avgränsning* — divergens och höjning med spridande effekt, konvergens och sänkning med på motsvarande sätt samlande. Blandningen kombinerar effekterna.

8. *D i v e r g e n s*: justering av avgränsningen genom *klyvning* av ett primärled i förlagan med åtföljande utspridning av stoffet på minst två led i produktversionen.

(20) BiVII 8

et	IA ab illo tempore	SS ego et dyabolus	FV <i>discordamus et certamus</i>	
och	IA aff them thymanom	FV <i>missämiom</i>	SS vy	+C <i>och stridhom</i>

Koordinationen av två finita predikatsverb, som i förlagan utgör

ett enda primärled, har översättaren sprängt genom högertransponering av subjektet (*vy*), vilket i svensk version placerats mellan de två verbformerna. Dessa kommer då att utgöra två separata led. (Jfr. dubbleringen ovan under 6 av ett enda latinskt verb.)

Ett högfrekvent specialfall av divergensen är *suppleringen* i produktversionen av en latinsk finit verbform med fr. allt pronominellt subjekt och infinit verb.

(21) Bo 8

Et	OO hoc	FV <i>dicebat,</i>	IA vt nobis commendaret virtutem orationis	
Ok	OO thätta	FV <i>sagdhe</i>	SS <i>han</i>	IA at han skulle beuisa os böninna dygdh

(22) BiEx 20

IA quod si breuius feceritis,	OO premium		IA a Deo	IA inde	FV <i>recipietis</i>		
IA kan thät mindra wara,	IA ther	FV <i>skulin</i>	SS <i>j</i>	IV <i>faa</i>	OO lön	IA fore	IA aff gudhi

Subjektssupplering föreligger i både (21) och (22) — i det senare exemplet kombinerad med supplering också med infinit verb (*han* resp. *j faa*). — Jfr. också (6) ovan.

9. **Konvergens:** justering av avgränsningen genom *förening* av stoff i minst två primärled i förlagan med åtföljande koncentration till ett led i produktversionen.

(23) BiEx 8

et	IA <i>ibi</i>	SS sedes mea	FV est,	IA <i>vbi voluntas mea perficitur</i>
Oc	IA <i>hwar som min wili fulkompnas ther</i>	FV är	SS mitt säte	

ubi-satsen vänstertransponeras till det svenska fundamentfältet, där den konvergerar med *ibi* : *ther* genom initial satsdelsdubbling (jfr ovan s. 13 f. samt Teleman 1974 s. 116 f.).

Ett specialfall av konvergensen — principiellt i viss mån motsvarande suppleringen som en typ av divergens — är den ytterst sällsynta *verbindragningen* av latinskt pronominellt subjekt och infinit verb i en svensk finitform:

(24) BiVII 5¹⁴

FV	SA	SS	OO
<i>habeat</i>	<i>etiam</i>	<i>ipse</i>	<i>non superflua sed necessaria indumenta</i>

FV	SA	OO	+F
<i>haffwi</i>	och iämwall	ey öffwerflödelik kläde	vthan vedhertorffteligh

Förlagans subjekt *ipse* återges ej — den fornsvenska satsen är subjektslös.

De två följande typerna, höjning och sänkning, justerar även primärledets *nivå* i den syntaktiska strukturen.

10. H ö j n i n g: justering av nivån genom lyft av en sekvens i förlagan (led eller leddel) till *högre* position i produktversionens syntaktiska hierarki.

En underordnad del av ett primärled kan sålunda höjas till ett självständigt led:

(25) Bo 4

FV	SA	IA	+C	OO
Considera	<i>ergo</i>		<i>et attente conspice</i>	<i>ipsum</i>

FV	IA	+C	OO	IA	IA
Thänk	thy	ok skodha	han	här	<i>granlica</i>

attente bestämmer bara *conspice* och ingår därmed som ett andra gradens adverbial i koordinationsfrasen *et attente conspice*. Översättaren har brutit ut detta adverbial och placerat det i meningens svans (*granlica*), varigenom det kommer att bestämma både *Thänk*¹⁵ och *skodha* — följaktligen som ett självständigt primärled.

Höjningen kan också beröra den högsta syntaktiska nivån och i produktversionen ge meningsstatus (eller FV-status) åt ett led eller en leddel i förlagan:

(26) Bo 2

et	IA	FV	IA
	<i>cum grandescente</i>	<i>grandescas,</i>	<i>semper tamen humilitate conseruata</i>

ok	IA	FV	SS	IV	PL	IA	IA
	<i>swa</i>	<i>skalt</i>	<i>thu</i>	<i>vaxa</i>	<i>til</i>	<i>lika</i>	<i>vp mädh homom.</i>

OO	FV	SS	SA	IA	IV
<i>ödhmiuktēna</i>	<i>skalt</i>	<i>thu</i>	<i>tho</i>	<i>altidh</i>	<i>gōma</i>

¹⁴ Detta exempel kommenteras närmare nedan s. 186.

¹⁵ *Thänk* är som normalt i fsv. transitivt, motsvarande *tänk på* (jfr. Söderwall 1884-, artikeln *thänkia*, samtliga moment).

Förlagans avslutande abl abs-konstruktion har översättaren återgivit med en självständig mening.

Beroende av resultatet i produktversionen — primärled resp. MS (eller FV-sekvens) — skiljer jag mellan *ledrelaterad* och *huvudsatsrelaterad* höjning.

11. Sänkning: justering av nivån genom sänkning av en sekvens i förlagan (led eller makrosyntagm) till *lägre* position i produktversionens syntaktiska hierarki.

Ett självständigt primärled kan sänkas till en underordnad led-del:

(27) Me 8

IA	OO	FV	OO
Hac stola	<i>omnes meos</i>	vestio	Sanctos
IA	FV	SS	OO
Mädh thänna stola	klädher	iak	<i>alla mina wener</i>

Attributen till *Sanctos*, *omnes meos*, har i den grundläggande analysen uppfattats som utbrutna ur nominalfrasen och placerade framför FV i syntaktiskt självständig ställning: jämte huvudordet bildar de ett s.k. diskontinuerligt led. — Jöns Budde upphäver diskontinuiteten genom att högertransponera attributen och återger dem deras ställning i omedelbar anslutning till huvudordet *wener*, varvid de nedsjunker i leddelsstatus. (Sänkningen är alltså här kombinerad med operationstyp nr 2 transponering.)

Sänkningen kan också, liksom höjningen, beröra den högsta syntaktiska nivån och innebära återgivning av en MS (eller en FV-sekvens) i förlagan med ett led eller en leddel i produktversionen:

(28) Me 15

SS	FV	IA	SP
Oculi Domini	sunt	nobis	specula divinae veritatis:
IA	IV	FV	OO
<i>ibi</i>	<i>agnoscere</i>	<i>valemus</i>	<i>tenebras nostrae infidelitatis.</i>
SS	FV	IA	SP
Hans hälghasta öghon, the	äro	oss	späghil, gudhligx sanhethz, <i>j huilkom wi skulum skodha wars otrolighetz mörker</i>

Versionskomplexets andra latinska mening har Jöns Budde återgivit med en relativsats, attributivt påhängd närmast föregående

substantiv (*späghil*) och därmed ingående i samma led som detta — alltså en sänkning med två grader i den hierarkiska strukturen.¹⁶

Beroende av den involverade sekvensens karaktär i förlagan — primärled resp. MS (eller FV-sekvens) — skiljer jag mellan *ledrelaterad* och *huvudsatsrelaterad* sänkning.

Spridande och samlande effekter av översättarens åtgöranden förenas i den återstående och »friaste» av de icke innehållsjusterande operationstyperna, blandningen.

12. Blandning: *upplösning* av förlagens struktur i smärre komponenter, vilka i produktversionen — genom kombination av spridande och samlande grepp — återges i annan lineär ordning och i annat syntaktiskt arrangemang. Berörd sekvens omfattar i båda versionerna mer än ett primärled.

(29) Bo 1

et	IA per aliam viam	IV <i>reuersi</i>	FV <i>sunt</i>	IA in regionem suam
Ok	IA at androm vägh	FV <i>foro</i>	SS <i>the</i>	IA <i>heem</i> i siin rike

Hela verbformen *reuersi sunt* återges, något ofullständigt, i *foro*: två led sammansmälter i ett. Samtidigt bryts prefixet *re-* loss ur den infinita latinska formen och återges som kärnan i ett adverbliellt led (*heem* — operationen är i detta moment partiell), och personmorfemet *-nt* lösgöres ur finitformen *sunt* för att återges i subjektsledet *the*. En samlande operation kombineras alltså med två spridande — de sistnämnda spegelvänder dessutom ledföljden: *re- . . . -nt* resp. . . . *the heem . . .* — Operationen omspanner en textsekvens, som i förlagan utgör två, i produkttexten två och ett halvt primärled.¹⁷

¹⁶ Det är frestande att i den andra latinska meningen läsa *ubi* för *ibi*. Den obetydliga justeringen skulle ju ge identisk grammatisk status (attributiv relativsats) åt sekvensen i båda versionerna. — *ibi* har dock stöd i de två kollationerade Uppsala-handskrifterna C 198 och C 522 (se ovan s. 7 f.) och är därmed Buddes sannolika utgångsform.

¹⁷ Denna variant av »semantisk komponentanalys» skall inte fattas som alltför ambitiös. Analysen drivs aldrig längre än till en uppdelning på de komponenter som översättaren behandlat i enlighet med kriterierna på operationstypen blandning.

Blandningstypen kan involvera både mer och mindre stoff än i detta exempel.

De två sista regelrätta operationsklasserna justerar — på primärledets nivå och med spridande resp. samlande verkan — den givna utsagens *innehåll* — dvs. översättaren tillfogar eller utelämnar relevant¹⁸ information. Dessa typer av operationer intar därmed en perifer position i undersökningens perspektiv.

13. *I n n e h å l l s a d d i t i o n*: utökning av innehållet genom *tilllägg* i produktversionen av från informationssynpunkt relevant¹⁸ stoff, omfattande minst ett led eller en ledkärna.

(30) BiVII 4

SS	IA	VS	FV	VS	
Hec enim omnia	si feruenter desiderantur,	predictos parietes id est ce- lestes de- lectationes,	probantur	dissipare	
thy	IA om all thässin astundas hete- legha, tha	FV pröffwas	SS the	IA <i>raskelegha</i>	VS synder bryta thässa försagdha vägghiana som ärw hymeriikis lwstilse

raskelegha saknar motsvarighet i förlagan.

14. *I n n e h å l l s s t r y k n i n g*: inskränkning av innehållet genom *utmönstring* i översättningen av från informationssynpunkt relevant¹⁸ stoff i förlagan, omfattande minst ett led eller en ledkärna.

(31) Tho 9

SS	SA	IA	FV	OO
David	<i>etiam</i>	<i>quadam die stans in solario domus suae,</i>	vidit	mulierem
et	FV adamavit	OO eam		
SS	FV	OO	+C	
Dawid propheta	sa	qwinno	och älskadhe hona	

Såväl satsadverbialet som den adverbliella participfrasen underlåter översättaren att återge: umbärlig men relevant bakgrundsinformation utelämnas.

¹⁸ Se s. 35 not 8.

Slutligen noteras en typ av grepp, som inte låter sig inpassas i det ovan redovisade mönstret — men som har en klart ledspridande effekt. De åsätts en avsiktligt vag beteckning:

15. Allmänt normaliserande operation: omvandling av en som meningsfragment fristående bisats i förlagan till en normal huvudsatsformad mening i produktversionen. En alternativ term vore fragmentnormalisering.

(32) Tho 9

XX

Quia Dina

filia Jacob

egressa est

ut videret mulieres regionis

SS

Dina

jakobs patriakha dotter

FV

gik

PL

wt

IA

at se thäs landzens qwinnor

Konjunktionen *Quia* tvingar till bisatsanalys i den latinska satsen (se ovan s. 17). Det framgår emellertid av ställets kontext, att bisatsen inte på normalt sätt kan knytas till en huvudsats, varför den står »fritt» som en egen makrosyntagm (meningsfragment). När översättaren återger med huvudsats, innebär detta alltså inte — som normalt vid återgivning av bisats med huvudsats — en höjningsoperation.

3. Strukturjusteringens former och omfattning

Resultatet av processanalysen redovisas i detta kapitel i ett summariskt perspektiv, först på meningens nivå (3.1), därefter på meningsledets (3.2). Statistisk redovisning av de större analyskategoriernas frekvenser står i förgrunden.

3.1 Justering på meningsnivå

Meningen — eller snarare makrosyntagmen¹ — utgör processanalysens högsta syntaktiska nivå. Den varierande mängden makrosyntagmer i resp. version av varje VK ger en mycket grov bild av översättarens behandling av förlagans meningsenheter. Tabell 1 a s. 51 redovisar denna bild för hela materialet (med promillefördelning), tabell 1 b för resp. textpar (med procentfördelning).

Det totala antalet VK i hela materialet är 1704. Härav är 1327 eller 78 % enkla, dvs. innehåller bara en MS i vardera versionen. Denna andel varierar bland textparen mellan 71 % i Bo och 84 % i BiEx. Den förstnämnde översättaren företer alltså det starkaste inslaget av strategier, vilkas räckvidd sträcker sig över meningsgränsen.

Av de 2 060 latinska och de 1 985 svenska makrosyntagmerna² är således i vardera versionen 1 327 makrosyntagmer eller 64 resp. 67 % identiskt avgränsade. Övriga motsvarar, helt eller delvis, underordnade partier av en MS i den andra versionen — led, ledelar, ledgrupper — eller saknar direkt motsvarighet, är alltså av översättaren utmönstrade resp. tillfogade.

Mer än en latinsk MS uppvisar enl. tabell 1 a 14 % av versionskomplexen, mer än en svensk 11 %. Endast 3 % av versionskomplexen räknar mer än en MS i båda versionerna. (Dessa tre kategorier överlappar naturligtvis delvis varandra.)

¹ Termen *mening* används ofta synonymt med *makrosyntagm* i sammanhang, där distinktionen mellan de två enheterna är av underordnad betydelse.

² Se del 2 App. 1.

Tabell 1 a. *Andel VK med olika antal MS i latinsk resp. svensk version.*
Hela materialet. Promillefördelning.

MS/VK											Latinsk version
	1	2	3	4	5	6	7	8	22		totalt
1	779	81	18	4	2	1	1				886
2	63	15	4	1	1			1			84
3	15	3	2			1			1		21
4	2	1	1								4
5	1	1		1							2
6	1										1
7	1										1
8	1	1									1
Tot	863	100	23	6	3	2	1	1	1		1000

Svensk version

Tabell 1 b. *Andel VK med olika antal MS i latinsk resp. svensk version.*
De enskilda textparen. Procentfördelning.
(Streckmarkering betecknar förekomst med lägre andel än 0,5 %.)

MS/VK											Latinsk version
	1	2	3	4	5	6	7	8	22		totalt
1	81	7	1	1							90
2	6	1		1							8
3	1	—	—								1
4	—	—	—								1
5											
6											
7											
8											
Tot	88	9	2	1							100

Svensk version

BiEx

MS/VK											Latinsk version
	1	2	3	4	5	6	7	8	22		totalt
1	84	3	—								88
2	10	1									10
3	2										2
4	—										—
5											
6											
7											
8											
Tot	96	4	—								100

Svensk version

Me											Latinsk version
MS/VK	1	2	3	4	5	6	7	8	22	totalt	
1	79	6	1	—	—					88	
2	8	1	—							9	
3	1	—								1	
4											
5											
6	1									1	
7	1									1	
8	—	—								1	
Tot	90	8	1	—	—					100	

Svensk version

Bo											Latinsk version
MS/VK	1	2	3	4	5	6	7	8	22	totalt	
1	71	13	3	1	—	—	1			89	
2	6	1								7	
3	3		—							3	
4	—									—	
5	—	—								1	
6											
7											
8											
Tot	80	15	3	1	—	—	1			100	

Svensk version

Tho											Latinsk version
MS/VK	1	2	3	4	5	6	7	8	22	totalt	
1	75	10	3	—	—	—				89	
2	4	2	1		—			—		8	
3	1	1	—			—			—	3	
4	—									—	
5				—						—	
6											
7											
8											
Tot	81	13	4	1	1	—		—	—	100	

Svensk version

Förlagans i genomsnitt större antal makrosyntagmer i varje VK framgår tydligare i relationen mellan de två enheterna enl. tabell 2 (räknad i antal MS per 100 VK; dessutom anges mängden MS i latinsk resp. svensk version — se vidare del 2 App. 1).

Tabell 2. *Antal makrosyntagmer. Antal latinska resp. svenska makrosyntagmer per 100 versionskomplex.*

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
Antal MS i						
latinsk version	367	315	353	443	582	2060
svensk version	357	346	385	403	494	1985
Antal MS/100 VK i						
latinsk version	117	104	113	129	135	121
svensk version	113	115	123	117	115	116

Två av textparen, BiEx och Me, har flera svenska än latinska makrosyntagmer: inom versionskomplexen överskrides här gränsen mellan makrosyntagmer oftare i svensk version än i latinsk. I övriga textpar är proportionerna omvända, vilket också slår igenom i totalvärdena.

Bakgrunden till dessa siffror är att söka framför allt i den s.k. meningsomfattande varianten av huvudsatsrelaterad nivåjustering (— exemplifierad också i avsnitt 2.6 i (26) och (28)). Överskottet i tabell 2 (dvs. antalet MS över 100) utgör i svensk version nästan genomgående produkten av meningsomfattande höjning. Fördelningen på textparen av såväl denna höjningsoperation (enl. tabell 26) som överskottet i tabell 2 är mycket jämn. Meningsomfattande *sänkning* varierar däremot kraftigt, efter ungefär samma mönster som överskottet i tabell 2 i latinsk version (Bo och Tho högst, BiEx lägst). Tho toppar denna ojämna fördelning i tabell 2 (i motsats till förhållandet i tabell 26): de många reducerande operationerna i Tho (— jfr. även (19) ovan) bidrar ytterligare till de latinska meningsenheternas dominans inom versionskomplexen.

Vad säger denna statistik om översättarnas benägenhet att bibehålla resp. justera förlagans avgränsning mellan makrosyntagmer? Överskrider de i sina operationer ofta eller sällan gränsen mellan meningar?

Det framgår av det ovan (s. 50) sagda, att så mycket som omkring tredjedelen av båda versionernas MS faller utanför enkla VK, dvs. är olika avgränsade i förlaga och produktversion. Faktorn MS per 100 VK enl. tabell 2 antyder å andra sidan en avsevärt måttligare omfattning av sådan skiljaktig avgränsning: totalt 121 resp. 116 i förlaga resp. produktversion. Sammanhanget kan åskådliggöras schematiskt i modellen i fig. 3 av ett icke enkelt VK.

Figur 3. Modell av VK med två MS i förlagan och en MS i produktversionen.

Vid den förstnämnda beräkningen uppfattas samtliga MS — två latinska och en svensk — som »icke identiskt» avgränsade. Tabell 2 redovisar i stället *resultatet* i form av en enda »överskjutande» latinsk MS. — Som operationen också bara är en (i detta fall sänkning eller reduktion), måste det senare måttet anses ge den sannare bilden.

Det kan alltså fastslås, att översättarens respekt för den latinska makrosyntagmens — dvs. i första hand meningens — avgränsning som maximal syntaktiskt enhet är relativt stor. De återopade varianterna av nivåjusterande och reducerande operationer är i stort sett de enda översättargrepp som har relevans för gränsdragningen mellan MS. I förhållande till den stora mängden och skiftande arten av de operationer som verkar på meningens interna struktur är justeringen av dess omfattning obetydlig.

Redovisningen av operationerna i kap. 5 ger vid handen, att den latinska meningens även för genomgripande omgestaltung av språkformen utgör en ram, som översättarna ogärna medvetet går utanför. Medvetet — ty många av de fall som ändå förekommer är av typen »mekaniska» operationer (därom vidare i kapitel 4.1) — alltså betingade av själva språkformen och från översättarens sida oavsedda.

3.2 Justering på lednivå

Strukturjusteringens karaktär framträder med skärpa i detaljerna först på den syntaktiska nivå där operationerna verkar, dvs. meningsledets.

3.2.1 Operationstypernas frekvens

De stora operationsklassernas frekvens och fördelning på textparen redovisas i tabell 3 a s. 55. De 14 huvudtyperna i fig. 2 har här utökats med 5: dels har nr 8 b suppling och 9 b förbindning utlösts ur nr 8 divergens resp. 9 konvergens, dels har de höjande och sänkande operationerna, nr 10 och 11 delats på var-

Tabell 3 a. *Operationer. Fördelning på huvudtyper. Relativ frekvens: promillefördelning.*

		BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
1	strukturell identitet	540	632	528	389	445	501
2	transponering	158	121	139	144	172	149
3	funktionsjustering	37	32	36	65	47	44
2—3		195	153	175	209	218	193
4	reduktionsaddition	7	15	45	29	10	20
5	reduktionsstrykning	10	3	10	7	5	7
6	dubbling	1	1	5	7	4	4
7	reduktion	3	—	1	5	60	16
8 a	divergens	15	17	15	36	23	22
9 a	konvergens	11	7	9	16	15	12
8 b	supplering	69	82	69	75	51	68
9 b	verbinding	3	1	2	—	—	1
10 a	ledrelaterad höjning	7	5	11	11	11	9
11 a	ledrelaterad sänkning ...	18	15	18	21	14	17
10 b	huvudsatsrelaterad höjning	28	28	39	37	26	31
11 b	huvudsatsrelaterad sänkning	36	12	33	65	39	38
12	blandning	7	2	5	17	12	9
13	innehållsaddition	8	11	19	33	17	18
14	innehållsstrykning	40	16	16	44	47	34
15	allm. normaliserande operation	1	—	—	1	3	1
	spredande (4, 6, 8, 10, 13, 15)	135	159	203	227	141	172
	samlade (5, 7, 9, 11, 14)	122	54	88	157	180	125
4—15	antalsjusterande	265	215	296	402	337	307
2—15	strukturjusterande	460	368	472	611	555	499

dera en ledrelaterad och en huvudsatsrelaterad typ, a resp. b, (den senare involverande en hel MS eller en FV-sekvens i den ena versionen). Dessutom redovisas en handfull fall av nr 15 »allmänt normaliserande» operation. — Dessa nyanser i systematiken introducerades redan i kap. 2.6. Den vidare precisering i ett större antal undergrupper och delklasser, som skall genomföras i kap. 5, kommer däremot inte till uttryck i denna mer summariska statistik.

Tabellen — som redovisar ett totalt antal operationer i hela materialet av 7 381 — bör ses i första hand i ljuset av de två grundläggande distinktioner som presenterades ovan i avsnitt 2.5: en semantisk och en syntaktiskt formell.

Semantiskt noterar man först frekvensen av nr 13 och 14 innehållsjustering: totalt drygt 5 % av samtliga operationer innebär tillägg eller bortfall av informationsrelevant³ material på den syntaktiska primärnivån. Strykningen är härvid talrikare än additionen (3,4 resp. 1,8 %). I den mån översättarna kan sägas »miss-handla» författarnas budskap, är det alltså snarare fråga om undanhållen information än om ogrundad utbrodering. — Jämförelse med mönstret för tillägg och utelämnning av från informationssynpunkt *redundant* material (nr 4 och 5 redundansaddition resp. -strykning) visar, att förhållandet här är det motsatta: additionen dominerar kraftigt över strykningen (2,0 resp. 0,7 %).

Starkt förenklat uttryckt: översättarna brukar flera ord än förlagorna för att säga mindre.

Innehållsjusterande operationer företer — med reservation för en lätt övervikt av addition i Me — samma mönster i alla textparen. Dock varierar omfånget: mellan knappt 3 % i BiEx och inemot 8 % i Bo.

Syntaktiskt formellt intresserar i första hand den totala relationen mellan nr 1 strukturell identitet och nr 2—15 strukturjustering. I materialet som helhet råder här nästan fullständig balans: 3697 strukturidentiska operationer svarar mot 3684 strukturjusterande — procentfördelningen är 50,1 mot 49,9. Detta jämviktsläge kan tjäna som ett bekvämt riktmärke för bedömningen av variationen mellan textparen, en variation som inte är obetydlig.

Intet av textparen uppvisar den genomsnittliga fördelningen: i Bitexterna och Me dominerar strukturidentiteten, i Bo och Tho strukturjusteringen. Störst är kontrasten mellan BiEx och Bo, med en procentrelation identitet : justering på 63 : 37 resp. 39 : 61 — alltså närmast inverterade värden. BiVII och Me resp. Tho intar olika mellanställningar på var sin sida av snittet.

I den mån denna proportion mellan strukturell identitet och justering inom ett givet textpar kan sägas reflektera översättarens position på skalan bunden : fri tolkning — och det är till väsentlig del min tes — i så måtto är ju bilden mycket klar: »uppenbarelsere-lation» i Birgittatexterna och Me inbjuder i lägre grad än »didaktisk uppbyggelse» hos Bo och Tho till syntaktisk-formella äventyrligheter i översättningen. Det ser ut som en genrebetingad skillnad, accentuerad i de två extremerna BiEx och Bo.

³ Se s. 35 not 8.

Detta samband med genreuppdelningen inom materialet kan dock mycket väl vara helt tillfälligt. Andra, av genren oberoende avvikelser mellan förlagorna i språk och stil kan driva översättarna i olika riktning; uttolkarna kan ha, och har med säkerhet, sina individuella egenheter, som kan ge skiftande utslag; etc. — Ett par av dessa förklaringar skall provas nedan i kap. 4 med utgångspunkt i avskiljningen av *mekaniska operationer* och av *tvingande strukturer*. — Det är dock givet, att mera nyanserade omdömen försvåras av materialets begränsning till endast fem Vadstena-översättares verk, liksom av bristen på jämförelsematerial från andra genrer och epoker.

Redan nu kan emellertid detta summariska mönster, sådant det möter i tabell 3 a, preciseras i studiet av proportionerna mellan enskilda operationstyper och av dessas fördelning på de fem textparen.

De olika typerna av strukturjusterande operationer fördelar sig totalt sett på tre ganska distinkt skilda frekvensnivåer. Vanligast är nr 2 transponering, med en andel av 15 %; knappt hälften så talrik — med 7 % — är nr 8 b suppling. Utöver dessa två, utan konkurrens dominerande typer möter — på 4 %-nivån och därunder: nr 3 funktionsjustering och 11 b huvudsatsrelaterad sänkning (kring 4 %); nr 14 innehållsstrykning och 10 b huvudsatsrelaterad höjning (kring 3 %); nr 8 a divergens, 4 redundansaddition, 13 innehållsaddition, 11 a ledrelaterad sänkning och 7 reduktion (kring 2 %); nr 9 a konvergens, 10 a ledrelaterad höjning, 12 blandning och 5 redundansstrykning (kring 1 %). Mindre än en halv procent noteras för nr 6 dubblering samt för några ströfall av nr 9 b förbindragning och 15 allmänt normaliserande operation.

Vad gäller fördelningen på textparen konstaterar man, att den ovan påvisade genreskillnaden knappast gäller de båda vanligaste typerna. — *Transponeringens* frekvenstal ligger jämnare samlade kring snittet på 15 %. BiEx intar visserligen bottenläget även här (12 %), men för toppen svarar inte Bo — som tvärtom också ligger något under snittet — utan Tho (17 %). Benägenheten att flytta led är tydligen mera generell: den individuella variationen är svagare och därtill annorlunda fördelad. — Det sagda gäller i stort även *supplingen*, som inte heller varierar mera dramatiskt mel-

lan textparen och som likaså profileras i polerna BiEx : Tho (om än med motsatt fördelning).⁴

Det ovan påvisade genrerelaterade mönstret, med profileringen BiEx : Bo, framträder naturligtvis så mycket skarpare mot denna bakgrund i summan av de övriga typerna. Strukturjusterande operationer *utom* transponering och suppling utgör totalt 28 % av samtliga operationer. Motsvarande värde är hos BiEx 17 %, hos Bo 40 %. Övriga textpar fördelar sig på liknande sätt som i den tidigare beräkningen.

De enskilda operationstyperna på dessa lägre frekvensnivåer (4 % och därunder) återspeglar i de flesta fall relativt väl det generella mönstret. — Den enda verkligt frapperande avvikelserna gäller *reduktionen*, som av totalt 118 belägg noterar hela 106 hos Tho. Typen möter i just detta textpar på andra plats bland strukturjusterande operationer, med högre frekvens än t.o.m. supplingen. Detta är dock ett specifikt särdrag hos Tho-översättaren, betingat av stilistiska egendomligheter i förlagan och utan relation till sammanhanget i övrigt. (Fenomenet belyses vid återkommande tillfällen i det följande.)

Tabell 4 s. 59 redovisar rangordningen inom varje textpar av de 18 strukturjusterande operationsklasserna, här uppställda efter frekvensen i totalmaterialet. — Dessutom meddelas för varje operationsklass den genomsnittliga rangplatsen i textparen. Skalan av dessa medelvärden överensstämmer som synes rätt väl, om också inte fullständigt, med den totala frekvensskalan.⁵

Översättarna utformar alltså i stort sin omstrukturering på samma sätt. Repertoaren av tekniska grepp i behandlingen av förlagens syntax är gemensam, och proportionerna mellan dessa olika grepp är också — med reservation för reduktionsfrekvensen i Tho — i stort sett desamma. Det som varierar mellan textparen är

⁴ Sambandet mellan dessa två operationstypers högre frekvens och deras jämnare fördelning är vid närmare betraktande knappast ägnat att förvåna. Bakgrunden belyses i kap. 4.

⁵ Testad med Friedmans variansanalys (Siegel 1956 s. 166 ff.) befinnes denna fördelning av de fem textparens rangordningar statistiskt signifikant på nivån $p < 0,001$. — Hade slumpen styrt fördelningen — och översättarna alltså i väsentlig grad favoriserat *olika* operationstyper — hade naturligtvis genomsnittsvärdena för rangordningen legat närmare samlade kring medelvärdet 9,5 (i skalan 1—18).

Tabell 4. *De strukturjusterande operationstypernas rangordning inom resp. textpar. (Typerna ordnade efter total frekvens.)*

		BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	Genomsnittsrang
2	transponering	1	1	1	1	1	1,0
8 b	supplering	2	2	2	2	3	2,2
3	funktionsjustering ..	4	3	5	3,5	4,5	4,0
11 b	huvudsatsrelaterad sänkning	5	9	6	3,5	6	5,9
14	innehållsstrykning ..	3	6	9	5	4,5	5,5
10 b	huvudsatsrelaterad höjning	6	4	4	6	7	5,4
8 a	divergens	8	5	10	7	8	7,6
4	redundansaddition ..	13,5	7,5	3	9	14	9,4
13	innehållsaddition ...	11	10	7	8	9	9,0
11 a	ledrelaterad sänkning	7	7,5	8	10	11	8,7
7	reduktion	15,5	—	17	16	2	13,6
9 a	konvergens	9	11	13	12	10	11,0
10 a	ledrelaterad höjning	12	12	11	13	13	12,2
12	blandning	13,5	14	14	11	12	12,9
5	redundansstrykning	10	13	12	15	15	13,0
6	dubbling	17	15,5	15	14	16	15,5
9 b	verbindragning	15,5	15,5	16	—	—	16,4
15	allm. norm. operation	18	—	—	17	17	17,6

framför allt den syntaktiska strukturjusteringens *totala omfattning*.

Individuell variation i översättning är således av väsentligen kvantitativ natur. Det handlar mindre om renodling av specifika operationstyper, mer om den generella frekvensen av strukturjusteringen som sådan.

3.2.2 Operationens omfattning. Spridande och samlande tendenser

Operationen varierar inte bara i frekvens utan också i *räckvidd* — varmed här avses omfattningen av involverat stoff. För genomslaget av en viss operationstyp i totalbilden av ett översättningsföretag eller i läsarens uppfattning av produkttexten betyder denna variation förmodligen minst lika mycket som frekvensen. — Jfr. t.ex. de två innehållsjusterande operationer som exemplifierades ovan i (30) och (31).

Räckvidden beräknas dels i ord, dels i led. De båda enheterna kan ge helt olika utslag, vilket framgår i (33).

(33) Tho 10

FV	KN	IA
<i>Peccavi</i>	enim	<i>graviter,</i>

FV	IA
<i>peccavi</i>	<i>infelicitet,</i>

FV	IA
<i>peccavi</i>	<i>miserabiliter</i>

SS	FV	IA
<i>Jak</i>	<i>syndadhe</i>	<i>thwnglika osälika wslika och storlika</i>

De tre latinska meningarnas i identisk form upprepade FV *Peccavi* har reducerats till ett enkelt *Jak syndadhe* — samtidigt supplerat med pronominent subjekt. Samma tre meningars varierande adverbial har sammanställts genom konvergens i en svensk enkelledskoordination (*graviter* : *thwnglika*; *infelicitet* : *osälika*; *miserabiliter* : *wslika*; *storlika* är uppenbarligen ett tillägg.)

Identiska element i förlagan reduceras — varierande element konvergerar. Skillnaden är utslagsgivande för resp. operationers räckvidd. I (33) latinsk version involverar reduktionen och konvergensens vardera tre ord och tre led. I svensk version har båda operationerna som sådana renderat vardera ett led. Reduktionen har samtidigt, i förening med den spridande suppleringsoperationen, kommit att omfatta två svenska led, vardera om blott ett ord. Konvergensens enda svenska led inrymmer däremot fem ord (varav tre beror av konvergensens). — Räckvidden mått i ord och räckvidden mått i primärled varierar mellan de två operationerna i olika mönster och av olika orsaker.

En fullständig och exakt bild av dessa relationer i hela materialet kräver strängt taget räkning av ord och led i *varje enskild* operation. Företaget är ogenomförbart — framför allt på grund av svårigheten att i en sådan beräkning på ett konsekvent sätt hålla de skilda operationsklasserna isär. — I stället skall här redovisas de mer lättåtkomliga värdena för den *generella* relationen operationer : ordmängd resp. operationer : ledmängd.⁶ Redan dessa mått medger vissa, låt vara garderade slutsatser.

Operationens genomsnittliga *ordmängd* redovisas i tabell 5. (Till jämförelse anføres också värdena för primärledets ordmängd — se del 2. App. 1).

⁶ Strukturell identitet inkluderas i operationsfaktorn.

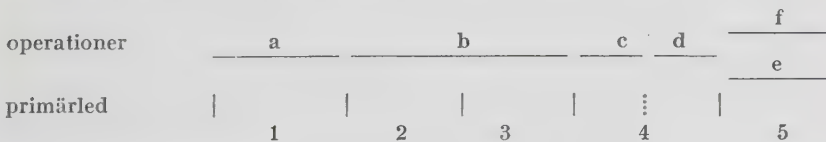
Tabell 5. *Ordantal i led resp. operationer.*

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
Antal ord per primärled						
Latinsk version	4,6	4,0	5,0	3,5	3,5	4,1
Svensk version	4,9	4,4	5,7	4,1	4,3	4,7
Antal ord per operation						
Latinsk version	4,4	3,7	4,4	3,0	2,9	3,6
Svensk version	4,8	4,7	6,1	4,0	3,2	4,5

Faktorn ord per operation säger inte mycket utöver den redan kända faktorn ord per led. Det syntaktiska primärledet är ju den väsentliga grunden för operationens avgränsning. Många och »tunga» led bör betyda många och i samma bemärkelse tunga operationer. Sambandet bekräftas i tabell 5: i båda beräkningarna, båda versionerna, ligger BiVII och Me över genomsnittet på 3,6 resp. 4,5 ord per operation och 4,1 resp. 4,7 ord per primärled, medan Bo och Tho noterar lägre tal och BiEx oscillerar kring resp. medelvärden.

Sambandet med meningslängden, mätt i ord, är därmed också givet. (Meningslängden är ju en funktion av primärledens antal och ordmängd). Texter med de längsta meningarna — BiVII och Me — har de mest omfattande operationerna.

Helt självklara är dock inte dessa överensstämmelser. Sambandet led : operation — och därmed ord : operation — är nämligen (som visades i kapitel 2.4) inte alldeles okomplicerat. Relationen kan tekniskt utformas på fyra olika sätt. Schematiskt låter sig dessa åskådliggöras som i fig. 4, där sex operationer tänks fördelade på fem led i en textversion (vilken är egalt).

Figur 4. *Relationen primärled : operation.*

Operation a involverar ensam led 1 (jfr. samtliga operationer i (5)). Operation b involverar ensam leden 2 och 3 (jfr. (6—8)). Operationerna c och d involverar var sin del av led 4 och är där-

med partiella (jfr. (9)). Operationerna e och f involverar båda led 5 i dess helhet och är därmed kombinerade (jfr. (10)). — En operation som b är alltid antalsjusterande, medan övriga arrangemang återfinns bland samtliga huvudtyper enligt fig. 2 och avsnitt 2.6.

Den första av dessa fyra alternativa relationer — typ a: identitet mellan de båda enheterna — är alltså den kvantitativt dominerande i texterna, och faktorn led per operation bör inte avvika alltför starkt från 1. Av de övriga verkar å ena sidan typ b, å andra sidan typerna c+d och e+f i motsatta riktningar: hög frekvens höjer resp. sänker faktorn led per operation. Balansen framträder i tabell 6 (räknad i antal led per 100 operationer).

Tabell 6. *Ledantal i operationer.*

Antal primärled per 100 operationer	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
Latinsk version	94	92	87	85	85	89
Svensk version	97	106	107	96	75	95

Tabellernas värden varierar kring ett genomsnitt av knappt ett helt led per operation — något lägre i latinsk än i svensk version (0,89 resp. 0,95) — och får väl sägas återspegla det allmänt sett nära sambandet mellan de två kategorierna.

Eftersom antalet led enl. tabell 6 överlag dock är något mindre än antalet operationer, tycks partiella och kombinerade operationer genomsnittligt väga aningen tyngre än de, som ensamma involverar flera led. Mot detta mönster bryter svensk version av BiEx och Me, vilka båda räknar något *mer* än ett led per operation. — Översättarna visar alltså generellt en benägenhet att spränga de syntaktiska primärleden med partiella operationer eller att med kombinerade grepp inveckla dem i dubbla dimensioner av justering — i högre grad än att dra samman dem i mer summariska operationer med vid utbredning i den syntaktiska strukturen. — BiEx- och Me-översättarna har förbytt denna tendens i dess motsats i sina produkter, medan den extreme Tho-uttolkaren tvärtom skärpt den.

Siffrorna i tabell 6 inbjuder också till studium av översättarnas avvägning mellan strategier med syntaktiskt *spridande* resp. *samlande* effekt.

De latinska texternas värden i tabellen företer ganska ringa avvikelser från medelvärdet 0,89 led per operation. I svensk version är mönstret ett annat: BiEx och Me noterar båda, som påpekats, drygt ett helt led på varje operation (1,06 resp. 1,07), BiVII och Bo något mindre (0,97 resp. 0,96), medan Tho uppvisar en markerad bottenposition (0,75).

Jämförelse mellan versionerna inom varje textpar ger en viss kontur åt översättningens effekt: fyra av uttolkarna har — vill det synas — *brett ut* texten inom operationens ram, genom ökning av ledmängden — mest hos Me (med 0,20 led), därefter hos BiEx och Bo (med 0,14 resp. 0,10 led) och minst hos BiVII (med 0,03 led). Den femte, Tho, uppvisar tvärtom *koncentration* av texten, genom minskning av ledmängden (med 0,10 led); den talrika reduktionen ger naturligtvis en effekt rakt motsatt den utspridande.

Detta mönster — som kan tyckas väl illustrera effekten av spridande och samlande operationer — bygger på fördelningen *mellan versionerna* av å ena sidan arrangemang av typ b i fig. 4, å andra sidan typerna c+d och e+f. Bilden fördunklas emellertid något av det faktum att endast typerna b och c+d egentligen kan relateras till spridning-samlingsfördelningen.

Operationer av typ b i fig. 4 verkar samlande om de omfattar två eller flera led i *förlagan*, men spridande med en sådan utbredning i produktversionen. Arrangemang med partiella operationer av typ c+d förhåller sig omvänt: i förlagan bildar sådan leddelning utgångspunkten för spridning av stoffet, i produktversionen däremot resultatet av samling. Frekvensen av det fjärde alternativet, kombinationstypen e+f, påverkar faktorn led per operation, däremot inte det verkliga förhållandet expansion-koncentration: de kombinerade operationerna behöver ju inte omfatta mer än ett led i någondera versionen.

Om relationen mellan expanderande och koncentrerande effekter av översättningen skall mer än antydvas i faktorn led per operation, måste således dels samtliga fall av kombinerade operationer utsorteras, dels ledklyvning med partiella operationer skiljas från övriga arrangemang av justeringen. Mot bakgrund av den svår-

fångade verkligheten i autentisk text,⁷ ter sig intetdera företaget meningsfullt — detta så mycket mindre, som översättarnas avvägning mellan spridande och samlande grepp ändå, på andra grunder, kan knytas helt eller nästan helt till de *antalsjusterande* operationernas fördelning.

Den kraftiga ökning av ledmängden inom operationen som översättarna genomfört i särskilt BiEx och Me återspeglar nämligen den faktiska dominans av spridande operationer i förhållande till samlande som tabell 3 a redovisar för dessa textpar: procentrelationen är 16 : 5 resp. 20 : 9. Motsvarande minskning av mängden led per operation i Tho kan på samma sätt återföras på den höga reduktionsfrekvens och därav följande samlingsdominans som redovisas i samma tabell (18 %, mot 14 % för spridning).

Tho-översättaren koncentrerar och samlar stoffet, främst genom reduktion, till en *krympande* andel i produkttexten, i väsentligt högre grad än han utvidgar och sprider det. Hos de andra överväger tydligt den motsatta tendensen: *antalsjusterande* operationer *expanderar* sin räckvidd på textens primärnivå. Strävan mot en grundare syntax — tydligt skönjbar hos samtliga översättare — är alltså hos fyra av fem också det dominerande mönstret.

Man kan nog våga förmodan, att en utvidgad undersökning, omfattande flera översättningsföretag, skulle ytterligare accentuera Tho-översättarens särställning härvidlag och befästa resultatet av dessa beräkningar: den generella dominansen av syntaktiskt spridande och utbredande grepp.

⁷ I texterna kan typerna blandas, t.ex. enl. mönstret:

			c
	a		b
	leddel	⋮	leddel
	l	e	d

Operationerna b och c är *både* partiella, liksom operation a, och internt kombinerade.

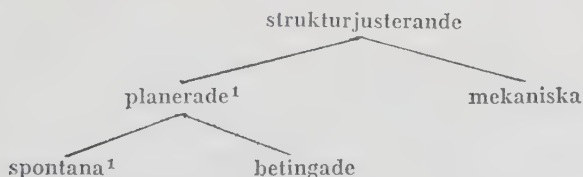
Även andra variationer kan komplicera förhållandet operation : primärled.

4. Översättarens ambitioner och översättningens villkor

Översättningen som process fångas i sin individuella variation bara grovt i systematiseringen av operationstyperna i kap. 2 och i redovisningen av dessas frekvenser i kap. 3. Flera faktorer av väsentlig betydelse för produktens utformning och med varierande genomslag i de skilda operationstyperna beaktas inte — som t.ex. översättarens stilistiska ambition och förlagans speciella språkliga egenheter.

Detta summariska grepp är nödvändigt — och rent av eftersträvaransvärt — i en kvantitativt upplagd översikt som den hittills prövade. Två försök till nyansering presenteras i detta kapitel.

Sammanvävd med den grundläggande systematiken tillämpas nämligen i beskrivningen också en kompletterande indelning, som skär tvärs igenom operationsklasserna — dock med begränsning till de strukturjusterande. Utgångspunkterna är här andra än den rent tekniska relationen mellan primärleden. Dels beaktas *a v s i k t e n* bakom översättarens dispositioner (4.1), dels graden och arten av det *t v å n g* som möter honom i förlagans grammatiska struktur (4.2). I den förra dimensionen skiljs mellan *planerade* och *mekaniska* operationer, i den senare mellan *spontana* och *betingade*. Mönstret framgår i fig. 5.

Figur 5. Strukturjusteringens kompletterande typologi.

¹ En viss motsägelse av terminologisk art ligger väl i inordningen av »spontana» operationer i en överordnad kategori »planerade». De båda termerna uppfattas ju lätt som antonyma. — De aktuella sammanhangen bör skingra eventuella missförstånd.

Som planerade betecknas huvuddelen — över 80 % — av de strukturjusterande operationerna: någon form av medveten och övertänkt planering förutsätts bakom översättarens dispositioner. Mekaniska är de övriga: det betyder dels sådana som automatiskt följer av olikheter i den grammatiska strukturen mellan utgångsspråk och målspråk (t.ex. när ett pronominellt subjekt suppleras vid återgivningen av en latinsk mening utan synligt subjekt), dels sådana som passivt reflekterar olikheter i den grundläggande analysmodellen, tillämpad på latinsk resp. svensk version (t.ex. när *quia*-inledd »bisats» återges med *thy at*-inledd »huvudsats»). — Spontana operationer — som utgör 61 % av de planerade — utför översättaren »frivilligt», obunden av tvingande element i förlagans struktur. Betingade operationer däremot svarar mot ett tvång: den svenska påståendemeningens krav på ettledat fundamentfält. Latinska meningsingresser med mer eller mindre än ett prefinit led kan inte återges oförändrade utan fordrar »normaliserande» ingrepp — bokförda som betingade operationer.

4.1 Planerade och mekaniska operationer

Effekten av översättarens olika ingrepp i den formella strukturen överförs kan vara mer eller mindre *avsedd*. Graden av medveten planering i processen varierar — mellan skilda översättare, men främst mellan skilda arter av manipulation hos samme översättare.

En särställning intar härvidlag den högfrekventa operationstypen nr 8b suppling: uppdelningen av en latinsk verbal finitform på dels ett svenskt verb — möjligen ett finit hjälpverb och ett infinit huvudverb — och dels ett pronominellt subjekt, är ett rent mekaniskt grepp. Det sker rutinmässigt vid all översättning från ett syntetiskt språk som latin till ett analytiskt som svenska (även fornsvenska). Operationen är en omedelbart inträdande, närmast automatisk konsekvens av konfrontationen mellan latinska och svenska regler för utformningen av grammatiskt subjekt eller mellan de två språkens olika system för verbets tempus och modusbildning.

Av samma principiellt mekaniska karaktär är också de sällsynta

operationstyperna nr 9b verbindragning och 15 allmänt normaliserande operation.

Bakom övriga typer av strukturjusterande operationer skönjer man däremot i regel tydligt översättarens medvetna planering. Dock inte alltid — jfr Me- och Bo-översättarens sänkingsoperationer i (34) resp. (35) — den förra är planerad, den senare mekanisk. Det rör sig om olika varianter av operation nr 11b huvudsatsrelaterad sänkning, och resultatet i produkttexten är i båda fallen detsamma: en verbbaserad koordinationsfras (+C).

(34) Me 3

IA	SS	IA	FV	OO	OO
Quod dum beata	illa	ineffabili gaudio	rogabat	Virginum	quatenus
Agnes fecisset,		repleta		Reginam	...
Ok	IA	FV	SS	IA	+C
	tha som sancta	wpfylltis	hon	mädh osighe-	Ok badh tha hine-
	agnes haffdhe			lighe glädhi	rikis drothningh
	thät giorth, Tha				ath ...

Översättaren höjer den adverbiala participfrasen (*ineffabili ... repleta*) till FV med vidhängande självständiga primärled (*wpfylltis ... glädhi*) och sänker samtidigt förslagans FV jämte de två objekten till en koordinationsfras. De båda operationerna kompletterar varandra i en sannolikt väl planerad och avsiktligt genomförd strategi (kallad predikatsförskjutande nivåjustering — se nedan s. 187 ff.).

Det ligger annorlunda till i (35).

(35) Bo 6

SS	KN	FV			
Omnes	autem	stupuerunt,			
	FV	OO			
et	laudauerunt	Dominum			
Än	SS	FV	IA	+C	
	the	vndradho	här vppa	oc louadho gudh	
	som thätta sagho				

Här föreligger två finita predikatsverb i båda versionerna (*stupuerunt* och *laudauerunt* resp. *vndradho* och *louadho*), sammanhållna av subjektet (*Omnes* resp. *the som ...*). — Ett subjekt som enda förbindande led (utom ev. konjunktion) är tillräckligt för analys med verbalkoordination — alltså med båda verben i samma mening — i svensk version, men inte i latinsk (se ovan s. 18). I för-

lagen ses alltså den senare verbfrasen (*et laudauerunt Dominum*) som en självständig MS, i produktversionen däremot (*oc louadho gudh*) som en koordinationsfras. Två meningar har som en följd av översättningen blivit en. Den syntaktiska strukturen har i viss bemärkelse blivit mer komplex. I den tekniska operationsanalysens terminologi måste effekten betecknas huvudsatsrelaterad sänkning.

Från översättarens sida är emellertid omgestaltningen i (35) — rimligen — helt oavsedd. Den är i stället en direkt funktion av divergerande grammatisk analys i latinskt och svenskt textmaterial. Indirekt återspeglar den därmed den strukturella olikheten mellan de två språken — i detta fall frånvaron resp. förhändvaron av subjektstvång. Det är själva strukturerna, givna i resp. språks grammatiska system, som kolliderat. — Översättarens ingrepp i syntaxen är egentligen intet: han har ju bara substituerat latinska lexikala enheter med svenska i identisk ordning och, så långt man kan avgöra, med identisk informationseffekt. En bedömare som ser processen uteslutande i översättarens perspektiv kan här inte gärna räkna med någon annan »operation» än strukturell identitet.

Här uppstår alltså en konflikt i analysen mellan två bedömningskriterier: ett som utgår från *effekten* av översättarens dispositioner, resultatet i den producerade texten — och ett annat, som tar fasta på den bakomliggande *avsikten*.

Processens resultat i produkttexten — likaväl som dess utgångsvillkor i förlagan — är en angelägenhet också för *läsaren* av resp. version. Översättning har som all kommunikation en sändare och en mottagare.² I mottagarens perspektiv är *alla* skillnader i språklig form mellan den produkttext han tar del av och den originaltext han i stället (åtminstone i teorien) hade kunnat ta del av, lika reella. Man erinrar sig tesen i Nida & Taber 1969 (citerad ovan s. 21 f.) om mottagarens »response» som utgångspunkt för översättarkritik: en översättnings värde kan objektivt bedömas egentligen bara genom jämförelse mellan *förståelsen* hos den enspråkige läsaren av produkttexten och den likaledes enspråkige läsaren av originaltexten. — De skillnader, vill man tillägga, i uppfattning av budskapets innehåll och form som vid en sådan jämförelse kan

² Sändarfunktionen är dubbel, om både författare och översättare inbegrips. Här avses med *sändare* bara översättaren.

dokumenteras har objektivt sett samma valör oavsett översättarens intentioner.

Det är i ett fall som (35) ganska uppenbart att den latinspråkige läsaren av förlagan — eller rättare: den som tar del av budskapet enbart i den latinska förlagan³ — åtminstone *kan* få intrycket av kortare meningar än den svenskspråkige läsaren av produkttexten — med de konsekvenser beträffande skillnader i stilistisk effekt som detta medför.

Reaktionen hos det samtida klosterfolk, som inrymde de sannolika målgrupperna för både originaltexter och översättningar i mitt material, är oåtkomlig för all bedömning. Ändå bör man åtminstone försöka se översättningsprocessen också i läsarens perspektiv — eller för den delen i *åhörarens*.⁴ Det är ju f.ö. just den perspektivskillnaden som ligger till grund för distinktionen produkt : process i hela undersökningen (se kap. 1.1). Den grundläggande kontrastiva analysen i del 2 utgår konsekvent från ett produkt- och läsarorienterat synsätt, medan processanalysen vill skärskåda översättarens reaktioner och beteende. Här måste dock mottagarens villkor vägas in också i processbeskrivningen. Skillnaden mellan de två perspektiven är ju väsentlig för uppfattningen av relationen mellan vad översättaren *vill* göra och vad han *faktiskt* gör. Jag försöker därför hålla rågången öppen.

I det följande skiljs konsekvent — som inledningsvis förklarades — mellan två typer av omstrukturering. Den ena är den som kan återföras på en medveten planering från översättarens sida, förestavad av mer eller mindre tydliga stilistiska eller innehållsorienterade ambitioner. Den andra typen reflekterar mer mekaniskt eller automatiskt — men därför inte nödvändigtvis med mindre effekt på läsaren/åhöraren — strukturella olikheter mellan utgångsspråk och målspråk — antingen dessa framträder direkt, som i suppleringsoperationen, eller indirekt, i tekniska diskrepanser mellan versionerna i den grundläggande analysen (som i (35)). Jag talar i bägge fallen om »operationer» och benämner dem *planerade resp. mekaniska*.

³ Jag bortser alltså — här som i övrigt — från den komplikation som ligger i det medeltida latinets karaktär av ett i viss mening artificiellt idiom: ingen läsare av en text avfattad på medeltidslatin är eller har någonsin kunnat vara enspråkig.

⁴ Tanken att dessa texter i åtminstone någon utsträckning varit avsedda som material för högläsning är inte orimlig.

Den mekaniska typen är således allt annat än homogen. Suppleringsoperationen är, trots sin automatiska karaktär, ett verk av översättarens egna åtgöranden. (Detsamma gäller de båda lågfrekventa typerna, som nämndes ovan s. 66 f.) Övriga mekaniska operationer är däremot rent analysbetingade och kan egentligen sägas existera bara i läsarens uppfattning. Denna sistnämnda typ av mekanisk omstrukturering kunde möjligen betecknas *passiv*. — Som framställningens tyngdpunkt ligger på planerade operationer, sammanförs dock de »oplanerade» under den något flytande beteckningen »mekaniska».

Den planerade typen ses som den »omärkta» eller normala. Endast de någorlunda entydigt mekaniska operationerna registreras alltså som sådana. Gränsdragningen är ändå vanskelig, särskilt vad gäller operationer vilka inte, som suppleringen, kan definitionsmässigt hänföras till den mekaniska kategorien. I praktiken har distinktionen genomförts så, att vissa större, relativt lätt urskiljbara typer och undertyper av operationer ganska summariskt klassificerats som mekaniska. Ett mindre tillskott av mer udda ströfall förekommer också. — Att ett visst mått av godtycke kunnat prägla urskiljningen i enstaka fall, kan alltså inte förnekas.

De mekaniska operationerna är totalt 806 och utgör 11 % av samtliga operationer, 22 % av de strukturjusterande. Fördelningen på huvudtyper och textpar redovisas i tabell 7 s. 71.

I genomsnitt är alltså mer än vart femte justerande ingrepp i förlagans struktur från översättarens sida mekaniskt. Andelen är högst i BiEx, med 30 %, och lägst i Tho, med 16 %. BiVII ligger något över snittet, Me och Bo mitt på. Bakgrunden till BiEx' höga värde skall antydas nedan.

Tabell 7 redovisar de mekaniska operationernas fördelning på de nio huvudtyper, inom vilka de noterats, ordnade i en skala efter total frekvens. — Tre huvudtyper av operationer — supplerings-, forbindragning och allmänt normaliserande operation — är alltså definitionsmässigt mekaniska och redovisas här med sin totala förekomst i materialet; de övriga sex i tabellen utgör de mekaniska varianterna av operationstyper som också — och framför allt — uppträder planerade (jfr (34—35)).

Den överallt utan konkurrens dominerande typen av mekanisk omstrukturering är suppleringen — noterad med 503 belägg (den

Tabell 7. *Mekaniska operationer. Relativ frekvens.
A Procentuell andel av*

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
operationer	11	11	11	13	9	11
strukturjusterande operationer	25	30	22	21	16	22

B Procentuell fördelning på huvudtyper. (Typerna ordnade efter total frekvens.)

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
8 b suppling	60	75	65	57	57	62
11 b huvudsatsrelaterad sänkning ..	17	5	15	25	11	15
3 funktionsjustering	8	8	4	8	20	10
10 b huvudsatsrelaterad höjning ...	8	10	8	7	4	7
11 a ledrelaterad sänkning	2	1	1	2	2	2
9 a konvergens	1	1	4	—	1	1
9 b verbindragning	2	1	1	—	—	1
15 allm. norm. operation	1	—	—	1	3	1
10 a ledrelaterad höjning	—	1	1	—	2	1

näst transponeringen vanligaste av de strukturjusterande operationstyperna, se tabell 3a. Typen upptar en andel av samtliga mekaniska operationer av mellan 75 % (BiEx) och 57 % (Bo och Tho).

Långt under detta toppskikt möter de åtta övriga, i rangordningar som varierar avsevärt mellan textparen. De två huvudsatsrelaterade nivåjusteringarna jämte funktionsjusteringen, med frekvenser i skilda textpar mellan 25 % och 4 % vardera, dominerar dock tillsammans ganska klart över de fem återstående, noterade för värden mellan 4 % och 0,5 % vardera. Dessa senare — de totalt 42 beläggen på verbindragning och allmänt normaliserande operation samt på mekaniska varianter av konvergens och ledrelaterad nivåjustering — utgör blott 5 % av samtliga mekaniska operationer och är närmast att se som enstaka, udda belägg bland de många fallen av mer standardiserad typ.

De högsta värdena bland alla textparen uppvisar alltså i tabell 7 BiEx vad gäller både andelen supplerande operationer av de mekaniska och andelen mekaniska av de strukturjusterande. Dessa toppnoteringar reflekterar suppleringsoperationens större relativa vikt i den översättares strategi, som uppvisar lägst »justerings-

benägenhet» — dvs. i detta material BiEx-översättarens (jfr kap. 3.2.1 och tabell 3 a). Suppleringen utförs lika rutinmässigt och i ungefär samma utsträckning av samliga översättare. Dess genomslag i texten ökar då i relation till ett vikande antal av mindre automatiska justeringar.

De skilda typerna av mekanisk strukturjustering presenteras nedan.

a. *8b Supplering*: se ovan s. 44; typen behandlas närmare nedan s. 181 ff.

b. *11b Huvudsatsrelaterad sänkning*. Två mekaniska standardtyper förekommer: återgivning med predikatskoordination av koordinerad huvudsats i förlagan, resp. med relativ bisats vid relativ anknytning i förlagan. Den förra typen illustrerades i (35). Den andra möter i (36).

(36) BiEx 6

IA	Cum semel sponsa Christi staret in oracione,	IA	Naar entidh christi brudh stodh j bönom
FV	incidit	FV	fiöl
IA	ei	IA	henne
SS	cogitacio de statu futuro huius religionis, quomodo tot persone vtriusque sexus possent inveniri.	PL	j
B ⁵		SS	tanka aff tässins renliffs äpther- komandis bestand. huru swa manga bægghia köns människior formatte wppa finnas.
IA	<i>Cui</i>	IA	<i>Hwilke gudz modher syntis sighiandis</i>
IA	<i>apparens</i>		
SS	<i>mater Dei</i>		
FV	<i>dixit</i> :		

Relativpronominet *Cui*, som inleder den slutställda latinska satsen, syftar på *sponsa Christi* i den inledande bisatsen. Förbindelsen mellan relativet och dess korrelat blockeras av en myckenhet stoff (en hel huvudsats jämte en indirekt frågesats), vilket föranlett analysen med relativ anknytning — dvs. relativsatsen uppfattad som en självständig huvudsats. I svensk version ses relativ-

⁵ Vid vertikal uppställning av exemplet som i detta fall (primärleden ställda över varandra) markeras överskjutande MS med versal: MS nr 2 med B, MS nr 3 med C osv. (Vid horisontal uppställning tilldelas varje MS en »rad».)

satser konsekvent som bisatser och därmed underordnade (se ovan s. 18; kriteriet är framför allt den entydiga bisatsordföljden). — Översättaren har velat kopiera satsfogningen, och därmed oavsiktligt sänkt en fristående huvudsats till en underordnad bisats.

c. 3 Funktionsjustering

(37) BiEx 5

SA	SS		SP	FV	IA
Ergo	cor mundum		acceptabile	est	Deo
Oc	IA	FV	SS	SP	IA
	thy	är	rent hiärta	anamelikt	gudhi

Ergo är ett satsadverbial. Det bestämmer hela utsagan och motsvarar nusvenskt *alltså*, *följaktligen*. *thy* är ett innehållsadverbial med kausal innebörd. Det bestämmer enbart predikatsverbet och motsvarar närmast nusvenskt *därför*. (Betr. skillnaden mellan adverbialstyperna se ovan s. 14 ff.). — Olikheten i syftning och betydelse mellan det latinska och det svenska adverbialet — en skillnad som betingar den avvikande klassificeringen och därmed funktionsjusteringen — faller rimligen utanför översättarens intentioner.

d. 10b Huvudsatsrelaterad höjning

Den mekaniska utformningen av denna operation är liktydig med återgivning av latinsk *quia*-sats med fornsvensk [*for*] *thy at*-sats — och är alltså av samma standardiserade karaktär som de två mekaniska varianterna av huvudsatsrelaterad sänkning (se ovan under b).

(38) BiVII 15

SS	Cuius vterus	SS	hänne qwidher
SP	plenus et multum tumidus	FV	war
FV	erat,	SP	fwller och mykyth trwttmandhe
IA	<i>quia iam parata erat ad pariendum</i>	B	<i>thy ath</i>
		SS	<i>hon</i>
		FV	<i>war</i>
		IA	<i>nw</i>
		SP	<i>redhaboen</i>
		OA	<i>ath födha barn</i>

quia är en underordnande kausal konjunktion, och alla *quia*-inledda latinska satser ses alltså som bisatser. Fornsvenska *thy at*-satser uppfattas lika generellt som huvudsatser. Analysen är i båda fallen tämligen mekanisk — den förklaras och försvaras i metodbeskrivningen (se ovan s. 17 f.). — Översättningen innebär således en automatisk höjning av en bisats till en mening.

e. 11a Ledrelaterad sänkning

(39) Tho 9

SS	IA	IA	FV	OO
<i>Oratio</i>	<i>per jejunium</i>	<i>facilius</i>	<i>penetrat</i>	<i>coelum</i>
SS	FV	IA	IA	
<i>bönin wm fastona</i>	<i>gar</i>	<i>rasklika</i>	<i>ginom himilin</i>	

Översättaren har återgivit den prefinita sekvensen *Oratio per jejunium* med *bönin wm fastona* — sannolikt i avsikt att troget kopiera förlagans struktur.

Nu kan passagen *Oratio per jejunium* analyseras på två sätt: antingen som ett substantiv med prepositionsattribut — alltså *ett* primärled, till funktionen subjekt; eller som ett substantiv, ensamt fungerande som subjekt, följt av en verbbestämmande prepositionsfras i adverbial funktion — alltså *två* primärled. I valet mellan två någorlunda likvärdiga tolkningar har i den grundläggande analysen alltid den tolkning företräd, som ger den grundaste konstituentstrukturen (den s.k. grundlagen, se ovan s. 13) — alltså i detta fall den senare: *per jejunium* blir ett adverbial, direkt bestämmande *penetrat* och på samma nivå som *Oratio*. — I svensk version är analysen entydig: sekvensen står i meningens fundamentfält och kan således omfatta endast ett enda primärled — analyserat enligt det första alternativet ovan (jfr s. 13 f.).

Det latinska rumsadverbialet blir alltså ett svenskt attribut, ett led blir en leddel — men en sänkning av detta slag är helt automatisk.

f. 9a Konvergens

(40) Me 4

IA	<i>Quoties homo in recordatione passionis meae ex amore ingemiscit,</i>	IA	<i>Swa ofta som människian j minne pino aminnilse grather aff kärlek Swa ofta</i>
IA	<i>toties</i>	FV	<i>rörér</i>
IA	<i>quasi vernanti rosa</i>	SS	<i>hon</i>
OO	<i>vulnera mea</i>	IA	<i>linligha</i>
IA	<i>leniter</i>	OO	<i>mina wnder</i>
FV	<i>tangit</i>	IA	<i>Swa som mädh enne wälluktande ros</i>

De två versionerna inleds med syntaktiskt parallella sekvenser: en komparativ bisats (*Quoties . . . : Swa offta som . . .*), följd av ett med bisatsen korresponderande demonstrativt adverbial (*toties : Swa offta*). I svensk version utgör denna sekvens meningens fundament och uppfattas alltså (av samma grundläggande skäl som under e ovan) som ett enda primärled — med satsdelsdubbling (jfr (23) ovan). I förlagan är emellertid FV slutställt i meningen, och förbindelsen mellan FV och det initiala partiet blockeras av de tre övriga verbbestämmande leden (vilka i svensk version högertransponerats). Analys med dubbel satsdel i latinsk version tillämpas i sådana fall icke (jfr ovan s. 14). Bisatsen och det demonstrativa adverbialet ses alltså i förlagan som två fristående led. — Vid översättningen konvergerar dessa i det svenska fundamentledet — helt vid sidan av översättarens intentioner.

g. 9b *Verbindragning*: se ovan s. 44 f.; typen behandlas närmare nedan s. 186 f.

h. 15 *Allmänt normaliserande operation*: se ovan s. 49.

Översättarens återgivning av en fristående bisats med en normal huvudsats utplånar förlagans intryck av fragmentarisk syntax. — Effekten antas vara oreflekterad.

j. 10a *Ledrelaterad höjning*

(41) BiEx 3

SA nec	FV presumebat	OO <i>alicubi</i> diuertere		IA sine speciali precepto Christi	
SA Thog	FV tordhe	SS hon	IA <i>engen stadz</i>	IV fara,	IA wtan enkannelikit christi budh

Här ligger nyckeln egentligen i översättarens återgivning av predikats verbet *presumebat* — som inte uppfattas som hjälpverb — med det som hjälpverb analyserade *tordhe*. Dessa predikatsverb föranleder divergerande analys av efterföljande infinita verb med bestämningar (se ovan s. 15). *presumebat* anses dirigera en infinitivfras med status av satsförkortning och funktion av objekt. I satsförkortningen ingår adverbialet *alicubi* som en underordnad led. *tordhe* följs däremot av ett infinit verb som ensamt bildar ett led. Dess bestämning, adverbialet *engen stadz*, bildar likaså ett eget led.

Vid återgivningen av *alicubi* med *engen stadz* (som ju dessutom involverar förlagans initialställda negationsadverbial *nec*) har översättaren alltså åstadkommit en höjning av ett underordnat adverbial i förlagans infinitivfras till ett självständigt adverbliellt led i produkttexten. Operationen är emellertid uppenbart sekundär i förhållande till återgivningen av det finita predikats verbet — den följer automatiskt av det grammatiskt glidande ordvalet. Denna sistnämnda manipulation — som väl utgör den egentliga kärnan i översättarens strategi — fångas inte in i min operationsanalys, då den utförs helt inom ledets ram. Dess omedelbara konsekvens, i form av en »ofrivillig» justering på andra håll i strukturen, registreras däremot — som en mekanisk operation.

Floran av strukturjusterande operationer, rensad från de mekaniska varianterna, framträder i tabell 3 b s. 77, som — vid sidan av strukturidentiteten — redovisar de *planerade* i samma mönster som tabell 3a redovisade totalbeståndet. — Skillnaderna — som ju kan direkt förutsägas från tabell 7 — bjuder föga av dramatik, bortsett från supplerings frånvaro. Den huvudsatsrelaterade sänkningen hos Bo har reducerats med hälften eller drygt tre procentenheter: en extremt hög andel mekaniska varianter av denna operationstyp betingade den »puckel» på 6,5 % för Bo i tabell 3a, vilken här alltså utjämnats till 3,3 %. Huvudsatsrelaterad nivåjustering i övrigt, liksom funktionsjustering, har minskat sina andelar med någon procentenhet. Övriga operationstypers frekvens påverkas knappt märkbart av åderlåtningen på några enstaka mekaniska varianter.

På avvägningen *spridning: samling* inom strukturjusteringen blir effekten däremot slående. Totalt inträder här ett jämviktsläge eller t.o.m. en mycket svag samlingsdominans: spridande och samlande operationer utom de mekaniska noteras för 9,5 resp. 10,4 % av samtliga (700 resp. 769 fall). Före utsorteringen av de mekaniska (tabell 3a) var motsvarande procentrelation 17,2 resp. 12,5. — Den markerade dominans för »utbredning» eller expansion av språkgodset på textens primärnivå, som ovan (3.2.2) iaktogs i samtliga textpar utom Tho, kan alltså i väsentlig grad återföras på den helt banala, mekaniska suppleringen av framför allt pronominent subjekt.

Tabell 3 b. *Strukturjusterande operationer, planerade.*
Fördelning på huvudtyper.
Relativ frekvens: andelar i promille av den totala mängden operationer.

		BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
2	transponering	158	121	139	144	172	149
3	funktionsjustering	28	24	32	54	29	33
2—3		186	145	171	198	200	182
4	redundansaddition	7	15	45	29	10	20
5	redundansstrykning	10	3	10	7	5	7
6	dubbling	1	1	5	7	4	4
7	reduktion	3	—	1	5	60	16
8 a	divergens	15	17	15	36	23	22
9 a	konvergens	11	6	5	16	15	11
10 a	ledrelaterad höjning	7	4	10	11	10	8
11 a	ledrelaterad sänkning	15	14	17	19	13	15
10 b	huvudsatsrelaterad höjning	19	17	31	28	22	23
11 b	huvudsatsrelaterad sänkning	17	7	17	33	29	21
12	blandning	7	2	5	17	12	9
13	inhållsaddition	8	11	19	33	17	18
14	inhållsstrykning	40	16	16	44	47	34
	spridande (4, 6, 8, 10, 13, 15)	57	66	124	143	85	95
	samlande (5, 7, 9, 11, 14)	96	46	65	122	168	104
4—15	antalsjusterande	160	114	195	282	265	208
2—15	strukturjusterande	346	259	366	480	465	390

Detta berättigar oss emellertid inte — vill jag hävda — att *helt* avföra de expanderande operationstypernas dominans från diskussionen om översättarnas medvetna och planerade strategier. Jämviktsläget i totalmaterialet i tabell 3b är ju en funktion av motstridiga tendenser hos de skilda översättarna. Spridningen dominerar fortfarande ganska markant i tre textpar: BiEx, Me och Bo — samlingen bara i BiVII och Tho. Hos den sistnämnde är förhållandena speciella, i det att en enda samlande operation (nr 7 reduktion) av översättaren används i ett uppenbart bestämt syfte, dikterat av förlagans speciella stilkaraktär.⁶ Räknad på totalmate-

⁶ Också BiVII intar — möjligen — en särställning, låt vara av helt annan art, som eventuellt kunde neutralisera samlingsdominansen eller rent av vända den i dess motsats. Denna antydning (som har att göra med de historiska prioritetsförhållandena mellan latinsk och svensk version) utvecklas närmare i del 2 (se del 2, App. 1).

rialet *utom* Tho är procentrelationen för spridning: samling 9,8 : 8,4 (551 resp. 474 fall).

På grundval av den klara spridningsdominansen i tre av mina fem textpar och den särställning som åtminstone en av de övriga intar, vågar jag således påstå — och tror att en utvidgad undersökning skulle peka i samma riktning — att översättare generellt föredrar, också medvetet och avsiktligt, att grammatiskt upplösa och sprida det stoff de kommunicerar framför att koncentrera och samla det.

4.2 Spontana och betingade operationer

I vilken utsträckning handlar översättaren spontant, efter eget skön och individuell särart? Och hur mycket i hans dispositioner — även de medvetna och planerade — är styrt av olika faktorer i förlagan, som han inte själv råår över? Gör han vad han vill eller vad han måste?

Den kollision mellan oförenliga grammatiska strukturer, som språkmötet i översättningsprocessen ofta innebär, tar sig flera uttryck än de halvt dolda skillnader mellan versionerna som fångas i distinktionen planerade: mekaniska operationer.

Strukturerna kolliderar långt ifrån alltid. I (42) och (43) har översättarna mött latinska sekvenser som utan konflikt med det svenska målspråkets grammatik låter sig övertas med identiska relationer mellan primärleden.

(42) BiVII 11

IA	FV	IA	SS
Adhuc	deficit	ei	corona
IA	FV	IA	SS
Än	bristher	hanom	kronan

(43) Tho 13

IA	FV	SS
<i>in fornace</i>	probatur	<i>aurum</i>
SS	FV	IA
<i>Gwllith</i>	pröfwas	<i>i äsionne</i>

Möjligheten till kopiering av förlagans struktur har översättaren utnyttjat i (42) men inte i (43). Det förra exemplet är — liksom (1) och (11) — ett »kongruent komplex». I (43) har det spetsställda

adverbialet *in fornace* vid översättningen bytt plats med subjektet *aurum* — »korstransponering».

Ett annat är läget i (44) och (45).

(44) Bo 18

FV	SA	IA	SS	IA
Stant	<i>ergo</i>	<i>simul</i>	<i>dilecti</i> ,	<i>cum iucunditate</i> <i>et gaudio magno</i>

IA	FV	SS	FP	IA	IA
<i>Nw</i>	<i>sta</i>	<i>älskogthane</i>	<i>badhin</i>	<i>saman</i>	<i>mädh frygdh oc</i> <i>mäste glädhi</i>

Den latinska meningen inleds med det finita predikats verbet (*Stant*). För att undvika tomt fundamentfält har översättaren transponerat det högerplacerade satsadverbialet *ergo* till vänster (*Nw* — kombinerad transponering och funktionsjustering).

(45) BiVII 14

SS	SA	IV	FV	OO
<i>Ego</i>	<i>igitur</i>	<i>intrare</i>	<i>volo</i>	<i>ordinem Francisci</i>

IA	FV	SS	IV	OO	IA
<i>thy</i>	<i>skall</i>	<i>iach</i>	<i>geffwa</i>	<i>mich</i>	<i>j francisci reglo</i>

Av förlagans tre led i prefinit position (alltså före *volo*) har översättaren gjort det andra (*igitur*) till svenskt fundamentled (*thy* — mekanisk funktionsjustering). Det första och det tredje ledet (*Ego* resp. *intrare*) har transponerats till höger.

Översättarens justering av förlagans struktur i (43) är »frivillig» eller »spontan» i den meningen, att den inte kan förklaras som den följdriktiga reaktionen på en i svenskan regelvidrig struktur. En sådan reaktion är däremot den förklaring som ligger närmast till hands för transponeringarna i (44) och (45): den latinska meningens prefinita ingress är i det ena fallet tom, i det andra fallet belastad med tre led.

Den syntaktiska ordföljdsregleringen på denna ytliga nivå av grammatisk beskrivning är naturligtvis bara en av de många faktorer, som får tänkas styra översättarens hantering av förlagans strukturer. Mönstren i latinsk text för t.ex. topikalisering, temarema-relation och textbindning är andra. Dessa senare faktorer, med en räckvidd som sträcker sig över meningsgränsen, borde kunna vägas mot de interna ordföljdsregler av traditionellt slag som jag utgår från och i ett annat, snarast »textlingvistiskt» per-

spektiv kasta ytterligare och mer nyanserat ljus över översättarnas beteende. — Detta tillhör dock en annan uppgift.

Här skall konstateras — som antyddes inledningsvis — att latinska strukturer från en svensk översättares synpunkter är av två slag: de som utan våld mot svenskans grammatiska system kan övertas oförändrade, och de som inte kan det utan måste »justeras». De förra benämner jag — i brist på bättre term — *fria* strukturer, de senare *tvingande*. Justering av en fri struktur fattas som *spontan* (eller *frivillig*), av en tvingande som *betingad* (eller *normaliserande*).

Distinktionen avser alltså endast *utgångsspråkets* strukturer och begränsas till att gälla enkla, fullständiga latinska påståendemeningar. Undersökningen är ju inriktad på meningens syntaktiska primärnivå, och det enda element i grammatiken som i det perspektivet distinkt skiljer svenska och latin och ger somliga latinska strukturer en »tvingande» karaktär, är vissa grundläggande regler för den svenska meningens uppbyggnad. Det gäller framför allt den påstående huvudsatsens ettledade fundamentfält och det strikt reglerade spelet kring det finita predikatsverbet — normalt placerat omedelbart efter fundamentet på meningens andra plats. — Den latinske skribenten är obunden av sådan schematiserad syntax och disponerar stoffet inom meningsramen »fritt» — dvs. efter andra, funktions- och innehållsorienterade eller stilistiska kriterier.

Man kan invända, att kravet på ettledat fundament inte gäller i fornsvenska — i varje fall inte lika ovillkorligt som i nutida språk. Medeltidens — och även något senare skedens — svenska skribenter åstadkommer tvärtom såväl inversion som två- och flerledad prefinnit meningsingress i narrativ huvudsats i en utsträckning som frapperat sentida språkforskare och föranlett omfattande undersökningar — äldst och grundligast i Alving 1916 (också t.ex. i Wenning 1930 och Larsson 1931). I fundamentalanalysens termer redovisas frekvensen av dessa fornsvenska ordföljdsfenomen i del 2 av min undersökning (se App. 1) — likaså (för de medeltida prosakrönikornas språk) i Platzack 1980, samt (vad gäller tomt fundamentfält) i Tisell 1975. — Det framgår av dessa redovisningar att såväl inversionen som två- och flerledsingenressen i fornsvensk prosa totalt sett faktiskt är fåtalig: bland de fem fornsvenska produkttexterna i mitt material företer i genomsnitt 3 %

av påståendemeningarna tomt fundament, 7 % två- eller flerledat. — Samma bild möter i de övriga undersökningar som nämnades ovan; Alving belägger desutom, för den talrikaste och mest »modebetingade» inversionstypen, den efter satsförbindande *och*, en ganska tydlig *nedgång* just i Vadstena-språket, ställt mot såväl tidigare som senare skeden.⁷

Trots sin relativa talrikhet vid jämförelse med modernt språk måste alltså dessa egenheter i fornsvensk huvudsatsordföljd uppfattas som anomalier i meningsbildningen, som avvikelser från ett normalt grammatiskt mönster — detsamma som det ännu gällande. Urskiljningen av »tvingande» latinska meningsingresser torde återspegla en realitet — vilket inte utesluter möjligheten, eller sannolikheten, att tvånget verkade något svagare på Vadstena-översättaren än det hade gjort på en nutida uttolkare av samma text.

En latinsk påståendemening med ett och endast ett primärled i prefinitt position, en »ettledsinledd» mening, uppfattas alltså i princip som fri för direkt kopiering av översättaren.⁸ Till omstrukturering tvingande är i motsvarande bemärkelse dels FV-inledd, dels två- eller flerledsinledd, påståendemening. — Förhållandena i imperativa och frågande meningar liksom i meningsfragment och icke meningsformade makrosyntagmer lämnas därhän.

Distinktionen begränsas vidare — av praktiska skäl — till de latinska påståendemeningar som utgör »kärnan» i resp. versionskomplex; den berör alltså inte den minoritet av meningar som involverats i huvudsatsrelaterad sänkning (som t.ex. i (28)) eller strukits. Latinska meningar som klassificerats som fria resp. tvingande strukturer har därför i princip alltid sina motsvarigheter i svenska makrosyntagmer, inte i enstaka led.

⁷ A.a. särskilt ss. 33—35. — I Birgittas Uppenbarelser (bok IV—VIII) räknar Alving blott 3 % *och*-inverterade bland narrativa meningar, i Bonaventura och Jöns Buddes bok (vilken senare dock inte inrymmer Me) 23 resp. 17 %. De senare, högre värdena förklarar han med hänvisning till Bo:s tidigare och JB:s senare datering (vilket är tvivelaktigt, då Birgittatexten under alla omständigheter torde vara äldre än Bo (jfr ovan ss. 5 och 8). — Två- och flerledsingressen (eller med Alvings språkbruk »rak ordföljd efter inledande predikats- och meningsbestämning») påvisas som »helt undantagsmässig» (a.a. s. 63).

⁸ Jag bortser alltså — här som i övrigt — från den omstrukturering som kan te sig mer eller mindre nödvändig på *lägre* syntaktiska nivåer — se ovan avsnitt 2.4. Beskrivningen avser relationerna mellan primärled.

Tabell 8. *Fria och tvingande strukturer. Relativ frekvens. A Klassifikationens omfattning. B Fördelning på ingresstyper.*

A Procentandel klassificerade latinska påståendemeningar.

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
	84	95	88	73	66	80

B Klassificerade latinska påståendemeningar. Procentfördelning på ingresstyper.

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
1. ettledsinledda (=fria)	30	45	35	26	33	34
2. FV-inledda	14	12	9	27	12	15
3. två- eller flerledsinledda	56	43	56	47	55	51
2—3. tvingande	70	55	65	74	67	66

Likaså undantas från distinktionen fall av operationellt sammanvävda latinska meningar, som t.ex. de led för led reducerade meningssviterna i Tho (som i (19)).

Av den latinska versionens totalt 2 060 makrosyntagmer, varav 1 584 är påståendemeningar (se del 2 App. 1), återstår efter de nämnda inskränkningarna 1 268 påståendemeningar (eller mera exakt: 1 268 VK med enkel påståendemening som »kärna» i latinsk version). Detta betyder 80 % av samtliga latinska påståendemeningar. — Övriga 20 % bortfaller: de utgör de sänkta, strukna och reducerade latinska meningar som enligt ovan undantagits från klassificeringen. Effekten av detta bortfall kan avläsas i tabell 8 ovan, mom. A. Inslaget av bortfallna meningar växlar kraftigt mellan de olika latinska texterna (från 5 % i BiEx till 34 % i Tho). Bortfallet är dock inte systematiskt, och dess effekt på den aktuella typfördelningen i de latinska texterna torde vara ringa.⁹

De 1 268 latinska påståendemeningar som kvarstår efter detta bortfall klassificeras med avseende på den prefinita ingressens

⁹ De meningsinvolverande operationer som betingar bortfallet — av sänkande, strykande och reducerande karaktär — har ju ingen relation till de latinska meningarnas initiala struktur. Fördelningen av meningar inom bortfallet på de tre ingresstyperna bör bli totalpopulationens.

Tabell 9. *Betingade operationer. Relativ frekvens.*A *Procentuell andel av*

		BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
1	operationer	19	12	17	15	14	15
	strukturjusterande						
	operationer	40	32	35	24	25	30
	planerade operationer	54	46	45	31	30	39
2	strukturjusterande opera-						
	tioner vid latinska						
	påståendemeningar	45	35	41	32	42	39

B *Procentuell fördelning på huvudtyper. (Typerna ordnade efter total frekvens.)*

		BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
2	transponering	73	82	76	70	80	76
14	innehållsstrykning	14	10	8	10	9	10
10 b	huvudsatsrelaterad höjning ..	4	1	5	4	2	3
12	blandning	1	1	2	5	5	3
11 b	huvudsatsrelaterad sänkning	1	1	4	4	—	2
4	redundansaddition	—	1	3	4	—	2
5	redundansstrykning	3	1	1	2	—	1
9 a	konvergens	3	2	—	—	—	1
8 a	divergens	1	1	—	—	2	1
11 a	ledrelaterad sänkning	—	—	1	1	—	1
13	innehållsaddition	—	1	—	—	—	—
7	reduktion	—	—	—	—	1	—

ledmängd i en fri typ (med ett led före FV) och två tvingande (med FV-ingress resp. med två eller flera led före FV). Balansen mellan typerna framgår i tabell 8 mom. B.

Profileringen BiEx : Bo faller åter i ögonen, denna gång i avvägningen mellan å ena sidan den fria strukturtypen, å andra sidan de båda tvingande. Endast en fjärdedel av Bo:s latinska påståendemeningar tillhör den förra kategorien, dvs. låter sig övertas intakta, mot närmare hälften i BiEx. I de övriga noteras ungefär en tredjedel. — Tvånget är alltså starkast i Bo.

Iakttagelsen är såtillvida viktig, att den antyder den dubbelbottnade bakgrunden till variationen i översättarnas justeringsbenägenhet. Bo-översättaren ingriper oftast i en förelagd struktur — som också i större utsträckning tvingar honom därtill. Det betyder inte — för att anknyta till de inledande frågorna — att variationen mellan översättarnas produkter bara skulle reflektera

Tabell 10. *Strukturjustering vid latinska påståendemeningar (klassificerade som fria resp. tvingande strukturer).*

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
Antal						
betingade operationer						
per tvingande latinsk mening ...	1,5	1,0	1,4	1,2	1,4	1,3
strukturjusterande operationer						
per latinsk påståendemening	2,3	1,6	2,3	2,8	2,3	2,3

motsvarande skillnader mellan deras förlagor, tvångsmässigt eller automatiskt. Översättarnas beteende är mer sammansatt än så.

De betingade operationerna är totalt 1 118 eller 15 % av samtliga operationer och därmed 30 % av de strukturjusterande. Av de planerade (strukturjusterande exklusive mekaniska) utgör de 39 %. Fördelningen på textparen framgår i tabell 9 s. 83, mom. A 1.

I genomsnitt är alltså mer än vart tredje planerat strukturomdanande ingrepp i ovan definierad mening betingat. Andelen är störst i BiVII, där den något överstiger hälften, och minst i Bo och Tho, med 31 resp. 30 %. BiEx och Me intar mellanlägen.

Den statistiska korrelationen mellan å ena sidan det tvång till strukturnormalisering som förlagorna utövar, och å andra sidan den »betingade» normalisering som faktiskt svarar mot detta tvång, framträder klarast, om bedömningen inskränks till strukturjustering vid latinsk *påståendemening* — det är ju endast denna MS-typ som klassificerats i fria resp. tvingande strukturer. Jämförelse mellan tabell 8 mom. B 2—3 och tabell 9 mom. A 2 visar sålunda ett positivt samband i samtliga textpar utom Bo: rangordningen mellan textparen är densamma vad gäller frekvensen av såväl tvingande strukturer som betingade operationer — nämligen: BiVII — Tho — Me — BiEx. I dessa fyra rader alltså överensstämmelse i omfattning mellan förlagans tvång och mängden betingade operationer som möter tvånget.

Bo-översättarens särställning är mycket markant. Sambandet mellan de båda aktuella faktorerna är klart negativt: mot det starkaste strukturetvånget i alla latinska texter (74 %) svarar det svagaste inslaget av betingad justering vid latinsk påståendemening (32 %). Disproportionen återspeglar emellertid inte någon anmärkningsvärt låg frekvens av betingade operationer. Tabell 10

ovan visar, att faktorn betingade operationer per tvingande struktur varierar ganska obetydligt mellan de fem textparen kring medelvärdet 1,3 (för Bo noteras 1,2) — men samtidigt är ju dessa strukturer särskilt frekventa i Bo. — Förklaringen till den låga andelen betingade operationer i detta textpar ligger i stället i en särdeles hög frekvens av *spontana*. Faktorn strukturjusterande operationer (alltså betingade och spontana) per latinsk påståendemening är (se åter tabell 10) i BiVII, Me och Tho identisk med medelvärdet: 2,3 operationer per påståendemening — i BiEx noteras endast 1,6. Bo räknar däremot 2,8 operationer per påståendemening.

Profileringen BiEx : Bo vad gäller *generell* strukturjustering (jfr ovan 3.2.1 och tabell 3a) framträder här i mer nyanserad belysning. Den har en dubbel förklaring: Bo räknar flest tvingande strukturer och uppvisar därmed en försvarlig mängd betingade operationer — vilket dock inte inkräktar på mängden spontana, som tvärtom *också* är särskilt frekventa i detta textpar. Summan av strukturjusterande operationer skjuter därmed i höjden, samtidigt som de betingades andel förblir måttlig (ja t.o.m. mindre än genomsnittet). — BiEx utgör motpolen: minst omfattande strukturtvång och därmed minst mängd betingade operationer — vilket *icke* kompenseras i större antal spontana. Det generella justeringsinslaget blir minimalt. — De övriga samlas på genomsnittsnivån.

Dessa beräkningar ger den kanske säkraste och mest nyanserade statistiska indikationen av alla på Bo-översättarens särställning som »friaste» uttolkaren, den formellt mest självständige, som lättast och oftast frigör sig från förlagans struktur — alltså även när denna inte tvingar honom till det. Ingen enskild operationstyp kan speciellt knytas till denna höga justeringsbenägenhet — som i stället är ett genomgående karaktéristikum för översättaren. — Som en lika entydig kontrast framstår BiEx-översättaren: den formellt minst självständige, mest »slaviskt» arbetande av de fem.

Mot bakgrund av den markanta kontrasten mellan dessa båda textpar kan man spekulera över det allmänna sambandet mellan tvånget från förlagans struktur och beredskapen hos översättaren att justera samma struktur. Är det kanske så, att en förlaga, belastad med ett flertal egenheter som komplicerar återgivningen på målspråket — bl.a. det jag kallar syntaktiskt strukturtvång —

forcerar översättaren också till en allmänt högre grad av självständighet och frihet i valet av tekniska grepp, medan den »lätare» texten, som i större utsträckning serverar för översättaren färdiga, direkt övertagbara strukturer, inte heller inspirerar honom till någon större mängd personligt färgade variationer i den givna formen?

Vi återvänder till tabell 9 och studerar (i mom. B) de betingade operationernas fördelning på de tolv huvudtyper inom vilka de noterats, här ordnade i en skala efter total frekvens.

Bland de betingade operationerna intar *transponeringen* en särställning liknande den som tillkommer supplingen bland de mekaniska. Transponeringens dominans är dock ännu starkare och därtill något jämnare fördelad mellan textparen: den noterar totalt 848 belägg och upptar en andel som varierar mellan 82 % i BiEx och 70 % i Bo, räknat på samtliga betingade operationer. — Profileringen BiEx : Bo har samma bakgrund här som vid suppleringsdominansen bland mekaniska operationer.

Bland de övriga möter på tydligt avgränsad andraplats *innehållsstrykningen*. Med totalt 114 belägg — 10 % av samtliga betingade operationer — noterar denna i samtliga textpar markant högre värden än de tio återstående. — Betingad innehållsstrykning föreligger i (46).

(46) Bo 4

Et	IA per ista	IA <i>maxime</i>	IV peruenire	FV possumus	IA ad cordis puritatem
ok	IA mädh thässom fyrom	FV maghom	SS vi	IV koma	IA til hiärtans renlek

Det andra av de tre prefinita leden, adverbialet *maxime* 'mest, i synnerhet', har översättaren underlåtit att återge. (Det första, *per ista*, kvarstår som svenskt fundamentled; det tredje, *peruenire*, har högertransponerats.)

Vad gäller fall som det oöversatta *maxime* i (46), är det naturligtvis långt ifrån givet, att placeringen bland tre led till vänster om det finita predikats verbet haft någon som helst betydelse för den strykande operationen. Möjligheten kan å andra sidan inte

uteslutas. — Samma osäkerhet gäller övriga typer av betingad strukturjustering vid sidan av transponeringen.

De tio typerna med lägre frekvens än de två nämnda noterar totalt 152 belägg eller 14 % av samtliga betingade operationer. Huvudsatsrelaterad höjning och blandning är de vanligaste. Flo-ran av lågfrekventa ströfall visar ungefär samma bild av splitt-ring mellan textparen som motsvarande mekaniska enligt tabell 7.

De enskilda typerna av betingade operationer skall belysas närmare och exemplifieras i genomgången av resp. operationsklasser i kap. 5 nedan. En inledande översikt av det slag som presenterades för de mekaniska i avsnitt 4.1 torde vara överflödig — främst med hänsyn till de betingade typernas mer enhetliga bakgrund.

Det är alltså uppenbart, att samtliga översättare möter det strukturella tvånget från tomma eller överlastade latinska meningsingresser väsentligen med omflyttande grepp, dvs. med transponering: förlagans fritt varierande disposition av strukturen kring det finita predikatsverbet justeras och rättas in i det svenska satsschemat genom »rockader» mellan primärleden. Alternativa grepp är överlag sällsynta och svårbedömda.

Beståndet av planerade operationer efter utmönstringen av de betingade varianterna — alltså de *spontana* — redovisas i tabell 3c s. 88. Samma mönster tillämpas som för redovisningen av de planerade operationerna i tabell 3b och av samtliga operationer i tabell 3a. Värdena i tabell 3c kan direkt förutsägas från tabell 9.

Den enda dramatiska förändringen gäller som synes transponeringen, som totalt reducerats från 15 % till 3 % av samtliga operationer. De återstående 249 transponerande operationerna är alltså spontana. Dessa utgör dock, jämte funktionsjusteringen (med totalt 246 belägg), fortfarande den största enskilda klassen av planerade operationer.

Avtappningen av de betingade har blott i ringa grad träffat de antalsjusterande operationerna: de har minskat sin totala frekvens från 21 % till 17 %. Också mönstret för spridning: samling kvarstår väsentligen intakt, jämfört med det som möter i den totala gruppen planerade (tabell 3b). — Transponeringen justerar ju inte ledantal och är varken spridande eller samlande.

En viss förskjutning noterar man dock till förmån för den spridande tendensen, när enbart spontana operationer räknas. Sprid-

Tabell 3 c. *Strukturjusterande operationer, planerade, spontana.**Fördelning på huvudtyper.**Relativ frekvens: andelar i promille av den totala mängden operationer.*

		BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
2	transponering	22	24	14	39	61	34
3	funktionsjustering	28	24	32	54	29	33
2—3		50	48	45	94	90	67
4	redundansaddition	6	14	40	23	9	18
5	redundansstrykning	5	2	8	4	5	5
6	dubblering	1	1	5	7	4	4
7	reduktion	3	—	1	5	60	16
8 a	divergens	13	16	14	35	21	20
9 a	konvergens	5	4	5	16	15	9
10 a	ledrelaterad höjning	7	4	10	11	10	8
11 a	ledrelaterad sänkning	15	14	15	17	12	15
10 b	huvudsatsrelaterad höjning	12	16	24	21	19	18
11 b	huvudsatsrelaterad sänkning	14	5	11	27	29	18
12	blandning	4	1	2	10	6	5
13	innehållsaddition	8	11	18	32	16	17
14	innehållsstrykning	15	5	2	29	35	18
	spridande (4, 6, 8, 10, 13, 15)	48	62	111	129	78	85
	samlande (5, 7, 9, 11, 14)	58	30	42	98	155	81
4—15	antalsjusterande	110	93	155	237	238	171
2—15	strukturjusterande	160	140	200	330	328	238

dande och samlande noteras för 8,5 resp. 8,1 % (631 resp. 599 fall) av samtliga operationer, mot 9,5 resp. 10,4 % (700 resp. 769 fall) före utsorteringen av de betingade (tabell 3b).¹⁰ — I linje härmed har samlingsdominansen minskat i BiVII och Tho och spridningsdominansen ökat i de övriga.¹¹

¹⁰ Det är ju (se tabell 8) i huvudsak två- och flerledade latinska meningsingresser som utsatts för strukturell »normalisering» vid översättningen. Sådan normalisering genomförs då — om inte med transponering — med operationer av främst samlande art. Det betyder (i ordning efter frekvens — se tabell 9) innehållsstrykning, huvudsatsrelaterad sänkning, redundansstrykning, konvergens, ledrelaterad sänkning och reduktion — totalt 170 operationer eller 15 % av samtliga betingade. Spridande operationer — huvudsatsrelaterad höjning, redundansaddition, divergens och innehållsaddition — räknar blott 69 fall eller 6 %.

¹¹ Särskilt markant är förskjutningen i BiVII, där spridningen minskat

Detta påverkar knappast den generella bilden av strukturnormalisering medelst transponerande operationer. Än mindre motsäger det den tidigare uttalade tesen att översättning, grammatiskt sett, mer är en fråga om expansion än om koncentration.

från 5,7 till 4,8 %, samlingen från 9,6 till 5,8 %. BiVII är ju också det textpar som noterar störst andel betingade operationer (54 % av de planerade — se tabell 9).

5. Operationerna

Perspektivet på översättarnas arbetssätt, sådant det framkommit ur de tre närmast föregående kapitlens redovisning, är — även efter de principiellt viktiga nyanseringarna i kap. 4 — allttjämt summariskt. En mer detaljskarp bild av processens bakgrund, förlopp och resultat tar form först i den vidare uppdelningen av de stora operationstyperna. Det gäller att avgränsa de många delklasser och undergrupper som speglar den verkliga mångfalden i översättarnas tekniska repertoar. En sådan finfördelande klassificering genomförs i detta kapitel, och de kategorier som urskiljs belyses i några hundratal exempel.

Genomgången syftar dock inte till totalredovisning. En sådan, inriktad på samtliga urskiljbara kategorier, även de mest speciella, bland de över 7 000 operationerna i hela textmaterialet¹ kräver en framställning av väsentligt större omfång — och skulle ändå knappast ha större informationsvärde, då så mycket av det redovisade vore lågfrekvent kurios.

Frekvensen har alltså varit det avgörande urvalskriteriet. I någon utsträckning upptas och exemplifieras emellertid också ytterst sällsynta eller helt unika fenomen — främst när de ansetts ägnade att accentuera bilden av det mera normala.

Kapitlet är disponerat i enlighet med den grundläggande operationstypologien, utvecklad i kap. 2.5—6 (schematiskt uppställd i figur 2) och vidare preciserad i kap. 3.2.1 (jfr tabell 3a).² — De stora operationstypernas namn, numrerade enligt tidigare redovisning, är infällda i det hierarkiska systemet som rubriker över resp. avsnitt.

Tablån i figur 6 tjänar som översikt.

¹ Se tabell 3a i App. 1.

² Därutöver har operationstyperna 10b—11b huvudsatsrelaterad nivåjustering delats på två varianter, betecknade 10b1—11b1 predikatsförskjutande resp. 10b2—11b2 meningsomfattande nivåjustering — vilket framgår även i figur 6.

5.1 Operationer med bevarat innehåll och justerat lexikon				5.2 Innehållsjustering
5.1.1 Operationer med bevarad syntaktisk struktur	5.1.2 Struktur- justering			13 Innehållsaddition 14 Innehållsstrykning
1 Strukturell identitet	5.1.2.1 Struktur- justering med beva- rat led- antal	5.1.2.2 Antals- justering	s. 235	
s. 91	2 Transpo- nering	5.1.2.2.1 Antals- justering med bevarad ledavgräns- ning; redun- dansjustering	5.1.2.2.2 Upplöst led- avgränsning	
	3 Funktions- justering	4 Redundans- addition	5.1.2.2.2.1 Upplöst led- avgränsning med bevarad nivå	5.1.2.2.2.2 Nivåjustering
	s. 97	5 Redundans- strykning	8 a Divergens	10 a Ledrelate- rad höjning
		6 Dubblering	9 a Konvergens	11 a Ledrelate- rad sänkning
		7 Reduktion	8 b Supplering	10 b 1 Predikatsför- skjutande höjning
		s. 112	9 b Verbin- dragnig	11 b 1 Predikatsför- skjutande sänkning
			s. 163	10 b 2 Meningsomfat- tande höjning
				11 b 2 Meningsomfat- tande sänkning
				12 Blandning
				s. 187

Figur 6. Plan över operationsgenomgången i kap. 5.

5.1 Operationer med bevarat innehåll och justerat lexikon

Översättning definieras (kap. 1.2.1 och 2.5) som ett språkbyte, grundat på identitet i innehållet och »justering» (substitution) av det lexikala stoffet. Omkr. 95 % av operationerna i detta textmaterial (alla utom de s.k. innehållsjusterande — se tabell 3a) svarar mer eller mindre fullständigt mot en sådan definition. De ägnas så gott som hela detta kapitel.

Den grundläggande distinktionen inom denna dominerande kategori tar fasta på översättarens behandling av den syntaktiska *s t r u k t u r* han möter i förlagan: denna struktur kan i produktversionen antingen kopieras i bevarad form eller på olika sätt justeras.

5.1.1 Operationer med bevarad syntaktisk struktur

1. Strukturell identitet. — Kongruenta komplex

Hälften av den totala mängden operationer i det undersökta textmaterialet innebär ingenting utöver den rent lexikaliska juste-

ringen inom primärledets ram (latinskt stoff ersäلتs med svenskt) och saknar effekt på den syntaktiska strukturens primärnivå. Typen — betecknad *strukturell identitet* — utgör negationen av strukturjusteringen. Dess fördelning på textparen svarar alltså mot denna i omvänd proportion: mer än hälften av operationerna i Birgitta-textparen och Me, mindre än hälften i Bo och Tho, är identiska; polerna är BiEx, med knappt två tredjedelar, och Bo, med drygt en tredjedel (se tabell 3a).

Trots sin ställning som den mest frekventa enskilda operations-typen har strukturidentiteten inte ägnats något närmare studium — åtminstone inte med inriktning på enstaka identiska led. Typens karaktär framgår ju indirekt och negativt i den beskrivning av strukturjusteringen som är undersökningens egentliga föremål.

Ett visst intresse kan dock knytas till de s.k. *kongruenta komplexen* (se ovan s. 39 f.), dvs. de VK som i sin helhet räknar blott strukturidentiska operationer: översättaren har övertagit en hel MS utan något som helst ingrepp av här relevant slag på den syntaktiska primärnivån.³ — Ovan illustrerade kongruenta VK är (1), (11) och (42).

Totalt förekommer 316 kongruenta komplex, dvs. 19 % av samtliga VK. Frekvensen är ungefär densamma i alla textparen utom Bo (som räknar endast 8 %). — Fördelningen på textparen framgår i tabell 11 s. 93. Här redovisas också förekomsten av skilda MS-typer i de kongruenta komplexen.

De kongruenta makrosyntagmerna är jämförelsevis sällan påståendemeningar: endast hälften av de 316 komplexen består av en påståendemening i båda versionerna, medan denna meningstyp omfattar 77 % av samtliga makrosyntagmer i latinsk version, 76 % i svensk (se del 2 App. 1). Samtidigt är inslaget av icke meningsformade strukturer starkare bland de kongruenta.⁴

³ Reservation får göras för t.ex. omflyttning av led på samma sida av FV — ett grepp som varken passerar som transponering eller som någon annan operation (se nedan s. 98). Sådan förflyttning förekommer endast i sju av de VK som klassificerats som kongruenta.

⁴ Särskilt markant är den stora mängden intakt övertagna tilltalsmakrosyntagmer (TMS) i Tho; dessa är genomgående mycket korta (oftast ettledade, av typen *carissima soror!* : *kärasta syster*), vilket delvis förklarar detta textpars relativt höga notering för kongruenta VK utan motsvarande genomslag i mängden identiska operationer enl. tabell 3a.

Tabell 11. *Kongruenta VK. Fördelning på MS-typer i latinsk resp. svensk version.*

latinsk version	svensk version	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
påståendemening	påståendemening	28	60	31	9	32	160
påståendemening	imperativmening*	2	4	1	—	4	11
imperativmening	imperativmening	16	3	7	2	13	41
frågemening	frågemening	—	1	1	1	—	3
meningsfragment	meningsfragment	2	—	9	2	6	19
tilltals-MS	tilltals-MS	5	4	6	9	35	59
interjektions-MS	interjektions-MS	3	1	11	3	4	22
	totalt	56	73	66	26	94	315
	procentandel av VK	18	24	21	8	22	18

Något av översättningsprocessens innebörd framträder vid studiet av de totalt 160 kongruenta påståendemeningarnas interna struktur, särskilt i den s.k. *dispositionsrepertoaren*. Härmed avses de syntaktiska primärledens varierande inbördes arrangemang, fördelningen på skilda typer av satsdelssekvenser. I del 2 (se del 2 App. 1) redovisas ett flertal beräkningar av denna repertoar, inriktade på samtliga påståendemeningar i svensk resp. latinsk version av varje text, och avsedda att belysa graden av individuell variation i resp. skribents meningsbyggnad.⁵

Ett av dessa mått på syntaktisk variation är andelen meningar tillhörande de mest frekventa satsdelssekvenserna, de vanligaste »dispositionstyperna». — Av samtliga påståendemeningar i det latinska totalmaterialet uppvisar 18 % någon av de tio vanligaste dispositionstyperna (se del 2 App. 1); motsvarande andel av de svenska påståendemeningarna är 26 %. Av de kongruenta påståendemeningarna däremot tillhör hela 66 % någon av de elva mest frekventa dispositionstyperna. Detta tyder på en avsevärd

*Kombinationen latinsk påståendemening : svensk imperativmening uppkommer, när ett FV i hortativ konjunktiv av översättaren återges med ett FV i imperativ. — Ett av de fyra fallen i BiEx:

BiEx 20

IA	FV	OO
In vesperis et completorio	teneatis	silencium
IA	FV	OO
wndir aptansangenom oc natsangenom	hallen	tysto

⁵ Metoden utgår närmast från Jörgensen 1976 — se vidare detta arbete s. 70 ff., med ref.

Tabell 12. *De elva mest frekventa dispositionstyperna bland kongruenta påståendemeningar.*A Rangordning bland *a* samtliga latinska, *b* samtliga svenska och *c* kongruenta påståendemeningar.

	Hela materialet			BiVII			BiEx			Me			Bo			Tho		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
SS FV SP	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	9	1	1	6	1	2
SS FV	6	2	2				1	1	1	4	2	2	—	4	2			
SS FV OO	4	3	3	—	5	3	4	3	4	6	5	2				2	3	1
IA FV SS	2	4	4				5	4	6	—	3	3	—	7	2	1	2	2
SS FV IA IA	—	8	5				3	5	3									
SS FV IA	—	5	6				5	6	5	—	7	3				—	4	3
IA FV SS IA	—	7	7	—	2	2							9	2	2	—	4	4
IA FV SS OA	—	—	7				—	—	6	—	4	2						
SP FV SS	—	—	7							—	—	3	—	—	2	—	6	3
SS FV IA SP	—	—	10							4	9	2						
SS FV	—	—	10	—	6	3	5	9	6							—	10	4

B Frekvens bland *a* samtliga latinska, *b* samtliga svenska och *c* kongruenta påståendemeningar.

	Hela materialet			BiVII			BiEx			Me			Bo			Tho		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
SS FV SP	50	92	35	15	20	10	11	17	8	14	20	11	4	15	2	6	20	4
SS FV	27	51	21				19	20	17	5	14	3	3	6	1			
SS FV OO	28	49	14	2	9	1	7	12	5	4	7	3				13	14	5
IA FV SS	37	45	7				4	7	1	1	13	1	3	5	1	28	17	4
SS FV IA IA	10	24	6				8	6	6									
SS FV IA	11	30	5				4	5	2	1	5	1				4	13	2
IA FV SS IA	11	27	4	2	13	2							4	10	1	2	2	1
IA FV SS OA	4	17	4				1	2	1	3	11	3						
SP FV SS	8	14	4							1	2	1	2	3	1	4	9	2
SS FV IA SP	5	7	3							5	4	3						
SS FV OO IA	6	16	3	1	6	1	4	4	1							1	4	1

stereotypi i uppbyggnaden av de strukturer som övertas intakta, vilket skall utvecklas nedan.

Dessa elva mest frekventa dispositionstyper bland kongruenta påståendemeningar redovisas i tabell 12 ovan. Typerna ordnas efter frekvens inom totalbeståndet av 160 meningar. — I tabellens mom. A anges *rangordningen* för de uppställda typerna dels för latinsk resp. svensk version i dess helhet (a och b, efter del 2 — här räknas alltså samtliga belägg på varje typ, kongruenta varianter och övriga), dels bland de kongruenta (c).

Ser man till värdena för hela materialet, är det uppenbart att de allra mest frekventa dispositionstyperna i stort sett är desamma bland kongruenta som bland samtliga påståendemeningar i båda versionerna — mest uttalat i den svenska. Typen SS FV SP intar första rummet som kongruent variant likaväl som i båda versionernas totalbestånd. De sju vanligaste kongruenta typerna återfinns bland de åtta vanligaste svenska (endast typen IA FV SS OO, i svensk version på delad femteplats, saknas bland de högfrekventa kongruenta); mellan de fyra högst placerade typerna är dessutom rangordningen densamma bland kongruenta som i svensk version. Med latinsk version är överensstämmelsen mindre långtgående: de fyra vanligaste kongruenta återfinns bland de sex vanligaste latinska (de två udda latinska typerna är de subjektslösa FV OO, på tredje plats i latinsk version, och IA FV OO, på delad fjärde); fransett den mest frekventa typen är rangordningen mellan de fyra i toppen icke densamma bland kongruenta som i latinsk version.

Bland textparen är bilden mera splittrad.⁶ — Det är dock uppenbart att de totalt sett vanligaste kongruenta typerna i huvudsak är desamma också i de fem textparen — endast med varierande rangordning. De fyra typer som toppar frekvenslistan i totalmaterialet hävdar ganska väl sin dominans även i de enskilda textparen.

De fyra kongruenta typerna med högst frekvens intar således en jämförelsevis central ställning i översättarnas strategier. De exemplifieras nedan.

(47) BiVII 2

SS	FV	SP
Hic thesaurus	est	reliquie et corpora amicorum meorum
SS	FV	SP
thätta ligghianthe fää	ärw	myna vena lechama, och hälgha doma

Typen SS FV i kongruent variant föreligger i (1).

⁶ Detta beror på att ranglistan för varje textpar upptar endast de typer som rangordnats för totalmaterialet, och dessutom helt följer dessas uppställning.

En komplett ranglista för varje textpar skulle aktualisera samtliga kongruenta dispositionstyper, även de för resp. textpar unika. Detta vore mer förvirrande än klargörande.

(48) Tho 11

SS	FV	OO
Dominus	scit	cogitationes hominum

SS	FV	OO
war hërra	wet	manna thanka

(49) Me 1

IA	FV	SS
In quarum prima	ponuntur	revelationes de Festis per circulum anni

IA	FV	SS
Jnnan första delenom	säthias	the reuelaciones, aff them höghtidhom som komma wm arith

I del 2 kommenteras dessa dispositionstyper närmare, delvis under jämförelse med andra undersökningar (som Jörgensen 1976 och Platzack 1980). Här skall bara nämnas att särskilt den första och den tredje typen i tabell 12 — med banala exempel som (47—48) — tycks inta ungefär samma ledande positioner i så gott som alla undersökta skribenters syntaktiska »repertoar». Det rör sig uppenbarligen om ganska universella mönster för språklig meningsbildning.

Det är alltså i stor utsträckning de allra vanligaste strukturerna i förlagan som översättaren med särskild förkärlek återger intakta — varvid dessa i produktversionen ansluter sig till typer som i än högre grad dominerar bland de strukturer han åstadkommer. Bilden preciseras i tabell 12 mom. B. Här redovisas, efter samma mönster som ovan, *frekvensen* (i absoluta tal) av samma elva dispositionstyper, dels med samtliga belägg i resp. version, dels som kongruenta varianter.

Mönstret är som synes entydigt: typernas totala frekvenser är genomgående lägre (ofta avsevärt lägre) i latinsk än i svensk version, och den kongruenta varianten upptar därmed en större andel av resp. latinsk typ än av resp. svensk. — Endast tre typer bryter mönstret i vardera ett textpar — nämligen (efter frekvens): IA FV SS i Tho, den mest påfallande avvikelser,⁷ SS FV IA IA i BiEx och SS FV IA SP i Me.

⁷ Det kraftiga överskottet i latinsk version av detta textpar vad gäller frekvensen av dispositionstypen IA FV SS torde ha sin grund i ett enda, extremt exempel: (156) nedan s. 159 f. Här har översättaren i en påfallande konsekvent strategi reducerat 20 parallellt uppbyggda och antitetiskt varierade meningar av den aktuella strukturen i två svenska.

Den svenske skribenten förfogar alltså över ett mer begränsat syntaktiskt register än den latinske. Strukturerna är färre och återkommer med högre frekvens. I förlagan har de därmed en mångskiftande bakgrund: endast en mindre del återgår på samma latinska struktur. I viss mening arbetar översättaren konsekvent i stilistiskt »nivellerande» riktning: flera olika latinska strukturtyper sammanstrålar och uniformeras i färre svenska.

Dessa relationer — som går igen i samtliga textpar, dock svagare i BiEx och Tho — är egentligen ingenting annat än den logiskt nödvändiga konsekvensen av de skillnader mellan latinsk och svensk version som beläggs och kvantifieras i del 2 — framför allt vad gäller balansen stereotypi: variation i syntaxen. Här bekräftas den omedelbara uppfattningen av latinsk ledställning som mera varierad än svensk, mindre låst i schematiskt bundna sekvenser. — Även om det mönster i översättningens effekt som framträder statistiskt i tabell 12 mom. B således inte är oväntat, kan man ändå frapperas av dess entydighet och skärpa.

5.1.2 Strukturjustering

Undersökningen är alltså väsentligen inriktad på den ena hälften av den totala operationsmängden, nämligen den som innebär någon form av ingrepp från översättarens sida på primärnivån i den *syntaktiska struktur* han förmedlar.

Strukturjusteringen kan inskränka sig till omflyttande eller funktionellt modifierande grepp, utan effekt på *l e d m ä n g d e n* i strukturen. Den kan också bidra till utspridning eller koncentration av stoffet inom den syntaktiska strukturens ram och därmed öka resp. minska ledmängden.

5.1.2.1 Strukturjustering med bevarat ledantal

Översättaren kan i återgivningen av en latinsk meningsstruktur justera meningsledens *p o s i t i o n* genom diverse omflyttande grepp. Sådana registreras under vissa förutsättningar som fall av operationstypen *transponering*. — Han kan vidare, genom t.ex. lexikaliska modifikationer, återge ett latinskt meningsled i en annan *s y n t a k t i s k f u n k t i o n* än det hade i förlagan; likaså under vissa förutsättningar talas då om *funktionsjustering*.

Transponering och funktionsjustering involverar i båda versio-

nerna en enda sekvens, normalt ett primärled. Vid partiell operation är sekvensen en leddel — som vid transponeringen i (9). Mer än ett helt led dras aldrig in i en operation av detta slag: översättaren laborerar bara med enkla primära led.

Transponering och funktionsjustering uppträder ofta kombinerade — så i (55) nedan.

Tillsammans utgör dessa två operationstyper i hela materialet en femtedel av samtliga operationer (19,3 % — se tabell 3a — och därmed en dubbelt så stor andel av de strukturjusterande). — Transponering är den dominerande typen.

2 Transponering

Justering av ett primärleds position utan effekt på dess antal, avgränsning eller syntaktiska nivå betecknas *transponering*. Operationen relateras alltid till det finita predikatsverbet i huvudsatsen (FV) och avser flyttning från prefininit position i förlagan till postfinit i produkttexten (högerriktad transponering) eller omvänt (vänsterriktad transponering). Exempel på båda varianterna gavs i (12) resp. (13).

Omflyttning av led på samma sida om FV beaktas inte:

(50) Bo 2

FV	SA	IA	IA	SP
Sis	ergo,	ut dixi,	<i>cum parvulo</i>	<i>parvula</i>
FV	IA	IA	SP	IA
Var	thy	som iak sagdhe.	<i>litin</i>	<i>mädh littlom</i>

En omkastning som den mellan slutleden i (50) fångas alltså inte in i operationsanalysen.⁸ — Allmänt kan sägas att icke FV-relaterad ledflyttning är ovanlig.⁹

Transponeringen har högst frekvens av de strukturjusterande operationerna, med totalt nära 1 100 belägg och en andel av samt-

⁸ Så sker inte ens när den som i detta fall *kan* vara prosodiskt och stilistiskt noga beräknad: platsbytet i komplexets slut har på ett slående sätt räddat rytmen i passagen, *párvulo párvula : litin mädh littlom* — förlagans arrangemang bevaras: två kasusformer av samma adjektiv, de accentbärande stamstavelserna skilda åt av två trycksvaga stavelser. — Latinsk »cursus» är grundligt studerad (se ref. i t.ex. Strecker 1957, s. 86 ff. Det eventuella genomslaget av latinska förlagors prosarytm i fornspråklig översättningslitteratur är däremot föga uppmärksammat.

⁹ Jfr ovan s. 92 not 3.

liga operationer av 15 % (se tabell 3a). Variationen mellan textparen är måttlig: mellan 12 % i BiEx- och 17 % i Tho-översättningen.

I tabell 13 redovisas transponeringens frekvens i relation till den textenhet i vilken operationen över huvud kan förekomma. Denna enhet är det versionskomplex, som (förutom ev. överskjutande makrosyntagmer) bygger på en fullständig mening (en MS med FV) i båda versionerna. Det totala antalet sådana »meningsbaserade» VK är 1 526 eller 90 % av samtliga.

Tabell 13. *Transponeringens frekvens i texten.*

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
Antal						
meningsbaserade VK	300	294	257	315	360	1526
transponerande operationer						
per 100 meningsbaserade VK	78	54	72	69	84	72

I genomsnitt förekommer alltså 72 transponerande operationer på 100 meningsbaserade VK; flyttning av stoff över det finita predikatsverbet kan därmed ses som ett helt rutinmässigt inslag i (forn)svensk latinöversättning.

Variationen mellan textparen skiljer sig vid denna beräkning föga från den som framträder i tabell 3a. Ytterpunkterna är BiEx och Tho (alltså ej som så ofta annars BiEx och Bo), med 54 resp. 84 operationer per 100 meningsbaserade VK. Tho-översättaren är av de fem den flitigaste ledflyttaren — bakgrunden härtill kommer att antydas i det följande.

Transponerande operationer är alltid *planerade* — den mekaniska varianten kan inte tänkas. Däremot är majoriteten *betingade* — ett särdrag för denna operationstyp. Grupperingen i spontana och betingade är nära kopplad till fördelningen på höger- och vänsterriktad transponering. Proportionerna framgår i tabell 14 nedan.

Av all transponering är 77 % *betingad* och 90 % *högerriktad*. 779 operationer, eller 71 % av de transponerande, tillhör båda kategorierna. Dessa fullgör transponeringens huvuduppgift,

Tabell 14. *Transponering. Höger- och vänsterriktade samt betingade och spontana operationer.*

		Betingade	%	Spontana vid latinsk		%	totalt	%
				påst. men	icke påst. men			
BiVII	Högerriktade	185	79	8	14	9	207	88
	Vänsterriktade	17	7	9	2	5	28	12
	Samtliga	202	86	17	16	14	235	100
BiEx	Högerriktade	123	77	12	8	13	143	89
	Vänsterriktade	5	3	12	—	8	17	11
	Samtliga	128	80	24	8	20	160	100
Me	Högerriktade	159	86	8	7	8	174	95
	Vänsterriktade	7	4	3	—	2	10	5
	Samtliga	166	90	11	7	10	184	100
Bo	Högerriktade	127	59	16	32	22	175	81
	Vänsterriktade	31	14	7	4	5	42	19
	Samtliga	158	73	23	36	27	217	100
Tho	Högerriktade	185	61	28	70	33	283	94
	Vänsterriktade	9	3	6	3	3	18	6
	Samtliga	194	64	34	73	36	301	100
totalt	Högerriktade	779	71	72	131	19	982	90
	Vänsterriktade	69	6	37	9	4	115	10
	Samtliga	848	77	109	140	23	1097	100

som alltså består i att medelst flyttning till höger »normalisera» strukturer i förlagan med två- eller flerledad prefinit meningsingress — som t.ex. i (12). — Antalet latinska påståendemeningar med denna tvingande struktur är 650¹⁰; detta värde, ställt mot de 779 operationerna, belyser å andra sidan transponeringens roll som den dominerande metoden vid denna typ av strukturnormalisering: dess andel av betingade operationer är 76 % (se tabell 9 mom. B). De två kategorierna transponering och normalisering är alltså väsentligen överlappande: översättarna flyttar prefinita led till höger i strukturen — eller, om man så vill, rycker fram FV till andra plats — och försvenskar därmed syntaxen. Mera sporadiskt tar de till andra grepp i samma syfte (jfr ovan s. 87).

Den betingade högertransponeringens dominans över andra varianter går igen i alla textparen — starkare i Bi-texterna och Me, svagare i Bo och Tho. (De förra noterar ju också generellt en

¹⁰ Se tabell 8 mom. B 3 i App. 1.

större andel betingade operationer bland strukturjusterande och planerade, de senare en mindre — jfr tabell 9 mom. A 1.

Annan transponering än högerriktad betingad räknar totalt 318 operationer. Den spontana varianten är med 249 belägg den jämte funktionsjusteringen mest frekventa av alla spontana operationer (jfr tabell 3c).

Vänsterriktad transponering är liksom högerriktad oftare betingad än spontan. Proportionen är dock betydligt jämnare: 69 fall mot 46. — Den betingade typen — som har sin grund i FV-inledd påståendemening i förlagan — exemplifierades i (13), och den spontana möter i (52) och (53) nedan.

Spontan transponering träffar i förlagan dels påståendemeningar med icke »tvingande» struktur, dels frågande och imperativa meningar. Det totala antalet belägg av vardera typen är 109 resp. 140.

Vid återgivning av latinsk påståendemening är högerriktad transponering spontan, om meningens FV föregås av ett och endast ett led (72 fall); vänsterriktad transponering är spontan, om FV föregås av ett, två eller flera led (37 fall).

Exempel är (51) resp. (52). — Stundom korsas höger- och vänsterriktad transponering i en spegelvändande strategi, som i (53).

(51) Tho 20

IA		FV		IO		OO
<i>iterum iterumque</i>		<i>praecipio</i>		<i>tibi</i>		<i>ut . . . custodias . . .</i>
SS	FV	IO	IA			OO
<i>iak</i>	<i>biwdher</i>	<i>thik</i>	<i>annan tima ok annan thima</i>			<i>at thu skuli . . .</i>
						<i>göma</i>

(52) BiVII 17¹¹

IA		IA	FV	SS	IA
<i>Vni persone</i>		<i>dum staret</i>	<i>apparuit</i>	<i>Iesus Christus</i>	<i>sic ei</i>
<i>in oracione vigilant</i>		<i>in raptu ele-</i>			<i>dicens</i>
<i>et contemplacioni va-</i>		<i>uacionis men-</i>			
<i>canti,</i>		<i>talis,</i>			
SS	FV	IA	IA		
<i>Ihesus christus</i>	<i>syntis</i>	<i>enne människio</i>	<i>säghiandhe hänne swa</i>		
		<i>varandhe a gude-</i>			
		<i>likom bönom</i>			

¹¹ Subjektsfunktionen hos det aktuella ledet gynnar naturligtvis dess framryckning vid översättningen i meningens spets. — Spontan vänstertransponering gäller mycket ofta ett i förlagan högerställt subjekt.

(53) Bo 17

SP		FV	SS
<i>Novum et ultimum</i>		est	<i>hoc obsequium</i> <i>quod ei nunc praestat</i>

SS		FV	SA	SP
<i>Thāsse thiānistin</i>		är	badhe	<i>the förste oc the yttarste</i>
<i>som hon gör honom nw</i>				

Transponering vid återgivning av frågande och imperativa meningar i förlagan klassificeras rutinmässigt som en spontan operation (jfr ovan). Av de 140 fallen är 131 högerriktade. Översättaren tolererar ogärna avvikelser från den i svenska frågande meningar vanliga och i imperativa normala inledningen med FV. Prefinita led högertransponeras — (54) är typiskt.

(54) Tho 16

SA	FV	TT	OO
<i>Etiam</i>	audi,	honesta virgo,	ea
			quae Iesus Christus . . . dicit . . .
FV	SA	TT	OO
Hör	āmwāl	hōwiska iomfru	hwat . . . ihesus christus sigher . . .

Fördelningen på textparen enl. tabell 14 av vänsterriktad transponering i relation till högerriktad samt av spontan i relation till betingad uppvisar vissa skevheter.

Vänsterriktad transponering är överrepresenterad i Bo-översättningen (19 0/0, mot 10 0/0 för hela materialet). Detta sammanhänger med förlagans markanta inslag av verbinledda påstående-meningar (27 0/0, mot de övrigas resp. 14, 12, 9 och 12 0/0 — se tabell 8 mom. B 2. 31 av de 42 vänsterriktade i Bo faller också på den betingade typen. — Betingad vänsterriktad transponering i Bo illustrerades i (13), spontan i (53).

Lika klart underrepresenterad är vänstertransponeringen i Me- och Tho-översättningarna (5 resp. 6 0/0). Här är det svårare att peka på en entydig förklaring.

Den spontana transponeringen har högre frekvens i Bo och — särskilt — i Tho än i de övriga. — Skillnaden är i första hand direkt avhängig av det varierande inslaget i förlagan av icke påstående meningar, där ju alla operationer något förenklat betraktas som spontana. Särskilt de imperativa — som utgör merparten av sådana meningar i samtliga förlagor (se del 2 App 1.) —

favoriserar högertransponering, som i (54). Mot de fem latinska texternas resp. 28, 10, 15, 44 och 90 imperativa meningar (och ett avsevärt mindre antal frågande) svarar resp. 14, 8, 7, 32 och 70 högertransponerande operationer. Rent kvantitativt utgör denna kategori den väsentliga bakgrunden till Tho-översättarens toppnotering för total transponeringsfrekvens.

Men även påståendemeningar i förlagan av *icke* tvingande typ inspirerar till spontan högertransponering i en omfattning som varierar mellan översättarna i ett liknande mönster — låt vara med mindre markant topplacering av Bo och Tho: 8, 12, 8, 16 resp. 28 fall.

Totalbilden av hela den transponerande operationstypen kompletteras i tabell 15 I—II. Här redovisas översättarnas benägenhet dels för betingad transponering vid tvingande struktur i förlagan, dels för spontan vid icke tvingande — alltså oavsett den varierande omfattningen (enl. tabell 8) av resp. strukturtyp i de skilda latinska texterna. Detta innebär en precisering av frekvensuppgifterna i tabell 13: transponeringens förekomst relateras till en relevant enhet i texten.

Tabell 15 I. *Betingad transponering vid strukturtvång i förlagan. Antal operationer per 100 tvingade latinska påståendemeningar.*

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
Högerriktade	126	105	121	110	132	120
Vänsterriktade	47	15	32	47	30	37

Tabell 15 II. *Spontan transponering vid »fri» struktur i förlagan. Antal operationer per 100 icke tvingande latinska påståendemeningar.*

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
Högerriktade	10	10	10	25	34	17
Vänsterriktade	4	5	1	4	3	3

Tabellens fyra medelvärden bekräftar uppfattningen av den betingade högerriktade transponeringens särställning som samtliga översättares dominerande grepp vid normalisering av den syntaktiska strukturen: i genomsnitt förekommer mer än en sådan operation vid varje latinsk två- eller flerledsinledd påståendemening (120 operationer per 100 meningar). — Den betingade vänstertransponeringen framstår inte som samma standardmetod för ut-

fyllnad av ett tomt förfält (37 operationer per 100 meningar). Här kommer uppenbarligen andra grepp till användning — främst suppling av pronominellt subjekt (operation nr 8b): *voco : j a g kallar* — men även t.ex. addition (operation nr 4). Utebliven justering kan vidare i dessa fornsvenska texter mycket väl leda till tomt fundamentfält (jfr ovan s. 80 f.).

Tendensen till högerriktad transponering vid strukturtvång i förlagan är tämligen konstant för alla översättare: variationen kring totalvärdet 120 operationer per 100 meningar rör sig endast mellan 105 för BiEx och 132 för Tho. — Betingad vänstertransponering företer ett mera splittrat mönster, också med BiEx i botten; de totalt blott 69 operationerna utgör dock ett bräckligt bedömningsunderlag.

Man bör observera att likheter och skillnader även i den betingade variantens frekvens har något att säga om resp. översättares ambition och individuella teknik, och inte bara tvångsmässigt reflekterar förlagans form. Den betingade transponeringen är »obligatorisk» endast i den meningen, att översättaren för att normalisera strukturen måste göra *något* — däremot har han fritt val mellan de alternativa grepp som står till buds.

Av spontan transponering är särskilt den vänsterriktade en ytterst sporadisk företeelse (3 operationer per 100 icke FV-inledda latinska påståendemeningar). — Den högerriktade är vanligare (17 operationer per 100 ettledsinledda), med den typiska fördelningen på textparen: vanligast i Bo och, särskilt, Tho.

Tho-översättarens särdeles höga frekvens för transponerande operation har alltså sin grund även inom andra kategorier än den väsentliga imperativbaserade: en svag dominans i den kvantitativt tungt vägande betingade högertransponeringen och en starkare dominans i den totalt sett relativt obetydliga spontana högertransponeringen. Översättarens rikliga ledflyttning är uppenbarligen inte bara betingad av förlagans grammatiska form utan i någon mån också ett personligt särdrag.

3 Funktionsjustering

Justering av ett primärledds funktion i den syntagm det ingår i — utan inverkan på dess antal, avgränsning eller nivå — betecknas *funktionsjustering*. Kriteriet på justerad funktion är avvikande

syntaktisk signering i den grundläggande analysen av två korresponderande led i resp. version.¹² Ett typiskt exempel gavs i (14).

Funktionsjustering kombineras ofta med justerad position — som i (55) med betingad vänsterriktad transponering.

(55) Bo 10

FV	SA	OA	
Dico	<i>igitur</i>	de illa paupertate quae radicatur in corde	
IA	FV	SS	OA
<i>Thy</i>	sighir	iak	af them fatikdomenom som rotas i hiärtano

Funktionsjusteringen är näst transponering och suppling den vanligaste strukturjusterande operationen, med totalt 324 belägg eller 4 % av samtliga (jfr tabell 3a). Inom planerad och spontan strukturjustering delas topplatsen av transponering och funktionsjustering (jfr tabell 3c). — Fördelningen på textparen följer det vanliga mönstret: Bo- och Tho-översättarna justerar flitigare än de andra, och extremerna är BiEx och Bo, med 42 resp. 98 fall eller 3,2 resp. 6,4 % av samtliga operationer.

Funktionsjustering genomförs på två principiellt skilda sätt, här betecknade *direkt* resp. *indirekt* variant av operationen.

Direkt funktionsjustering innebär att en konstituent med viss syntaktisk funktion i förlagan ersätts av en konstituent med annan funktion i produktversionen — utan påvisbart samband mellan denna funktionsändring och återgivningen av syntagmens övriga element. Funktionsjusteringen är ett enkelt ingrepp på en enda punkt i den övertagna strukturen. Så i (14) och (37), samt i (56).

(56) Bo 14

FV	IA	SA	OO	OP	IA
Aspice	nunc	igitur	eum	<i>stantem</i>	in aliqua parte domus
FV	OO	IA	VO	IA	
Skodha	han	nw	<i>standa</i>	een väghin i huseno	

¹² Översättaren kan ändra eller modifiera ett leds funktion utan att detta slår igenom i den grundläggande analysen — t.ex. genom återgivning av en nominalfras med en bisats: *avdi sententiam beati Isidori* : Hör

Justeringen från objektiv predikatsfyllnad till infinitiv har intet samband med övriga ändringar i strukturen.

Indirekt funktionsjustering innebär att en konstituent byter syntaktisk funktion vid översättningen som en följd av — eller åtminstone i nära samband med — ett annat ingrepp på ett annat eller andra led i strukturen. Funktionsjusteringen ingår som ett mer eller mindre sekundärt element i en större, mer komplex strategi. Så i (57).

(57) BiEx 10

et	SS quelibet testudo	FV sit	SP <i>viginti vlnarum</i>		IA in latitudine
Oc	SS hwart hwalfuit	FV skal	IV haffua	OO <i>xx alna</i>	IA j widdhinne

Återgivningen av *sit* (en form av *esse* 'vara') med *skal haffua* betyder automatisk justering av slutledets analys, från subjektiv predikatsfyllnad (med genitivus qualitatis) till direkt objekt. Översättarens verkliga ingrepp ligger alltså i återgivningen av verbet. Denna ändring är av rent lexikalisk natur och fångas i operationsanalysen inte direkt; däremot kommer den *indirekt* till uttryck i funktionsjusteringen, som trots sin mekaniska och sekundära karaktär inte klassificeras som en mekanisk operation.¹³

Distinktionen mellan direkt och indirekt funktionsjustering kan i några enstaka fall vara vanskelig. Fördelningen enl. tabell 16 av de totalt 324 operationerna ¹⁴ på dessa båda typer torde ändå ge en i allt väsentligt rättvisande bild.

Tabell 16. *Direkt och indirekt samt planerad funktionsjustering.*
Antal operationer.

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
Direkt	40	23	25	57	53	198
därav planerad	26	12	20	41	21	120
Indirekt	15	19	22	41	29	126
Totalt	55	42	47	98	82	324

hwat sanctus ysidorus sigher (Tho 3). Ledet signeras OO i båda versionerna, och ingen funktionsjustering noteras. (Lexikaliskt urskiljs däremot objektsbisatsen — se vidare del 2, App. 1.)

¹³ Jfr (41): en (sannolikt) mera omedveten glidning i översättarens ordval föranleder här däremot klassificering av den sekundära operationen (ledrelaterad höjning) som mekanisk.

Den direkta varianten är alltså den mer frekventa (61 % av samtliga fall), och dess dominans är genomgående i alla textpar (dock mycket svagt i BiEx och Me). — Övervikten kan återföras på de 78 *mekaniska* operationerna av funktionsjusterande typ: dessa tillhör samtliga den direkta varianten och utgör totalt 39 % av denna och 24 % av hela operationstypen. De planerade direkta väger i alla textpar jämnt eller tämligen jämnt med de indirekta.

Mekanisk funktionsjustering — som är av starkt skiftande art — skall exemplifieras nedan. — Dess avsaknad inom den indirekta varianten beror på uppfattningen av de översättargrepp i den grammatiska omgivningen som i dessa fall initierat resp. operationer. Sådana grepp ses konsekvent som medvetna, planerade, även om de inte registreras som egna operationer utan bara som »spår», i form av sekundära, funktionsjusterande operationer.

All planerad funktionsjustering är *spontan*; den betingade varianten är omöjlig, eftersom en operation av detta slag aldrig kan ändra ledantalet — inte ens, som transponeringen, i prefinit position — och således ej heller »normalisera» en tom eller överlastad meningsingress.

Av de 23 satsdelstyper som registrerats i den grundläggande analysen (se ovan s. 14 ff.) kan så gott som samtliga i vardera versionen delta i en funktionsjusterande operation tillsammans med någon satsdelstyp i den andra versionen. Det totala antalet belagda kombinationer är 63. Därav är 27 kombinationer unika, dvs. är belagda blott en gång. De omfattar alltså lika många operationer, eller 9 % av samtliga funktionsjusterande. De tio vanligaste kombinationerna å andra sidan omfattar 191 operationer, eller 59 %. Proportionerna är likartade i samtliga textpar, vilket framgår i tabell 17.

Tabell 17. *Funktionsjusteringens variation. Antal operationer.*

	BiVII	%	BiEx	%	Me	%	Bo	%	Tho	%	totalt	%
De 10 vanligaste kombinationerna	33	60	21	50	18	40	66	67	52	63	190	59
Unika kombinationer	6	11	5	12	2	4	7	7	7	9	27	8

¹⁴ Se tabell 7 i App. 1.

Olikheten mellan textparen i operationstypens frekvens har alltså ingen klar motsvarighet i variationen av dess utformning: spridningen på de skilda kombinationerna är genomgående obetydlig; de låga frekvenstalen försvårar visserligen bedömningen.

Tabell 18 nedan redovisar — i ordning efter total frekvens — de tio vanligaste kombinationernas fördelning på textparen.

Tabell 18. *Funktionsjusteringens utformning. De tio mest frekventa kombinationerna. Antal operationer.*

		BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
1	SA > IA	11	10	1	25	21	68
	därav planerade	2	2	1	13	5	23
2	OO > IA	4	2	5	6	5	22
	därav planerade	4	2	5	6	5	22
3	IA > OO	5	3	3	7	4	22
	därav planerade	4	3	3	7	3	20
4	IA > +C	6	—	1	8	—	15
	därav planerade	6	—	1	8	—	15
5	OO > OA	1	2	1	9	—	13
	därav planerade	1	2	1	9	—	13
6	IA > SS	1	1	2	5	2	11
	därav planerade	1	1	2	5	2	11
7	XX > FV	1	1	4	—	5	11
	därav planerade	—	—	—	—	—	—
8	OO > IO	—	—	—	1	9	10
	därav planerade	—	—	—	—	—	—
9	SS > OO	—	1	—	2	6	9
	därav planerade	—	1	—	2	6	9
10	IA > OA	4	1	1	3	—	9
	därav planerade	3	1	1	2	—	7

Av dessa tio kombinationer utgör nr 1, 4, 7, 8 och 10 uteslutande direkt funktionsjustering, nr 9 uteslutande indirekt; de övriga företer båda varianterna (nr 3 exemplifieras nedan i direkt variant, nr 2, 5 och 6 i indirekt).

Rangordningen av dessa mera frekventa kombinationer skiftar som synes ganska kraftigt mellan textparen — i synnerhet om bedömningen inskränks till planerade operationer. Å andra sidan är det uppenbart att de vanligaste kombinationerna i varje textpar i stort sett återfinns bland de sex första i tabellen: endast Tho noterar nämnvärda toppar bland de senare. Funktionsjusteringens utformning kan därför möjligen sägas vara tämligen enhetlig; frånvaron av varje jämförelsematerial gör dock ett sådant omdöme ytterst osäkert.

De tio mest frekventa varianterna av funktionsjusteringen illustreras nedan i karakteristiska exempel.

1. SA>IA. Planerad variant:

(58) Bo 3

FV	SA	OO	
Vides	<i>ergo</i>	quid faciebat	
		nihil faciendo	
FV	SS	IA	OO
Seer	thu	nu	hwat han giordhe
			änkte görande

Likaså i (56) (*igitur* : *nu*). — De 23 planerade operationerna återger *ergo* och *igitur*, genomgående signerade som satsadverbial, med innehållsadverbial som (i ordning efter total frekvens) *nu*, *tha*, *swa* och *här*. Översättaren anses i dessa fall ha modifierat semantiken: de latinska adverbialen betyder ju 'alltså, således'. En sådan betydelseglidning har i operationsanalysen inte uppfattats som helt automatisk.

Den mekaniska varianten möter i (37) och (55). De 45 operationerna av detta slag (över hälften av all mekanisk funktionsjustering) består i återgivningen av samma satsadverbial *ergo* och *igitur* med (det egentligen pronominella) innehållsadverbialet *thy*, 'därför' — ett rimligen helt oplanerat ingrepp i syntaxen. — Analysen kommenteras i anslutning till det ovan åberopade (37).

2. OO>IA (alltid planerad)

(59) Tho 6

SS	OO	FV
misericordia et veritas	<i>te</i>	praecedant
SS	FV	IA
miskund och sannind	gange	for <i>thik</i>

Utbrytningen av prefixet *prae-* omvandlar objektet till prepositionsadverbial.

3. IA>OO

(60) Bo 1 (planerad variant)

FV	IA	OO	IA
Conspice	bene	ipsos,	<i>quia reverenter et curialiter loquantur et audiunt</i>

FV	OO	IA	OO
Skudha	them	väl granlica	<i>huru the vyrdhelica oc höuisklica standa. tala. oc höra</i>

Den kausala *quia*-satsen omtolkas som en indirekt frågesats i objektsställning (proleptiskt förbunden med objektet *them*).

4. IA > +C (alltid planerad)

(61) BiVII 9

Nam	IA dum hec anima in corpore erat,	OO magnam caritatem	FV habuit	IA ad me,	IA <i>reuoluens . . . in corde suo, quod . . . quod . . .</i>
IA tha hon war j synom lechama	FV fik	SS hon	OO storan kärlek	IA till mich	+C <i>och hwxadhe aa thät ath . . .</i>

Participfrasen återges med en koordinationsfras.

5. OO > OA (alltid planerad)

(62) BiEx 3

FV	OO			
Deliberavit	<i>ad tempus cedere furori malignancium</i>			
Oc	FV beradde	SS hon	OO sik	OA <i>nakon tima at wāghia oc wndfly thera ondzsko gäld</i>

Förlagans objektsstyrande predikatsverb återges med en reflexiv form, vars bestämning enligt den grundläggande analysens regler inte kan vara direkt objekt.

6. IA > SS (alltid planerad)

(63) Bo 3

et	IA inter gentes	IA <i>in proverbium</i>	FV venit	SS quod erat grandis et captiuus
Ok	IA i folkeno	FV gik	SS <i>ordh</i>	OA af, at han var en armbir fane. swa ledhir som han var langir

Två funktionsjusterande operationer är här kopplade till varandra: ett prepositionsstyrt adverbial görs till subjekt, och subjektbisatsen blir en prepositionsinledd adverbialsbisats. (Man kan möjligen

hävda, att den förra operationen här »initierar» den senare — lika fullt ses i fall som dessa båda operationerna som indirekta varianter.)

7. XX>FV (alltid mekanisk)

(64) Me 6

XX

Ecce

FV

See

Den latinska demonstrativpartikeln (som är grammatiskt svårklassificerad) återges mekaniskt med en verbform.

8. OO>IO (alltid mekanisk)

(65) Tho 8

FV	OO	OO	
moneo	<i>te,</i>	ut cum summo desiderio monasterium diligas	
SS	FV	IO	OO
Jak	radher	<i>thik</i>	at älska klostret mädh höxte astundan

Vid kombinationer som denna av person- och sakobjekt är analys med indirekt resp. direkt objekt den hävdvunna.¹⁵ Den blockeras emellertid vid latinska verb som *monere*, vilka tar även personobjektet i kasus akkusativ (att signera *te* som IO vore alltför stötande). — Skillnaden mellan den entydiga akkusativformen *te* och dativ/ack-formen *thik* är naturligtvis rent analysbetingad.

9. SS>OO (alltid planerad)

(66) Tho 17

IA	SP	FV	SS		
... quanto magis	declinandi	sunt	<i>juvenes, . . .</i>		
IA		FV	SS	IV	OO
... hwru myklo atwaktelikare		skalt	thu	fly	<i>wnga män . .</i>

Den passiva gerundivkonstruktionens omskrivning i aktiv diates gör subjektet till direkt objekt.

¹⁵ Jfr Teleman 1974 s. 53. — Till stöd för denna traditionella analys kan återopas också den normala syntaxen vid verbet *radha*, vilket i Fornsvenskt språk (liksom i isländskt) generellt tar bestämmningar i dativ (jfr Söderwall 1884-, artikeln *rapa* mom. 10).

10. IA>OA

(67) BiVII 5 (planerad variant)

FV	OO	IA	IA
Parate	vos	iam	<i>ad peregrinandum in Iherusalem</i>

FV	OO	IA	OA
Redhen	edher	nw	<i>ath fara pelegrims färdh till iherusalem</i>

Prepositionsstyrd adverbieell gerundivfras återges med infinitivfras, analyserad som objektadverbial.

5.1.2.2 Antalsjustering

Samtliga strukturjusterande operationer utom transponering och funktionsjustering (med viss reservation även för blandningen) innebär antingen ett ökat eller ett minskat antal led i förhållande till förlagan — *s p r i d a n d e* resp. *s a m l a n d e* justering. 31 % av samtliga operationer (se tabell 3a) har denna syntaktiskt expanderande resp. koncentrerande effekt: de spridande omfattar 17 %, de samlande 13 % (och blandningen 1 %).

Några av dessa operationstyper — nr 4—7 i tabell 3a, omfattande 5 % av samtliga operationer — innebär uteslutande eller väsentligen justering av *r e d u n d a n s e n* i utsagan; de involverade ledens *a v g r ä n s n i n g* lämnas då intakt. Resten och huvudparten upplöser avgränsningen mellan leden, och redundansjusteringen spelar ingen eller blott perifer roll.

Mångfalden av tekniska grepp bland antalsjusterande operationer är mycket stor, och den typologiska klassificeringen är ibland svårbemästrad. Beskrivningen och exemplifieringen av översättarnas arbetssätt blir med nödvändighet vidlyftig.

5.1.2.2.1 Antalsjustering med bevarad ledavgränsning: redundansjustering

Översättaren kan både öka och minska redundansen i det budskap han förmedlar. Hans ingrepp kan tjäna till att explicit utsäga det, som i förlagan endast framgår implicit — *redundansaddition*; han kan också avlägsna från den synliga texten och underförstå det i

förlagan klart utsagda — *redundansstrykning*. Vidare kan det som i förlagan sägs en gång av översättaren sägas två (eller flera) gånger — *dubbling*; och det i förlagan upprepade kan förenklas av översättaren och i produkttexten återkomma ensamt — *reduktion*. — Additions- och strykningskomplexet är generellt avsevärt vanligare än dubbling-reduktion.

4—5 *Redundansaddition och redundansstrykning*

Addition av redundant stoff är generellt tre gånger så vanlig som strykning: 2,0 resp. 0,7 % av samtliga operationer (tabell 3a); bland de enskilda textparen uppvisar endast BiVII dominans för strykningen. Redundansjustering genom addition eller strykning är starkast företrädd i Me med 5,5 % av samtliga operationer, därefter i Bo med 3,5 %. I de båda Bi-översättningarna och i Tho möter de lägsta frekvenserna: 1,7, 1,8 resp. 1,4 %. — Mönstret avviker alltså från det vanliga, med Bo och Tho i toppen samt profilering BiEx : Bo.

Såväl de totalt 149 additionerna som de 50 strykningarna av redundant material låter sig jämförelsevis lätt grupperas i samma stora huvudtyper. En grundläggande om också inte påfallande skarp distinktion är den mellan *grammatiskt betingad* och *kontextbetingad* redundansjustering.

Den grammatiskt betingade kategorien omfattar fyra ganska klart avgränsade typer av grepp: addition resp. strykning av 1. grammatiskt subjekt, 2. finit predikatsverb, 3. »summerande» (dvs. fundamentdubblande) element samt 4. syntaktiskt »uppstagande» eller i övrigt modifierande element. Det rör sig alltså i samtliga fall om ingrepp ägnade att modifiera den *syntaktiska* strukturen — utslag, åtminstone till en del, av översättarens språkligt formella ambitioner.

Kontextbetingad justering är inte på detta sätt språkligt-stilistiskt motiverad utan kan återföras enbart på översättarens omsorg om en väl avvägd grad av tydlighet i budskapet: extra markering av relationer och sammanhang — resp. utrensning av sådana markörer som uppfattas som överflödiga. En specialtyp har skarpa konturer: nedan kallad temporal relationsmarkering. Under beteckningen »övriga» sammanfattas resten.

Tabell 19. Redundansjustering genom addition eller strykning.

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
A Addition						
I Grammatiskt subjekt						
strukturjusterande, planerade	3	6	13	6		28
därav spontana	3	6	11	5		25
II Finit predikatsverb						
strukturjusterande, planerade	4		23	10	10	47
därav spontana	4		23	10	10	47
III Summering						
strukturjusterande, planerade		3	4	1	2	10
därav spontana		3	4	1	2	10
IV Syntaktisk uppstagning m.m.						
strukturjusterande, planerade	1	4	4	8	4	21
därav spontana	1	4	4	7	3	19
V Temporal relationsmarkering						
strukturjusterande, planerade	1	2	10	8		21
därav spontana		1	6	3		10
VI Övrigt						
strukturjusterande, planerade	1	5	5	10	1	22
därav spontana	1	5	5	9	1	21
I—IV Grammatiskt betingad justering						
strukturjusterande, planerade	8	13	44	25	16	106
därav spontana	8	13	42	23	15	101
V—VI Kontextbetingad justering						
strukturjusterande, planerade	2	7	15	18	1	43
därav spontana	1	6	11	12	1	31
I—VI Addition						
strukturjusterande, planerade	10	20	59	43	17	149
därav spontana	9	19	53	35	16	132

Frekvensen i textparen av dessa sex (eller tolv) typer av redundansjustering redovisas i tabell 19 ovan. Gränsdragningen mellan grammatiskt och kontextuellt betingad redundansjustering är, som ovan antydde, inte alldeles klar men har ändå sitt intresse i sammanhanget. I tabellen redovisas därför uppdelningen av mate-

Tabell 19. Redundansjustering genom addition eller strykning.

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
B Strykning						
I Grammatiskt subjekt						
strukturjusterande, planerade	2					2
därav spontana	1					1
II Finit predikatsverb						
strukturjusterande, planerade					3	3
därav spontana					3	3
III Summering						
strukturjusterande, planerade	2					2
därav spontana	1					1
IV Syntaktisk uppstagning m.m.						
strukturjusterande, planerade	3		2	2	3	10
därav spontana	3		1	1	3	8
V Temporal relationsmarkering						
strukturjusterande, planerade	5	2		2		9
därav spontana		1				1
VI Övrigt						
strukturjusterande, planerade	3	2	11	6	2	24
därav spontana	3	2	10	5	2	22
I—IV Grammatiskt betingad justering						
strukturjusterande, planerade	7		2	2	6	17
därav spontana	5		1	1	6	13
V—VI Kontextbetingad justering						
strukturjusterande, planerade	8	4	11	8	2	33
därav spontana	3	3	10	5	2	23
I—VI Strykning						
strukturjusterande, planerade	15	4	13	10	8	50
därav spontana	8	3	11	6	8	36

rialet även efter denna synpunkt. — De sex typerna, numrerade I—VI, ägnas nedan var sitt avsnitt.

I Grammatiskt subjekt

Addition

Supplering med *anaforiskt pronomen* i subjektsfunktion sker rutinmässigt i all svensk latinöversättning och bokförs som en särskild

operation — *8b suppling*. Pronominet kan härvid ses som en återgivning av det personbetecknande morfemet i den latinska finita verbformen. Denna pronominella subjektssuppling — som är belagd flera hundra gånger — är alltså i princip en art av divergens och innebär ingen egentlig »addition» till texten.

I ett knappt trettiofall i materialet — varav ett dussin i *Me* men intet i *Tho* — har emellertid ett subjekt införts, inte genom suppling ur ett finit verb, utan direkt ur kontexten. I regel har detta subjekt substantivisk form, varigenom meningen får en semantiskt mer självständig ställning. Sådant tillägg ses som en art av redundansaddition.

Jöns Budde anför fyra gånger *siälen* som explicit subjektsmarkering — motsvarande förlagens *anima*, vilket underförstås ur kontexten (syftande på »huvudpersonen», den heliga Mechtild själv). Så i (68).

(68) *Me* 6

IA	FV	OO	
In quo verbo	intellexit	quod . . .	
IA	FV	SS	OO
J the ordheno	forstodh	<i>siälen</i>	at . . .

I andra fall finner JB användning för olika substantiv som subjekt. Tämligen allmän betydelse har *människian* i (69).

(69) *Me* 2

IA	IA	IA	IV	OO	FV		
Unde	jam	fidenter	auferre	mea	potest		
Ok	IA	FV	SS	IA	IA	IV	OO
	for thy	ma	<i>människian</i>	nw	throligha	bruka	mina gärninga

I dialogpartier kan explicit subjektsmarkering tjäna klarheten:

(70) *Me* 3

IA	FV	
Cui	respondit	
IA	FV	SS
Tha	swaradhe	<i>ārafulla jomfrwn</i>

(71) *Me* 6

FV	
Respondit	
SS	FV
Härran	swaradhe

(72) *Me* 20

FV	
Respondit	
SS	FV
<i>härran ihesus</i>	swaradhe

Absolut entydighet i instruktionen torde också vara BiEx-översättarens syfte, när han i ett par olika föreskrifter om klosterledningens plikter uttryckligen och utan direkt stöd i förlagan nämner konfessorn — som i (73).

(73) BiEx 4

SA	IV	FV	IA	
Item	exire	poterit,	si . . .	
SA	FV	SS	IV	IA
Oc	maa	<i>confessor</i>	wtfara	wm . .

Proniminellt subjekt, men inte supplerat ur predikatsverbet som ett anaforiskt pronomen utan tillagt med syftning på ett helt, tidigare nämnt komplex (*thätta*) används av Bo-översättaren i ett par fall — så i (74).

(74) Bo 20

FV Est	SA etiam	SP festum Dominae, quae . . .		
SA Ämuäl	FV är	SS <i>thätta</i>	SA oc	SP varfru högtidh som . . .

Förlagans finita predikatsverb uppträder vid redundant subjektsaddition oftast i tredje person. I ett fall, (75), skulle dock en pronominell subjektssupplering ur verbet ha renderat ett *jak*.

(75) BiVII 17

Et	IA tunc	IA mortua	FV iacui	IA in isto sepulcro	IA per quindecim dies	
Ok	IA tha	FV laa	SS <i>min licamme</i>	IA dödhir	IA fämptan dagha	IA j thässe grawinne

Det substantiviska subjekt som här i stället insatts (*min licamme*) motsvarar förlagans verbform — första person singularis — i possessivet *min*.

I flertalet fall saknar additionen direkt samband med andra översättargrepp. Det substantiviska subjektet infogas i en struktur, som i övrigt inte nämnvärt påverkas av operationen. — I en handfull versionskomplex ingår dock subjektsadditionen som ett led i en mer sammansatt omgestaltning. (Det adderade subjektet

är då i ett par fall ett ur kontexten supplerat anaforiskt pronomen.)

Mest påfallande är två fall av anakolutisk syntax. I (76) framträder det logiska glappet redan i förlagan — i anslutning till ett för periodbyggande latinsk syntax mycket vanligt mönster¹⁶:

(76) Me 10

IA	Gloriosa Virgo Maria, dum vice quadam sibi appareret,	IA	Ärofulla iomfrun maria nar hon sik eth sinne hänne wppenbaradhe
FV	rogabat	FV	badh
OO	ipsam	SS	<i>siälen</i>
OO	quatenus sese instrueret . . .	OO	hänne
		OO	at lära sik . . .

Den emfatiskt spetsställda nominalfrasen *Gloriosa Virgo Maria* är subjekt (i utbruten ställning) endast i den följande temporala bisatsen (*dum . . . appareret*), inte — vilket hade givit en mer harmonisk syntax — i hela meningen. Subjektet till det överordnade predikats verbet *rogabat* är i stället det »underförstådda» *anima*. — Jöns Budde reagerar på ett sätt som nog är typiskt för Vadstena-översättaren: han behåller anakoluten men »stagar upp» konstruktionen genom explicit återgivning av det implicita subjektet (*siälen*). Meningens entydighet räddas — eller förbättras rentav — men den hårda subjektsväxlingen mitt i strukturen gör ett oförändrat ovigt intryck.

Mer svårbedömt är BiEx-översättarens beteende i (77). Han producerar här, utan stöd i förlagan, en egen anakolut.

(77) BiEx 3

SS	Que ruelaciones,	XX	Hwilka reuelaciones for romara stadz inbyggjara waro läsna oc framdragna,
IA	ad noticiam inhabitancium Romanam urbem deducte,	FV	wptändos
OO	feralis odii contra bea- tam Birgittam fomentum	SS	<i>the</i> ,
		IA	<i>mädh</i> enne dödhelika affwndh, oc hat
FV	ministrabant	OA	mote sancte birgitte,

¹⁶ Förutsättningarna för och frekvensen av denna infogningstyp i äldre svensk översättningslitteratur belyses av Heuman 1960 s. 88 ff. Jfr även Holm 1967, särskilt ss. 66 f. och 79 f.

Förlagan uppvisar här ett arrangemang av samma art som i (76), med emfatiskt spetsställd nominalfras — men utan att hemfalla i anakolutisk syntax: *Que reuelaciones* är regelrätt subjekt till *ministrabant*. — Översättaren ger predikats verbet passiv form och supplerar ett nytt subjekt. Det inledande meningspartiet *Hwilka . . . framdragna* är till formen en relativsats (i relativ anknytning till föregående huvudsats), till funktionen — inom den aktuella meningen — en temporalsats. Logiskt och syntaktiskt är kollapsen ohjälplig.¹⁷

I (76) bidrar alltså subjektsadditionen till att lindra verkningarna av en anakolut i förlagan, i (77) tvärtom till att anakolutiskt lösa upp en i förlagan regelbunden syntax.¹⁸

S t r y k n i n g

Två fall noteras, båda i BiVII:

(78) BiVII 5

FV	SA	SS	OO	IA	IA
Arguat	eciam	<i>idem frater</i>	alios fratres suos	caritatie	pro trans- gressio- nibus suis
ok	FV avite	SA jämwäll	IA kärleka	OO andra sina brödher	IA för therä broth

Meningen ingår i en serie instruktioner till 'samme broder', varför subjektet *idem frater* är helt överflödigt. Strykningen har gjort den svenska versionen subjektlös.

¹⁷ Anakolutisk syntax i samband med relativ anknytning (eller motsvarande demonstrativ satskoppling), som är vanlig även i äldre nysvenska texter, behandlas av Heuman 1960 s. 116 f. och Holm 1967 ss. 87 och 241 f. De av Heuman och Holm diskuterade exemplen företer emellertid alla en till relativsatsen ansluten underbisats (t.ex. *Hwar om ehuruwäl iagh icke dömmar något, så är thet likwäl wist, at . . .* (ur Widekindis Gustaf Adolfs Historia, cit. efter Heuman)). — Översättaren i (77) varierar detta mönster genom att återge participfrasen *ad noticiam . . . deducte* inte som en underbisats av anförd typ utan som predikatsfrasen i den anknutna relativsatsen själv. Arrangemanget försvåras ytterligare av subjektsväxlingen — sådan tycks dock enligt Heuman vara det vanliga i anakoluter av detta slag, i varje fall hans material från den svenska stormaktstidens prosa.

¹⁸ I regel är tunga infogningskonstruktioner av detta slag inte förenade med anakolut i någondera versionen. Översättarnas normala reaktion (en variant av sammanställande konvergens) beskrivs nedan s. 173 f.

Det andra fallet är (207) nedan. Här stryks ett pronomi-
nell subjekt (*hoc*), som blivit överflödigt i samband med övergång
från passivum till aktivum.

II *Finit predikatsverb*

Addition

Makrosyntagmer utan finit predikatsverb på primärnivå — me-
ningsfragment och icke meningsformade makrosyntagmer — är
vanligare i latinsk än i svensk version (se del 2 App. 1). En del av
förklaringen härtill ligger i översättarnas benägenhet att normali-
sera sådana sekvenser till fullständiga meningar genom addition
av finit predikatsverb. Det rör sig i nästan samtliga av de knappt
femtioalet belagda fallen om meningsfragment. Dessa normalise-
rade latinska meningsfragment är av olika slag.

Den mest frekventa typen förekommer i samband med direkt
anföring och anger talaren. Översättaren tillfogar ett yttrande-
verb. Flertalet av dessa fragment är korta notiser i dialogformade
textpartier.

(79) Me 4, 5, 7

IA	SS
Cui	Dominus:
SS	FV
Härran jhesus	<i>swaradhe</i>

(80) Bo 19

	SS
et	Petrus:
SS	FV
Pätar	<i>swaradhe</i>

(79) är belagd tre gånger i Me-tolkningen. Normalisering av
talarangivande meningsfragment noteras i 13 fall: nio i Me, två i
vardera Bo och Tho.

I Tho handlar det om introduktion av ett citat:

(81) Tho 1¹⁹

IA	SS
Unde	beatus Isidorus

IA	SS	FV	IV	IA
Sine fide	nemo	potest	placere	Deo

OO	FV	SS	OO
thät	<i>sigher</i>	sanctus paulus apostolus,	at wtan trona är omöghe- likith at täkkias gudhi

¹⁹ Jfr Hebr 11:6 (i 1917 års text): »men utan tro är det omöjligt att tackas
Gud.» — Översättaren har alltså identifierat citatet som bibliskt.

En annan i sammanhanget vanlig typ av latinskt meningsfragment är den sekvens som uppstår, när predikatsverbet strukits på grund av strukturell parallellitet med en föregående fullständig mening. Jöns Budde, som särskilt ofta möter sådant i sin förlaga, visar i dessa fall en stark benägenhet att normalisera syntaxen genom suppling av det strukna verbet.

(82) Me 1

(In quarum prima *ponuntur* revelationes de Festis per circulum anni, et de . . .)

IA	SS
In secunda parte,	quaedam facta ad ipsam
	cui haec demonstrata sunt personam,

(Jnnan första delenom *sāthias* the reuelaciones, aff them högtidhom som komma wm arith Ok aff . . .)

IA	FV	SS
J androm delenom	<i>sāthias</i>	naghor thing
		som the persone äru widherfaren
		Som thänna reuelaciones äru thedda, ²⁰

Me-översättningen räknar sju av totalt tolv fall.

Budskapet i medeltidens uppbyggelselitteratur utvecklas gärna i en omständlig allegorisk form, med stor detaljrikedom. Tenden- sen till långt driven systematisering är framträdande — en för oss frapperande sida av den skolastiska traditionen. Ingen av mina fem texter går fri. Vidlyftiga, stereotyp utformade uppräknningar, ofta ordnade i numrerade poster, är vanliga. — Syntaktiskt är så- dana sekvenser mestadels utbildade som meningsfragment — det gäller i båda versionerna. I (83) har emellertid Bo-översättaren genom verbaddition normaliserat en svit av fyra på detta sätt arrangerade meningsfragment i förlagan, följande på en inledande sammanfattande mening.

(83) Bo 14

(Circa ipsam igitur quattuor principaliter, quae ibi notabiliter facta fuerunt, meditanda occurrunt.)

²⁰ Strikt enligt tillämpade analysregler (jfr ovan s. 16) borde kanske den andra latinska meningen ha uppfattats som en tung koordinationsfras (+F) i den första. I fall som detta, där predikatsstrykningen inträffar i meningar som ingår i uppräknningar, där de har en otvetydigt självständig ställning, har dock koordinationsanalysen inte förefallit rimlig.

IA	SS
Primo	ipsa corporalis coenatio.
IA	SS
Secundo	pedum discipulorum per Dominum Iesum ablutio.
IA	SS
Tertio	sacramenti, sui sacratissimi corporis institutio.
IA	SS
Et quarta ²¹	pulcherrimi sermonis per ipsum compositio.

(Thänna natuardhin at thänkia mana os särlica fyra thing som ther varo märkelica giordh.)

SP	FV	SS
Första	är	thän licamlike natuardhin.
SP	FV	SS
Annat	är	at var herra ihesus thwadhe apostlanna fötir.
SP	FV	SS
Thridhia	är	hans värdoghasta hälgha licamma sacramenti skipilse.
SP	FV	SS
Fiärdha	är	the dyro ordhin som han tha predicadhe for apostlomen.

En ordrik invokation av jungfru Maria följs i (84) av tre meningsfragment, som patetiskt utmålar Guds moder i skilda dimensioner:

(84) Me 3

SS	IA	SS		
Dominus	tecum	Dei patris unicus . . . !		
SP	SS	IA	SS	
Benedicta	tu	in mulieribus,	quae Evae fugasti maledictionem . . . !	
SP	SS			
Benedictus	fructus ventris tui, omnium Creator et Dominus, . . . !			
SS	FV	IA	SS	
Härran	är	mädh thik	gudhz faders ende son . . .	
SP	FV	SS	IA	SS
Wälsignadh	se	thi	jbland qvinnor	Hwilkin som fordreff Ewe forbannilse . . .
SP	FV	SS		
Wälsignath	wari	thins qwidhz fructh, aldra thinga skapare ok härra . . .		

²¹ quarta: sic!

Jöns Budde adderar genomgående predikatsverb. Man noterar hans modusväxling: *är* resp. *se* och *wari*. Huruvida övergången till (optativ) konjunktiv i de två tillönskningarna om välsignelse skall återspegla någon sorts semantisk distinktion gentemot indikativen, är ovisst.²² Sannolikt åsyftade han bara en stilistisk variation — bruket av den ålderdomliga konjunkturformen *se* jämte det normala *wari* talar väl i den riktningen.

När översättarna normaliserar latinska meningsfragment genom addition av predikatsverb, kan det långt ifrån alltid förklaras genom hänvisning till något mera påfallande särdrag i den omgivande strukturen. Det är väl t.ex. närmast att tillskriva genren att så många fall i Tho-översättningen — ett trettiotal bara i mina stickprov — kan återföras på bibelcitат. Förutom (81) ovan anføres här ytterligare ett exempel:

(85) Tho 2²³

SS			SP
Initium sapientiae,			timor Domini
SS	FV	SP	
Snillenna wphof	är	wars hërra räddoghe	

Strykning

Tre belägg noteras, alla i Tho-översättningen. — I (86) har predikats verbet strukits på grund av sekvensens strukturella parallellitet med föregående mening (jfr (82) ovan).

(86) Tho 4

(vile vestimentum *denuntiat* mundi contemptum.)

SS	OO	FV	OO
Nigredo veli	munditiem et puritatem	<i>demonstrat</i>	animi.

(Klädhesens smälikhet *tee* wärdlinne forsmädhilse)

SS	OO
Swarta wilith	hwgsens renlek

I (87) föreligger parafras.

²² Det måste i så fall ha varit fråga om JB:s egen, högst subjektiva tolkning: förlagan ger ingen ledning.

²³ Jfr Psalt. 111: 10: »Herrens fruktan är vishetens begynnelse.» (I Versio Vulgata är motsvarande ställe Psal. 110: 10.)

(87) Tho 2

	IA	FV
Et	quare	venit?

IA

for hwar skuld

III Summering

Addition

Tunga meningsingresser — framför allt ordrika och komplext uppbyggda bisatser och satsförkortningar i prefinit ställning — är jämförelsevis vanliga i de undersökta texterna. Sådana vänster-tyngda meningar inbjuder ju i särskild grad till s.k. fundamentdubbling, ett grepp som också ymnigt förekommer i både svensk och, mutatis mutandis, latinsk version. Meningens »tema» — varmed här avses dess ingress — repeteras och summeras i ett inskjutet pleonastiskt pronomen eller adverb. Särskilt adverbet *tha* har i fornsvenskan en vidsträckt användning i denna funktion — långt utöver gränsen för motsvarande bruk av nusvenskt *då*.²⁴

Fundamentdubblingen behandlas i ett sammanhang i del 2 (App. 1). Aktuella här är ett tiotal specialfall, där förlagan underlåter dubbling av ett skrymmande tema, medan översättaren genomför en sådan. Vidare har i dessa fall det pleonastiska inskottets ordet (mest adverbet *tha*) uppfattats som ett självständigt primärled — på grund av blockering med annat stoff av förbindelsen med det dubblade fundamentledet.²⁵ Översättarens tillägg av detta dubblerande led innebär alltså addition av redundant material på primärledets nivå.

I de flesta av dessa fall betyder inskottet av pleonastiskt led att ett redan mer än ettledat fundamentfält ytterligare belastas: antalet led i fundamentställning blir minst tre.

(88) BiEx 15

IA	Quando ego conuersabar in mundo cum apostolis,	IA	thäntidh jak wmgik här j wärdinna, mädh apostlomen,
SA	solummodo	SA	Ensamt
FV	intendebam	IA	<i>tha</i>
IA	lucro animarum	FV	skötte
		SS	jak
		OO	siäla gangne

²⁴ Se vidare Wessén 1965 s. 213 ff.

²⁵ Normalt — när det dubblade, tematiska ledet och det dubblerande,

Satsadverbialet *Ensampt* ('bara, endast') spärrar förbindelsen mellan det dubblerande *tha* och den dubblerade inledande temporal-satsen *thäntidh . . . wärldinna*.

I (89) är *tha*-dubblingen insnärjd i ett anakolutiskt mönster.

(89) BiEx 7

SS	Soror vero,	Än
	que est de alio genere,	SS the syster
IA	quantumcumque continentis et	som är aff nakro andro kyni,
	supereminentis vite sit,	IA ä huru mykit renliffnadz ällir owir-
SP	in abbatissam	gangandis liffwirne hon kan haffua,
SA	non	IA <i>Tha</i>
FV	eligatur	FV skal
		SS hon
		SA ey
		SP til abbatissam
		IV wälias

Det tillagda *Tha* dubblerar — snarast med temporal innebörd — relativsatsen i det inledande subjeksledet. Uppenbarligen har det andra fundamentledet, den långa koncessiva bisatsen, i viss mån förvillat översättaren: subjektsingressen har föresvävat honom som en temporalsats, när han supplerat *Tha*. Härför talar också den pronominella subjektssuppleringen (*skal h o n ey*), som ger meningen formellt två subjekt. — I förhållande till förlagans stringens är upplösningen påtaglig — jfr (76) och (77).

Fundamentdubblerande addition tillhör påståendemeningar. Någon gång adderas *tha* i frågemeningar, då i högerfältet:

(90) Bo 2

Et	IA Nw
IA si ex opere manuum victum	mädhane the skullo födha sik mädh thera
quaerere oportebat,	handa gärning. ok af sino äruodhe.
OO quid	OO hwat
OA de vestimentis	FV sighiom
FV dicemus	SS vi
. . . ?	IA <i>tha</i>
	OA af klädhomen

. . .

pleonastiska ledet följer omedelbart efter varandra — analyseras båda leden som utgörande samma konstituent och ingående i samma primärled (se ovan s. 13 f.).

tha dubblerar det tunga, tematiskt spetsställda adverbiala ledet *Nw ... äruodhe*.

Dubbling med *thät* av spetsställt direkt objekt — en för nu-svensk syntax mer lättsmält typ — möter i ett par fall i imperativa meningar i *Tho*:

(91) *Tho* 6

OO	FV	IA	
quod habes,	habeto	ad misericordiam	
OO	FV	OO	IA
hwat thu hafwer	haff	thāt	til miskund

S t r y k n i n g

Den enda spontana varianten är (92).

(92) *BiVII* 15

Et	Och
IA sic ea in oracione stante	IA tha hon stodh swa j gwdhelikom bönom,
FV vidi	ok tanka,
IA tunc	FV sagh
SS ego	SS iach
VO mouere	OO barnith
OO iacentem	VO röras
IA in vtero eius	IA j hänne qwidh

tunc, som dubblerar den inledande abl abs-konstruktionen, står i meningens högerfält, vilket lämpar sig mindre väl för svensk kopiering. Översättaren har föredragit strykning framför vänster-transponering till fundamentfältet.

IV Syntaktisk uppstagning m.m.

A d d i t i o n

Översättaren vill gärna explicit markera det syntaktiska sambandet mellan delarna i en komplex struktur. Den summerande additionen av pleonastiskt adverb eller pronomen (typ III) tjänar till en del ett sådant syfte. Mer renodlat »uppstagande» effekt har additionen av likartat redundant stoff i andra funktioner.

I en handfull exempel tillfogas pronominet *thät* med syftning på en föregående fundamentställd bisats (eller på ett eller ett par led i en sådan) med annan syntaktisk funktion än det inskjutna pronominets. Någon gång har additionen resulterat i tvåledat fundamentfält:

(93) BiVII 4

IA	Si quidquam ex huiusmodi possessi-	IA	Om iach skall faa j myno ägho
	onibus in mea potestate habebō,		nogoth aff tolkom tinghom
IA	in illa archa	OO	<i>thät</i>
FV	reponam,	FV	skal
IA	vbi fures vel tineā non timentur	SS	iach
		IV	lägghia
		IA	j the kisto
			hwar ey tywffwa eller maar
			skwlo rädhas

Men i de flesta av dessa fall placeras pronominet i högerfältet:

(94) Bo 5

IA	SS	SA	FV	VO
Quamuis dubium sit,	nos	tamen	meditemur	fuisse Ioannis
cuius fuerant nuptiae				Euangelistae
in Cana Galilaeae,				
IA	FV	SS	OO	VO
Än thot somlike	thänkiom	vi	<i>thät</i>	haua varit sancte iohannis
twäka ther wm				ewangeliste
hwars brullöpe				
thät var				
som giordhis i				
chana galilee.				
tha				

Översättaren behåller konstruktionen med objekt med infinitiv men kan inte, som den latinske skribenten, underförstå en redundant subjektsackusativ, varför han supplerar *thät*.

I (95) tjänar additionen till att lindra verkningarna av en anakolut i förlagan.

(95) BiEx 1

SS	SS	FV	+C	IA
Qui habet vas pulchrum	quis	credit	aut que vtilitas est,	nisi . . . ?
et dicit				
in eo esse				
species odoriferas,				

SS	SS	FV	OO	IV	+C	IA
hwilkin som haffwir eth	Hwar	skal	thät	thro,	ällir huat	wlan . . .
faghert kaar,					gangn, och	
Oc sigher					nylta är,	
j thy wara					ther aat,	
alzstingx wäl luktandis						
yrther oc krydde						

Relativsatsen *Qui . . . odoriferas* inleder den latinska meningen som ett subjekt men blir hängande lös, då i stället för det väntade predikats verbet två retoriska frågor med egna subjekt inkastas. — Översättaren kopierar anakoluten men stöttar upp strukturen genom att addera ett pronomen (*thät*).²⁶ Tekniken påminner om subjektsadditionen i (76) ovan.

Inskottsledet är i exemplen ovan ett *anaforiskt* pronomen. I ungefär samma antal fall är uppstagningen i stället *determinativ*: ett *thät*, *ther* eller *swa* förebådar en efterföljande, slutställd bisats.

Addition av determinativt *thät* möter i (81) ovan, av *ther*²⁷ i (96).

(96) Tho 6

SA	FV	SS	IA	
Non	est	misericordia,	ubi non est benevolentia	
SA	FV	IA	SS	IA
Ey	är	<i>ther</i>	miskund	hwar som ey är godhwili

Determinativt *swa* adderas i (97).

(97) Bo 14

FV	KN	IA	SS	
Legitur	namque	in legenda sancti Martialis,	quod . . .	
Thy at	IA	FV	IA	SS
	swa	scrifwas	i sancti marcialis legenda	at . . .

²⁶ Strängt taget supplerar han också pronominaladverbet *ther aat* i den andra retoriska frågan. Detta påverkar dock ej strukturen på syntaktisk primärnivå.

²⁷ Denna suppling av implicit korrelat till relativum analyseras i andra, liknande fall som divergens — så i (189—192) nedan; jfr också s. 178 not 51.

Anaforisk och determinativ uppstagning av syntaxen har helt olika stilistisk effekt: upplösande resp. sammanbindande. Den förra innebär att ett redan producerat komplex representeras på nytt — dess funktion i den syntaktiska strukturen markeras genom ett pronominellt ord. Komplexet självt står därmed friare gentemot efterföljande element i strukturen.²⁸ Den sammanbindande effekten uppstår, när ett determinativt element infogas för att annonsera ett följande komplex: läsarens förväntan knyter detta närmare samman med framförstående delar i strukturen.

Det sagda gäller, så länge ett adderat pronominellt element och dess korrelat ingår i samma överordnade syntaktiska struktur — dvs. i samma versionskomplex. När så inte är fallet, måste addition av t.ex. ett anaforiskt pronomen fattas som en fraseologisk modifikation av annan art. Ett dussin belägg tillhör denna mera obestämda kategori. Sju av dem redovisas nedan. I några — främst (100) och (102) — kan man nog också tala om »syntaktisk uppstagning».

Absolut, dvs. objektslös, användning av ett latinskt predikatsverb föranleder i (98) addition av ett pronominellt objekt (dock klassificerat som innehållsadverbial — se ovan s. 14 f.).

(98) Me 2

et	IA adhuc	FV servio	IA incessanter		
Ok	IA än	FV thiänar	SS iak	IA <i>honom</i>	IA wthan atherwändo

I (99) har i stället ett verbalt element tillförts.

(99) Bo 2

et	IA ideo	IA etiāmsi habere posset,	FV nollet	OO ea	SS paupertatis amatrix	
Ok	IA thot the hafdho gitit thera handa sik radhit.	SA ey	FV vilde	SS fatikdomsins älskare	OO thera handa	IV <i>plägha</i>

²⁸ För uppfattningen av översättarens relation till anakoluter och liknande lösligheter i meningsbyggnaden — förlagens och den egna — har detta sin givna betydelse. Jfr exempel som (95) resp. (77).

nollet har sitt objekt i *ea*; till motsvarigheterna *ey vilde* resp. *thera handa* har översättaren adderat ett förmedlande infinit verb. *plägha*.

Tillägget av *badhe* förstärker koordinationen av två predikativ i (53) ovan.

I (100) adderas ett adverbialt *oc*, vilket accentuerar den komparativa relationen mellan satserna.

(100) Me 15

SS	qui		ffor	thy,
IA	sicut semper paratus fuit		IA	som han altidh war redhoboen,
	ad obediendum Deo Patri,			at lydha sinom hælgha fadher,
IA	ita			swa
IA	semper		FV	är
FV	est		SS	han
SP	inclinatus		SA	oc
IA	ad nostras preces		IA	altidh
			SP	tilbögdher
			IA	til wara böner

En mer idiomatiskt betingad justering är tillägget av en negation i en retorisk fråga, varpå väntas jakande svar:

(101) Me 20²⁹

Et	SS		FV		FV		OO
	Dominus:		Scisne,		inquit,		quia . . . ?
SS			FV				
hærran			sagdhe,				
FV	SS	SA	OO				
weth	thu	ey,	at . . .				

I de tre återstående exemplen innebär additionen mer genomgripande omgestaltning.

(102) Me 16

OO	FV	VO			
quam	ores	ablui hoc fonte misericordiae . . .			
OA	FV	SS	IV	OO	OA
Henne	skal	thu	bidhia	honom	aff thwa j the mildhetsins käldo . . .

²⁹ I förlagan är två meningar sammanflätade enl. vanligt latinskt mönster.

ores styr en passiv ack m inf-konstruktion av sedvanlig latinsk typ — här med subjektsackusativen *quam* emfatiskt spetsställd. — Jöns Budde skriver om till aktiv diates och måste då införa en ny subjektsackusativ, som explicit betecknar den handlande (*honom*, dvs. Kristus). *Henne* kvarstår utbrudet (satsfläta).

(103) BiEx 6

SS	SA	FV	OO
Alii	vix	sciunt	'Pater noster'

SS	FV	SS
Andre	āru	som naplika kunno pater nostrena

Här möter ett av de ytterligt få exemplen i materialet på självständigt tillgripen (alltså ej från förlagan övertagen) emfatisk utbrytning³⁰: *Alii* återges ej *Andre* utan *Andre āru som*. Man noterar frånvaron av den även i fornsvenskan sedvanliga konstruktionen med formellt subjekt³¹ ('det finns andra som...').

Det mest radikala greppet tar Bo-översättaren i (104), likaså genom kopula-supplering.

(104) Bo 4

FP Sola	Än
SS haec [dvs. humilitas]	SS ensamin ödhmiuktin
omnium propugnaculum quod-	FV ār
dam, turrisque virtutum,	
IA eius	SP alra dygdha swa som en värn oc torn
IA fortiter	ther starklica standir mote högh-
FV resistit	färdhinna onzsco.
IA malitiaie,	oc mötir hænna dyruē.
+C obuiat praesumptioni.	

³⁰ Terminologin kring denna konstruktionstyp vacklar. Termen *emfatisk utbrytning* ansluter närmast till Thorell 1973 (s. 268).

³¹ Se Wessén 1965 s. 270 ff., med ref. — Utbrytningskonstruktionen är uppenbarligen helt färdigbildad i språket under yngre fornsvensk tid. Wessén menar dock att typen såsom genuint talspråklig »har haft svårt att göra sig gällande i skriftspråket». Som en möjlig förklaring nämner han »ett återhållande inflytande från tyskan och latinet» (s. 272). — Den låga frekvensen i mitt latinöversatta Vadstena-material talar i samma riktning. Dessutom säger den en del om översättarnas formella beroende av sina förlagor: de utnyttjar ofullständigt sitt eget grammatiska register. (Se vidare nedan s. 133 not 32 och 33.)

Översättaren har mellan subjektet i produktversionen och appositionsmotsvarigheterna (dessa är *alra . . . torn*) infogat kopulan *är*, vilket transformerat appositionerna till predikativer (subjektiv predikatsfyllnad. Additionen kombineras med sänkning av predikatsfrasen till attributiv relativsats; kombinationen betecknas »predikatsförskjutande nivåjustering» — se nedan s. 187 ff.)

Strykning

Den typ av syntaktisk uppstagning som översättarna ibland genomfört i sina produkter kan i stället förefinnas i originaltexten och avvecklas i översättningen. Fyra av de tio noterade strykningarna motsvarar direkt parallella additionstyper.

Den anaforiska typen i (93—95) har bara en motsvarighet:

(105) Me 20

et	OO quidquid peccavit,	SA non	SA <i>tamen</i>	IA nequiter aut malitiose	FV fecit	
Oc	IA ä huat han syndadhe,	OO thät	FV giordhe	SS han	SA ey	IA aff ilhärdszsko; äller aff mykl- om forthankom

Det strukna *tamen* resumerar koncessivsatsen.

Avveckling av determinativ uppstagning i förlagan noteras i tre fall, varav ett exemplifierades ovan i (16). De andra är (106) och (107). De motsvarar (81) samt (96—97) ovan.

(106) Bo 5

IA Secundo	IA <i>ex eo</i>	IV colligere	FV possumus,	IA quod ipsa perpendit defectum vini
IA Aat thy andro	FV finnom	SS vi	OO at thät var sancti iohannis brullöp.	IA at varfrw kändhe vm at them brast vinit

Det strukna *ex eo* syftar alltså framåt på *quod*-satsen. (Objektet till *colligere possumus* är underförstått, och den första *at*-satsen är således redundansadderad — typ VI.)

(107) Tho 18

SA non	FV sit	SP <i>talis</i>	SS intentio tua,	IA ut coram hominibus velis apparere formosa
-----------	-----------	--------------------	---------------------	--

SA	FV	SS	IA
aldre	wari	thin akt	at thu astwnde
at kallas af mannom fagher oc wälskapt			

Det strukna *talis* syftar på *ut*-satsen.

I analogi med effekten av motsvarande additioner borde en avvecklad anaforisk uppstagning ha en stilistiskt sammanbindande verkan, medan strykningen av determinativa element skulle göra syntaxen lösare. Särskilt den senare effekten är dock osäker: strykningen innebär ju samtidigt en förkortning och en viss koncentration.

Övriga belägg faller utanför detta mönster.

Det är diskutabelt, om de latinska konstruktionerna i (108) och (109) är att betrakta som faktiska fall av emfatisk utbrytning.³² Klart är bara, att de svenska översättningarna inte återgivit dem som sådana.

(108) Bo 12

FV	SA	SS	SP	
<i>Est</i>	<i>igitur</i>	<i>vita actiua</i>	<i>quae designatur per Martham</i>	
Ok	IA	FV	SS	IA
	thy	teknas	actiua vita	mādh martha

(109) BiVII 16

SP	FV	SS			
diu	<i>est</i>	quod ego promiseram tibi in Roma, quod . . .			
SS	FV	IO	IA	IA	OO
iach	iätte	tich	longho	j rom	ath . . .

Översättningarna har i båda fallen reducerat konstruktionen till en enkel, oomskriven mening.³³

³² Att medeltidens latinska skribenter under inflytande av sina nationalspråkliga modersmål producerade konstruktioner av den emfatiska utbrytningens typ är en ofrånkomlig hypotes. Veterligen har saken aldrig blivit systematiskt undersökt.

³³ Jfr ovan s. 131 not 31. — BiVII- och Bo-översättningarna, vilkas produkter torde ha tillkommit under Vadstena-klostrets äldsta skede, decennierna kring sekelskiftet 1400 (se kap. 1.3), undviker alltså emfatisk utbrytning t.o.m. när förlagan direkt erbjuder ett färdigt mönster för konstruktionen. BiEx-översättaren, som sannolikt verkade under det senare 1400-talet, kan däremot bilda den även utan stöd i förlagan, som i (103). I vad mån detta åter-

I (102) försökte Jöns Budde lätta upp syntaxen genom att införa en ny subjektsackusativ i en obj m inf-konstruktion. I (110) har Tho-översättaren i stället strukit en latinsk subjektsackusativ.

(110) Tho 13

VO	OO	VO	FV	VO
Valere	<i>te</i>	magis	opta	animo quam corpore
FV	IA	OO		
ösk	hålder	at wara helbrygdho i hwghenom och sinnomin	IA	
			än likamenom	

Strykningen kvarlämnar en normal satsvärdig infinitivfras i objektsfunktion.³⁴

V Temporal relationsmarkering

Addition

I ett drygt tjugotal fall har översättarna tillfogat, utan stöd i förlagan, ett adverbliellt ord — i regel *tha*³⁵ — som en sorts allmän markering av tids- eller orsaksrelationen till det föregående. Hälften av beläggen möter i Jöns Buddes Me-tolkning, medan företeelsen saknas helt hos Tho.

I drygt hälften av exemplen är det fråga om en enkel utfyllnad av ett i förlagan tomt vänsterfält: additionen renderar ett svenskt fundamentled, utan att andra ingrepp i strukturen blir nödvändiga.

I Birgitta-texterna och Me är predikats verbet mestadels ett ytt-randeverb (eller ett verb som på annat sätt förmedlar en utsaga):

(111) BiVII 14

FV	KN	SS	IA	IA
Considerauit	autem	dyabolus	taliter	intra se:

speglar en allmän stabilisering av utbrytningskonstruktionen i senmedeltida skriftspråk kan endast en större undersökning utvisa.

³⁴ I (231) nedan (där styrande FV är hjälpverb) föranleder däremot samma strykning återgivning med icke satsvärdigt infinit verb (IV), jämte höjning av dess bestämning.

³⁵ Adverbliellt *tha* återförs i operationsanalysen — bland i sig tänkbara motsvarigheter i förlagan — endast på semantiskt liktydiga adverb, främst *tunc* och *deinde*. Andra adverb och konjunktioner, som t.ex. *autem* i (60), anses icke återgivna i ett svenskt *tha* — inte heller när alternativa korresponderande led saknas. I de senare fallen räknas — något summariskt kanske — i stället med en strykande och en (därav oberoende) adderande operation.

IA	FV	SS	IA	IA
<i>tha</i>	tänkte	dyäffwlen	saa	mädh sik

I Bo-översättningen är de flesta predikatsverben av annan karaktär, och det adderade adverbet är oftare *sidhan* än *tha*:

(112) Bo 16

FV	SS			
Ponuntur	duae scalae			
IA	FV	PL	IA	SS
<i>Sidhan</i>	restos	op	vidh korsit	twe stigha

I sju fall, varav fem i Me-översättningen, tillfogas *tha* som fundamentled i ett vänsterfält som i förlagan inte är tomt, men som tömts — genom högertransponering och någon gång genom annan operation.³⁶ Också här dominerar yttrandeverb:

(113) Me 13

SS	FV	IA	
Anima	dixit	ad Dominum:	
IA	FV	SS	IA
<i>tha</i>	sagde	siälen	til härran

I (114) har addition av *tha* resulterat i tvåledat fundament.

(114) Bo 15

SA	FV	OO	OO		
certe	orat	patrem,	vt . . .		
SA	IA	FV	SS	IA	OO
visselica	<i>tha</i>	bidhir	han	til fadhorin	. . . at . . .

tha-addition i högerfältet möter i (115).

(115) Me 7

FV	IA	OO	VO		
Intellexitque	coelitus	hunc ignem	in corde eius tunc primitus accensum		
Oc	FV	IA	SS	IA	OO
	wnderstodh	<i>tha</i>	siälen	andelika	thän
					eldhin
					tha wara först wptändan i hännas hiärta

³⁶ Kronologin mellan operationerna är förstås inte given. Transponeringen kan både initiera och initieras av *tha*-additionen.

Jöns Budde har alltså inte utnyttjat möjligheten att med det tillagda *tha* fylla ut ett tomt fundamentfält. Inversionen efter *Oc* är ett väl inarbetat mönster i fornsvensk meningsbyggnad.³⁷

Strykning

Adverb som *tunc* och *deinde* används stundom i förlagan som allmän markering av tids- eller orsaksrelation till det föregående, motsvarande fornsvenskt *tha* eller *sidhan* enl. ovan. I ett tiotal fall, varav hälften i BiVII, stryker översättaren detta adverb (som i ett exempel är *deinde*, annars genomgående *tunc*).

Det strukna ettordsledet ingår oftast i ett två- eller flerledat latinskt vänsterfält. Strykningen är därmed — liksom f.ö. motsvarande addition vid tomt latinskt vänsterfält — en typisk *be-tingad* operation: den bidrar till att »hyfsa» meningsingressen i förlagan vid överföringen till ett enledat svenskt fundament.

(116) BiEx 8

IA	SS	FV	IA
<i>Tunc</i>	beata virgo	dixit	ad regem celi:
Oc	SS	FV	IA
	iomfru maria	sagde	til konungen j himerike

(117) Bo 17

IA	<i>Tunc</i>	Ok
SS	ipsa	IA tha hon saa
IA	videns	at hon kunde äkke längir töghiat.
	quod amplius differre	FV lagdhe
	non potest,	SS hon
FV	ponit	OO sit änlite
OO	vultum	IA owir sonsins änlite
IA	super faciem dulcissimi	+C oc sagdhe
	filiu sui,	
+C	et dicit:	

(*tha* är en konjunktion och kan inte gärna sägas svara mot det adverbiella *Tunc*.)

³⁷ Jfr ovan s. 13 f.

I (117) samverkar strykningen med högertransponering (*ipsa : hon*). — I ett par fall i BiVII leder sådan samverkan till svensk inversion (av samma *ok*-inledda typ som i (115) ovan):

(118) BiVII 8

Et	IA <i>tunc</i>	SS dyabolus	FV preualuit	IA permissione mea . . .	
Och	FV fik	SS dyäffwlin	OO makth	IA öffwer han	IA aff myno til lathe . . .

(119) BiVII 19

et	IA <i>tunc</i>	SS ego	FV ero	IA in eo
och	FV skall	SS iak	IV vara	IA j hanom

I ett fall stryks ett adverbial av denna typ (det enda fallet med *deinde*) som står ensamt i förslagans vänsterfält:

(120) BiEx 11

IA	FV	OO	IA
<i>Deinde</i>	vidi	ecclesiam	intra murum

	IA	FV	SS	OO
Oc	innan tässa sama mwren	saa	jak	ena kirkio

Strykningen kombineras med vänstertransponering (*intra murum : innan . . . mwren*).

VI Övrig redundansjusterande addition och strykning

Addition

Översättarna förtydligar relationer och utvecklar sammanhang i budskapet genom mångskiftande grepp, svåra att systematisera.

BiEx-översättaren godtar i ett par fall inte ett enkelt yttrande-verb utan tillägger en (mer eller mindre) synonym participfras:

(121) BiEx 18

SS	FV	
Filius Dei	loquitur	
SS	FV	IA
Gudz son	talar	<i>sighiandis</i>

Översättaren tillåter sig alltså en tautologisk vändning som *sade* ... *sägende* — ett schablonartat uttryckssätt, som är typiskt för genren och ofta har stöd i förlagan. (Stundom bryts dock schablonen, som i (128) nedan.)

I övrigt innebär denna art av redundansaddition normalt, att en referent som i förlagan nämns en gång, av översättaren tilläggs ytterligare ett uttryck — ofta men ej alltid av pronominell och anaforisk karaktär. Av de två uttrycken för samma referent i översättningen är alltså det tillagda det senare.

Ett adderat pronominellt led kan någon gång ha sitt korrelat i den omedelbara grammatiska närheten, dvs. i samma mening:³⁸

(122) Me 11

IA	IA	SS	FV	SP	
Sic	cum gratiam hominibus tribuo,	omnia	videntur	levia et suavia	
IA	IA	SS	FV	IA	SP
swa	nar iak giffwer människionne nadhena,	alt	synis	them	lät oc söth

Men i det övervägande flertalet fall sträcker sig syftningen över meningsgränsen (och därmed oftast även utom versionskomplexets ram). Översättarens additionsingrepp innebär alltså en starkare textbindning och kan egentligen beskrivas bara i ett textlingvistiskt perspektiv. — De flesta av dessa additioner avser pronominella ord eller fraser, och de flesta återfinns i Bo-översättningen. Två typiska exempel är (123) och (124).

(123) Bo 15

FV

Computere!

FV	IA
varkunna	honom

(*honom* syftar på Kristus.)

(124) Bo 3

FV	IA
stupebant	vehementer

³⁸ I ett sådant fall ligger additionen nära dubblingstypen (se nedan; dubblerat i (122) skulle alltså vara *hominibus* : *människionne* . . . *them*). Additionsanalysen har föredragits, med hänsyn till den formella likheten med de otvetydiga additioner som illustreras i (123—126).

et	FV deridebant	OO eum			
IA Här	FV vndradho	SS the	IA rädhelica	IA vppa	+C oc gabbadho han

(Här . . . *vppa* syftar på den unge Jesus' i det föregående skildrade beteende.)

I (125) adderar BiEx-översättaren två led i följd, syftande bakåt resp. framåt i texten.

(125) BiEx 15

FV Respondeo	IA tibi:			
SS Jak	FV swarar	IA tik	IA ther til	IA swa

Ovan exemplifierade additioner är alla adverbiala. Någon gång aktualiseras andra satsdelsfunktioner — som i (126) indirekt objekt.

(126) Tho 9

atque	OO ut illud mihi ostendas	FV rogo		
SS jak	FV bidher	IO thik	OO at thu sigh mik thät	

(Exemplet utgör det enda belägget på »kontextbetingad» addition i Tho-översättningen.)

I ett par fall adderas i förtydligande syfte, inte ett pleonastiskt pronomen eller pronominaladverb, utan en substantivfras med egen referens. Så i (127).

(127) Bo 19

SS alij	KN vero	IA navigio	FV venerunt		
Än	SS the andre	FV komo	IA til landz	IA mädh skipino	

(I den aktuella scenen har just beskrivits hur Petrus från lärjungarnas båt vadat till Jesus på stranden — de andra kan då inte gärna komma annat än *til landz*.)

I (106) ovan adderas en redundant objektsbisats.

Strykning

Förlagans markeringar av diverse relationer och sammanhang kan för översättarens uppfattning te sig överflödiga och avlägsnas. Sådant är ungefär lika vanligt — ett drygt tjugotal fall — som motsvarande form av addition.

Ett fristående exempel är (128).

(128) Bo 18

et	SS illa	IA eum non cognoscens adhuc,	IA ut ebria	FV respondit	IA <i>dicens:</i>
Än	IA for thy at hon kändin äkke än	FV swaradhe	SS hon	IA som hon vare drukkinn	

Strykningen av *dicens* kan ställas mot BiEx-översättarens addition av samma participiella *sighiandis* i (121) ovan.

För övrigt innebär denna art av strykning att det ena av två uttryck för samma referent i förlagan inte återges av översättaren. Liksom vid motsvarande typ av addition handlar det mest om pronominella ord av anaforisk karaktär — alltså normalt det senare av de två uttrycken med identisk referens. Bandet i förlagens text mellan det strukna pronominella ledet och det (oftast substantiviska) korreleratet sträcker sig alltid över meningens och oftast över versionskomplexets gränser — ingreppet betyder alltså en lösare textbindning.³⁹

I ett dussintal fall — flertalet i Me-översättningen — är det i översättningen icke återgivna ledet ett pronomen i dativ (mest *cui* i relativ anknytning, men även *illi*, *ei*, *tibi*, *vobis*), av den latinske skribenten brukat vid yttrandeverb (som *inquit*, *ait*, *dixit*, *respondit* m.fl.) för att beteckna yttrandets adressat. Som dennes identitet alltid är självklar, innebär översättarens strykning i regel inte något mera drastiskt ingrepp. — Två exempel:

(129) BiEx 9

IA	SS	XX	FV
<i>Cui</i>	illa	O,	inquit

³⁹ Operationens räckvidd över meningsgränsen betyder också, att kollision med strykningstypen (motsvarande avvägningen addition-dubbling i (122) — jfr s. 138 not 38) inte blir aktuell.

SS		FV
Hon		swarade,
XX		
O		

(Korrelatet till det strukna *Cui* är Djävulen, en av de huvudagerande i den skildrade scenen.)

(130) Me 19

IA		FV		IA		SS
Orante etiam ea pro quodam contristato		dixit		ei		Dominus:
IA		FV		SS		
Hänne bidhiande for enom mykit dröfdhom, ⁴⁰		sagdhe		härren jhesus		

(*ei* syftar på Mechtild själv — liksom *ea* i den inledande abl abskonstruktionen.)

Vagare i konturerna är följande grupp av kontextbetingade strykningsoperationer, (131—133).

(131) Bo 4

IA		FV		IA		OO
eius exemplo		disce		ab eo		in his exercitari
IA		FV		OO		
af hans äptedöme		nim		at idhna tik i tholko		

ab eo säger intet utöver *eius exemplo*, redan återgivet i *af hans äptedöme*.

(132) Tho 7 (jfr Höga V. 5: 7)

FV		IO		OO		SS
tulerunt		mihi		pallium meum		custodes murorum
SS		FV		PL		OO
Muranna gömara		toko		bort		mit klädhe

Det indirekta objektet är överflödigt.

(133) BiVII 9

IA		SS		FV		IA
tunc		Maria,		respondit		sic:
		Dei mater et virgo,				
SS		FV				
Jomffrwn		swaradhe				
gwdz modher						

⁴⁰ *Hänne bidhiande* . . . fattas alltså som en fristående satsförkortning i analogi med förlagans abl abs, inte som en nominalfras med participiell bestämning. Jfr nedan (256).

sic är redundant i samma bemärkelse som *dicens* i (128); strykningen gäller alltså här ett element med determinativ funktion.

Egen referens har den strukna participfrasen i (134).

(134) Bo 16

SS	Illi autem pessimi	Än	
	...	SS	the snödho iudhane
FV	coegerunt		...
OO	quendam	FV	nöddo
VO	crucem portare	OO	en
B			som hät symon.
OO	ipsum	OA	til at han skulle bära korsit.
KN	autem	+C	ok bakbundo sidhan varn herra
OP	<i>sic exoneratum</i>		som en röuara
IA	vt latronem ligatum	+C	ok leeddo han . . .
	...		
FV	duxerunt		

(*sic exoneratum* inrymmer ingen ny information: att en annan än Jesus själv tvingades bära hans kors har redan sagts och över-satts.)

Slutligen noteras i ett fall strykning av en hel satskärna:

(135) BiVII 9

OO	<i>Hoc</i>	IA	fför then bränandhe kärlekin
SS	<i>ego</i>		han haffde till myn lechama,
FV	<i>feci</i>		och the glädy
IA	pro illa ardenti caritate,		han haffde
	quam ipse habuit ad corpus meum,		aff thy ath iach varth gwdz
	et pro illo gaudio,		modher
	quod habuit ex hoc,		tha
	quod ego sum mater Dei.	FV	tigde
B		SS	iach
IA	Ideo	OO	the nadhena
OO	illam gratiam	IA	aff mynom son,
FV	impetraui	OO	at . . .
IA	a filio meo,		
OO	quod . . .		

Det korta inledande kärnpartiet i förslagans första mening (*Hoc ego feci*) är från innehållssynpunkt umbärligt och har strukits av

översättaren. Denna latinska menings mycket tunga slutställda adverbialsled *pro . . . Dei* har därmed — med bevarad inre struktur — syntaktiskt omorienterats: i produkttexten blir det ett lika tungt fundament i den till följd av strykningen enda meningen. Det *tha* som dubblerar detta fundamentled (. . . *modher tha tigde . . .*) svarar mot det inledande ettordsadverbialet *Ideo* i förslagans andra mening. Redundansstrykningen har upphävt sekvensens fördelning på två meningsenheter och tvingat in hela stoffet inom samma syntaktiska ram.

Sammanfattning

Det framgår av tabell 19, att de sex huvudtyperna av redundans-*addition* är tämligen allmänt företrädde i hela materialet. (Tho saknar *addition* av grammatiskt subjekt och av temporal relationsmarkering, de två Birgitta-textparen av resp. summering och finit predikatsverb.) Typ II, verbaddition, dominerar med 47 belägg, typ III, summering, förekommer sparsammast, med ett tiotal fall, medan de övriga noteras vardera mellan 20 och 30 gånger. — Bo dominerar i typ IV och VI, Me i de övriga. Jöns Buddes flitiga *addition* av finit predikatsverb till latinska meningsfragment — och i någon mån av substantiviskt subjekt — bidrar särskilt till Me-tolkningens totala dominans.

Redundansstrykningen är totalt sett en mer sporadisk företeelse: endast *en* typ — nr VI, betecknad »övriga» — är belagd i samtliga textpar; den svarar också ensam för hälften av alla dessa strykningar. Av de andra noteras »uppstagningstypen» nr IV (som saknas endast i BiEx) och strykningen av överflödiga *tunc* och *deinde* (nr V) med vardera ett tiotal belägg. De övriga förekommer bara i enstaka ströfall. — Bland strykningarna dominerar BiVII med 15 belägg; Me och Bo intar andra resp. tredje plats. BiVII-översättaren utmärker sig som ovan framhållits (s. 113) gentemot de övriga genom att stryka mer redundant stoff än han adderar.

Redundansjustering genom *addition* eller strykning är alltid planerad, däremot inte genomgående spontan. Ett mindre antal *betingade* har urskilts (17 *additioner*, 14 strykningar). Flertalet av dessa — såväl de adderande som strykningarna — faller under typ V: ett *tha* eller *sidhan* adderas som fundamentled, motsva-

rande ett tomt latinskt vänsterfält, och omvänt stryks ett *tunc* eller *deinde* i en två- eller flerledad latinsk meningsingress (exempel erbjuder (111—112) resp. (116—119). — Betingad justering av annan typ exemplifieras för addition i (71) och (72), för strykning i (106).

»Grammatiskt betingad» justering (typ I—IV) är mellan två och tre gånger vanligare än »kontextbetingad» (typ V och VI), när det gäller addition: totalt 106 belägg mot 43. För strykning är relationen omvänd: 17 resp. 33 fall. Mönstret går igen i alla textparen utom delvis i *Tho* (där den grammatiska typen dominerar också bland strykande operationer). Jämför man bara kontextbetingade operationer är alltså additionens övervikt måttlig: 43 fall mot 33.

Slutsatser är osäkra: exemplen är relativt få, och de två typerna är heterogena och inte heller alldeles skarpt avgränsade. — Att översättaren i sin förlaga konfronteras med en *syntax*, som föranleder utvidgning av texten genom redundansökande tillägg långt oftare än motsatsen, är uppenbart och knappast förvånande. Att precisera och förtydliga budskapet är en naturlig ambition för en översättare — att bedöma det som »övertydligt» och försöka strama åt formen ter sig mera självsvåldigt.

Kanske vågar man dessutom påstå — på basis av dessa siffror — att den senare strategin, när den dock förekommer, inte i samma utsträckning är bunden till specifika, nära nog standardiserade grammatiska mönster som typ I—IV ovan. Strykningar av redundant stoff företas i högre grad som det faller sig — baserade på rent sakliga överväganden snarare än grammatiska.

6—7 Dubbling och reduktion

Beskrivningen av redundansjustering genom andra grepp än addition och strykning får en ofrånkomlig slagsida till följd av den extremt höga frekvens som noteras för *reduktion* i *Tho*-översättningen: 6 % av samtliga operationer i detta textpar eller 106 av de totalt 118 reduktionsbeläggen. Endast ett dussin ströfall återfinns spridda på andra textpar — i BiEx saknas reduktionen helt.

Tho-översättningen intar således en särställning. Nedan skall visas, hur denne översättares flitiga reduktion kan återföras på speciella karakteristika i hans förlagas stil, vilka i stort sett saknas

i de andra latinska texterna. Normalt är reduktionen en högst sporadiskt förekommande operationstyp.

Dubbleringen är bara obetydligt vanligare: totalt 27 fall, vilket är mindre än en halv procent av samtliga operationer. Det största antalet, 11 belägg, noteras i Bo (frekvensen är dock även här endast 0,7 %). Me och Tho räknar vardera ett halvdussin fall, Birgitta-översättarna några enstaka.

De båda operationstyperna aktualiserar samma grundläggande stilistiska verkningsmedel: *upprepning* — antingen i produktversionen, genomförd med dubblering, eller i förlagan, avvecklad med reduktion. Lexikaliskt kan upprepningen vara *identisk* eller *varierande*: ett ord eller en fras återkommer antingen i samma form eller med ett synonymt ord eller uttryck. De två typerna hålls nedan isär i behandlingen av dubblering, däremot endast antydningssvis i reduktionsavsnittet. Reduktionen är ju, till skillnad från dubbleringen, inte i sig själv identisk eller varierande — den bara träffar en upprepning av endera arten i förlagan.

Liksom adderande och strykande redundansjustering är också de dubblerande och reducerande typerna alltid *planerade*. Till skillnad från de förra är de också genomgående *spontana* — frånsett ett enstaka fall av betingad reduktion:

(136) Tho 14

SA	SS	+F	OO	FV
Neque	latrones	neque rapaces	regnum Dei	possidebunt
SA	FV	SS	OO	
ey	äggha	rōfwara	himerikis rike	

Neque . . . *neque* i det flerledade vänsterfältet sammanstrålar i den fundamentställda negationen *ey*, *latrones* . . . *rapaces* i det högertransponerade subjektet *rōfwara*.

Dubblering

Identisk dubblering möter i ungefär en tredjedel av beläggen. — I (137) och (138) dubblas bl.a. det finita predikatsverbet, vilket föranleder uppdelning av sekvensen på två resp. tre meningar.

(137) Tho 1

et

IA *in eo*FV *cognosces*

OO *qualiter Deum proximumque diligas,*
quomodo cuncta terrena et transitoria despicias,
quemadmodum aeterna ac coelestia concupiscas,
qualiter pro Christo adversa hujus mundi patienter sustineas,
et prospera ac blandimenta contemnas;
quemadmodum in infirmitatibus tuis Deo gratias reddas vel agas,
et in sanitate non superbias;
quomodo in prosperitate non eleveris,
nec in adversitate frangaris.

IA *tha*FV *fa*SS *thu*IV *witha*

OO *hwlkaledh thu skal älska gudh*
Ok thin jämchristen,
Ok huru thu skal iordhrikis thing
Ok forganglik thing forsma,
Ok huru thu skal äwärdhelik himerikis thing astunda,
Ok huru thu skuli thässe wärl-dinne genwärdho for jhesu christi skuld thulimodhelika thola.

B

Thy at

IA *j thässe bok*FV *fa*SS *thu*IV *witha,*

OO *hwilkaledh thu skuli gudh ok thin jämcristin älska,*
framgangh ok blidhile forsma,
Ok huru thu skuli gudhi j thinom siwkdöm thakka,
Ok j helbryghdö ey höghfärdhas,
j helbryghdö ey wplyptas,
j genwärdho ey brista.

Förlagans långa svit av parallellt uppbyggda frågebisatser har översättaren sökt lätta upp genom att fördela bisatserna på två meningar: predikats verbet *cognosces* återges två gånger *fa thu witha*. (Den inledande prepositionsfrasen *in eo* återges i varierande dubbling: *tha* resp. *j thässe bok*; dessutom dubbleras den första bisatsen — man lägger märke till översättarens varierande ordföljd: *älska gudh Ok . . .* resp. *gudh ok . . . älska*; den fornsvenska infinitiven medger ju båda placeringarna av objektet. — I övrigt divergerar den långa sviten av frågebisatser.)

(138) Bo 4

OO *Inimicam omnis gratiae
omnisque initium peccati*

FV *debellat* [dvs. *humilitas*]

OO *superbiam,*

+C *et tam a se quam ab aliis
virtutibus superbam illius
propulsat tyrannidem*

SP *Alra dygdha owin*

FV *är*

SS *höghfärdhin.*

B

SS *höghfärdhin*

FV *är*

SA *oc*

SP *syndanna vphof.*

C

än

SS *ödhamiuktin*

FV *köre*

IA *badhe fran sik oc androm dygdhom*

OO *hänna gröma herradöme.*

Översättaren återger — semantiskt långt ifrån uttömmande — förlagans FV med kopula. Detta transformerar objektet till subjekt (indirekt funktionsjustering) och den första av de båda utbrutna spetsställda appositionerna till predikativ (subjektiv predikatsfyllnad) i den första svenska meningen. Den andra meningen uppkommer genom dubbling av nexusförbindelsen i den första — jämte anslutning av förlagans andra apposition som nytt predikativ. (Förlagans ingressled uppdelas alltså i en divergerande operation.) Strategin spegelvänder ordningen mellan leden: arrangementet av de två meningarna är kiastiskt. (En »meningsomfattande» höjning av förlagans koordinationsfras renderar den tredje meningen, där också det implicita subjektet (*humilitas*) införs ur kontexten — jfr kommentar nedan s. 222.) — Någon informationsförlust genom återgivningen av *debellat* med kopula riskeras knappast: betydelseelementet 'bekriga' ligger redan i *inimicam* : *owin*.

Vanligare är dock, att identisk dubbling avser icke-verbalt led och betingas av en annan operation:

(139) BiVII 8

IA Deinde creato homine
 SS *dyabolus*
 IA videns dileccionem meam ad
 illum,
 SA non
 SA solum
 SP factus
 FV est
 SP inimicus meus
 +C sed . . .

IA ther äpther
 nar mannen var skapadher,
 och *dyäffwlen* sagh mynn
 älskeligheth tiill mannen,
 FV varth
 SS *dyäffwlen*
 SA ey
 SA ath enasth
 SP myn owän,
 +C vthan . . .

Översättaren har dels dragit in subjektet *dyabolus* i den följande participialkonstruktionen (sammanställande konvergens), där det återges som subjektet i den motsvarande svenska bisatsen; dels högertransponerat det till ordinär ställning efter predikatsverbet — det senare greppet i stället för att på vanligt sätt supplera med anaforiskt pronomen. Dubbleringen tycks tjäna tydligheten: *han* vore möjligen oklart till sin syftning.

En kombination av dubblering och divergens föreligger i (140).

(140) Tho 19

IA Diverso modo

och

FV fiunt

FV wardha

SS somnia.

SS dröma

B

IA af mangom thingom,

SS *Quaedam* somnia

+F *stwndom* af afata,

FV eveniunt

+F *stwndom* af hwnger

IA per saturitatem, sive
 per exinanitionem
 . . .

. . .

Attributet i den andra latinska meningens subjekt återges adverbialt och dubblas. Till adverbialen ansluts (genom uppdelande divergens) varterdera av de två koordinerade adverbialen i förslagans slutled. Resultatet blir två koordinationsfraser. (De båda latinska meningarnas subjekt och FV reduceras.)

Lexikaliskt *varierande* dubblering är ungefär dubbelt så vanlig som identisk. — Också här kan det handla om dubbel återgivning

av det finita predikats verbet — nu med två syntaktiskt fristående synonymer — vilket föranleder sekvensens delning på två meningar:

(141) Me 19

FV	IA
<i>concede</i>	<i>mihi</i>
ok	FV IA
<i>sörgh</i>	<i>mädh mik</i>
FV	OO IA
<i>barma</i>	<i>thik ower mik,</i>

barma thik ower resp. *sörgh mädh* är två visserligen inte alldeles synonyma vändningar, som dock båda återger *concede*. Adverbialet *mihi* dubbleras samtidigt utan variation.

Ett större komplex av dubbling möter i (142).

(142) Tho 9

FV	IA	OO
<i>Reduc</i>	<i>ad memoriam</i>	<i>horribiles poenas inferni</i>
FV	SA	OO
<i>glöm</i>	<i>ey</i>	<i>åwårdheliko och beske pinonne</i>
		<i>hwlko syndena forskulladho</i>
FV	IA	OO
<i>Ledh</i>	<i>til aminne</i>	<i>rädheliko hælwitis plagho</i>

Den latinska meningen återges i sin helhet två gånger. Den senare versionen är den mer texttroga, medan den förra, som inleder komplexet, bär starkare prägel av omskrivning ('återför till minnet' — *glöm ey*).

Ett mer komplicerat fall av delvis samma art är (143) — exemplet refererar till Simsons ödesdigra hårklippning (Domareboken, kap. 16).

(143) Tho 9

SS	<i>Illa</i>	<i>än</i>
KN	<i>vero</i>	SS <i>hon</i>
OO	<i>crines capitis ejus</i>	FV <i>afrakadhe</i>
FV	<i>rasit,</i>	OO <i>hans har</i>
B		+C <i>och antwardhadhe han j sinna owina</i>
et		<i>händer</i>
		<i>hwlke wtgrofwo ginstan hans öghon</i>
FV	<i>tradidit</i>	...

OO	<i>eum</i>	B	
IA	<i>in manibus inimicorum ejus,</i> <i>qui statim oculos ejus</i> <i>eruerunt:</i>	IA	for thy at han sa thät han skulde ey se
C		FV	<i>wardh</i>
et		SS	<i>han</i>
IA	<i>sic</i>	SP	<i>swikin</i>
SS	<i>miser</i>	AG	<i>af qwinnonne</i>
IA	<i>quia vidit</i> <i>quod videre non debuit,</i>		hwlka han owärdhelika sa
OO	<i>oculos</i>	+C	och tapadhe badhe styrk och öghon
FV	<i>perdidit,</i>	+C	kom j obrygdhile,
			...
+C	<i>et in periculum corporis</i> <i>incidit.</i>		

Den första svenska meningen återger i vanlig ordning de två första latinska (med meningsomfattande sänkning av den andra). Den andra svenska meningens relation till förlagan är intrikat: det syntaktiska kärnpartiet, *wardh ... qwinnonne*, får närmast uppfattas som en starkt parafraserande dubbling av förlagans hela två första meningar: Delilas svekfulla tilltag omtalas i båda de svenska meningarna, i den andra med en sammanfattande omskrivning. Till detta dubblerade centralparti i den senare meningen fogas diverse led från förlagans tredje mening (*quia*-satsen blir fundamentställd bisats, predikatsverbet sänks till FV-baserad koordinationsfras, etc.).

Dubbling av finit predikatsverb behöver inte alltid resultera i en ny mening. Den senare av de två synonymerna kan bilda en FV-baserad koordinationsfras (+C) i samma mening. Ett halvdussin fall noteras. Dit hör (17) ovan. Ett annat exempel är (144).

(144) Bo 8

FV	OO	SA	IA		
<i>Hortabatur</i>	<i>eos</i>	<i>etiam</i>	<i>ad confidentiam</i> . . .		
SA	FV	SS	+C	OO	OA
Ämuäl	<i>aggiadhe</i>	<i>han</i>	<i>ok rädh</i>	<i>them</i>	<i>at trösta sik</i> . . .

Dessa koordinationsfraser avslutar inte meningen — vilket ju annars är det vanliga (se del 2 App. 1); i stället innebär de en till

sin räckvidd mer begränsad variation av själva predikats verbet. Endast ett fall uppvisar slutställt +C-led:

(145) Me 20

SP		FV		SP
Benigni cordis		erat		et homo benevolentiae
SS	FV	OO		+C
han	haffdhe	eth milth hiärta,		oc war en man aff stora mildhet, oc godhwiliogher

Likaså i ett halvdussin fall dubbleras med lexikalisk variation ett icke-verbalt led i förlagan. — Bo-översättaren återger sålunda i tre fall satsadverbialt *etiam* ('även') med såväl *ämuäl* som adverbialt *ok*: det förra omedelbart framför predikats verbet, det senare i anslutning till det efterställda subjektet. Ett exempel härpå erbjuder (74) ovan.

Två fristående exempel:

(146) Bo 7

IA		FV		SS		OO
Pluries in diebus sabbathorum		fecit		Dominus		miracula
Ok	FV	SS	IA	OO	IA	
	giordhe	var herra ihesus	opta	flere miracula	vm sunnadaghin	

Pluries ('flera gånger') återges dels adverbialt (*opta*), dels i ett attribut till objektet. Resultatet kan uppfattas som tautologiskt.

(147) Bo 5

SP		SS		FV
Inconvenientia		haec		viderentur
SS	FV	IV	SP	+F
Alt thätta	thikkis	wara	ohöwelikit	ok ey wäl standa

I såväl (146) som (147) är det dubblerade ledet i förlagan emfatiskt spetsställt. Översättarens högertransponering har dämpat emfasen, och dubbleringen tjänar möjligen till att kompensera detta och återställa eftertrycket. — I (147) är det senare dubblerade ledet också kännbart tyngre.

Dubblering med synonym — dvs. återgivning av ett enkelt ord i förlagan med två (eller flera) synonyma ord i produktversionen — är ett grepp som allmänt brukar tillskrivas medeltidens latinöver-

sättare.⁴¹ Man talar härvid om uttolkarnas generella böjelse för stilistisk »amplifikation», men framhåller också deras behov att i sin återgivning kunna fånga olika sidor av ett semantiskt komplext begrepp, som förlagan täcker med ett enkelt ord — »interpretatorisk dubbelöversättning», som termen lyder hos Bendz.⁴² Bruket av glossarier med alternativa översättningsförslag nämns som sannolik bakgrund till denna metod. — Ett exempel som (98) ovan är av ganska tydligt interpretatorisk karaktär, möjligen också (101).

Synonymdubblingen har vidare spelat en central roll i filologers och Birgitta-forskares debatt om de historiska prioritetsförhållandena mellan latinsk och fornsvensk version av uppenbarelserna (Steffen 1909, Westman 1912, Kraft 1929, m.fl.). Diskussionen har ådagalagt mer komplicerade relationer härvidlag än det enkla mönstret: ett latinskt ord — två svenska.

Denna dubbling med synonymt ord faller till stor del utom ramen för min undersökning: avgränsningen till syntaktisk primärnivå innebär ju att all dubbling *inom* primära led utesluts. Som även enkelledskoordination uppfattas som ett enda primärled (se Teleman 1974 s. 151 f.), kommer alltså en återgivning av ett enkelt latinskt ord med två svenska inom ledets ram att förbli onoterad. Den dubblerande operationstyp som verkligen noteras innebär en ökning av själva ledmängden och är en justering av syntaktiskt mera genomgripande art än den som i regel är aktuell när ett ord blir ett ordpar.

Den betydelse som tillagts den »enkla» synonymdubblingen i beskrivningen av och diskussionen kring svensk medeltidsöversättning motiverar dock också ett annat perspektiv än det som här anlagts. Bilden av översättarnas beteende kompletteras därför i en mindre studie över koordinationens utformning även inom primärledet i förlaga resp. produktversion. Denna studie redovisas i del 2.

Reduktion

Av Tho-översättarens 431 versionskomplex inrymmer 49 st. någon variant — minst en, stundom två eller flera varianter — av den

⁴¹ Jfr t.ex. Holm 1967 s. 72.

⁴² Bendz 1965 s. 73; begreppet utvecklas i avsnittet om dubbelöversättningar s. 72 ff. — Jfr även Thorén 1942 s. 122 ff. Här belyses ingående detta översättarmaner i *Siælinna Thrøst* (översatt från medellågtyska under tidigt 1400-tal).

reducerande operationstypen. I övriga textpar noteras totalt endast elva versionskomplex med reduktion: fyra i BiVII, ett i Me och sex i Bo.

I 33 av dessa 49 versionskomplex i Tho har reduktionen inneburit minskat antal makrosyntagmer (i regel till följd av förenklad återgivning av två eller flera meningars finita predikatsverb). Antalet makrosyntagmer involverade i reduktion inom dessa 33 versionskomplex är i förlagan 97, i produkttexten 41 — dvs. 17 % resp. 8 % av de 582 resp. 494 makrosyntagmerna i hela texten (jfr tabell 2 ovan s. 53).

Reduktionen uppträder alltså i Tho-översättningen inte bara med jämförelsevis mycket hög frekvens (se tabell 3a) utan också med påtaglig koncentration: åtta niondelar av versionskomplexen är även i detta textpar oberörda av reducerande grepp på primärnivån. Av de 49 som företer reduktion är det endast 21, i vilka bara *ett* primärled i vardera versionen reduceras; i sju versionskomplex reduceras samtliga, i resten två eller flera primärled. — Det är naturligt, att reduktion av en grammatisk struktur involverar flera syntaktiska led.

Den upprepning, som översättaren reducerar i förlagan är av såväl identisk som varierande natur. Fördelningen är i Tho-översättningen helt jämn: ett drygt femtiotal fall reduceras av vardera typen.

Det totala antalet ord i Tho-översättarens förlaga är 5 153, i hans produkttext 5 670⁴³ — en ökning med 10 %, vilket är väsentligt mindre än genomsnittet för hela materialet, 23 % (jfr uppställningen ovan s. 10). Ordantalet i de 49 versionskomplexen med reduktion är i latinsk version 1 212, i svensk 1 029 — en minskning med 15 %. Förlagan utom de 49 reducerade komplexen räknar då 3 941 ord, produkttexten med samma inskränkning 4 641 ord. Ökningen blir 18 % — betydligt närmare medelvärdet för totalmaterialet. — Avståndet till expansionsprocenten i BiEx, Me och Bo (28, 39 resp. 32 %) är dock fortfarande stort. Även om man tar hänsyn till effekten av reducerande operationer på lägre nivåer, som inte fångas in i min analys, är det uppenbart att den

⁴³ Se del 2 App. 1.

ringa volymökningen i Tho måste tillskrivas också andra faktorer än reduktionsfrekvensen — sannolikt många och svårfångade.

Dessa beräkningar antyder något av den sammansatta bakgrunden till den volymökning som förefaller automatiskt beledsaga så gott som all översättning, och som av lingvister brukar förklaras i allmänna termer som ett resultat av ökad redundans (jfr t.ex. Nida & Taber 1969, s. 163 ff.). Markant hög frekvens av en redundansminskande operationstyp som reduktionen bidrar till den ringa omfattning av volymökningen som kännetecknar Tho-översättningen. Ökningen uteblir ändå inte: tillskottet av redundant stoff kompenserar mer än väl bortfallet.

De reducerade versionskomplexen är vidare mer komplext byggda än de övriga — komplexitet beräknad i termer av ordmängd. Vad gäller latinsk version är detta inte förvånande, då det följer av operationstypens natur. Intressantare är skillnaden i svensk version, där ju ordmängden definitionsmässigt bör minska som följd av översättningen. Här räknar de reducerade komplexen i genomsnitt 21,0 ord, mot 12,1 i de 382 icke reducerade. Reduktionen tycks alltså vara förenad med en relativt sett hög grad av syntaktisk komplexitet.

De 49 versionskomplexen med reduktion är inte alldeles jämnt spridda över förlagens text. Ett kapitel utmärker sig: det som omfattar stickprov nr 10. Här noteras 11 av de reducerade komplexen. Detta parti av texten — en exalterad syndabekännelse, lagd i den förmanade ordenssystemens mun — avviker markant från resten av boken i både innehåll och stil, och är uppenbarligen ett senare inskott, sannolikt av annan författare.⁴⁴ — Avsnittet infaller ungefär i bokens mitt, och man noterar fördelningen av de återstående 38 reducerade versionskomplexen: 13 före det tionde stickprovet, 25 efter. Den abundanta stilen tröttar tydligen ut översättaren mer i bokens senare del — kanske har också den flitiga reduktionen i ett visst begränsat avsnitt i mitten aktualiserat ett tekniskt mönster, som han därefter med större lätthet anknyter till.

⁴⁴ En sådan uppfattning diskuteras redan av den svenska textens utgivare Wieselgren i inledningen till hans utgåva (Wieselgren 1866 s. VIII) — låt vara på falska premisser: i den numera sedan länge övergivna tron att bokens författare skulle vara St. Bernhard av Clairvaux (se ovan s. 9), yttrar han bl.a. att denna syndabekännelse »icke är värdig S. Bernhard».

Exemplen nedan tecknar i stora drag den stilistiska bakgrunden till just Tho-översättarens många och ibland drastiska grepp, avsedda att reducera en skrymmande språkvolym.

I ett mindre antal fall är de reducerande operationerna inte knutna till minskat meningsantal utan är begränsade inom meningsramen, som i (148).

(148) Tho 1

SS		FV		+C
Omnipotens Deus		<i>custodiat</i> ,		et ab omni malo te <i>defendat</i>

SS		FV		OO
Alzwardogher gudh		<i>göme</i>		thik

Det överordnade predikats verbet *custodiat* reduceras tillsammans med verbet i den varierande koordinationsfrasen *defendat* och återges *göme*.

Likartad reduktion inom meningsramen men av icke-verbala element föreligger i (18): anaforen *Nullo modo . . . , nullo modo* återges med en enkel negation *ey*. — Likaså i (136).

I två tredejedelar av berörda VK — och i samtliga nedan exemplifierade fall — sträcker sig reduktionen över makrosyntagmens gräns och minskar denna kategoris antal. FV involveras oftast men ej alltid. Så t.ex. ej i (149).

(149) Tho 12

SS		KN		IA		FV
crimen		autem		<i>tacendo</i>		ampliatur;

IA		FV		IA		SP
<i>si latet</i> ,		fit		ex minimo		magnum

än		SS		FV		IA		+C
		lastin		wtwidhis		<i>än han lönis</i>		och wardher af minzto thinge stor wm sidhe

Den andra latinska meningens FV nedsjunker med två bestämningar i en koordinationsfras, medan dess spetsställda adverbialsbisats och den första meningens ablativiska gerundium reduceras i en svensk konjunktionsbisats.

Detta sammanfall av två eller flera makrosyntagmer utgår dock i regel från reduktion av FV. — I (150) reduceras identisk upprepning dels av FV, dels av objektet. (Adverbialen konvergerar.)

(150) Tho 15

FV	SA	OO	IA
<i>Lauda</i>	<i>ergo</i>	<i>eum</i>	<i>in corde,</i>

FV	OO	IA
<i>lauda</i>	<i>eum</i>	<i>in voce</i>

FV	IA	OO	IA
<i>lofwa</i>	<i>thy</i>	<i>gudh</i> ⁴⁵	<i>j thino hiärta, j thinne röst</i>

Reduktion av identisk upprepning (*Peccavi* — likaså i förening med konvergens) möter också i (33) ovan. — En i viss mån likartad reducerande sammansmältning, liksom i (150) av två imperativiska latinska meningar i en svensk, kan studeras i (19). (Här föreligger dock ingen konvergens.)

Som principiell motsvarighet till dubblingen i (142) ovan kan man betrakta reduktionen i (151).

(151) Tho 10

IA	OO	FV
<i>priusquam infernus te rapiat,</i>	<i>peccata tua</i>	<i>luge:</i>

IA	OO	FV
<i>priusquam in profundum inferni mergaris,</i>	<i>negligentias tuas</i>	<i>plange</i>

och	FV	OO	IA
	<i>grat</i>	<i>thina ilzko</i>	<i>for än thu skuli sänkkias j hälwite</i>

Reduktion av samtliga led gör de två meningarna till en. Av de båda spetsställda *priusquam*-satserna är det den andra som återges bokstavligt: *sänkkias j hälwite* svarar någorlunda exakt mot *in profundum inferni mergaris*, men blott parafraserande mot det inledande *infernus te rapiat*. Man erinrar sig dubblingen i (99): av de två svenska versionerna av samma latinska mening var likaledes den andra den mer texttroga. Tho-översättaren visar inte sällan en viss benägenhet att inleda komplexet med ett parafraserande anslag, uppföljt omedelbart i en mera förlagebunden variant.

Reduktion av subjekt och FV i två latinska påståendemeningar kan iakttas i (140) ovan.

Tre latinska meningar har reducerats till en svensk i (152).

(152) Tho 17

SP	FV	SS	IA	+F
<i>amandi</i>	<i>sunt</i>	<i>homines,</i>	<i>non intus,</i>	<i>sed foris:</i>

⁴⁵ Översättaren kan naturligtvis mycket väl ha läst *deum* för *eum*.

IV <i>diligere</i>	FV <i>debemus</i>	OO <i>homines</i>	IA <i>in animo,</i>	+F <i>sed non in domo:</i>
FV <i>dilige</i>	OO <i>homines</i>	IA <i>in mente,</i>	+F <i>sed a longe.</i>	
FV <i>älska</i>	OO <i>männena</i>	IA <i>i thinom hwgh</i>	+F <i>oc ey i thino hwse</i>	

Imperativen *älska* återger tre i stort sett synonyma konstruktioner av latinskt *amare* resp. *diligere*: gerundivum med form av *esse* (*amandi sunt*), infinitiv med hjälpverbet *debere* (*diligere debemus*) samt imperativ (*dilige*). Den närmast återgivna varianten är också här den sista: imperativen. — Övriga latinska led reduceras efter skiftande linjer (*oc ey i thino hwse* återger ordagrant *sed non in domo*, parafraserande *non intus, sed foris*).

Reduktion av samma element kan ske två eller flera gånger, varvid minskningen i volym och redundans blir mindre framträdande eller helt uteblir. — I (153) reduceras två latinska meningar två gånger — resultatet blir två svenska meningar.

(153) Tho 17

SP <i>diligendi</i>	FV <i>sunt</i>	SS <i>virī,</i>	IA <i>quia sunt opus Dei,</i>	+F <i>sed extra domum:</i>		
SP <i>amandi</i>	FV <i>sunt</i>	SS <i>virī</i>	IA non propter pulchritudinem corporis,	+F <i>sed quia sunt opus Creatoris</i>		
SS <i>Männena</i>	FV <i>ärw</i>	SP <i>älskande</i>	IA <i>thy at the ärw gudhz kreatur oc atherlösn,</i>	+F <i>oc ey for likamlika fägrind,</i>		
FV <i>haf</i>	OO <i>thöm</i>	OP <i>kära</i>	IA <i>fiärian</i>	+F <i>oc ey när,</i>	IA <i>wtan hwset</i>	+F <i>oc ey i hwseno</i>

Den ena reduktionen av de tre inledande latinska leden — i den första svenska meningen — genomförs led för led, och återgivning-
en är påfallande slavisk: ett predikativt gerundivum vid *esse* (*sunt diligendi* resp. *sunt amandi*) kopieras med gerundivt presensparti-
cip vid *vara* (*ärw älskande*). Den andra reduktionen av samma
tre led innebär däremot en parafras: *haf thöm kära*. (*quia*-satserna
reduceras endast en gång.)

I (154) har dubbel reduktion av tre latinska meningar renderat
två svenska.

(154) Tho 15

FV	OO	IA	
<i>Lauda</i>	<i>eum</i>	<i>in voce jubilationis,</i>	
FV	SA	OO	IA
<i>lauda</i>	<i>etiam</i>	<i>eum</i>	<i>in secreto contemplationis;</i>
FV	OO	IA	
<i>lauda</i>	<i>eum</i>	<i>in cubiculo mentis, in jubilatione vocis</i>	
FV	OO	IA	IA
<i>lofwa</i>	<i>han</i>	<i>i thino härbärghe</i>	<i>mädh lönlikom och gudhelikom bönom,</i>
FV	OO	IA	IA
<i>ära</i>	<i>han</i>	<i>i kirkionne</i>	<i>mädh wppinbarwm sang.</i>

Den trefaldiga uppmaningen *Lauda eum* återges dels *lofwa han*, dels *ära han*. (Bland adverbialen förekommer dessutom ett fall av enkel reduktion.)

I (155) är bilden mer sammansatt.

(155) Tho 16

IA		FV	IA	
<i>diebus ac noctibus</i>		<i>ora</i>	<i>cum omni vigilantia,</i>	
et	IA		IA	FV
	<i>contra insidias diaboli</i>		<i>viriliter</i>	<i>dimica:</i>
IA		FV	SP	
<i>in omni vita tua</i>		<i>esto</i>	<i>provida,</i>	
et	IA			FV
	<i>contra versutias inimici, et cum omni sollicitudine</i>			<i>decerta</i>
ok	FV	IA	IA	IA
	<i>stat</i>	<i>stadhelika</i>	<i>i allo thino</i>	<i>a gudhelikom</i>
			<i>lifwärne</i>	<i>bönom</i>
				IA
				<i>mot hans swikom</i>
				<i>och lönlika for-</i>
				<i>satom</i>

Den andra och fjärde latinska meningen har reducerat sina synonyma FV i den enda svenska meningens diskontinuerliga *stat . . . mot*. Dubblerande reduktion — av delvis samma typ som i (153) och (154) — har sammanfört samma meningars synonyma *contra*-fraser i det svenska slutledet (*swik* och *forsat* svarar båda mot *insidiae* och *versutiae*). (Parafraserande meningsomfattande sänkning drabbar förlagans första mening, innehållsstrykning de två sista leden i den tredje — jfr nedan s. 228 resp. 237.)

Utbyggd till det extrema kan den reducerande strategin iaktas i (156).

Förlagan räknar i detta versionskomplex 113 ord, fördelade på 22 meningar. Häremot svarar den svenska versionens 44 ord och tre meningar. — Det vidlyftiga exemplet ställs upp separat nedan.

(156) Tho 8

	IA	FV	SS
1	<i>In monasterio</i>	<i>est</i>	<i>vita sancta,</i>
	IA	FV	SS
2	<i>in saeculo</i>	<i>est</i>	<i>vita criminosa:</i>
	IA	FV	SS
3	<i>in monasterio</i>	<i>est</i>	<i>vita spiritualis,</i>
	IA	FV	SS
4	<i>in saeculo</i>	<i>est</i>	<i>vita carnalis:</i>
	IA	FV	SS
5	<i>in monasterio</i>	<i>est</i>	<i>vita coelestis,</i>
	IA	FV	SS
6	<i>in saeculo</i>	<i>est</i>	<i>vita terrestris:</i>
	IA	FV	SS
7	<i>in monasterio</i>	<i>est</i>	<i>vita quieta,</i>
	IA	FV	SS
8	<i>in saeculo</i>	<i>est</i>	<i>vita turbulenta:</i>
	IA	FV	SS
9	<i>in monasterio</i>	<i>est</i>	<i>vita pacifica,</i>
	IA	FV	SS
10	<i>in saeculo</i>	<i>est</i>	<i>vita litigiosa:</i>
	IA	FV	SS
11	<i>in monasterio</i>	<i>est</i>	<i>vita tranquilla,</i>
	IA	FV	SS
12	<i>in saeculo</i>	<i>est</i>	<i>vita contentiosa:</i>
	IA	FV	SS
13	<i>in monasterio</i>	<i>est</i>	<i>vita pacifica,</i>
	IA	FV	SS
14	<i>in saeculo</i>	<i>est</i>	<i>vita jurgiis plena:</i>
	IA	FV	SS
15	<i>in monasterio</i>	<i>est</i>	<i>vita casta,</i>
	IA	FV	SS
16	<i>in saeculo</i>	<i>est</i>	<i>vita luxuriosa:</i>
	IA	FV	SS
17	<i>in monasterio</i>	<i>est</i>	<i>vita perfecta,</i>
	IA	FV	SS
18	<i>in saeculo</i>	<i>est</i>	<i>vita vitiosa:</i>

	IA	FV	SS
19	in monasterio	est	vita plena virtutibus,
	IA	FV	SS
20	in saeculo	est	vita plena vitiis:
	IA	FV	SS
21	in monasterio	est	vita sanctitatis,
	IA	FV	SS
22	in saeculo	est	vita iniquitatis.
	IA	FV	SS
1	j klostreno	är	hällagt lifwärne andelikith rolikith, fridzsamt, siaft, rent, och rättwist
	IA	FV	SS
2	Än j wärldinne	är	lastafwlt lifwärne, köttlikit ogudhelikit kiffwlt och dröwelikit, trätto fwlt, skört och orent, wrankt och orätwist
	IA	FV	SS
3	J klostreno	är	lifwärne fwlt mädh dygdhwm
			+F Ok j wärldinne fwlt mädh syndom

Förlagans disposition är konsekvent intill monotoni: klosterlivets välsignelse ställs i varannan mening mot det världsliga livets förbannelse i varannan — antitesen utvecklas 11 gånger. Samtliga meningar är klippta efter samma enkla mall: ett inledande rumsadverbial *in monasterio* resp. *in saeculo*, följt av predikatsverbet *est* och subjektets huvudord *vita*. Utbyggnaden av detta huvudord med en serie av positivt resp. negativt värdeladdade adjektiviska attribut varierar antitesen. De två seriernas adjektiv kontrasterar parvis: *sancta-criminosa*, *spiritualis-carnalis*, *coelestis-terrestris* etc.

I denna redundanstyngda struktur ingriper översättaren konsekvent och radikalt. Tio av de elva antitetiska meningsparen bryter han upp och återger de två meningssviterna med referens till kloster- resp. världslivet i två enkla svenska meningar. Härvid tillämpas reduktion av det inledande adverbialet samt av den syntaktiska kärnan *est vita* i varje mening, vilket allt återges *j klostreno är . . . lifwärne* resp. *j wärldinne är . . . lifwärne*. Genom sammanställande konvergens radas därefter hela serien av bestämmande adjektiv efter resp. menings *lifwärne* (det första — *hällagt* resp. *lastafwlt*, motsvarande *sancta* resp. *criminosa* — placeras dock i enlighet med svenskans krav framför huvudordet, varefter de övriga »extraponeras» i efterställning).

Förlagans parvis varierade antites går till en del förlorad. Det är dock tydligt att översättaren försökt i någon mån parallellisera de två adjektivserierna: *andelikith* : *kötlikit*, *fridzsamt* : *kiffwlt och dröwelikit*, *siäft* ('stilla') : *trätto fwlt*, *rent* : *skört och orent*, *rätwist* : *wrankt och orätwist* — de två komponenterna i dessa motsatspar intar samma plats i ordningen i resp. serie. I stort men inte exakt motsvarar de sju svenska adjektivparen de elva latinska (som ju innehåller, förutom upprepningen av *pacifica* i mening nr 9 resp. 13, också flera synonymer). — Man noterar f.ö. att översättaren, trots strävan efter minskad redundans, inte väjt för den sedvanliga återgivningen av enkla ord med synonyma ordpar — det är de negativt belastade adjektiven som flera gånger dubbleras (jfr ovan s. 151 f.).

Det näst sista latinska meningsparet (nr 19—20) har undantagits från den reducerande och konvergerande strategin och återgivits nästan intakt i den tredje och sista svenska meningen (endast med sänkning av mening nr 20 till en svensk koordinationsfras.) — Det är påfallande att översättaren gör denna eftergift för originalets överlastade form i *slutet* av versionskomplexet⁴⁶, rimligen fullt medveten om karaktären av den totala struktur han just så drastiskt komprimerat. Hans strategi är alltså väl planerad och utgår från början från en fullständig överblick över de sakliga och grammatiska sammanhangen i hela textavsnittet. Det rör sig inte om någon mindre väl genomtänkt improvisation av den art man misstänkt, om de två mer texttroget återgivna meningarna i stället *inlett* passagen.

Ett exempel som (156) är belysande för Tho-översättarens arbetssätt, även om det är helt enastående i sin omfattning⁴⁷.

Denna svit av exempel på Tho-översättarens reduktionsstrategi — löst arrangerade efter stigande grad av komplexitet — täcker nio av de 49 aktuella versionskomplexen och en ungefär motsva-

⁴⁶ I förlagan kanske dock snarast *inne* i det: det sista latinska meningsparet deltar ju i reduktion och konvergens.

⁴⁷ Jfr tabell 1 ovan s. 51 f., där en särskild kolumn fick avsättas för detta enda exempel även i totalredovisningen av versionskomplexens fördelning. — Slående är också effekten av detta VK i form av den kraftiga överrepresentationen för dispositionstypen IA FV SS i latinsk version av Tho (se ovan s. 96 not 7).

rande andel av de 106 reducerande operationerna. — De illustrerar den retoriska stiltradition författaren hör hemma i, rikt företrädd både i samtidens (1100- och 1200-talets) och över huvud i medeltidens latinitet, kristen som profan. Det mest framträdande draget är abundansen, »amplifikationen»: budskapet tänjs ut i otaliga variationer. Radning av synonyma element tillhör de viktigaste stilmedlen — här odlat som ett dominerande maner. Synonymin avser i denna text inte bara — eller ens främst — enskilda ord, utan författaren laborerar ymnigt också med större enheter, som fraser och satsstrukturer.

Översättaren i Vadstena kloster stod uppenbarligen ganska kall-sinnig inför detta yppiga stilideal. Hans produkt gör ett stramare intryck än förlagan. Effekten uppnås genom redundansminskning — nästan uteslutande reduktion: strykning förekommer i mindre än tiotalet fall (tabell 3a). I någon mån medverkar reduktionsbe-tingad konvergens och annan samlande justering. Tho-översättaren noterar jämförelsevis höga värden för alla samlande operationer (utom alltså redundansstrykning).

Jag vill inte spekulera i bakgrunden till denna konsekventa »avretorisering» av budskapet. — I föreliggande avsnitt har emellertid visats att översättarens dispositioner är förankrade i en tydligt urskiljbar, självständig stilvilja och förenad med säker överblick. Tho-översättaren är utan tvivel en skicklig språkhantverkare.

Ett retoriskt anslag är inte främmande heller för de övriga latinska skribenterna i detta material. Det tar sig emellertid andra uttryck än överflödande anhopning av synonyma strukturer och föranleder inte någon uttolkare att sätta en viss typ av grepp i system som Tho-översättaren. Vissa paralleller noterar man dock i Bo-tolkningen:

(157) Bo 8

IA	FV	SP
<i>Si vis tentationes et tribulationes superare,</i>	<i>sis</i>	<i>homo orationis.</i>
IA	FV	SP
<i>Si vis prauas affectiones conculcare,</i>	<i>sis</i>	<i>homo orationis.</i>
IA	FV	OO
<i>Vilt thu ok forwinna frestilse oc drövilse</i>	<i>idhna</i>	<i>bönina</i>
<i>ok fula thanka ok olofliik astundilse qväfwia,</i>		

De båda latinska meningarnas identiskt upprepade centralled, *sis homo orationis*, reduceras och återges parafraserande i det enkla *idhna bönina*. Av de spetsställda bisatserna reduceras det inledande *Si vis* (*Vilt thu*), medan resten konvergerar (därtill kiastiskt arrangerat av översättaren: de två infinitiverna *forwinna* och *qwäfwia* omramar objekten).

Reduktionen har här samma förutsättningar som i Tho — men man konstaterar, att dessa båda latinska meningar ingår i en sammanhängande svit av tio, strikt parallellt uppbyggda, varav endast dessa två reduceras. — Bo-översättaren kan nog allmänt sägas vara mera benägen än sin ovan omtalade kollega att överta retoriskt tyngda vändningar från förlagan. Denna benägenhet är ännu mer uttalad hos Jöns Budde och Birgitta-översättarna (varom mera i kap. 6).

5.1.2.2.2 Upplöst ledavgränsning

Ett latinskt primärled kan återges i två (eller flera) svenska på så sätt att en del av det latinska ledet motsvaras av det ena svenska ledet, en annan del av det andra. Förlagans led har alltså inte i sin helhet upprepats (som vid dubbling) utan kluvits. Översättaren har ingripit i förlagans avgränsning av primärledet.

Om båda de svenska leden befinner sig på samma syntaktiska nivå som det latinska, föreligger operationstypen *divergens*. Involveras den syntaktiska nivån, så att den ena klyvningsprodukten uppträder antingen på meningsnivå (som FV med ev. bestämmingar eller som hel MS) eller som underordnad leddel, talas om *höjning* resp. *sänkning*.

Divergens- och höjningstyperna är spridande operationer, sänkningen samlande. Divergensens samlande motsvarighet är *konvergens*: ett svenskt primärled återger två eller flera latinska, vilka inte upprepar varandra i förlagans text (som vid reduktion) utan har olika betydelse och motsvaras av skilda delar av det svenska ledet. — Spridande och samlande tendenser förenas i *blandningen*, den operationstyp som involverar mer än ett primärled i båda versionerna.

Operationer av detta slag berör i allmänhet inte redundansen i utsagan utan är av mera renodlat formell och teknisk natur. En

viktig dimension i analysen av översättningsprocessen har därmed bortfallit, vilket kunde rättfärdiga en mer summarisk behandling. Å andra sidan är dessa operationstyper mer än fyra gånger så frekventa som de redundansjusterande: de utgör totalt 21 % av samtliga operationer, mot knappt 5 % för de senare (1 532 resp. 344 operationer). Även om en tredjedel av dessa fall av antalsjustering med upplöst ledavgränsning består i den banala subjektsuppleringen med anaforiskt pronomen och liknande mekaniska grepp, är återstoden så talrik och typologiskt så vittförgrenad, att också en jämförelsevis yttlig översikt över mångfalden måste bli omfattande.

5.1.2.2.2.1 Upplöst ledavgränsning med bevarad nivå

I kap. 2.6 presenterades *supplering* och *verbindragning* som specialfall av *divergens* resp. *konvergens*. I kap. 3 och 4 däremot redovisades och behandlades de båda förstnämnda som självständiga operationstyper — ett grepp som skall fullföljas i detta avsnitt: suppleringens ställning är nämligen mycket speciell, och detsamma gäller (om också på andra grunder) verbindragningen.

8a—9a *Divergens och konvergens*

Divergerande resp. konvergerande operation är för handen, när två (eller flera) primärled i den ena versionen svarar mot ett enda primärled i den andra, samt när dessa två (eller flera) led i den ena versionen inte är synonyma (så att alltså dubblering/reduktion kan uteslutas).

Korrespondensen mellan ledparet (ledgruppen) och det ensamma ledet är utformad på ettdera av två principiellt skilda sätt:

- 1 Gränsen mellan leden motsvaras av samma gräns mellan led-delarna. Vart och ett av den ena versionens båda (eller flera) led har sin motsvarighet i en distinkt, särskild del av den andra versionens enda led.
- 2 Enkel identifikation led : leddel är omöjlig. De båda leden i den ena versionen svarar vardera mot två eller flera delar i det ensamma ledet i den andra versionen, vilka är blandade om eller i varandra. Överensstämmelsen mellan versionerna kan också avse betydelsekomponenter som inte tillåter lineär segmentering: återgivningen bär då prägel av parafras.

Dessa två arter av korrespondens mellan versionerna benämns här — med tillämpning på divergens: *uppdelning* resp. *upplösning*, på konvergens: *sammanställning* resp. *sammansmältning*. De upplösande och sammansmältande varianterna omtalas gemensamt — med viss förenkling — som *parafraserande*. — Ett instruktivt exempel på vardera av de fyra typerna ges nedan i (158—161).

Uppdelande divergens:

(158) BiEx 20

IA		FV		IA
<i>Deinde per duas horas</i>		<i>sedeatis</i>		<i>ad mensam</i>
IA	FV	IA	IA	
<i>Sidhan</i>	<i>sitin</i>	<i>twa tima</i>	<i>widh bordh</i>	

Sammanställande konvergens:

(159) BiEx 7

Et	IA quecumque preesse debet virginibus eius,	SP <i>necesse</i>	FV <i>est</i>	SP <i>et laudabile,</i>	SS <i>vt sit</i> <i>virgo . . .</i>
Oc	IA hwilkin som skal forestaa jomfrumen,	FV <i>är</i>	SP <i>nyttelikit oc</i> <i>lofflikit</i>	SS <i>at hon wari jomfru . . .</i>	

Upplösande divergens:

(160) Bo 7

et	OA eius virtutes	FV <i>studeas</i>	OA imitari	
oc	FV <i>gif</i>	IO <i>thik</i>	OO <i>vin</i>	OA <i>vm at fölghia hans dygdhe</i>

studeas 'var ivrig' skrivs om och expanderar i den idiomatiska vändningen *gif thik vin vm*.

Sammansmältande konvergens:

(161) Tho 17

IA	OO	FV	IA
<i>longe</i>	<i>te</i>	<i>fac</i>	<i>a societate viri</i>
FV	IA	IA	
<i>war</i>	<i>langt</i>	<i>fra manna wmgangilsom</i>	

te fac 'gör dig' (dvs. 'håll dig') återges med koncentrerande parafras i *war*.

Tabell 20. *Divergens och konvergens. Typfördelning.*

	Divergens			Konvergens		
	uppdelande	upplösande	tot	sammansställande	sammansmältande	tot
BiVII	15	7	22	13	4	17
BiEx	11	12	23	7	2	9
Me	15	5	20	11	1	12
Bo	22	32	54	18	6	24
Tho	20	21	41	21	6	27
totalt	83	77	160	70	19	89

Den statistiska fördelningen på de båda typerna av divergens resp. konvergens redovisas i tabell 20. Här framgår, att divergensens totala dominans över konvergensen (160 belägg mot 89) är en fråga om parafraserande strategier: mot 77 fall av upplösande divergens svarar endast 19 av sammansmältande konvergens. De uppdelande och sammansställande typerna är jämnare balanserade: 83 resp. 70 fall. De parafraserande greppen tycks alltså spränga och sprida mer än koncentrera och samla — till skillnad från enklare laborationer med klart avgränsade leddelar, som inte favoriserar någondera tendensen. — Mönstret är detsamma i alla textparen, fränsett en svagt markerad extra övertikt för upplösande divergens i Bo.

Flertalet operationer av denna typ är planerade och spontana. Den *mekaniska* varianten saknas helt bland divergerande operationer och noteras i endast åtta fall av konvergens. Ett exempel erbjuder (40) ovan. *Betingade* är 11 fall av divergens, 12 av konvergens. Sex av de förra möter nedan i (170), (171), (189—191) samt (196). Betingad konvergens kan studeras i (178) och (180).

I nedanstående genomgång delas materialet i göriligaste mån upp på de två »korrespondensarterna».

Bland de uppdelande/sammansställande typerna kan vissa kategorier studeras i en divergerande och en däremot svarande konvergerande variant.

Det totalt sett vanligaste av dessa »typ-par» är sprängning av resp. sammansställning i *enkelledskoordination*, entydigt belagd i 14 resp. 8 fall (och därutöver i ytterligare ett antal i förening med annan operation). Exempel på koordinationssprängning ges i (20)

och (158). Koordination i produktversionen av två i förlagan särställda led föreligger i (159). Ett annat exempel är (162).

(162) Bo 10

SA	SS	IA	SP	FV	SP
quinimmo	professio ipsa	sine hoc intellecta	verbalis	esset	et vacua

Ok	IA	FV	SS	SP
	vtan thässon vndirstandilsin,	vare	thin lofwan	fanyt oc ij ensampnom ordhomen

fanyt svarar närmast mot *vacua*, *ij ensampnom ordhomen* mot *verbalis*. Sammanställningen i koordination förenas alltså här med omkastning av ordningsföljden.

Divergens och konvergens som följd av tillägg resp. strykning av *spridande* element noteras i (163) resp. (164).

(163) Bo 16

et	FV	IA	OO
	intuere	diligenter	cuncta, quae sunt contra Dominum tuum, et quae dicuntur et fiunt ab ipso atque per ipsum.

oc	FV	IA	OO	+F
	see	granlica	alt thät som görs moot varom herra.	ok ämuäl thät som var herra sighir oc gör. oc thät som vm han vardhir

Tillägget av *ämuäl* omvandlar den senare av de två koordinerade relativsatserna i förlagan till en självständig, slutställd koordinationsfras (+F).

Den samlande motsvarigheten kan studeras i (164).

(164) BiVII 18

et	och
OO hoc	OO thät
SS gentes	FV göra
FV faciunt	SS the
IA propter superbiam	IA för höghfärdh skuld
IA et vt videantur pulchriores et lasciuiores in corporibus suis quam ego Deus creavi eos,	IA at the skwllw synas fäghre och skörare j syno lechama än gudh skapadhe them

+F *et eciam vt sic videntes cicius
prouocentur et inflammentur ad
carnalem concupiscenciam.*

*och at the
som them see
maghe thäss raskelikare
optändhas till köthlika
giri och lwsta*

Förlagans *eciam* stryks, varvid koordinationsfrasen förenklas till en *at*-sats, parallell med den föregående och konvergerande med denna.

Tillägg och strykning av *samlande* element ger i princip motsatt effekt: konvergens resp. divergens. — Divergens med denna bakgrund har inte belagts, däremot ett par fall av konvergens, betingad av adderat material i syntaktiskt överordnad position. Det tydligaste fallet är (165).

(165) BiEx 10

IA	Deinde	IA	Ther näst
SS	chorus ipse	FV	skal
FV	habeat	SS	brödhanna choor
OO	viginti duas vlnas	IV	haffua
IA	in longitudine	IA	j sinne längd,
IA	sub vna testudine	OO	halff siwnde alin oc xx
IA	<i>ab pariete</i>	IA	wndir eth hwalff,
IA	<i>vsque ad summum altare.</i>	IA	gangande fran västra wägginne oc til högha altarit,
IA	<i>ita quod illud altare sit sub eadem testudine</i>		<i>Swa at thät högha altarit är wnder sama hwalffuit</i>

Ett tillagt appositivt particip (*gangande*) för samman förlagans tre sista, fristående adverbial som underordnade bestämningar i den genom participadditionen uppkomna predikativfrasen.

Ett i föregående avsnitt (5.1.2.2.1) illustrerat operationspar är divergens förenad med *dubbling* resp. konvergens förenad med *reduktion*. Den förra varianten är belagd endast tre gånger. Den senare är däremot den vanligaste konvergenstypen av alla, belagd i 17 fall — varav dock som väntat flertalet (11 fall) återfinnes i Tho-översättningen.

De tre fallen av dubblingskombinerad divergens är (137), (138) och (140). Av reduktionskombinerad konvergens i Tho har i det föregående tre fall exemplifierats: (33), (150) och (156). Därtill kommer Bo-exemplet (157).

Ett instruktivt fall i Bo är också (166).

(166) Bo 9

OO	Quantam	OO	hwat stora <i>vyrdhning, gudhelik-</i> <i>het oc tröst</i>
IO	tibi		
FV	debet	FV	skulle
SS	hoc verbum	SS	thätta ordhit
IV	inferre	IV	gifwa
OO	<i>reuerentiam,</i>	IO	thik
+F	afferre <i>deuotionem,</i>		
+F	conferre <i>fiduciam?</i>		

Översättaren reducerar de tre synonyma infinitiverna i det enkla *gifwa*, varvid deras resp. objekt konvergerar (och dessutom topikaliseras till fundamentfältet — där det i förlagan utbrutna och spetsställda *Quantam* ansluts som alltjämt framförställt attribut).

Bortsett från ovanstående är det emellertid svårt att direkt kontrastera belagda fall av uppdelande divergens mot omedelbart motsvarande exempel på sammanställande konvergens. Nedan illustrerade varianter kan inte ordnas i typ-par.

Den allra mest frekventa typen av uppdelande divergens, noterad i 23 fall, består i utlösning av *partikel*, *adverbial* eller *preposition* ur ett sammansatt eller avlett verb — i regel genom separat återgivning av dettas prefix. Så i (167—169).

(167) Tho 3

IA	SS	IA	IV	FV	
... ita	servi Dei	recto tramite	<i>incedere</i>	debent	
IA	FV	SS	IV	PL	IA
... Swa	skal	gudz thiänista folk	<i>gaa</i>	<i>fram</i>	aat rättom wägh

Partikeln *fram* återger (tämligen fritt) prefixet *in-* i *incedere*.

(168) Me 4

et	IA exinde	SS jaculum amoris	IA in animam eius	FV <i>resilit</i>	
Ok	IA ther aff	FV <i>komber</i>	IA <i>ather j gen</i>	IA j människi- onna siäl,	SS swa som eth kärlekx skot

Adverbialet *ather j gen* återger (ganska exakt) prefixet *re-* i *resilit* ('hoppas (studsar) tillbaka').

I omkring hälften av dessa fall återges prefixet i det latinska verbet med en preposition. Verbet är då ofta transitivt och utbyggt med en objektsbestämning i ackusativ. Detta objekt ansluts i översättningen till prepositionen, och det primärled som uppstår får adverbial karaktär:

(169) Tho 6

SS		OO	FV
misericordia et veritas		te	praecedant

SS		FV	IA
miskund och sannind		gange	for thik

prae- motsvaras av prepositionen *for*. (Objektet *te* ingår i prepositionsadverbialet *for thik*.)

Likaså i (141) (*concede [mihi] : sörgh mädh [mik]*).

En besläktad kategori — belagd i fyra fall, varav tre i Bo — är lösbrytning ur FV av negation:

(170) Bo 5

FV	SS	IV	OO
Noluit	Dominus	eligere	sapientes et potentes huius saeculi

SA	FV	SS	OO	IV
Eg	vilde	var herra	thässa världinna viso	wtuälia.
			oc maktogha män	

Sprängning av prepositionsfraser på ett för fornsvenskan typiskt sätt kan iakttas i dessa texter — dock endast i ett par fall:

(171) BiVII 9

	IA	OO	FV	OO
et	ex hoc	tanta caritate	cepit	deum diligere,
				quod . . .

IA	FV	SS	IA	OO
ther	fek	han	aff	swa storan kärlek til gwdhz
				thät . . .

(Förlagans infinitivfras (*deum diligere* . . .) förenas genom sammanmältande konvergens med sitt fristående adverbial (*tanta caritate*) i det svenska objektsledet.)

(172) Me 14

SS	IA	FV	IA	SS
in quo	maxime	complacet	tibi	ut me exerceam?

SS	FV	IA	SS
<i>hwat</i>	<i>täkkis</i>	<i>tik</i>	<i>at iak skuli mik j öffua</i>

Något vanligare (sju belägg) är utbrytning i översättningen av sådant adverbial som i latinet oftast är anvisat platsen som meningens andra ord (här *igitur* och *ergo*). Ofta utgör det samtidigt dess andra syntaktiska primärled, men det kan också »kilas in i» och spränga ett två- eller flerordigt led. Översättaren kan då låta adverbialet kvarstå i meningsingressen som fundamentled och högertransponera det kluvna ledet, som i (173). Han kan också bryta ut adverbialet utan samtidig transponering, varvid den svenska meningen får tvåledat fundament, som i (174).

(173) BiVII 15

IA				FV
<i>Erectis igitur manibus . . .</i>				<i>stabat</i>
och	IA	FV	SS	IA
	<i>swa</i>	<i>stodh</i>	<i>hon</i>	<i>mādh oplyptom handom . . .</i>

(174) Me 2

SS			OO	OP	FV
<i>Quisquis ergo illi digne</i>			<i>me</i>	<i>in sociam</i>	<i>accipiat</i>
<i>voluerit ministrare,</i>					
Ok	IA	SS			
	<i>for thy</i>	<i>hwar en</i>	FV	OO	OP
		<i>som honom wil wärdhe-</i>	<i>taghi</i>	<i>mik</i>	<i>til kompan</i>
		<i>lica thiāna,</i>			

Längd och syntaktisk funktion är troligen avgörande: ett relativt kort adverbial som i (173) högertransponeras lättare än ett betydligt tyngre subjekt som i (174).

Denna typ av tvåledat fundament, med »ingressivt adverbial», är f.ö. inte ovanlig i fornsvensk syntax — se del 2 App. 1.

Två för BiEx-översättaren ovanligt självständiga ingrepp i strukturen kan studeras i (175—176). Uppdelande divergens kombineras här med direkt funktionsjustering.

(175) BiEx 17

et	FV accrescat	IA eis	SS <i>spiritualis fortitudo</i> <i>et fervor fidei et caritatis</i>	
oc	FV wari	IA them	IA <i>til andelikin</i> <i>styrk</i>	SS <i>thronna oc kärlekxsins</i> <i>brändaghi</i>

Förlagans slutställda subjektsled har sprängts genom omvandling av den första av de båda koordinerade nominalfraserna till ett adverbial. Den andra kvarstår ensam i subjektsfunktion.

(176) BiEx 9

et	IA vnde dyabolus se preualere credit, inde	FV <i>deicitur et confunditur</i>				
Oc	IA huadan diäffwllin trodde sik främmias, oc haffua framgang, tädhan	FV <i>skal</i>	SS <i>han</i>	IV <i>fordriffuas</i>	IA <i>mädh blygd</i>	

Det andra av de två enkelledskoordinerade predikatsverben (*confunditur*) omvandlas till prepositionsadverbialet *mädh blygd*.

Det rör sig alltså i båda exemplen om kvalificerade fall av koordinationssprängning. (Enklare variationer av samma grepp behandlas ovan s. 166 f.)

Som divergens uppfattas slutligen också uppsplätning av nexusförbindelsen i en latinsk bisats eller satsförkortning: översättaren återger subjekts- resp. predikatskomponenter som egna primärled. (Det är alltså fråga om klyvning på samma syntaktiska nivå, inte om höjning till självständig mening.)

Typen är belagd fyra gånger. I samtliga fall framstår divergensten som en sekundär effekt av grammatisk omstrukturering av anslutande led eller ledgrupp. Ingreppet är relativt radikalt i (177).

(177) BiVII 9

SA	vtrum	SA	hwath
SP	magis iustrum	IA	nw
FV	erat,	FV	bordhe
SS	quod anima eius in meam veniret defensionem	IA	häller
...		SS	hans syäll
		IA	j myna väryo
		IV	takas
		...	

Förlagans syntaktiska kärna *magis iustum erat* skrivs om av översättaren till *bordhe häller* (bl.a. sammansmältande konvergens —

jfr nedan). *quod*-satsen är i sin helhet subjekt till *erat*; dess finita verb *veniret* ansluts i översättningen som infinit huvudverb (*takas*) till *bordhe*, och dess subjekt *anima eius* blir därmed subjekt i hela meningen (*hans syäll*). (*in meam . . . defensionem : j myna värio* — operationen är ledrelaterad höjning.)

Av sammanställande konvergens vid sidan av de ovan behandlade typ-paren — illustrerade i (162), (164), (165) och (166) — framträder ytterligare två typer med skarpa konturer. De är belagda i ett tiotal fall vardera. Den första exemplifieras nedan i (178—180), den andra (med hänvisningar) på s. 174.

Den ena typen — som möter i tunga meningsingresser — består i inryckning av ett meningssubjekt i en anslutande bisats eller satsförkortning. Oftast är subjektet i förlagan spetsställt och hänför sig i praktiken både till meningens finita predikatsverb och till verbet i bisatsen/satsförkortningen. Så i (178).

(178) Me 15

SS <i>qui</i>	ffor thy,
IA <i>sicut semper paratus fuit</i> <i>ad obediendum Deo Patri,</i> <i>ita</i>	IA <i>som han altidh war redhoboen,</i> <i>at lydha sinom hælgha fadher,</i> <i>swa</i>
IA <i>semper</i>	FV är
FV <i>est</i>	SS han
SP <i>inclinatus</i>	SA oc
IA <i>ad nostras preces</i>	TA altidh
	SP tilbögðher
	IA til wara böner

Förlagans periodbildande, nexusklyvande syntax — subjekt, följt av tungt satsvärdigt led, i vilket samma subjekt underförstås, samt finit predikatsverb — är ju typisk för vissa klassiska stilarter i latinsk prosa. Översättarens grepp är nästan rutinmässigt⁴⁸: subjektet införs i det andra ledet — vilket då helst återges som bisats — och upphämtas därefter vid det överordnade predikatsverbet, i form av ett supplerat anaforiskt pronomen.

I (179) underlättas detta grepp av den latinska konjunktionens

⁴⁸ Jfr ovan s. 118 f., not 16—18.

flyttning från andra plats i meningen till för svenskan normal placering.

(179) Bo 13

SS	KN	IA	FV	IA
<i>Martha</i>	<i>vero</i>	<i>cum scivit,</i>	<i>exivit</i>	<i>ei obviam</i>

Ok	IA	FV	SS	IA
	<i>ginstan martha fik thät vita,</i>	<i>gik</i>	<i>hon</i>	<i>wt mote honom</i>

Någon gång är det emellertid inte subjektet utan en satsförkortning som inleder den latinska meningen:

(180) BiVII 13

IA	SS	IA	FV	IA
<i>Que videns</i>	<i>mater</i>	<i>ita vehementer</i>	<i>contremuit</i>	<i>quod ...</i>

Och	IA	FV	SS	IA	IA
	<i>nar hans modher maria</i>	<i>skalff</i>	<i>hon</i>	<i>swa ängxlika</i>	<i>ath ...</i>
	<i>saa thät,</i>				

mater inkluderas i den föregående, med temporalsats återgivna participalkonstruktionen *Que videns*.

Likaså i (139) ovan, där subjektet (*dyabolus*) inte heller inleder meningen utan inkluderas — denna gång i en efterföljande participalkonstruktion (och där det dessutom dubbleras).

Den andra framträdande specialtypen av sammanställande konvergens är den som resulterar i »dubbel satsdel» i det svenska fundamentfältet. Här är gränsdragningen vanskelig mellan planerade och mekaniska operationer — med visst godtycke har hälften av fallen förts till vardera kategorin. — Entydigt planerad är den fundamentdubblande operationen i (23); lika klart mekanisk och analysbetingad är effekten i (40).

Några strödda fall av skiftande typ:

Två gånger, båda i Bo-översättningen, konvergerar subjektackusativen och predikatsinfinitiven i en latinsk ack. m. inf.-konstruktion och återges i en svensk *at*-sats:⁴⁹

⁴⁹ Man kan möjligen förvånas över att detta inte sker oftare. Ack. m. inf.-konstruktionen betraktas åtminstone i vissa användningar (jfr t.ex. Holm 1967 s. 70 f.) som en latinism. Fall som (181—182) måste dock ses mot bakgrund av konstruktionens frekvens i båda versionerna. Detta utreds i del 2 (se del 2 App. 1).

(181) Bo 6

SS	FV	OO	VO
Ego	sensi	virtutem	ex me exiisse

SS	FV	IA	OO
Jak	kände	väl	at dygdhen gik af mik

(182) Bo 10

Sed	VO	OO	VO	FV
	ulterius	te	ascendere	volo

Än	SS	FV	OO
	iak	vil	at thu skoli fara nakat op bätir

Subjekt och predikativ konvergerar i (183) i en komparativ bisats.

(183) Bo 3

Sed	SA	SS	IA	SP	FV
	an	hoc	tibi	parum	videtur?

Än	IA	FV	IA	IV	IA
	nu	ma	thik	thikkia	som thätta är änkte fyri

Den mest renodlade formen av »sammanställande» konvergens är fall som (184—185).

(184) Bo 10

IA	OO	FV	IO
de quo	gratias	age	Deo tuo

ok	FV	IA	IA
	thakka	ther af	thinom gudhi

(185) Tho 3

SA	FV	IA	IV	OO
non	debemus	odio	habere	parentes nostros

SS	FV	SA	IV	OO
wi	skulum	ey	hata	wara föräldra

När *gratias agere* och *odio habere* återges *thakka* resp. *hata*, torde stammen i de svenska verben kunna hänföras till de latinska substantiven, verbalmarkeringarna i infinitivändelsen på de (nästan) betydelseuttomma verben *agere* resp. *habere*. — Jfr analysmetoden vid operationstypen blandning ovan s. 47 f.

U p p l ö s a n d e divergens och s a m m a n s m ä l t a n d e konvergens exemplifierades inledningsvis i (160—161) med den mest

frekventa typen: omskrivande expansion av resp. koncentration i verb — i regel det finita predikats verbet. 41 av de 77 divergerande och 14 av de 19 konvergerande operationerna tillhör denna typ. Mest framträdande är den i Bo- och Tho-översättningarna — särskilt i den förra, vars relativa övervikt för upplösande divergens baseras på 18 belägg, mot 11 i Tho och 12 i de övriga tillsammans.

Ytterligare ett exempel på denna verbupplösande divergens gavs i (155) ovan: *dimica* och *decerta* har inte bara reducerats i *stat ... mot* — denna återgivning innebär samtidigt en upplösning i två led, som inte låter sig identifieras med avgränsade delar av utgångsledet (-leden).

En mer vidlyftig utveckling drabbar det opersonliga *Expedit* (ung 'det är lämpligt') i (186).

(186) Bo 20

FV	IA	SS		
<i>Expedit</i>	vobis	ut ego vadam		
FS	FV	IA	SP	ES
<i>thāt</i>	<i>ār</i>	idhir	<i>alsthingx vidhir thorftelikit</i>	at iak skuli ganga

Rent parafraserande är återgivningen av *compellitur* i (187).

(187) Bo 16

FV	<i>compellitur</i>	IA	sidhan
SS	Dominus Iesus	FV	<i>rōkto</i>
OA	<i>crucem ascendere per hanc</i>	SS	<i>the</i>
	<i>scalam parvam</i>	PL	<i>fram</i>
		OO	van herra.
		+C	<i>oc baadho han</i>
			fara vp at thōm litla stighanom

Ännu ett fall av sammansmältande konvergens i FV kan studeras i (157) ovan: *sis homo [orationis]* 'var en man (eller här 'en kvinna') [av bön]!' återges i den koncentrerande omskrivning-*en idhna [bōnina]* (ung 'idka [bönen]!').

Ytterligare ett dussintal exempel på parafraserande strategier av mestadels divergerande karaktär redovisas nedan. — Det första gäller likaså finit predikatsverb.

I åtta fall (som alltså inte sorterar bland de 41 enl. ovan) — därav sex i Bo-översättningen — omskrivs en imperativ verb-form med modalt hjälpverb.⁵⁰ Så i (188).

(188) Bo 9

IA	In quovis diversorio, in quovis angulo,	IA	Thy
		FV	skalt
IO	Angelo tuo	SS	thu
OO	reverentiam	IA	i hwariom stadh i hwarie wra
FV	habe	IV	göra
		IO	thinom ängil
		OO	vyrddning

Motsvarande sammansmältning är inte belagd — naturligt nog med hänsyn till latinets begränsade uppsättning modala hjälp-verb lämpade för återgivning med imperativ. (Egentligen kunde bara *debere* komma i fråga.)

Som en distinkt avgränsad specialtyp av upplösande divergens analyseras det tiotal fall, där Tho-översättaren klyver ett latinskt relativpronomen med underförstått korrelat. Resultatet i produktversionen blir dels ett relativpronomen, dels en explicit motsvarighet till det postulerade korrelatet, bestående i ett demonstrativt eller personligt pronomen. Relativpronomet jänte den bisats det inleder resp. korrelatet bildar två separata led.

Den korrelatlösa relativsatsen kan stå i den latinska meningens högerfält — så i (189).

(189) Tho 11

FV	OO	SS	
Videt	occulta	qui fecit abscondita	
SS	FV	OO	SS
han	se	al lönlik thing,	Hwlkin them ok althing skapadhe

En betingad vänstertransponering av det supplerade korrelatet fyller här ut ett eljest tomt fundamentfält.

Öftare inleder dock den korrelatlösa relativsatsen förlagans

⁵⁰ Förlagans raffinerade ordlek i sammanställningen *angulo*, *Angelo* skulle väl ha gäckat även den mest durkdrivne svenske uttolkare. Bo-översättaren gör ändå vad han kan: den asyndetiska anaforen *in quovis* . . . , *in quovis* . . . återger han troget *i hwariom* . . . , *i hwarie* . . .

mening, varvid översättaren supplerar korrelatet i fundament-ställning och i stället högertransponerar bisatsen:

(190) Tho 13

SS	IA	FV
<i>qui in hac vita</i>	<i>in inferno</i>	<i>torquebitur</i>
<i>flagellari</i>		
<i>non meretur,</i>		

SS	FV	IV	IA	SS
<i>Then</i>	<i>skal</i>	<i>pinas</i>	<i>i hælwite</i>	<i>hwilkin som ey är wårdhogher</i>
				<i>at plaghas i iordhrike</i>

qui är subjekt i både bisats och huvudsats (jfr (178) ovan).

Det latinska relativet kan också bestrida en annan funktion i bisatsen är subjektets, varvid subjektsstrykningen i förlagan gör ett hårdare intryck. Översättarens reaktion är densamma:

(191) Tho 1

SS	IV	IA	SA	FV
<i>A quibus autem violenter</i>	<i>perseverare</i>	<i>in ea</i>	<i>nequaquam</i>	<i>possunt</i>
<i>exigitur,</i>				

SS	FV	IA	IV	IA	SS
<i>the</i>	<i>formagha</i>	<i>aldrich</i>	<i>blifhwa</i>	<i>j henne,</i>	<i>af hwlkom hon ofwer-</i>
					<i>uädeligha wtkräfs</i>

I (192) har både det supplerade korrelatet och relativsatsen högertransponerats — dock divergerande: de skiljs åt av ett adverbial.

(192) Tho 19

	IA	OO			IA	FV
nam	saepe	quae in die cogitamus,			in nocte	recognoscimus
IA	FV	OO	SS	IA	SS	
ofta	drömir	os	thāt	wm nattena	hwilkit wi thänkiom wm daghin	

I (189—191) är den divergerande operationen betingad, eftersom den är direkt avhängig av en strukturnormaliserande transponering. I (192) föreligger samma kombination, men av mer tillfällig art: divergensen är oberoende av transponeringen och således icke betingad.⁵¹

⁵¹ I (96) ovan suppleras korrelatet *ther* i postfinit position, varvid ingen transponering är aktuell. — Fallet är ensamt i sitt slag, dels i den uteblivna kombinationen med transponering, dels i korrelatets adverbiala karaktär. Översättarens ingrepp betecknas, möjligen med viss inkonsekvens, som redundans-

En mycket speciell variation av den korrelatsupplerande strategin möter i (193). Här har förlagans *qui* faktiskt ett korrelat — i subjektet *nemo*.

(193) Tho 13

SS	FV	SS		
nemo	est,	<i>qui in hoc saeculo non doleat</i>		
SP	FV	SS	IA	SS
engin	är	then	j thässe wärld	hwilkin som ey sörghen stundom

Då förlagans subjekt av översättaren omvandlas till predikativ (*engin*), måste ett nytt subjekt-korrelat införas (*then*). Detta spär-ras från den bestämmande relativsatsen av den latinska bisatsens på primärnivå upplyfta adverbial *in hoc saeculo* : *j thässe wärld* (ledrelaterad höjning).

Denna divergenstyp — vid icke synligt relativkorrelat — tycks vara ännu en specialitet för Tho-översättaren (vid sidan av bl.a. reduktionen): inga entydiga fall kan beläggas hos de övriga.⁵² — Det är också i Tho man finner det enda belägget i materialet på den parallella typen av konvergens:

(194) Tho 11

IA	FV	OO	IA
Ibi	emenda	culpam,	ubi nascitur, scilicet in corde
FV	OO	IA	
bätra	lastin	hwar han wprinder	

Som kontrast till det sista exemplet kan anföras Bi-Ex-översättarens återgivning av de enkla ett-ordsadverbialen *ibi* och *inde* med *ther* i diskontinuerlig förening med partikel:

(195) BiEx 11

IA	FV	SS	IA		
Ibi	sint	fenestre,	ita quod persone possint videri adinvicem		
Oc	IA	FV	IV	SS	IA
	ther	skulu	wara	windöghon	aat,
					Swat the seen
					sik j mällan

addition. (Adverbiellt korrelat har fattats som en »tyngre» suppling än de övriga exemplens subjektspronomen.)

⁵² Det är alltså bara den *divergerande* korrelatsuppleringen som är begränsad till Tho-översättningen. Med bibehållen anslutning mellan korrelat och relativ är sådan upplösning däremot vanlig — se t.ex. (238) nedan.

(196) BiEx 20

IA		OO		IA		IA		FV
quod si brevius feceritis,		premlum		a Deo		inde		recipietis
IA		IA		FV		SS		IV
kan thät mindra wara,		ther		skulin		j		faa
						lön		lön
						fore		IA
								aff gudhi

Jfr samma för fornsvenskan typiska konstruktionssätt — med bakgrund i uppdelande divergens — i (171—172).

En upplösande divergens av mera omfattande slag drabbar förlagens prepositionsadverbial i (197).

(197) BiVII 9

	Et		och
IA	idcirco	IA	thy
FV	sit	FV	wari
IA	ipsi Deo	IA	gwdh
IA	<i>pro benedicta gracia illa</i>	SS	tak
	<i>et immensa gloria illa,</i>	IA	<i>för hona</i>
	<i>quam dedit sue dignissime</i>	SS	och thyänisth och ära
	<i>matri,</i>	IA	<i>ther hona till syna modher</i>
SS	infinita graciaram accio		<i>ville haffwa</i>
	et gloria sempiterna.		

Satsdelens innehåll skrivs om av översättaren i två adverbiala led. (Det senare av dessa, meningens slutled, är en relativsats, vars korrelat är *gwdh*. — Parafrasen är sammanflätad med en annan divergerande operation av uppdelande koordinationssprängande typ, som involverar båda versionernas subjektled.)

Motsvarande sammansmältning genom parafraserande konvergens kan studeras i ett betydligt enklare fall:

(198) Tho 19

SS		IA		FV		IA
quaedam autem visiones		iusto		eveniunt		modo
IA		FV		SS		AG
stundom		tees		dröma		af gudhi

iusto . . . modo : af gudhi — tolkningen är utifrån sina förutsättningar korrekt, men onekligen har en utomspråklig dimension tillkommit.

Swärtytt är översättarens beteende slutligen i (199).

(199) BiEx 8

IA	SS	FV	SS	SP	
Ideo	ego	sum	dominus penarum et princeps ire	<i>super locum istum</i>	
Oc	IA	FV	SS	IA	SP
	thy	är	pinonna herra oc wredhinna höfdhinge	<i>här</i>	<i>husbonde</i>

(Följande mening lyder: *et ideo meus est : Oc stadhin är min.*) *ego* stryks, och *dominus . . . ire* (analyserat som två fristående appositioner till *ego*) återges som svenskt subjektsled. Predikativan *husbonde* kan återgå antingen på dubblering av *dominus* och *princeps* (som ju också motsvaras av *herra* resp. *höfdhinge*) — varvid prepositionsfrasen *super locum istum* fattats som rumsadverbial — eller på en divergerande parafras av prepositionsfrasen: ' . . . [är] över denna plats', dvs. ' . . . [är] husbonde här'. — Jag föredrar det senare.⁵³

8b—9b Supplering och verbindragning

Supplering

Utbrytning vid översättningen av det personbetecknande morfemet i den latinska finitformen (FV) och återgivning av detta morfem med anaforiskt pronomen i subjektsfunktion är egentligen ett specialfall av den divergerande operationstypen (se ovan). På grund av sin speciella, helt rutinmässiga karaktär och sin mycket höga frekvens har dock finitklyvningen avskilts som en särskild typ. Operationen sammanförs här med andra översättargrepp med samma bakgrund men av olika art och frekvens under beteckningen *supplering*.

Suppleringen är med totalt 503 belägg — 7 % av samtliga operationer — den näst transponeringen vanligaste av de strukturjuste-

⁵³ Tolkningen anknyter dessutom till analysen i förlagan: *super locum istum*, fattat predikativt, får rimligen denna innebörd (som är nödvändig i kontexten). -- Den latinska texten är dock grammatiskt säregen, och traderingen är förvirrad (jfr Hollman 1956 s. 134 app.). Editio princeps (Ghotan-trycket 1492) har: *Et ideo quia ego sum dominus penarum et princeps ire super locum istum, ideo meus est*. Denna möjligen lättare — och rimligtvis sekundära — läsning (som dock inte löser den grundläggande svårigheten, prepositionsfrasens relation till *sum*) har delvis stöd i ett par, men inte i alla, Vadstena-handskrifter, medan de övriga företer i (199) citerad text. Den svenske tolkens version återger väl bäst den sistnämnda — ett faktum som rimmar med den numera hävdvunna åsikten att dessa *Revelationes Extravagantes* fick sin fornsvenska gestalt före Ghotan-trycket (om också betydligt senare än revelationernas huvudmassa — se vidare Hollman 1956 s. 100).

Tabell 21. *Supplerings frekvens i texten.*

Antal	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	tot
supplerande operationer						
per 100 meningsbaserade VK	34	37	35	36	25	33
SS per 100 FV i						
latinsk version	61	74	59	44	67	61

rande (jfr tabell 3a). 30 % av samtliga VK inrymmer denna operation. — En mer rättvisande bild ger frekvensen räknad på VK uppbyggda av meningar: liksom transponeringen är ju suppleringsoperationen begränsad till dem. Tabell 21 redovisar dessa värden (antalet meningsbaserade VK framgår i tabell 13 s. 99).

Som bakgrund meddelas dessutom i tabell 21 för resp. textpar frekvensen i latinsk version av explicit subjekt i relation till antalet FV (se del 2 App. 1). Svensk version kräver ju i princip ett grammatiskt subjekt per FV (i påstående- och frågemeningar), medan latinsk version inte känner detta krav; det är då en rimlig hypotes att suppleringsoperationen levererar — i pronominell form — de »resterande» subjekten, dem som översättaren inte kan hämta direkt ur förlagans text.

Värdena i tabell 21 bekräftar mycket grovt detta samband.⁵⁴ — Mera påfallande är supplerings jämn frekvens i de fyra första textparen: drygt ett meningsbaserat VK på tre företer operationstypen. Tho ensam avviker med ett markant lägre värde, ett VK på fyra. — Dessa relationer har en sammansatt bakgrund, som inte skall närmare analyseras.⁵⁵ Generellt kan sägas att syntaktisk lösbrytning av skilda element i förlagans finita verbformer tillhör rutinen i svensk latinöversättning.

Nedan redovisas produkterna av suppleringsoperationen, samt dessas frekvenser och inbördes relationer. — Som »produkter»

⁵⁴ Att de två faktorerna sammantagna inte mer exakt svarar mot totalmaterialet i varje textpar beror dels på de andra funktioner, utöver subjektutfyllnaden, som tillkommer suppleringsoperationen (och som redovisas nedan), dels på förekomsten även i svensk version av meningar utan subjektstvång (främst de imperativiska). — Till en del balanseras sålunda den låga subjektandelen i Bo-förlagan av ett starkt inslag av subjektssupplering (enl. tabell 22 nedan).

⁵⁵ Den låga noteringen för suppling i Tho torde bero på det starka inslaget i förlagan av imperativmeningar, vilka kan övertas subjektslösa.

betraktas samtliga led i svensk version som är indragna i en supplerande operation — dvs. dels FV självt, dels de pronomina och andra element som brutits ut ur den latinska finitformen.

De kvantitativt dominerande suppleringsprodukterna är — förutom FV — pronominellt subjekt och infinitiv. Därutöver förekommer partikel samt några ströfall av skiftande art, betecknade »övriga». Typerna exemplifieras nedan.

Pronominellt subjekt:

(200) BiVII 4

IA		FV	OO
Per portas vero dicte domus		<i>intelligo</i>	omnia corporis necessaria
IA	FV	SS	OO
Om höghfärts porta	<i>vndhirstaar</i>	<i>iagh</i>	lechamans vedhertorff- teligh tingh

Infinitiv:

(201) Tho 6

SS	OO	IA	FV			
Qui alteri miseretur	misericordiam	a Domino	consequetur			
SS			FV	IV	OO	IA
Hwilkin som androm miskonna han			skal	fa	miskund	af gudhi

Partikel:

(202) Bo 3

et	IA aliquando	OO suum nutritium	FV adiuvabat	
IA Stundom	FV halp	SA oc	PL til	OA at äruodha mädh honom

til kan möjligen, men måste inte nödvändigtvis, återföras på prefixet *ad-*.

Övriga: Ett par fall hos Bo står nära infinitivtypen ovan: operationen renderar här perfekt particip vid finit form av *vardha*, om-skrivande latinsk passiv finitform. (Sådant particip analyseras SP — se ovan s. 16.) Ett exempel är (203).

(203) Bo 6

Nam	IA	FV	AG
<i>saepe</i>	<i>comprimebatur</i>	<i>a turbis</i>	

IA	FV	SS	SP	AG
hwat opta	<i>vardh</i>	han	<i>thrängdir</i>	af moghanom

(Även *han* är supplerat.)

I några exempel, flertalet hos BiEx, har ett *reflexivt pronomen* uppfattats som supplerat ur den latinska finitformen:

(204) BiEx 3

FV	OO			
<i>Deliberavit</i>	ad tempus cedere furori malignancium			
Oc	FV	SS	OO	OA
	<i>beradde</i>	hon	<i>sik</i>	nakon tima at wāghia oc wndfly thera ondzsko gäld

(Även *hon* är supplerat.)

Likaså i (141) ovan (*concede : barma thik*).

Proportionerna i frekvens mellan dessa supplerade ledtyper i produktversionen framgår i tabell 22.

Tabell 22. *Supplerade ledtyper i svensk version utom FV.*

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
Pronominellt subjekt	86	58	81	97	71	393
Infinitiv	38	51	21	20	28	158
Partikel	6	8	2	15	10	41
Övriga	1	3	1	2	1	8
totalt	131	120	105	134	110	600

Totalt suppleras alltså ur latinska FV — förutom lika många svenska FV — 600 »nya» led. — Fördelningen på de fem textparen är jämn: avvikelserna från genomsnittet 120 är obetydliga.

Pronominellt subjekt svarar för 66 % av samtliga supplerade led (utom FV), infinitiv för 26 %, partikel för 7 % och övriga för 1 %.

Här avviker textparen sinsemellan något mer. Båda Birgitta-översättningarna, särskilt BiEx, företer ett högre inslag av infinitivsupplering (38 resp. 51 mot genomsnittet 32 — varemot de övriga uppvisar 21, 20 resp. 38). Förmodligen hänger detta samman med revelationernas utpräglad visionära karaktär: Birgitta uttalar sig i högre grad än de andra om framtiden. Futurformer är frekventa, och sådana återger en svensk uttolkare — även en

fornsvensk — som bekant gärna med omskrivning hjälpverb-infinitiv. För hortativ konjunktiv däremot, som är särskilt vanlig i de båda didaktiska texterna, förfogar fornsvenskt språk över en direkt motsvarighet, som också används. (Proportionerna mellan olika formkategoriers frekvens i resp. versions FV redovisas och diskuteras i del 2 — se del 2 App. 1.)

Variationen mellan textparen i subjektssuppleringens andel rättar sig inte efter detta mönster, vilket inte heller vore att vänta: denna suppleringsstyp beror av andra faktorer än verbets form. Den viktigaste är förhandenvaron resp. frånvaron av explicit subjekt i förlagan — i sin tur avhängigt av syftningsförhållanden och textbindning. — Den välbetygade polariteten BiEx: Bo återkommer också här: kvoten för supplerat pronominellt subjekt per supplerad infinitiv är hos dessa översättare 1,1 resp. 4,9 (mot 2,5 i genomsnitt). Till en del (vad gäller infinitivens andel i kvoten) förklaras detta av det sagda. I övrigt handlar det främst om balansen mellan subjektsfrekvens och subjektssupplering (jfr tabell 21 och 22).

De supplerade leden — även frånräknat FV — är flera än de operationer som supplerar dem. Varje operation av detta slag renderar nämligen av samma latinska FV dels ett svenskt FV, dels ytterligare ett, två eller flera svenska led.

Totalt förekommer alltså 503 supplerande operationer (se ovan). Dessa involverar lika många FV i vardera versionen, och därutöver 600 svenska led (tabell 22). 407 operationer supplerar i svensk version vardera ett enda led utöver FV, 95 operationer supplerar två led, och en operation supplerar tre led utöver FV. (503 av de 600 leden motsvarar samma antal FV. Det andra ledet i vardera av de 95 operationerna med två led utöver FV och de två senare i den enda operationen med tre led utöver FV utgör totalt de 97 resterande.)

Denna fördelning är ytterst likartad i alla fem textparen. På varje supplerat FV — dvs. på varje suppleringsoperation — går i genomsnitt i hela materialet 1,19 övriga supplerade led. Detta värde varierar endast mellan 1,28 och 1,11 (i BiVII- resp. BiEx-översättningen).

Bland de 407 leden utöver FV i de ettledssupplerande operationerna intar pronominellt subjekt en något starkare ställning än i totalmaterialet: 74 % (300 fall), infinitiven en något svagare: 19 %

(77 fall). (Totalvärdena, byggda på tabell 22, är alltså 66 resp. 26 %.) Partikeln noterar samma andel: 7 % (27 fall), liksom övriga: 1 % (tre fall). — Supplering av infinitiv sker alltså i särskilt hög grad jämte annan supplering.

Tvåledssupplerande operation illustrerades ovan i (203—204). Det enstaka fallet av tredledssupplering möter i Bo:

(205) Bo 2

et	IA		FV				
	cum grandescence		grandescas				
ok	IA	FV	SS	IV	PL	IA	IA
	swa	skalt	thu	vaxa	til	lika	vp mädh honom

Suppleringen är som utvecklats ovan (se främst kap. 4.1) en alltigenom *mekanisk* operation. Dess påfallande likformiga användning hos de fem översättarna torde sammanhånga härmed: det rör sig om en föga reflekterad eller helt automatisk reaktion på ett högfrekvent grammatiskt fenomen i utgångsspråket, den morfemtyngda finitformen. Resultatet, tillskott av lättviktiga ett-ordsled, spelar dock ofta en central roll i översättarens utformning av syntaxen kring det finita predikats verbet.

Verbindr a g n i n g

Sju fall noteras totalt, samtliga i Bi-texterna och Me. Endast i ett av dessa, (24) ovan, återges ett FV och ett pronominellt subjekt i förslagan med ensam svensk finitform. Bara på denna rent formella grund talas här om »indragning», som en strukturell pendang till subjektssuppleringen. Någon konvergens är det egentligen inte fråga om. (Verbformen *haffwi* saknar personbetecknande morfem och är predikats verbet i en subjektlös mening.)

De övriga sex operationerna motsvarar den först illustrerade typen av »övrig» supplering — (203) ovan. De består alltså i omskrivning av ett latinskt passivt perfektparticip vid finit hjälpverbsform i en aktiv svensk finitform. I tre av fallen återges *factus est* (*sum*) med *vart*. Så i (139) ovan, och i (206).

(206) BiEx 7

IA	SA	SP	FV	SS	SP
Propter humilitatem	quippe	factus	sum	ego . . .	verus filius virginis

SA	IA	FV	SS	SP
Sannelika	for ödhamiuktēna tha	wart	iak . . .	sander jomfrunna son

Den passiva innebörden i *factus esse* (preteritum till *fieri*) har väl förbleknat. Vid andra participformer känns den starkare, och i (207) har översättaren mera påtagligt övergått från passiv till aktiv diates — liksom från opersonlig till personlig konstruktion.

(207) BiVII 7

Et	SS	IA	AG	IA	FV	SP
	hoc	sic	per christianos sacerdotes	per multos annos	fuit	observatum
ok	IA	FV	SS	IA		
	saa	hwllo	crisna prester	j mangh aar		

Supplerings- och verbindragningsoperationerna *kombineras* i ett dussintal fall. Kombinationen bokförs som blandning och behandlas nedan s. 229.

5.1.2.2.2 Nivåjustering

Översättarens ingrepp i förlagens avgränsning av syntaktiska konstituenten kan innebära att latinska sekvenser lyfts till högre nivå i produkttexten, *höjning*, eller sänks till lägre, *sänkning*. Ovan (kap. 2.6 samt 3 och 4) har skilts mellan *ledrelaterad* och *huvudsatsrelaterad* nivåjustering, beroende av de involverade sekvensernas karaktär: enbart led och leddelar i båda versionerna, resp. led eller leddelar i den ena versionen, sekvenser med huvudsats-, menings- eller MS-status i den andra. Här skall den senare typen ytterligare uppdelas på två; vi räknar alltså med tre arter av nivåjustering — benämnda *ledrelaterad*, *predikatsförskjutande* och *meningsomfattande*. Den första involverar icke det finita predikatsverbet, den andra involverar detta och eventuellt ytterligare något eller några — men inte alla — led inom meningen, den tredje involverar hela makrosyntagmer. De två första typerna är alltså till sin räckvidd helt begränsade inom meningsramen, medan den tredje i den ena versionen sträcker sig utanför makrosyntagmens gräns.⁵⁶

⁵⁶ De predikatsförskjutande kan någon gång överskrida meningsgränsen — som i (251) och (256) nedan. Likaså kan en »meningsomfattande» nivåjustering i något fall omfatta mindre än hela meningen — som sänkningen i (239) nedan.

Schematiskt kan de tre typerna av nivåjustering åskådliggöras i följande fingerade återgivningar på nusvenska av en (lätt tillrättalagd) mening i Bo.

Bo 9

IA	SS	FV	IA	IA
Fideliter	Angeli nostri	seruiunt	nobis,	ut in hoc exemplo vides.

Utan nivåjustering:

IA	FV	OO ⁵⁷	SS	IA
Troget	tjänar	oss	våra änglar,	som du ser i detta exempel.

Ledrelaterad nivåjustering:

SS	FV	OO	IA
Våra <i>trogna</i> änglar	tjänar	oss,	som du ser i detta exempel.

Det adverbiala primärledet *fideliter* sänks till adj.-attribut i subjektetsledet. FV berörs ej.

Predikatsförskjutande nivåjustering:

OO	FV	SS	IA
Hur troget våra änglar tjänar oss,	ser	du	i detta exempel.

Den komparativa *ut*-bisatsen höjs till huvudsats, med sitt predikatsverb som den svenska meningens FV, medan förslagans huvudsats sänks till objektsbisats.

Meningsomfattande nivåjustering:

IA	FV	OO	SS	OO	FV	SS	IA
Troget	tjänar	oss	våra änglar.	Det	ser	du	i detta exempel.

Den slutställda bisatsen höjs till egen mening. Den ursprungliga meningen kvarstår, förkortad med ett led. Versionskomplexet har fått två svenska meningar.

Den statistiska fördelningen av de nivåjusterande operationerna på dessa tre typer, jämte inslaget i varje typ av mekaniska och betingade varianter, redovisas i tabell 23. (Höjning och sänkning har sammanslagits i tabellen.)

Som synes är den meningsomfattande kategorin totalt betydligt större än de två andra tillsammans. Dess dominans beror dock till stor del av de tre mekaniska standardtyper den omfattar; från-

⁵⁷ I fornsvensk text hade *oss* signerats IA, liksom *nobis* — se ovan s. 14 f.

Tabell 23. Nivåjustering. Typfördelning.

Ledrelaterad			Huvudsatsrelaterad				
			predikats- förskjutande		menings- omfattande		
samtliga			samtliga		samtliga		
mekaniska betingade			mekaniska betingade		mekaniska betingade		
BiVII	38		13		83		
	4	—	—	9	43		5
BiEx	26		4		49		
	2	—	—	2	21		2
Me	39		22		73		
	4	2	—	13	32		5
Bo	48		37		117		
	4	3	—	15	63		3
Tho	45		20		93		
	6	1	—	2	24		4
	196		96		415		
totalt	20	6	—	41	183		19

räknas mekaniska varianter, blir proportionerna mellan de tre arterna av nivåjustering jämnare: 176, 96 resp. 233 fall. Den predikatsförskjutande typen, som saknar mekaniska varianter, är alltså den minst frekventa. — Rangordningen mellan de tre kategorierna är på båda beräkningsgrunderna densamma i alla fem textparen.

De tre typerna ägnas nedan var sitt avsnitt.

10a—11a Ledrelaterad höjning och sänkning

Definitionen är given ovan: översättaren *höjer* en del av ett led i förlagan till ett självständigt led i produkttexten, (208) — eller *sänker* ett självständigt led i förlagan till en leddel i produkttexten, (209). Med led avses här samtliga primära konstituenten *utom* det finita predikatsverbet (FV).

(208) Me 20

IA	OO		IA		FV	
cur	animam istius		<i>tam immatura</i> morte		assumpsisti	
IA	FV	SS	OO	IA		IA
hwi	thog	thu	thänna siälena	<i>swa brat oc bethidha</i>		aff wärlidenna

Attributet till *morte* (*tam immatura*) bryts loss och höjs till ett eget adverbliellt led (*swa ... bethidha*). (Samtidigt parafraseras *morte* i *aff wärlidenna*.)

(209) BiEx 7

Et	IA sine humilitate	SA <i>non</i>	FV est	SS via	IA in celum
Oc	IA wtan ödhiuktena tha		FV är	SS <i>engin</i> wägher	IA til himerikis

Satsadverbialet, negationen *non*, högertransponeras och sänks till ett attribut i subjektsledet (pronominet *engin*).

Presenterande exempel är också (25) och (27).

Inom kategorin ledrelaterad nivåjustering är sänkande operationer nästan dubbelt så vanliga som höjande (se tabell 3 a). I tabell 24 redovisas de 68 höjande och 128 sänkande operationerna fördelade på olika typer av involverat material. Klassifikationen utgår från *leddelar*: höjningsoperationerna indelas efter arten av de element i förlagan som höjs, sänkingsoperationerna efter de element i produktversionen som blir resultatet.⁵⁸

Tabell 24. *Ledrelaterad nivåjustering.*

Utgångsmaterial i förlagan. Resultat i produktversionen.

Höjning av

		icke satsvärdigt			USF	totalt
	attribut	direkt obj.	satsad- verbial	övriga ad- verbial	övrigt	
BiVII	1		1	3		11
BiEx	1		1	1		6
Me	4		2	4	1	15
Bo	8		2	3		16
Tho	2	2	1	6	2	20
totalt	16	2	7	17	3	68

Sänkning till

		icke satsvärdigt			USF	totalt
	attribut	direkt obj.	satsad- verbial	övriga ad- verbial	övrigt	
BiVII	4	3	1	1	1	27
BiEx	10	3		2		20
Me	5		2	1	1	24
Bo	5	5	1	7	1	32
Tho	12	1		3	1	25
totalt	36	12	4	14	4	128

⁵⁸ En indelning efter de *hela led* som i stället utgör resultat av höjnings- och utgångspunkt för sänkingsoperationerna vore svårare att genomföra och

Tabellen visar en för höjning och sänkning jämliken likvärdig relation mellan 8 enskilda underordnade sätter och fraser (USF) och 8 andra utdån de icke satsvärldiga varianterna av involverat stoff. En tredjedel av höjningarna utgår från, och knäppt hällan av sänkningarna resulterar i USF av skilda slag. Bland icke satsvärldiga varianter dominerar attribut och »övriga» adverbial — dvs. innehålls- och objektadverbial. Attributet är särskilt märkligt i sänkningarna — där dessutom direkt objekt noteras med ett dubbel betygg. — Variationen mellan textparen är obetydlig, främst beteckningarna i B-läs för höjande operationer.

Ledrelaterad nivåjustering är övervägande planerad och spontan. Mekanismen är endast 6 höjande och 14 sänkande operationer. En typisk representant för mekaniska höjande beskrivs ovan i (41). Mekanisk sänkning illustreras ovan i (36) samt nedan i (217) och (246). 36) och (246) representerar den vanligaste typen, en rent automatisk effekt av mer än ett led i placering i ett svenskt fundamentfält. — Bland *betingade* operationer är ledrelaterad höjning obelagd, medan sänkning förekommer i sex fall. Jämlika har sin bakgrund i ett två- eller flerledat latinskt förfält. (214) och (238) nedan belyser typen.

Den ledrelaterade sänkningens dominans över höjningen kan bland kategorierna i tabell 24 återföras på översikt i USF, attribut och direkt objekt. Detta säger dock föga om den verkliga bakgrunden, överlämnas uträven av sammanförda *diskontinuerliga* led. Båda är betydligt vanligare i latinsk än i svensk version (se del 2 App. 1) — en skillnad som väsentligen sammanhänger med koncentrerande översättningsstrategier av detta slag.³²

Diskontinuerlig satsleds föreligger enligt den grundläggande analysen, när en attributiv eller adverbial bestämning till ett annat led än FV inte är placerad i omedelbar anslutning till det bestämda ledet, förbindelsen blockerar av mellanstående annat andra led.³³ Huvudord- och bestämningsledet uppfattas då som icke såga mindre. De ledtyper som före en rekna med är nämligen både flera och mer diffust avgränsade.

³² Förutom sänkning kan också sammanhängande konvergens tjäna till att upphäva diskontinuerlig i följande. En exempel uttrycker (168) ovan.

³³ Termen *diskontinuerlig* bär också samma begrepp som den klassiska termen *discontinuous hyperbole* (se t.ex. Leachery 1970 s. 367 f.).

två skilda primärled (och åsätts båda i den grundläggande analysen det förras syntaktiska signum). — Mycket ofta återfinns bland mellanstående led det finita predikatsverbet (FV), varvid alltså de två leden i den diskontinuerliga satsdelen hamnar i meningens vänster- resp. högerfält. Översättaren transponerar det ena ledet och sammanställer båda — vanligen i högerfältet — varvid det bestämmande ledet nedsjunker till leddelsstatus.

I (210) är således den fristående bestämningen ett participium coniunctum, återgivet med en relativsats, som sänks genom direkt anslutning till det transponerade objektkorrelatet.

(210) BiVII 14

SS	IA	OO	FV	OO
Qui	tandem	vnum clericum	inuenit	<i>sic intra se cogitantem</i>
SS	FV	IA	OO	
han	fan	om sydhe	en klärk	<i>hwlkin saa tänkte mädh sigh</i>

På samma sätt övertas infinitivfrasen i (211).

(211) BiVII 11

Et	IA	SS	OO	FV	OO
	ideo	tu,	nullam	habes	<i>illa supplere</i>
		dyabole,	iusticiam		...
ok	IA	FV	SS	OO	
	för thy	haffwer	thw	ingen räth	<i>opfylla thät</i>
					...

I (210—211) är det huvudordet som transponeras till ett samtidigt sänkt bestämningsled i högerfältet. I (212) står i stället det bestämmande ledet i förslagans vänsterfält, varvid högertransponering och sänkning i kombination träffar samma element.

(212) Tho 10

OO	FV	IO	OO
<i>bonum</i>	das	mihi	consilium
SS	FV	IO	OO
thu	gifwer	mik	<i>got radh</i>

Också vänstertransponering kan verka diskontinuitetshävande:

(213) BiEx 15

SS	FV	SS	SP
Perfecta vero caritas	est	<i>ad proximum,</i>	<i>quando . . .</i>

Än	SS	FV	SP
	fulkomplikin kärlekir til iämeristin	är,	naar . . .

Här är det bestämningen *ad proximum* som flyttas till fundamentfältet, där det samtidigt sänks till attribut. — I (166) ovan vänstertransponeras däremot de tre huvudorden (*reuerentiam* etc. : *vyrdhning* etc.), medan det samtidigt sänkta attributet (*Quantam*) bevarar sin emfatiska spetsställning (*hwat stora*).

Diskontinuitetshävande sänkning kan dock även, utan understöd av transponering, beröra led på samma sida av FV. Helt prefinit sänkning möter i (214), där en mellanstående latinsk andra-platskonjunktion (*ergo* — jfr även ovan s. 171) stryks.

(214) Bo 7

SS	SA	SS	IA	FV
<i>Benignus</i>	<i>ergo</i>	<i>Dominus</i>	<i>ante eos</i>	<i>fugiebat</i>
Än	SS	FV	PL	IA
	var <i>mille</i> herra <i>ihesus</i>	flydhe	vndan	for them

Platsbyte mellan direkt och indirekt objekt föranleder sänkning helt till höger om FV i (215).

(215) BiEx 12

Sed	SA tamen	IA quia . . .	FV dant	OO partem	IO ecclesiis	OO <i>ex illis bonis</i>
wtan	IA for thy at . . .	FV giffua	SS the	IO kirkiom	OO en deel <i>aff the goze</i>	

Ett knappt sextiototal fall av diskontinuitetshävande sänkning är belagt i materialet — eller inemot hälften av de ledrelaterade sänkningsoperationerna. Fördelningen på textparen är jämn: mellan ett tiotal och ett dussintal i samtliga. — Involverade syntaktiska typer fördelar sig i stort enligt tabell 24: majoriteten resulterar i USF — huvudsakligen relativsatser — och i icke satsvärdigt attribut (det senare i (212—215) ovan). I ett fåtal fall avser operationen ett annat led. Så t.ex. ett innehållsadverbial, som i (216) — där sänkningen inordnas i ett parafraserande grepp.

(216) Bo 16

OP	KN	IA	OO	OP	FV
<i>His</i>	<i>autem</i>	<i>toto mentis intuitu</i>	<i>te</i>	<i>praesentem</i>	<i>exhibeas</i>
Än	IA	FV	IV	IA	IA
	thik	skal	thikkia	i huxsins syn,	som thu ware <i>ther</i> när stad

His . . . praesentem, 'i detta . . . närvarande', skrivs om i komparativsatsen *som . . . stad*. *His* motsvaras fritt av adverbialet *ther* i bisatsen.

Någon gång kan diskontinuitet avvecklas genom sänkning utan samtidig ändring av ledföljden. Så i (217): det bestämmande ledet förenas inte med det bestämda utan flyttar bara över sin syftning på ett intillstående led.

(217) BiVII 10

SS	SA	FV	SP	SS
Saccus	quippe	erat	segnicies,	<i>in quo omnes causas posui,</i> <i>pro quibus . . .</i>
SS	FV	SP		
Säkkin	war	läthian		
		<i>ther haffde iagh gömth i alla the saka</i>		
		<i>för hwlka . . .</i>		

Den latinska relativsatsen hänför sig på morfologisk grund (maskulinformen *quo*) till *Saccus* och utgör jämte detta led ett diskontinuerligt subjekt. Den svenska relativsatsen kan inte på samma grund bindas till *Säkkin* utan får tänkas ha sitt korrelat i närmast föregående substantiv, det predikativa ledet *läthian*. Den nedsjunker därmed (mekaniskt) till ett ordinärt attribut.

Förlagans högre frekvens av diskontinuerliga satsdelar förklaras väl bäst som en sida av latinets allmänt friare ordställning (i sin tur avhängigt av det syntetiska språkets mångfald av morfologiska funktionsmarkörer). Den latinske skribenten delar med relativ lätthet upp syntaktiskt sammanhängande konstituenten och sprider delarna i strukturen. — Att en svensk översättare saknar möjligheter att troget efterbilda detta utan måste återförena de på djupare grammatiska nivåer sprängda komplexen och rätta in dem i ordföljdsspråkets schematiska syntax, är således inte förvånande. Möjligen kan man frapperas av det faktum, att översättningarna i Vadstena kloster här tycks ha mött och reagerat på ett lika starkt tvång som det en nutida svensk uttolkare av samma texter rimligen⁶¹ hade stått inför. Iakttagelsen bekräftar ett ofta

⁶¹ Den enda moderna svenska översättning jag känner till, som återger delar av mitt material, är T. Lundéns Birgitta-tolkning (Lundén 1957—59). Jag har inte studerat denna text. (Steffen 1909 återger delar av revelationerna på nusvenska men utgår från den fornsvenska versionen.)

återkommande intryck i denna undersökning: medeltidens översättare från latin till svenska arbetar under väsentligen samma förutsättningar som nutidens vad gäller målspråkets grammatiska krav.

Om diskontinuitetshävande sänkning således är lika vanlig som väntad, kan den parallella typen av höjning — den som spränger sammanhållna konstituenten i förlagan genom att bryta loss och flytta bestämmningar från deras huvudord — antas uppträda i motsvarande mån sporadiskt. Så är också fallet: blott ett tiotal belägg återfinns, jämnt spridda över BiVII-, Me- och Tho-översättningarna — BiEx och Bo saknar helt sådan höjning.

I flertalet av dessa fall har översättaren skilt en relativsats från dess korrelat — och därmed höjt den till självständigt led i produktversionen — genom att blockera förbindelsen med ett annat, diflyttat led. När detta led utgörs av en infinitiv, harmonierar hans tillvägagångssätt med välkända fornsvenska ordföljdsprinciper: infinita verb placeras gärna efter sina bestämmningar — är dessa tunga, är klyvning i huvudord och bestämmningar vanlig.⁶² — Så i (218) och möjligen (219).

(218) BiVII 14

SS	SA	FV	IV	IA
Ego	libenter	vellem	esse	in tali statu, <i>ubi possem habere mundi honorem . . .</i>

SS	FV	SA	IA	IV	IA
Iach	ville	gärna	j tolkom stadhga	wara,	<i>hwar iach matte haffwa wärlldhinne . . . lwstha . . .</i>

I (219) klyver infinitiven subjektet.

(219) Tho 7

IA	KN	SP	FV	SS
Cum dolore	enim	abscindenda	sunt	vulnera. <i>quae leviter sanari non possunt</i>

Thy at	IA	FV	SS	IV	SS
	mädh wärk	skulu	the saar	wpskåras	<i>som ey kunno annor- ledh läkias</i>

Infinit verbform är dock inte alltid involverad. I (220) klyvs subjektet genom adverbialt inskott.

⁶² Se t.ex. Wessén 1965 s. 218 f., samt (utförligare) Diderichsen 1941 s. 38 ff.

(220) Tho 3

IA	SA	IA	FV	SS		
Longe	quippe	a Deo	est	animus,		
				<i>cui haec miserabilis vita dulcis est</i>		
IA	FV	SA	SS	IA	SS	
Langt	är	sannerlika	thäs hwgher	fra gudhi	<i>Hwilkom som thätta</i>	
					<i>usla lifwet är söt</i>	

I (221) bryts korrelatet loss från ett slutställt subjektsled och vänstertransponeras till fundamentfältet. Bisatsen höjs därmed.

(221) Me 20

et	IA	FV	OO	SS		
	valde	aggravat	animam	peccatum		
				<i>quod per nequitiam perpetratur</i>		
Oc	SS	FV	IA	OO	SS	
	the synden hon	thynger	mykit	siälena,	<i>som bedriffs aff</i>	
					<i>forethänkto ondzsko</i>	

Diskontinuitetsbildande höjning illustrerades också ovan i (9). Det utskilda och höjda ledet är här inte en relativsats utan ett adverbial.

Av snarlik karaktär är den — till Tho-översättningen begränsade — art av upplösande divergens, som exemplifierades i (189—193). Relativsatsen har dock i dessa fall redan i förlagan ledstatus, eftersom dess korrelat är underförstått.

Ledrelaterad nivåjustering *utan* samband med någon form av diskontinuitet i den ena eller andra versionen är belagd med ganska jämn fördelning på höjande och sänkande operationer: ett sextiotal resp. ett sjuttiotal fall av vardera typen. — Genomgången nedan följer i stort dispositionen i tabell 24.

Höjning av *attribut* till primärled illustrerades ovan i (77) (*feralis odii . . . Birgittam : mädh enne . . . hat / mote sancte birgitte*) och i (157) (*orationis : bönina*). Likaså i (222): den första av de två attributiva superlativerna i genitivus qualitatis.

(222) Me 9

SS	SP	FV	
Consistorium eius	<i>firmissimi et pretiosissimi operis</i>	erat	
SS	FV	SP	SP
Hans radhus ällir	war	<i>aldra fastaste,</i>	<i>aff aldra kostelikasta</i>
wmkring bygnindh			<i>gärningh</i>

Och i (223): fundamentplaceringen av attributet i partitiv genitiv.

(223) Bo 14

IA	KN	FV	SS			
In hoc	enim	est	maxima vis omnium meditationum de ipso			
thy at	IA af allom thänkilsom		FV liggir	IA os	SS mäst makt	IA a thässom

(Prepositionsattributet till *meditationum (de ipso)* har strukits.)

Prepositionsattribut är en olatinsk konstruktion, varför man gärna läser *a Deo* i (224) som adverbial, underordnat verbalsubstantivet (eller participet?) *responsum*. — Jöns Budde har i alla händelser höjt det till ett primärled av entydigt adverbiell karaktär.

(224) Me 18

SA	IA	OO	FV	
Item	cum pro alia oraret,	hoc a Deo responsum	audivit	
IA	FV	SS	IA	OO
Henne bidhiandes for	fik	hon	aff gudhi	thänna swar
enne syster				

Sänkning av primärled till *attribut* är vanligast i Bi-översättningarna och kan studeras ovan i (41) (*nec : engen*) och i (209) (*non : engin*). I båda dessa fall handlar det om negationsadverbial som av översättaren dragits in i ett angränsande led och sänkts till ett negerande pronominent attribut.

Ett indefinit adverbial sänks i (225).

(225) BiVII 15

SA	SS		IA	OO	FV
Neque	candela illa, quam posuerat senex,		<i>quoquomodo</i>	lumen	reddebat
ok	SA	FV	SS	OO	IA
	ey	gaff	<i>thāt</i> lywset som then gamble mannen satte aa väghena	<i>nokoth</i> lywss eller sken	aff sik

Och ett spetsställt predikativ nedsjunker till attribut i (226) — med bibehållen placering men utan förlagans emfas.

(226) BiEx 18

SP	FV	SS	IA
Tres	erunt	fructus	in regula mea

SS	FV	IA
<i>thre frukter</i>	<i>wardha</i>	<i>j minne reglo</i>

I förening med divergens (*viuere : liffwirne haffua*) sänks adverbial till attribut i (227).

(227) BiEx 14

FV	SA	IA	IV
<i>Debent</i>	<i>eciam</i>	<i>continenter</i>	<i>viuere</i>

SS	FV	SA	OO	IV
<i>The</i>	<i>skulu</i>	<i>oc</i>	<i>rent liffwirne</i>	<i>haffua</i>

Höjning av *adverbiell* eller *objektiv*, *icke satsvärdig* bestämning på leddelsnivå till — oftast adverbialt — primärled redovisas nedan i (228—232).

I (228) återges ett i objektsledet inordnat adverbial med två samspelande primärled.

(228) Me 13

SS	OO	FV
<i>Haec domus</i>	<i>unam tantum fenestram</i>	<i>habeat</i>

SS	FV	SA	IV	OO
<i>thät husit</i>	<i>skal</i>	<i>ey</i>	<i>haffua</i>	<i>wtan eth finster</i>

Vanligare är utbrytning av ett *etiam*, bestämmande enstaka huvudord, och dess omvandling till satsadverbial på primärnivån — som i (229).

(229) Bo 12

Et	SS	IA	FV	IA
	<i>idem</i>	<i>secundario</i>	<i>sit</i>	<i>ad utilitatem etiam proximi</i>

Ok	SS	FV	SA	IA	IA
	<i>thätta sama</i>	<i>vardhe</i>	<i>ämuäl</i>	<i>sidhan</i>	<i>til iämcristins gagn</i>

Objekt- och innehållsadverbial dominerar dock bland dessa höjda led.

Objektadverbial i predikatskoordination höjs till adverbialt primärled i (18) ovan (*[nullo modo] de misericordia Dei [desperes] : af gudhz miskund*).

Upplyftning på primärnivå av ett innehållsadverbial i bisats illustreras i (193) ovan. Likaså i (230) av ett objekt och två adverbial.

(230) Me 15

IA	SS	FV	IV	OO
sic	ipsa	deberet	intendere	ut omnia opera sua studiose faceret cum suavi et hilari corde

IA	FV	SS	SA	OO	IA	IV	IA
Swa	skulde	hon	oc	alla sina gärninga	athwaktelika	göra,	mädh sōto oc gladho hiärta

Utgångspunkt för operationen är strykningen av infinitiven *intendere*. Strykningen föranleder bisatsens upplösning (varvid dess predikatsverb (*faceret*) övertar den strukna infinitivens roll (*göra*), och dess innehållsled höjs).

I (231) stryks däremot subjektsackusativen i en latinsk ack. m. inf.-konstruktion. Effekten blir snarlik den i (230): kärnan i det latinska predikatsledets infinitivfras omvandlas till ett icke satsvärdigt infinit verb, och dess adverbiala bestämning höjs till två egna led.⁶³

(231) Tho 5

SS	SA	FV	OO	VO
Deus	non	vult	se	<i>tantum verbis diligi</i>

SS	FV	SA	SA	IV	IA
Gudh	wil	ey	athenast	älskas	<i>mädh ordhwum</i>

På helt annat sätt upplöses infinitivfrasen i (232).

(232) Tho 13

FV	OO
desidera	<i>plus valere mente quam carne</i>

FV	IA	OO	IA
Astunda	mer	siälinna helso	<i>än kötzens helbrygdho</i>

Infinitiven *valere* återges med substantivet *helso*, varigenom två av de adverbiala bestämningarna höjs till primärled. (Den tredje (*mente*) kvarstår som genitivattribut.)

Sänkning av primärled till *adverbiell* eller *objektiv*, *icke satsvärdig* bestämning på leddelnivå redovisas nedan i (233—238).

Några entydiga fall av sänkt satsadverbial, motsvarande (228—

⁶³ Jfr (110) ovan.

229), har inte belagts. Närmast kommer (233), där *valde* återges i anslutning till det transponerade ledet.

(233) Bo 2

et	SS hoc	SP malum	FV est	IA <i>valde</i>
oc	SS thāt	FV är	SP <i>mykty</i> skadhelikt	

Inbrytning av ett objekt på primärnivån i en predikatskoordination, där det sänks till en bestämning i koordinationsfrasen, föreligger i (234).

(234) BiEx 9

et	IA ideo	SS inimici mei	FV intraverunt	OO <i>loca matris</i> <i>mee</i>	+C et euerterunt et destruxerunt
Oc	IA thy	FV ingingo	SS mine owini	+C Oc wmwāndo oc fordārffuodo <i>minna</i> <i>modhers stādhi</i>	

Fallet motsvarar principiellt det ovan s. 198 återopade (18).

Sänkning av primärled till objekt eller adverbial i USF noteras även i (235—238) — paralleller till (230—232) ovan.

I (235) har en latinsk infinitiv (*expendere*) jämte sina två syntaktiskt fristående bestämningar samlats i en infinitivfras med verbet som kärna.

(235) Bo 2

SA	Non	thy at
KN	enim	SS hon
FV	poterat	som stad var i swa mykle
SS	ipsa	hawandzlöso.
IA	in tanta posita egestate	FV hafdhe
OO	<i>tempus</i>	SA äkke
IA	<i>in vanis</i>	OO tom
IV	expendere	PL aat,
		IA at vpnöta <i>fafāngelica timan</i>

Operationen är uppenbart sekundär i förhållande till den parafraserande divergensen av förlagans FV, och av mekanisk karaktär.

I (236) handlar det om sänkt prepositionsadverbial.

(236) BiEx 11

IA	IA	FV	OO
Deinde	<i>a muro isto</i>	vidi	murum, qui protendebatur ad domum lapideam paruam

SA	FV	SS	OO
Jtem	saa	jak	en mwr <i>fran tässom mwrenom löpande Til thät litla</i> stenhusit

Kärnledet i den svenska satsförkortningen, participet *löpande*, återgår på förlagans sekundärnexus *qui protendebatur*. Adverbiallet flyttas ned i participfrasen. — I (237) har samma svenska participialkonstruktion en annan bakgrund.

(237) BiEx 11

FV	IA	IA	OO
Vidi	<i>a magna domo lapidea</i>	<i>usque ad cespitem, que est ad austrum late vie,</i>	murum longum et latum et semissem

SS	FV	OO
Jak	saa	en storan oc widhan, oc midhalmatto tiokkan mwr, <i>Löpandis fran stora sten huset oc til then iordh wallen</i> <i>som är widh then sōdhra bredha wāghin</i>

Här saknar *Löpandis* motsvarighet i förlagan och är således adderat. Den participfras översättaren därmed nybildat inkluderar de två adverbialen.⁶⁴ — Tillägget av ett particip i detta exempel kontrasteras lämpligen mot strykningen av en infinitiv i (230): samlingen (och sänkningen) av närstående led i en nygjord participfras motsvaras av spridningen (och höjningen) ur en upplöst infinitivstyrd bisats.

⁶⁴ Jfr (165) ovan, där likaså ett tillagt presensparticip i BiEx-översättningen föranlett samlande strukturjustering, dock uppfattad som konvergerande, inte sänkande. — Avgränsningen mellan typerna är vansklig i fall som dessa: det rör sig i båda exemplen om underordning av i förlagan självständiga led under ett adderat particip. Den satsförkortning som uppstår i (165) utgör dock ett helt, primärt led (IA), medan motsvarigheten i (237) står attributivt, bestämmande huvudordet i objektet (*mwr*). Nivåjusteringen är tydligare i det senare fallet.

Av något annan karaktär är (238).

(238) Me 6

IO *Innocentibus*

KN vero

IO et qui pro veritate mortui
fuerant,
ut . . .

OO eorum passiones

IA sua gloriosa passione et morte

IA illustrando et nobilitando

SA quasi

FV deauravit

IO Them

som

menlöse

Oc fore rätwisona dräpne waaro
swasom . . .

OO allas therä pinor oc martiria

IA tha

FV wplyste

SS han

+C Oc

swasom a nyt maal
forgylte oc wphögdhe mädh sinom
hälgha dödh oc ärofulla pino

Här har det första av de två koordinerade indirekta objekten (det andra är det underförstådda korrelatet till *qui*-satsen — jfr ovan s. 179 not 52) ryckts in i Jöns Buddes relativsats som predikativt attribut. (Exemplet inrymmer dessutom en komplicerad blandningsoperation, som kommenteras nedan s. 229 f.)

Höjning av *bisats* eller *satsförkortning* på leddelsnivå till primärled redovisas nedan i (239—242).

En svensk verbal koordinationsfras har i (239—240) sin bakgrund i en latinsk andra gradens bisats resp. gerundium-fras.

(239) Bo 7

et

SS illi

FV persequabantur

OO eum.

B

SS Quid

IA tibi

FV videtur?

C

IA In tantum

SS furor eorum

FV exarsit, et creuit,

IA quod ipsum vsque ad supercilium
montis duxerunt,
ut eum inde praecipitarent

oc

SS the

FV fölgdho

IA fast

PL äpte.

+C oc fatodho han i wredhinne
som the tha hafdho.

+C oc drogho han vppa en biärghaklint

+C oc villo han skiufwa ther nidhir

Förlagans avslutande finalsats ingår i den föregående koncessivsatsen men har av översättaren samordnats med denna, och båda återges som predikatskoordinationer. (Innehållsstrykning drabbar den andra meningen och »meningsomfattande» sänkning den tredje — den sistnämnda operationen omfattar dock bara de tre första av de fyra leden, se ovan s. 187 not 56.) — I (240) utgår höjningen från en predikatskoordination redan i förlagan: ett däri ingående ablativiskt gerundium återges med en ny +C-fras (utöver den vars kärna utgör koordinationsfrasens finita verb, *deponat* : *lægge . . . aff*).

(240) Me 18

IA Cum homo in aliquo gravatur,	IA ad pedes meos	OO se	FV prosternat,	+C ibique omne onus suum <i>mihi committendo</i> , deponat	
IA Nar mannen dröfwes j nakro,	FV ödhmiwke	OO sik	IA til mina föther	+C <i>Ok beffälle</i> <i>mik all sin</i> dröffwilse	+C Ok lägge thär aff sik dröffw- ilsinna laas, ok thwnga

Jöns Budde har som synes lagt objektet *omne onus suum* under gerundiet (vilket i och för sig är lika rimligt som att föra det till *deponat*). Samtidigt har han dock adderat synonymt material som objekt i den senare +C-frasen — alltså en form av glosserande dubbling, typisk för sin upphovsman.

Ett participium coniunctum, bestämmande objektet och därmed i attributiv ställning (se ovan s. 14 f.), återges i (241) med infinitiv — dvs. som det syntaktiskt självständiga predikatsledet i en svensk obj. m. inf.-konstruktion.

(241) BiVII 12

...	FV vidi	IA tunc	OO matrem eius mestissimam <i>in terra iacentem</i> et quasi trementem et semimortuam		
...	IA tha	FV sagh	SS iach	OO hans sorghfullasta modher	VO <i>ligghia aa iordhenne</i> swa som skälwandhe och halff dödha

(Den andra av de två koordinerade latinska participfraserna kvarstår som leddel, men i ett annat led.)

Av friare karaktär är höjningarna i (242).

(242) Tho 6

SS Sancti Dei homines,	SS Gudhz hãlghe män
IA quamdiu fuerunt in hoc saeculo,	IA swa länge the waro j thässe wãrldh
SA non	FV låto
FV cessaverunt	SA ey
OA currere in bonis operibus,	PL af
scilicet in jejuniis, in vigiliis, in elemosynis, in castitate, in continentia, in longanimitate, in patientia, in suavitate, in orationibus, in persecutionibus, in benevolentia, in fame et siti, in frigore et nuditate, et in laboribus multis pro Christi nomine.	OO at löpa j godhum gärningom Swa som är j fasto j waku j almwsom j renlek j atherhalle j hoxsens langlikhet
	MS Thät är at them ledhis ey at göra godha gärninga j thwli-modh j söthlikhet j gudhelikom bönom
	IA Thy at the hat tholdo af omildom mannom j wãlwiliognet j hwnger j thörst j frost j näkt j myklo ärwodhe for christi älskogha

Översättaren bryter här upp den monotona radningen av appositionella prepositionsfraser och fördelar dessa på tre sekvenser. De sex första återges med oförändrad syntax i en infinitivfras (i objektsfunktion, motsvarande förlagans objektadverbial). De åtta övriga placeras dels i en inskjuten makrosyntagm, dels i en adverbial *thy at*-sats.⁶⁵ Avgränsningen av de båda sista leden får tillskrivas parafraserande operationer av spridande och — i slutledet — höjande innebörd: *Thät är . . . gärninga* är adderat, medan *Thy at . . . mannom* fritt omskriver *in persecutionibus*. — Förlagans struktur erinrar om den i (156) ovan. Redudansen är dock mindre, varför översättaren väljer andra medel än reduktion för att lätta upp den kompakta stilen. (Versionskomplexet räknar 52 latinska och 74 svenska ord — en ökning med 42 %, mot 10 % för hela Tho-översättningen.)

S ä n k n i n g av primärled till *bisats* eller *satsförkortning* på leddelsnivå redovisas nedan i (243—248).

⁶⁵ Den entydiga bisatsordföljden *the hat tholdo* utesluter den eljest tillämpade huvudsatsanalysen av satser inledda med *thy at* (se ovan s. 17 f.).

I (239—240) illustrerades höjning av satsvärdig leddel till predikatskoordination (+C-fras) på primärnivån. Motsvarande sänkning av USF med primärledsstatus (abl. abs.) till leddel i +C-fras föreligger i (243).

(243) BiVII 15

SS	Virgo igitur illa		och
IA	tunc	FV	drogh
FV	disalciauit	SS	iomffrun
OO	calciamenta pedum suorum	IA	tha
	...	OO	sina skoo
B		IA	aff synom fothom
	et		...
IA	iuxta se	+C	ok lagde när sigh,
FV	reposuit	+C	och bleff
OO	ea,		ensammen j kiortillenom
IA	remanens in sola tunica,		mädh fāghersta wthlagdo hare
IA	capillis pulcherrimis		offuer skwldrona
	quasi de auro		
	extentis super spatulas		

Komparativfrasen *quasi de auro* går förlorad vid översättningen — som alltså renderar en andra gradens »med-fras».⁶⁶

Sänkning genom addition av samlande element exemplifierades ovan i (237). Samma bakgrund har den sekundärnexus — objekt resp. subjekt med infinitiv — som Jöns Budde åstadkommer i (244) genom tillägg av infinitiv.

(244) Me 16

et	FV dicitur	SP unguentum balsamiticum,	IA omnem vincens odorem aromaticum
Och	SS thänne smörilse	FV kallas	VS wara aff balsamo, offwirgangandis alla dyrasta smörilse

Participfrasen ansluts som sekundär bestämning till den adderade infinitiven.

⁶⁶ Den satsvärdiga »med-frasen» anges i grammatisk litteratur som svenskans motsvarighet till latinets ablativus absolutus (se t.ex. *Teleman* 1974 s. 201). Den principiella likheten bekräftas dock sällan i autentisk översättning: exemplet i (214) är unikt i mitt material.

Likartad är additionen i (245) av ett överordnat, sammanfattande subjektspronomen (*vy*), till vilket förslagans två koordinerade subjekt ansluts som appositioner.⁶⁷

(245) BiVII 8

IA	SA	SS	FV	IA
Sic	igitur	<i>ego et dyabolus</i>	certamus,	desiderantes animas . . .
IA	FV	SS	IA	
Swa	stridhom	vy, <i>iach och dyäffwlin</i>	astwndandhe	syälana . . .

Fallet utgör en pendang till BiEx-översättarens strategi i (199) ovan. Där *stryks* i stället subjektsledet, och ett (diskontinuerligt fristående) appositionsled övertar ensamt subjektsfunktionen.

Särskilt Bo-översättaren visar en tydlig benägenhet att transformera syntaktiskt självständiga, satsvärldiga predikativfraser till attributiva relativsatser, underordnade ett nominellt huvudord. Så i (235) ovan (*in . . . egestate : som . . . hawandzlöso*). Fundamentställningen följer här av vänstertransponering, omfattande såväl det sänkta ledet som dess huvudord i produktversionen.

Samma sänkning kan också kombineras med högertransponering:

(246) Bo 10

SS	SA	IA	IA	OO	FV
Tu	ergo,	<i>hoc animatus</i> <i>exemplo,</i>	totis visceribus	eam	amplectere
IA	FV	SS	IV	OO	IA
thy	skalt	thu <i>som styrkis af thässo</i> <i>äptedömeno</i>	vmfägna	fatikdomena	af allom kraptom

Slutligen kan sänkningen betingas uteslutande av justerad ledställning. Så i (247), där ett spegelvänt arrangemang av de två bisatserna (typiskt för Tho-översättaren) innebär slutställning, och därmed underordning, av den i förslagan spetsställda konjunktionsbisatsen.

⁶⁷ Jfr även — mest som en kuriositet — exemplet ovan s. 37 f. not 11, där Jöns Buddes återgivning av tre pimärled följer appositionellt på en avskrift av samma passage i bevarad latinsk språkform.

(247) Tho 20

Sed	IA		OO	FV
	<i>dum tibi peccata mea manifesto,</i>		<i>ne forte aures tuas polluam</i>	<i>timeo</i>
SA	FV	SS	OO	
tho	rädhis	iak	at thin öron smittins <i>nar iak wppinbara mina synde</i>	

Likaså i flera mekaniska varianter av ledrelaterad sänkning — som i (248).

(248) BiVII 5

Et	och
SA vere	SA sanneleka
IA multo libencius	IA mykith håller
SS ipse pius Deus	<i>än köthlikin fadher</i>
IA <i>quam aliquis pater carnalis</i>	FV förlather
OO omnia paccata	SS syälffwer gudh
FV dimittit	IO synom thyänisto mannom
IO seruatoribus suis	OO alla syndher

Högertransponeringen av subjektet innebär sammanställning i fundamentfältet av komparativfrasen och det bestämda leDET — och därmed automatisk sänkning av den förra.

10b1—11b1 Predikatsförskjutande höjning och sänkning

Den syntaktiska nivåjustering som beledsagar upplöst ledavgränsning kan i den ena versionen inbegripa det finita predikats verbet (FV) — ev. jämte bestämningar, dvs. andra primärled. Så länge inte samtliga led i makrosyntagmen involveras, betraktas då nivåjusteringen som »predikatsförskjutande». (Deltar hela makrosyntagmen, föreligger »meningsomfattande» nivåjustering — behandlad i nästföljande avsnitt.)

Det finita predikats verbet uppfattas i den grundläggande analysen (se ovan s. 14) som meningens syntaktiska kärna, det led som övriga primärled uppbär direkt relation till. Det konstituerar följaktligen meningens syntaktiska primärnivå,⁶⁸ och operationer som

⁶⁸ Den terminologiska motsägelsen på denna punkt — FV konstituerar primärnivån, samtidigt som alla konstituenten vilka direkt bestämmer FV också betecknas »primära» — är inbyggd i den grundläggande analysmodellen.

involverar detta led i den ena versionen men inte i den andra ses alltså som höjning eller sänkning — såvida det inte handlar om addition resp. strykning av FV.

Det finita predikatsverbet är vidare det enda led, vars närvaro är obligatorisk i en fullständig mening på såväl svenska som latin. I ett versionskomplex uppbyggt av meningar måste således sänkning eller strykning av detta led i förlagan *balanseras* med höjning av ett annat led till FV i produktversionen eller med addition av FV. »Predikatsförskjutningen» innebär alltså en förflyttning av den syntaktiska tyngdpunkten i den övertagna strukturen — som t.ex. i nedanstående (fingerade) typfall.

SS	IA	FV
Maria	<i>veniens ei obviam</i>	<i>dixit</i>
SS	FV	IA
Maria	<i>kom</i>	<i>honom till mötes,</i>
		<i>sägande</i>

Förlagans participium coniunctum höjs till FV+IA, medan dess eget FV sänks till en likartad adverbial partiticipfras.

Predikatsförskjutande operationer uppträder sålunda alltid i samverkande *par*, utformade i de fyra möjliga kombinationerna av *sänkning/strykning* och *höjning/addition*. En femte möjlighet utgör *blandningsoperationen*, som i denna funktion involverar FV jämte en, två eller flera bestämmningar i *båda* versionerna. — Det är dessa operationspar, snarare än de enkla operationerna, som behandlas nedan.⁶⁹

Predikatsförskjutningen utgör alternativet till normalfallet: identitet mellan de två versionernas FV, utformad som identisk operation (vanligast) eller som icke nivåjusterande omstrukturering, i regel redundansjusterande operation eller divergens/konvergens.

⁶⁹ Den grundläggande princip som deklarerades ovan i avsnitt 2.4 (s. 34 f.) — nämligen att beskriva de enskilda operationerna som fristående enheter, utan hänsyn till de kombinationer de mer eller mindre tydligt ingår i — överges alltså i detta avsnitt. Skälet är det uppenbara sambandet mellan operationerna, liksom den speciella, lätt avgränsbara effekten: en grammatisk »omбаланси-ring» av ett helt komplex. — Processen beskrivs därmed i versionskomplexets snarare än i operationens och ledets perspektiv.

Inslaget av addition, strykning och blandning betyder samtidigt, att beskrivningen delvis faller utom nivåjusteringens ram.

Tabell 25a redovisar mängden predikatsförskjutande versionskomplex, fördelad på de fyra kombinationerna av sänkning/strykning och höjning/addition samt blandningstypen.

Av de 96 nivåjusterande operationerna av denna typ (se tabell 23) är 45 sänkande (27 höjnings- och 18 additionskombinerade) och 51 höjande (27 sänkings- och 24 strykningskombinerade).

73 av de totalt 1 704 versionskomplexen (se tabell 1 i App. 1), eller 4,3 %, uppvisar predikatsförskjutning. Med hänsyn till strukturjusteringens omfattning i övrigt får detta värde anses påfallande lågt. Predikatsförskjutningen innebär en form av balansjustering inom den syntaktiska ramen som Vadstena-översättningarna i stort sett undviker. Deras respekt för förlagans struktur på denna punkt är jämförbar med deras ovilja att ingripa i meningens avgränsning (jfr kap. 3.1).

Variationen mellan textparen är dock betydande — med ytterligare markering av den välkända kontrasten BiEx:Bo. Dessa textpar räknar 5 resp. 25 predikatsförskjutande VK (1,7 resp. 7,3 % av samtliga).

Tabell 25 a. *Predikatsförskjutande (nivå)justering. Kombinationer.*

	Totalt									
	BiVII		BiEx		Me		Bo		Tho	
	(Antal VK)									
	Sänkning					Strykning				
	av latinskt FV									
Höjning till svenskt FV	4	—	27 8	12	3		4	—	24 —	9 11
Addition av svenskt FV	1	4	18 6	4	3		—	—	1 —	— 1
Blandning						1 1	3 1	—	—	
Totalt						10 5	73 15	25	18	

Tabell 25 b. *Betingad predikatsförskjutande nivåjustering. Operationer.*

	Höjning	Sänkning	Totalt
BiVII	5	4	9
BiEx		2	2
Me	5	8	13
Bo	7	8	15
Tho	1	1	2
Totalt	18	23	41

De olika typerna av predikatsförskjutning exemplifieras och diskuteras nedan. 69 av de 73 operationsparen fördelas tämligen jämnt på de tre (helt eller delvis) nivåjusterande kombinationerna sänkning-höjning, sänkning-addition och höjning-strykning. Två större komplex av översättargrepp dominerar bilden i dessa tre kombinationer: »upplösning och samordning» (i sänkning-höjning) samt addition resp. strykning av finit predikatsverb med semantiskt introducerande funktion.

Av de 27 belagda kombinationerna s ä n k n i n g - h ö j n i n g utgör 17 st. mer eller mindre entydiga exempel på vad som kunde kallas »upplösning och samordning»: en bisats eller satsförkortning i den latinska meningens början återges med huvudsats, var-till det latinska finita predikats verbet ansluts i koordination. — Företeelsen återfinns dock bara i BiVII, Me och Bo, vilka räknar 4, 7 resp. 6 av beläggen. De är också av tämligen stereotyp karaktär: i 15 av de 17 fallen är det höjda latinska ledet ett participium coniunctum (omväxlande presens och perfekt particip). (249) är typiskt.

(249) BiVII 12⁷⁰

a	IA	<i>Surgens tandem tunc</i>	a	IA	<i>om sidher</i>
	SS	<i>illa eius mater dolorosa,</i>	a	FV	<i>opstodh</i>
	IA	<i>quasi exinanita corpore,</i>		SS	<i>hans ärafwlla modher</i>
b	FV	<i>respexit</i>		IA	<i>swa som dödh j lechamanom,</i>
b	IA	<i>ad filium suum</i>	b	+C	<i>ok sagh till syn son</i>

Meningens subjekt får samtidigt ett nytt predikatsverb i det höjda participet. Översättarens grepp erinrar om den inryckning av ett meningssubjekt i anslutande bisats/satsförkortning som illustrerades som sammanställande konvergens ovan s. 173 f. Här tillkommer alltså höjning med resultat i svenskt predikatsled. Ett halvdussin fall tillhör denna typ.

Två koordinerade participfraser renderar i (250) dels FV jämte predikativ, dels en +C-fras. Den senare följs av ännu en +C-fras, som återger förlagans FV med en adverbial bestämning.

⁷⁰ De båda samverkande operationerna i det predikatsförskjutande operationsparet markeras i exemplen med *a* och *b*.

(250) Bo 18

SS	Ipsa		ok
KN	vero	SS	hon
a IA	<i>quasi reuiuiscens</i>	a FV	<i>vardh</i>
	et cognoscens eum ad vocem,	a SP	<i>swa som lifwandis vidh.</i>
b IA	<i>indicibili gaudio</i>	+C	ok kändis vidh han a röstinne
b FV	<i>dixit</i>	b +C	<i>ok sagdhe mädh osighelike glädhi</i>

En predikatsförskjutande strategi som överskrider meningsgränsen⁷¹ och samtidigt kastar om ordningsföljden mellan deltagande element möter i (251).

(251) Bo 1

IA	Tandem	Än	
IA	consolatione magna recepta,	IA	sidhan the hafdho fangit
a FV	<i>offerunt</i>		thänna stora hughnadhin,
a IO	<i>eidem</i>	b FV	<i>lagdho</i>
a OO	<i>aurum, thus, et myrrham,</i>	b SS	<i>the</i>
IA	aperientes thesauros suos,	b OO	<i>eet faghirt klädhe</i>
B		b IA	<i>framanfore piltin ihesum.</i>
et		IA	vplätande sina fatabura
b IA	<i>ponentes aliquem pannum vel</i>	a +C	<i>ok offradho honom gul oc</i>
	<i>tapetum ante pedes Domini Iesu</i>		<i>rökilse oc mirram.</i>
FV	obtulerunt,	B	
SS	scilicet quilibet illorum	Ok	
OO	illa tria	FV	är
IA	in maxima quantitate	SP	märkiande
+F	praecipue de auro	SS	at hwar thera offradhe väl
			mykyt storan hoop af
			thässom threm, oc
			särlica af gulleno

Den initiala participfrasen i den andra latinska meningen dras fram och höjs till det nexusbildande kärnpartiet i produktversionens första mening — vars koordinationsfras återger den första latinska meningens FV med närmaste bestämmingar. (Samtidigt uppstår en ny svensk mening genom innehållsadditionen *är märkiande*.)

Denna typ av översättarstrategi innebär inte bara en syntaktisk tyngdpunktsförskjutning, utan också i någon mån en semantisk.

⁷¹ Jfr ovan s. 187 not 56.

— Huvudsatsens FV uppbär normalt tyngdpunkten i meningens »proposition», det som för handlingen, argumentationen osv. framåt genom att tillföra ny, väsentlig information. Bisatser, satsförkortningar och liknande bestämmingar tjänar oftast bara till att måla upp bakgrunden till ett skeende eller till att underbygga ett resonemang. Det är då lätt att förklara, varför återgivning med FV av t.ex. — och här särskilt — presens-particip i satsvärdig ställning (dvs. som *participium coniunctum*) gärna innebär en justering av utsagans emfas. Man kan iaktta en glidning i det aktuella verbets aktionsart/aspekt: från durativ och imperfektiv till terminativ och perfektiv (eller aoristisk). Jfr t.ex. (249) ovan: *Surgens*, 'resande sig, medan [hon] reste sig' — återgivet i ett punktuellt perspektiv, som en momentan handling, [hon] *opstodh*. Likaså i (250—251).

Endast i två fall av »upplösning och samordning» — båda i Boöversättningen — kvarstår i produktversionen betydelsen av ett pågående eller konstant fortlöpande skeende:

(252) Bo 19

		a		b		b		b
IA	SS	IA		FV		OO		IA
Tunc	Petrus	<i>nudus</i>		<i>succinxit</i>		<i>se</i>		<i>tunica</i>
		<i>existens,</i>						
		a	a	b				
SS	FV	SP		+C				
petrus	<i>var</i>	<i>nakin</i>		<i>ok kastadhe ginstan owir sik kiurtilin</i>				

(253) Bo 12

		a			b		b	
	IA	IA			IA		FV	
et	<i>deinceps</i>	<i>eidem semper assistens</i>			<i>fidelissime</i>		<i>servit</i>	
		a	a	a	a	a	b	
	IA	FV	SS	IA	IA	SP	+C	
Ok	<i>thädhan fran</i>	<i>var</i>	<i>hon</i>	<i>altidh</i>	<i>när</i>	<i>stad</i>	<i>oc thiänte</i>	
							<i>honom trolica</i>	

(*eidem* bestämmer väl både *assistens* och *servit*; översättaren återger det endast som led i +C-frasen, varför det inte deltar i nivåjusteringen.)

De tio återstående fallen av predikatsförskjutande sänkningshöjning är av skiftande art. — Relationen villkor: löfte i förlagan i (254) omformar översättaren till uppmaning: motivering.

(254) Tho 17

a	IA	<i>si propter Deum in terra vita-</i>	a	FV	<i>fly</i>
		<i>veris societatem virorum,</i>	a	IA	<i>thy</i>
b	IA	<i>per Deum</i>	a	OO	<i>manna wärdzskap,</i>
b	IA	<i>in coelo</i>	b	IA	<i>ther til at alzwaldogher gudh</i>
b	FV	<i>habebis</i>			<i>wärdhoghis</i>
b	OO	<i>societatem Angelorum</i>			<i>thik inledha i ängla glädhi</i>

Den latinska villkorsbisatsen höjs till imperativ huvudsats, samtidigt som den futurala huvudsatsen sänks (med lätt parafras) till final bisats.

Rent lexikaliskt betingade skillnader mellan de båda versionernas FV utgör den sannolika bakgrunden i en handfull exempel. Så i återgivningen av den bevingade frasen i (255).

(255) Bo 18

a		b	
FV	OO	IV	
<i>Noli</i>	<i>me</i>	<i>tangere</i>	

b	a	b	
FV	SA	PL	OO
<i>kom</i>	<i>äkke</i>	<i>vidh</i>	<i>mik</i>

Det negerande verbet *nolle* skulle närmast motsvara 'vägra, underlåta' e.dyl. — det återges hellre som här med negationsadverbial.

Kombinationen sänkning - addition noteras i 18 fall. Några gäller addition av *redundant* FV — detta behandlas generellt ovan i avsnitt 5.1.2.2.1 (s. 120 ff.). Ett exempel på sådan addition kombinerad med sänkning av förlagans FV är (256).

(256) Me 10⁷²

	a	a	a	a			
IA	SS	FV	IA	IA	IA	SS	
Tunc	<i>illa</i>	<i>oravit</i>	<i>specialiter</i>	<i>pro quibusdam</i>	<i>cui</i>	<i>beata Virgo</i>	
				<i>sibi commissis,</i>			

	a		b	
IA	IA		FV	SS
tha	<i>hänne bidhiande for nakrom</i>	<i>sagde</i>	<i>iomfrun</i>	
	<i>sik enkannelika befältom</i>			

⁷² Jfr ovan s. 187 not 56.

Jöns Budde ryggar alltså inte för den i vår smak halsbrytande återgivningen av en stilistiskt neutral latinsk huvudsats med absolut satsförkortning.⁷³ Syftet är uppenbarligen att bereda plats åt det adderade *inquit*-verbet.

Huvudparten av dessa fall — en inte alldeles skarpt avgränsad majoritet — består dock i addition (i regel innehållsaddition) av ett svenskt predikatsverb som semantiskt introducerar hela meningen och sänker den latinska huvudsatsen — ofta inklusive subjektet — till ett meningsled.

Introduktionsverbet är i omkring hälften av fallen ett yttrande- eller förnimmelseverb. Sänkningen resulterar då i en objektsbisats:

(257) BiEx 20

IA	Ita	IA	Swa
a SS	<i>omnis abstinencia,</i>	b FV	<i>sigher</i>
a IA	<i>quamuis minima,</i>	b SS	<i>jak</i>
a IA	<i>pro honore meo assumpta</i> <i>et deuote completa,</i>	a OO	<i>at alt atherhald</i> <i>ey är thät swa litit,</i> <i>thät wppa tagx oc haldz fram j</i> <i>min hedher mädh gudhelighet</i> <i>thät är wärt</i> <i>at faa sin lön</i>
a FV	<i>meretur</i>		
a IA	<i>a me</i>		
a OO	<i>condigna premia</i>		

Här adderas alltså även ett pronominellt subjekt.⁷⁴

Även mer betydelsetomma FV adderas — i (258) jämte partikel.

(258) Me 19

	a	a	a
SS	OO	FV	IA
Nulla res	<i>me</i>	<i>delectat,</i>	<i>ut cor hominis</i>
	b	b	a
SS	FV	PL	SS
enkte thing	<i>är</i>	<i>til,</i>	<i>som mik swa mykit lustar,</i> <i>som manzsens hiärta</i>

Hit hör även (103) ovan — också i (258) bär ju översättnings-tekniken prägel av emfatisk utbrytning. I motsats till den mer to-

⁷³ Med en alternativ analys kunde *hänne* fattas som direkt bestämmande *sagde*, och *bidhiande* . . . som en participfras på leddelsnivå. Alltså: *hänne*

bidhiande for nakrom
sik enkannelika befältom

Här föredras dock den analys som ger den grundaste konstituentstrukturen (se ovan s. 13). Jfr (130) ovan.

⁷⁴ Adderas — inte suppleras: förlagan erbjuder ingen verbform att suppleras ur.

tala sänkningen i (256—257), kvarstår här förlagans subjektsled osänkt, medan predikatsverbet jämte närmaste bestämmningar återges i en attributiv relativsats (diskontinuerligt förenad med subjektets huvudord).

De 24 beläggen på predikatsförskjutande kombination *strykning - höjning* domineras av den inverterade motsvarigheten till den omedelbart ovan behandlade varianten av sänkning-addition. Översättaren stryker ett latinskt introduktionsverb av samma eller snarlik innebörd och höjer ett bestämmande led till FV. — Typen är nästan uteslutande belagd i Bo- och Tho-översättningarna.

Denna funktionellt välavgränsade strykning-höjningsstrategi har något högre frekvens än motsvarande sänkning-additionstyp. — Den företer dessutom ett starkare inslag av yttrande- och förnimmelseverb bland de strukna latinska verben, jämfört med de adderade svenska, och skall följaktligen närmast ställas mot exempel som (257) ovan. Finita former av verb som *cognoscere*, *videre* och *scire* stryks, och bestämmande led återges i svenska huvudsatser.

Eftersom medeltidslatinets utformning av indirekt tal uppvisar en så varierande syntax, är förlagans höjda led av varjehanda art: förutom infinitivfraser vid ack. m. inf.- och nom. m. inf.-konstruktioner (ärvda från det klassiska språkets *oratio obliqua*) förekommer bisatser i objektsfunktion, inledda med skiftande konjunktioner.

Strykning av olika predikatsverb och höjning av olika innehållsled — i båda fallen enligt ovan anförd ordning — illustreras i (259—261).

(259) Tho 13

a			b
VO	OO	VO	FV
<i>Probari</i>	<i>te</i>	<i>in dolore</i>	<i>cognosce</i>

a		
SS	FV	OO
<i>Wärkin</i>	<i>pröfwa</i>	<i>hwru stadhwg thu äst</i>

(260) Bo 2

a			b
FV	SA	SS	VS
<i>videtur</i>	<i>etiam</i>	<i>talium meditatio</i>	<i>superbiam tollere,</i>

	b	b	b
SS	FV	PL	OO
Tholke thanka	köra	bort	höghfärdhena.

Den strykningskombinerade höjningen har i dessa två fall inte samma omfattning som den additionskombinerade sänkningen i (257). Framför allt subjektet i produktversionen står utanför (i det förra exemplet uppkommet genom funktionsjusterande återgivning av det diskontinuerligt fristående adverbialiet *in dolore*. i det senare med bakgrund i förlagans passiva diates). — I (261) renderar höjningen däremot hela den svenska meningen.

(261) BiVII 11

a	b
FV	OO
Scito,	<i>quod modo in celo vocatur 'filius lacrimarum'</i>

b	b	b	b
SS	FV	SP	IA
han	hether	taranna son	j hymmerike

Men också vid sidan av denna dominerande typ vid yttrande- och förnimmelseverb förekommer — med ett tiotal exempel — predikatsförskjutning genom strykning-höjning.

I två fall — att kontrasteras mot (103) och (258) ovan — har översättaren avvecklat en latinsk konstruktion med tycke av emfatisk utbrytning och efter redundansstrykning av *est* höjt en relativsats till svensk huvudsats. Dessa är (108—109) ovan.

I övrigt är det fråga om mer eller mindre tunga innehållsstrykningar:

(262) Bo 9

a	a	b	
FV	OO	+C	IA
redamemus	eos,	et honoremus eos	quantum possumus, quantum debemus

b	b		
FV	OO	IA	IA
ok	hedhrom	them	äpte vare makt som os bör

(Uppdelande divergens klyver det adverbiala slutledet.)

I (263) har Tho-översättaren tydligen opererat väl raskt.

(263) Tho 4

	a	b	
SA	OO	FV	IA
Non	aliud	abscondas	intus, et aliud ostendas foris

b				b
FV	SA	OO	IA	+F
<i>Tee</i>	<i>ey</i>	<i>annadh</i>	<i>jnnan</i>	<i>ok annadh wtan</i>

Avsikten har förmodligen varit att reducera förlagans finitformer på välkänt maner (jfr ovan s. 152 ff.). Dessa är här emellertid varken identiska eller synonyma (utan tvärtom antonyma), och förutsättning för reduktion saknas därmed. Produktversionens *Tee*, som endast återger *ostendas*, stympar texten.⁷⁵

Den predikatsförskjutande kombinationen *s t r y k n i n g - a d d i t i o n* — som ju egentligen inte hör hemma i detta avsnitt om nivåjustering — är belagd i ett enda fall:

(264) Tho 14

		a	a	a
SS	IA	IA	FV	IA
peculiare	pro magno crimine	<i>nunquam</i>	<i>inveniatur</i>	<i>in te</i>
quod habetur apud				
servos Dei,				
b				
SP	FV	SS		
mykin laster	<i>ār</i>	at gudhz thiänista folk ägher älla hafwer		
ok stor synd		nakot eghit i klostreno		

De båda versionernas resp. FV — jämte närmaste bestämmingar i förlagan — saknar semantisk relation till varandra. (Det latinska subjektet, en nominalfras, återges i en *at*-sats, och prepositionsadverbialet i en predikatsfyllnad.)

Av de tre beläggen på *b l a n d a n d e* predikatsförskjutning behandlas ett nedan i blandningsavsnittet (s. 229 f.).

Predikatsförskjutning genomförs aldrig mekaniskt utan bygger i samtliga fall på planerade operationer. — Vad gäller förhållandet spontana : betingade är däremot de senare relativt sett riktigt företrädde. 41 av de 96 nivåjusterande predikatsförskjutande operationerna (se tabell 25b) är betingade: 18 av de 51 höjande och 23

⁷⁵ *Söderwall* 1884- bekräftar detta: de många beläggen i artikeln *tea* implicerar genomgående innebörden 'visa, framvisa (för någon)', vilket utesluter bestämningen *jnnan*. Jfr särskilt *Söderwalls* exempel från Suso, anført under betydelsen 'visa, låta förstå, låtsa'; *annat haffuandis innan, oc annat theandis wtan*.

av de 45 sänkande. (Andelen betingade bland adderande, strykande och blandande överensstämmer i stort med totalbilden för resp. operationstyper.) — Fördelningen på textparen placerar Bo och Me i toppen, BiEx och Tho i botten.

Betingningen har överallt sin grund i två- eller flerledad latinsk meningsingress: det är prefinita bestämningar i förlagan som höjs och sänks.

Betingad höjning i predikatsförskjutande kombination möter ovan i (249—250), (252—253) samt (255) — sänkning i (250), (253), (255) samt (257—258).⁷⁶

10b2—11b2 Meningsomfattande höjning och sänkning

Den mest frekventa — men också mest mekaniskt utformade — arten av syntaktisk nivåjustering är den som innebär att ett primärled (annat än det finita predikatsverbet) eller en leddel i den ena versionen motsvaras av en hel makrosyntagm, oftast en mening, i den andra. Höjning av denna »meningsomfattande»⁷⁷ karaktär exemplifierades i (26) ovan, sänkning i (28). De högfrekventa mekaniska varianterna förekommer i tre standardtyper, en höjande och två sänkande, illustrerade i (38) resp. (35) och (36).

Tabell 26 redovisar de 181 fallen av meningsomfattande höjning och de 234 fallen av sänkning fördelade på mekaniska, betingade planerade resp. spontana planerade operationer. Den senare gruppen, den för processbeskrivningen mest intressanta, företräds totalt sett med ett ungefär likvärdigt antal höjande och sänkande operationer — ett drygt hundratal av vardera. De betingade är få: endast ett tjugotal, samtliga höjande. Sänkningens totala övervikt över höjningen är alltså till stor del en fråga om *mekaniska* ope-

⁷⁶ Förutsättning för betingad sänkning (operationen verkar i två- eller flerledat förfält i latinsk påståendemening) kan man räkna med även i (256) och (264). Eftersom versionskomplexet i dessa fall räknar mer än en latinsk MS (det senare exemplet återges ej fullständigt), tillhör de emellertid den mindre del av materialet som undantagits från klassificeringen i fria och tvingande strukturer (se kap. 4.2 s. 82).

⁷⁷ Termen har valts utan hänsyn till det faktum, att även andra makrosyntagmer än meningar någon gång kan involveras i dessa operationer.

rationer: mot 60 belägg av den höjande standardtypen svarar de två sänkande med 80 resp. 42 belägg.

Dessa standardiserade mekaniska operationer har diskuterats ovan kap. 4.1. Höjningen avser återgivning av *quia*-inledd bisats med huvudsatstolkad /*for*/ *thy at*-sats. Sänkningens första typ består i återgivning av den (eller de) senare av två (eller flera) samordnade självständiga meningar i förlagan med svensk verbal-koordination (+C-fras), dess andra typ i den normala behandlingen av relativ anknytning: den latinska relativsatsen med huvudsatsstatus återges med svensk relativ bisats.

De exempel som anförs ovan på dessa rutinmässigt utformade mekaniska operationstyper torde vara tillräckliga. — Man lägger märke till den första sänkningstypens markerade toppnotering i Bo-översättningens — ett av detta textpars karakteristika.

Tabell 26. *Meningsomfattande nivåjustering.*

	Operationer	d ä r a v		
		mekaniska	planerade, betingade	planerade, spontana
<i>A. Höjning</i>				
BiVII	34	14	5	15
BiEx	37	14	2	21
Me	44	11	5	28
Bo	35	14	3	18
Tho	31	7	4	20
totalt	181	60	19	102
<i>B. Sänkning</i>				
		typ 1	typ 2	
BiVII	49	20	9	20
BiEx	12	2	5	5
Me	29	5	16	8
Bo	82	42	6	33
Tho	62	11	6	45
totalt	234	80	42	111

Samtliga mekaniska meningsomfattande operationer involverar alltså, som motsvarighet till makrosyntagmen (eller -syntagmerna) i den ena versionen, alltid en bisats eller ett annat satsvärdigt led i den andra. Detsamma gäller också det stora flertalet planerade operationer av detta slag.

Betingade meningsomfattande operationer kan definitionsmässigt bara uppträda som höjande. Sänkningen utgår ju från en

latinsk MS, och en sådan kan i den grundläggande analysen inte positionellt bestämmas i relation till FV i en annan latinsk MS.⁷⁸ — I 19 fall höjs alltså ett led till en MS under (det mer eller mindre starkt framträdande) tvånget av förlagans struktur — normalt ett två- eller flerledat förfält. Så i (265).

(265) BiEx 6

SS	IA	FV	OO
Alii	<i>inflammati spiritu</i>	loquuntur et cantant	verba diuine
	<i>diuine sapiencie</i>		sapiencie

SS	FV	SP	AG
Andre	<i>äru</i>	<i>wptände</i>	<i>aff gudhelikx wisdoms anda,</i>

SS	FV	OO
The	<i>tala oc sionga</i>	<i>gudhelikx wisdoms ordh</i>

Höjning, betingad eller spontan, till mening av latinskt led i *prefinit* ställning — alltså som i (265) — är överlag sällsynt. Det samma gäller sänkning av den *första* av två latinska meningar i ett versionskomplex — bland exemplen nedan möter sådant blott i (277); därutöver kan nämnas (155) ovan. — Meningsomfattande nivåjustering har alltså normalt sin plats i versionskomplexets finalparti.

Av *spontana* meningsomfattande operationer är 102 höjande och 111 sänkande. De förra är relativt jämnt fördelade på text-paren, med omkring ett tjugotal belägg i varje, medan de senare är dramatiskt toppnoterade i Bo och (särskilt) Tho, med 33 resp. 45 belägg — mot några få i BiEx och Me. Den ojämna fördelningen kan inte relateras till någon särskild typ av meningsomfattande sänkingsoperation utan gäller hela kategorin generellt och får väl närmast ses som en illustration av Bo- och Tho-översättarnas större tekniska självständighet.

Dessa operationer involverar, som motsvarighet till makrosyntagmen, nästan hela spektrum av underordnade satser och fraser. Den statistiska fördelningen på skilda typer av höjda latinska USF och genom sänkning bildade svenska meddelas i del 2 (se del 2 App. 1).

Där exemplifieras också belagda kombinationer mellan en viss

⁷⁸ Sådan positionsbestämning, som ju utgör underlaget för avgränsningen av betingade operationer, kan bara företas med tillämpning på andra primärled i samma mening.

USF-typ i den ena versionen och en makrosyntagm i den andra. — I framställningen nedan, som ju är ägnad själva processen, illustreras några i nämnvärt antal återkommande strategier vid spontan meningsomfattande nivåjustering. Utgångspunkterna ges i tre viktiga, ofta samverkande fenomen: koordination, redundansjustering och parafras. Särskilt den förstnämnda spelar en dominerande roll.

K o o r d i n a t i o n utgör här som eljest ensam bakgrund till vissa översättargrepp: 15 fall av höjning till svensk mening utgår (utan samtidigt inslag av annan justering) från det senare av två enkelledskoordinerade latinska led, formade som USF. Typisk är Jöns Buddes höjning av den senare *ut*-satsen (med i förlagan struket *ut*) i (266).

(266) Me 17

FV	OO
Vellem	ut omnes recordarentur quod tanto tempore fuit protractum desiderium meum; et non deficerent, cum eorum desideria dispensatione divina protrahuntur

SS	FV	OO
Jak	wille,	ath alle thänkte, ok mintes thär wppa Ath min astundan warth swa länge framdraghin,

IA	FV	SS	SA	SP	IA
tha	gaffwos	the	ey	swa sara,	nar thera astundan framdraghx, af gudz skipan Ok wardher ey ginstan alth äpther thera wilia

(*Ok wardher . . . wilia* är ett glosserande tillägg av för Budde vanligt slag.)

Sex av de 15 fallen noteras i Jöns Buddes Me-tolkning och fyra i BiEx-översättningen. Tho saknar typen.

Något entydigt fall av den omvända strategin — sänkning av latinsk MS till andraledet i en svensk koordination — har inte belagts. Enkelledskoordination av satsvärldiga led är något som översättarna visserligen kan överta från förlagan, men som de uppenbarligen undviker att bilda spontant och ibland också — alltså i 15 fall — upphäver vid återgivningen. (Se vidare del 2 App. 1.)

I ett tjugotal fall höjs ett i regel satsvärdigt (eller satshaltigt) latinskt led till en mening i produktversionen i samband med tilllägg av *redundant* stoff⁷⁹: ett subjekt eller ett predikatsverb eller bådadera adderas som (del av) kärnan i en ny svensk mening, i vilken det latinska ledets motsvarighet inordnas som ett, två eller flera primärled. Operationen innefattar således både ett adderande⁸⁰ och ett höjande element; klassifikationen tar fasta på det senare. — Ett exempel erbjuder (138) ovan (i subjektsadditionen *ödhamiuktin* i den tredje svenska meningen — vilken i övrigt återgår på förlagans +C-fras).

Koordination ingår oftast i bilden även här. — Det höjda ledet är i knappt hälften av fallen en icke FV-baserad koordinationsfras (+F), som i (267).

(267) Me 12

IA	Statim	Oc
SA	ergo	IA genstan
FV	vidit	FV saa
VO	de singulis Angelorum cordibus	SS hon
OO	tubas	VO aff hwars ens ängils hiärta
VO	procedere ad Cor Dei,	OO swasom en lwdher
+F	<i>et ita dulcem canticum</i>	VO gaa til gudz hiärta
	<i>personare,</i>	B
	<i>ut nullus valeat</i>	Oc
	<i>enarrare</i>	OO swa sötan sangh
		FV hördhe
		SS hon
		VO aff the lwhana wtgaa
		IA at enghin kan thät fuldelika sighia

Jöns Budde har närmast korrigerat texten: tillägget *hördhe* *hon*, som höjer +F-frasen till en mening, bryter den (för pedanten) störande relationen *vidit . . . canticum*.

Enkelledskoordination ligger bakom den redundansökande höjningen i (268). Här höjs den andra av två koordinerade adjek-

⁷⁹ Någon gång innebär tillägget *innehålls*addition.

⁸⁰ Tilllägg av detta slag redovisas inte bland de operationer som åsatts beteckningen *addition*. Dess omedelbara resultat, uppkomsten av en ny mening i produktversionen, anses nämligen redovisat i höjningsanalysen.

tiviska predikatsfyllnader (*efficax*). (Gerundivfraserna återges som infinitivfraser. Höjningen betingas av tillägget *hon är*.)

(268) Bo 8

FV	SA	SS	SP
Est	quippe	virtus eius	inaestimabilis et <i>efficax</i> <i>ad omnia proficua impetranda</i> <i>et nociva removenda</i>

thy at	SS	FV	SP
	hänna dygdh	är	othänkelikin.

SS	FV	SP	IA
<i>hon</i>	<i>är</i>	<i>fulcompnin</i>	<i>til at rökta alt</i> <i>thät gagnliket är</i> <i>ok bortröra thät</i> <i>som skadha ma</i>

Ingen koordination föreligger vid den additionsbetingade höjningen i (269) av en icke satsvärdig (eller ens satshaltig) prepositionsfras i den predikativa infinitivfrasen. (Tillagt: *och . . . lönen*.)

(269) BiVII 2

SS	FV	SP
Summa delectacio	est	omnibus
cordis mei		visitantibus loca sanctorum meorum
		...
		retribuere eterna premia <i>secundum voluntatem</i> <i>et fidem et labores visitantium ea.</i>

SS	FV	SP
Myns hyärtha	är	ath geffwa äwärdhelikin lön allom
höxta lwste		sökiandom myna hälga manna stadha
		...

och	SS	FV	OO	IA
	<i>iach</i>	<i>geffwer</i>	<i>lönen</i>	<i>äpther thera vilia och throo</i> <i>och ärffwodhe,</i> <i>som sökia hälgha män</i>

Av de omkr. tjugo beläggen på denna »additionshöjning» faller hälften på Me-tolkningen, medan de återstående fördelas ganska jämnt. Bakgrunden till den höga frekvensen hos Jöns Budde är det särdeles starka inslaget i hans förlaga av de tids- och genretypiska, ofta ytterligt ordrika uppräkningsarna i numrerade poster (jfr ovan s. 121 ff.). Budde förvandlar gärna dessa poster till självständiga meningar genom att haka upp dem på nyinsatta finita predikatsverb; tekniken är densamma som redundansadditionen i

t.ex. (84), men resultatet blir här en uppbyggnad i smärre enheter av en syntaktiskt sammanhängande sekvens. (Ett av dessa skrymmande exempel redovisas i del 2 — se del 2 App. 1.)

Minskning av redundansen⁸¹ kan å andra sidan leda till principiellt motsvarande *sänkning* av MS i förlagan till led, i regel satsvärdigt (eller satshaltigt), i produktversionen: ett eller ett par syntaktiska kärnled i en latinsk mening stryks eller reduceras, och bestämmande primärled återges som (delar av) en konstituent i en annan svensk mening — normalt den föregående. I analogi med motsvarande höjning är det det sänkande elementet i operationen, inte det strykande,⁸² som bestämmer klassificeringen.

Beläggen är 36 st. — nästan det dubbla jämfört med motsvarande höjning. Fördelningen på textparen är en helt annan: drygt två tredjedelar faller på vardera BiVII och Tho, en sjättedel på Bo och bara några enstaka på BiEx och den vid höjningen toppnoterade Me. Jöns Budde föredrar alltså redundansökning med syntaktiskt utspridande effekt framför minskning med koncentrerande; BiVII- och — icke oväntat — Tho-översättaren visar motsatt preferens.

Sambandet med koordinationskategorien är delvis analogt med det som påvisades för motsvarande höjning. — Någon gång kan en mening till följd av ledstrykning nedsjunka till en FV-baserad koordinationsfras (+C). Så i (270), där BiEx-översättaren underlåter att återge adverbialet *in ea* i förlagens andra mening och därmed inordnar denna i den föregående. Det inledande adverbialet *in domo mea: j mino huse* får bestämma också *placebunt: skulu tåkkias*.

(270) BiEx 18

Sed	IA in domo mea	SA non	SA solum	FV erigentur	SS parietes materiales,
sed	SA et	SS anime iustrorum	FV placebunt	IA in ea	IA filio meo
Än	IA j mino huse	SA ey	SA atenast	FV skulu	SS wåggiana
				IV wpresas,	+C wtan ämwål skulu rätwisa människio siåla minom son tåkkias

⁸¹ Någon gång av innehållet.

⁸² Strykningen förhåller sig givetvis till »ordinarie» strykande operationer

et	AG <i>ab amicis mundialibus multisque seruatoribus</i>			FV <i>gloriaberis</i>	IA <i>pro diuiciarum habundancia</i>	
IA tha	FV skalt	SS tw	IV faa	OO världz hedher	IA för thyn viisdom	+F <i>och äras aff manghom världzlikom vänom för thyna rykedoma ymnisse</i>

Mot *habebis . . . et . . . gloriaberis* svarar alltså *skalt tw faa . . . och äras* — med sänkning av den andra meningen till +F-fras i den första. Förslagan koordinerar meningar, översättaren meningsled. Strategin kan beskrivas som en utvidgad infinitivsupplering.

Ingen koordination är aktuell i ett halvdussin fall slutligen, där översättaren stryker en latinsk meningskärna och därmed överför resterande led på den enda svenska meningen. Hälften av beläggen återfinnes i BiVII-översättningen, som (273).

(273) BiVII 2

SS	FV	SP	
Ego	sum	creator omnium et redemptor.	
FV	SA	OO	
Scito	igitur,	quod tale gaudium, quale nunc sentis in anima tua, talis est thesaurus meus	
SS	FV	SP	IA
Jak	är	skapare och atherlösare,	ath tolkin glädhy som thw känner nw j thynne syäl tolkit är mith ligghiandhe fjää

Strykningen av *Scito igitur* innebär dessutom att den *quod*-inledda objektsbisatsen vid inordningen som *ath*-sats i produktversionens enda mening får adverbial (väl närmast konsekutiv) funktion.

Mer komplicerad är Tho-översättarens strategi i (274).

(274) Tho 13

IA	FV	IA
tribulationis camino	purgaris,	ut purior appareas,
IA	FV	
persecutionis igne	conflaris.	
FV	IA	
Conflaris,	ut omni peccatorum sorde purgeris.	

IA	FV	SS	IV	IA	IA
swa	skal	thu	rensas	i dröwilsanna eld	<i>ther til at thu skuli</i> <i>af allo synda smitto rensas</i> och ren for <i>skinanda</i> <i>gudomsins</i> öghom synas

Hela den andra latinska meningen, liksom det upprepande predikats verbet i den tredje, stryks. De två *ut*-satserna byter plats vid översättningen (varvid den första nedsjunker till en andra gradens +F-fras enligt mönstret i (272)).

P a r a f r a s i förening med meningsomfattande nivåjustering förekommer i Bo- och (mest) Tho-översättningarna, knappast i de övriga. — Sänkning är vanligast — ett tiotal fall. Parafraserande *höjning* noteras bara med ett par belägg i Bo. Ett av dem (det enda säkra) demonstreras i blandningsavsnittet nedan i (294).

Den parafras som beledsagar *sänkning* fångar i en del fall mycket exakt förlagans innehåll. Så i (275—277).

(275) Bo 3

et	IA aliquando	OO suum nutritium	FV adiuvabat.				
FV <i>Pertransibat</i>	IA <i>eundo et redeundo inter homines,</i>	IA <i>ac si non viderit</i>	IA <i>homines</i>				
IA Stundom	FV halp	SA oc	PL til	OA at är- uodha	IA mädh ho- nom,	+C <i>foor atir</i> <i>oc fram,</i>	+C <i>ok gik hijt oc thijt</i> <i>manna mällan,</i> <i>som thän</i> <i>ther mädh ängom</i> <i>kunde vmganga</i>

foor och *gik* svarar mot *Per t r a n s i b a t* och *e undo et red e undo*, *atir oc fram* och *hijt oc thijt* mot *P e r t r a n s i b a t* och *eundo et r e d e undo*. — Parafrasen har i detta fall starkt tycke av blandningsoperation — dock utan att kunna klassificeras som sådan.

(276) Tho 12

OO	IO	FV			
nil	meritis tuis	attribuas;			
IA		OO	FV		
in virtute tua	nihil	praesumas			
och	FV	OO	IO	IA	IA
gif	enkte	thik	af thinne	swa som thu hafwi nakot got af	
			forskullan	thik siälfwe	

Varningen varieras i förlagan i två synonyma meningar på för Tho välkänt maner. Översättaren återger den andra meningen i en komparativ konditionalsats («*som om-sats*», KF CC, se del 2 App. 1), som kvalificerar den föregående uppmaningen. Bisatsens irreala karaktär fångar elementet av 'inbillning, ogrundat antagande' i *praesumere*.

(277) Tho 4

SP		FV		SS
<i>Sanctus</i>		<i>est</i>		<i>habitus,</i>

SP		FV		SS
<i>sanctus</i>		<i>sit</i>		<i>animus</i>

IA				FV		SS
<i>Vndi hällaghom klädhw m</i>				<i>wari</i>		<i>hällagher hwgher</i>

Prepositionsfrasen återger fritt men exakt förlagans första mening: jämte indikativformen *est* markerar den det faktiska underlaget för den anmodan som uttrycks i konjunktivformen *sit* : *wari*.

Betydligt mer av budskapet har gått förlorat i (155) ovan — vid återgivningen av första meningen i förlagan, koncentrerad i adverbialaet *a gudhelikom bönom*.

12 Blandning

Som blandande betecknas summariskt de operationer som involverar mer än ett primärled i *båda* versionernas (icke överskjutande) makrosyntagmer. I regel är det fråga om komplexa strategier, som förenar spridande och samlande grepp med omkastning av den lineära ordningen mellan betydelsekomponenterna. I en mindre grupp av blandande operationer har det direkta sambandet mellan enskilda element i de båda versionerna utraderats till följd av återgivningens parafraserande karaktär.

Blandande operationer är knappast vanliga. Totalt förekommer 66 belägg, vilket är mindre än en procent av samtliga operationer (se tabell 3a). Fördelningen på textparen är den väntade: Bo och Tho dominerar (med 26 resp. 21 belägg), medan BiVII och Me noterar lägre värden (10 resp. 7 belägg) och BiEx lägst (två belägg). — De typer av blandande operation som mer eller mindre skarpt avskiljs nedan är spridda på textparen i proportion till den totala förekomsten.

Blandningsoperationen är alltid *planerad* — inga mekaniska varianter förekommer. De *betingade* utgör däremot omkring hälften: 31 belägg mot 35 spontana. Flerledad latinsk meningsingress är bakgrunden i så gott som samtliga fall. Bland exemplen nedan gäller detta (278—281) samt (283) och (287). Betingad på grundval av tomt latinskt förfäkt är den parafraserande blandningen i (292).

Som blandning har först registrerats det dussintal fall, där *supplerings-* och *verbindragningsoperationerna* kombineras⁸³ (se ovan s. 187). I förlagan rör det sig som väntat genomgående om sammanställning av en infinit huvudverbsform och en finit hjälpverbsform. Översättarens suppling gäller däremot i regel ett pronominellt subjekt, som i (278).

(278) Bo 1

Et	IA tunc	IA reverenter et devote	IV osculati	FV sunt	OO pedes eius
IA Sidhan	FV kysto	SS the	OO hans fötir	IA mädh alle vyrdhning oc gudhelikhet	

Supplingen kan förenas i blandade operation även med andra grepp — t.ex. konvergerande. Subjektssuppling i sådan kombination möter i (29) ovan, suppling med hjälpverb och infinitiv i (279).

(279) Tho 1

SS	SA	IA	FV
Fides	nequaquam	<i>vi</i>	<i>extorquetur</i>

SS	FV	IA	IV	PL
tron	<i>kan</i>	aldrigh	<i>nödhdraghas</i>	<i>wt</i>

Adverbialet *vi* och predikatsverbet återges i en (uppenbarligen helt tillfälligt bildad) sammansatt infinitiv. Partikeln bryts ut (*ex* : *wt*). — Infinitiven och finitformen bildar samtidigt de vanliga produkterna av suppling ur förlagens futurala FV.

En i viss mån avgränsad kategori utgör också de tre fallen av predikatsförskjutande blandning (se tabell 25a s. 209). Ett av dessa fall illustreras ovan i (238).

⁸³ I analogi med övriga blandningsoperationer uppfattas även denna grupp som *planerad* justering — trots den mekaniska karaktär som tillkommer supplingen och verbindragningen, när dessa uppträder som enskilda operationer.

Här utvecklar Jöns Budde en något sammansatt variation av den strategi som ovan s. 210 ff. beskrevs under termen »upplösning och samordning». Av de två adverbiala ablativiska gerundiumformerna höjer han den förra (*illustrando*) till FV (*wplyste*) och sänker samtidigt den senare (*nobilitando*) — jämte förlagans FV (*deauravit*) — till en +C-fras (... *forgylte oc wphögdhe* ...; *swasom a nyt maal* torde återge *quasi de*-). Blandningsanalysen betingas av den vid översättningen omkastade ordningen mellan predikats verbet och det andra gerundiet. — Resultatet av hela operationen blir bl.a. en verbalkoordination.

Korsvis omställande är den predikatsförskjutande blandningen i (280).

(280) Bi VII 15

a			a		(b)		
SS	IA	OO	FV	OO			
Que	<i>tunc</i>	<i>duos panniculos lineos et duos laneos mundis- simos et subtiles</i>	<i>extraxit,</i>	<i>quos secum portabat ad inuoluendum nasci- turum infantem</i>			
			(a)				
			OO				
och	SS	FV	IA	<i>thw renaste lynnin klädhe, och thw vllin hwilkin hon togh tha fram viliandhe swepa j them födha skolandhe barnith</i>			
	hon	<i>baar</i>	<i>mädh sik</i>				

Predikatsfrasen *baar mädh sik* har flyttats fram (divergerande) ur den högerställda relativsatsen *quos secum portabat*. Förlagans FV, *extraxit*, nedsjunker samtidigt i den högerställda relativsats som översättaren ändå bibehåller (*hwilkin* ... *fram*). Divergens, sänkning och omkastad ordning i förening betingar blandningsanalysen. — Här uppstår alltså ingen verbalkoordination som i föregående fall: i stället sker predikatsförskjutningen genom omflyttning av det lexikala stoffet inom en delvis bevarad syntaktisk struktur.

Kiastiska strategier av annan art (och ej förenade med predikatsförskjutning) är vanliga i Tho-översättningen — där högerriktad transponering har särskilt hög frekvens (se särskilt tabell 15 s. 103). I (281) kombineras högertransponering av bisats med blandning.

(281) Tho 11

IA	SA	FV	IA
<i>Quando titillat mala cogitatio,</i>	<i>non</i>	<i>consentias</i>	<i>illi</i>

FV	SA	IA	IA
Lydh	ey	<i>ondom thanka</i>	<i>nar han flakra for thik</i>

Ett anaforiskt pronomen (*illi: han*) behåller vid översättningen sin ställning *efter* korrelatet (*mala cognitio: ondom thanka*). Båda elementen bryts loss ur sina resp. strukturer, varefter resterna av dessa byter plats. Korrelatet, som är subjekt i *Quando*-bisatsen, höjs därvid till adverbial i den svenska huvudsatsen, medan pronominet, som är adverbial i förlagans huvudsats, sänks till subjekt i *nar*-bisatsen. — Tekniken kontrasterar i viss mån mot BiVII-översättarens i (280), med det övergripande mönstret mer intakt och omflyttningar inom ordmassan.

Någon form av omgruppering av åtminstone vissa involverade element är alltså ett konstitutivt drag i alla blandade operationer. Typologisk klassifikation är knappast möjlig: flertalet operationer av detta slag representerar bara sig själva. Exemplifieringen kan i stort sett inte bli annat än ett axplock av mer eller mindre intressanta enskilda fall.

Justering av ett opersonligt och abstrakt uttryckssätt till ett mer personligt och konkret kan man möjligen tala om i (282—284).

(282) BiVII 11

Et	IA	IA	MS	TT	IA	FV	SS
	ideo	tibi,	o	dyabole,	minime	conuenit	<i>ad eius coronam</i>
							<i>aliquid fabricare</i>

och	IA	FV	SS	OO	XX
	thy	<i>haffwer</i>	thw	inthe	<i>göra mädh the krono</i>
					<i>hanom bör ath hawa</i>

Den opersonliga vändningen *tibi . . . conuenit . . . fabricare* återges med pronominet som subjekt: *haffwer thw . . . göra*.⁸⁴

I (283) och (284) återges en nominalisering jämte (mer eller mindre) betydelsetomt FV med kopula och adjektiv resp. med enkel finitform (och partikel).

⁸⁴ Också motsatsen — övergång från personlig till opersonlig konstruktion — förekommer i ett fall (utanför blandningstypen): (216) ovan. Här återges *te . . . exhibeas* ('du må föreställa dig') med det i fornsvenskt språk opersonliga *thikkia* (*thik skal thikkia*).

(283) Bo 15

SS	OO	FV	IA
Dominus autem Iesus	<i>hanc obedientiam</i>	<i>suscipit et exequitur</i>	reuerenter
Ok	SS	FV	SP
	var herra ihesus	<i>var</i>	<i>lydoghir</i>
		+C	
		oc fulfölgdhe fadhirsins vilia	
		mädh alle vyrdhning	

(284) Bo 20

SS	FV	IA
<i>Ascensio enim Domini</i>	<i>fuit</i>	hora sexta
SS	FV	IA
<i>Var herra ihesus</i>	<i>foor</i>	<i>vp til himerikis</i>
		i siätta timanom

Av lätt expanderande karaktär är blandningen i (285): såväl ord- som ledmängd ökar.

(285) Me 3

At	SS	IA	IA	FV	IA
	illa	divinitus inspirata	talem	<i>prorupit</i>	<i>in laudem</i>
Ok	SS	IA	FV	IA	OO
	hon	aff andelighom	<i>byriadhe</i>	<i>ginstan</i>	<i>obethäncth</i>
		jnskiwtilsom			<i>loff</i>
					IA swa sighiandis

Ett inslag av dubbling betingar volymökningen: *prorupit* fångas i *byriadhe*, *ginstan* och *obethäncth*.

Av reducerande karaktär är däremot blandningen i (286).

(286) Bo 2

et	IA	OO	FV	+C
	<i>exinde</i>	<i>se</i>	<i>reputat</i> ,	<i>et vult reputari</i>
Ok	IA	FV	SS	OO
	ther af	<i>räkna</i>	<i>hon</i>	sik
				+C
				<i>oc vil af androm kallas</i>
				SP <i>slögh</i>

slögh ('skicklig, kunnig') ingår i betydelsen hos verbet *reputare* och återkommer således i både den aktiva formen *reputat* och den passiva *reputari*.

Drastiskt minskande ordmängd föranleder den konvergerande blandningen i (287).

(287) Bo 16

IA	SP	FV	SS
Sic	<i>completa</i>	<i>videntur</i> ,	<i>quae</i>
			<i>de his tribus horis dicenda</i>
			<i>sunt ad praesens</i>
ok	IA	FV	SP
	swa	är	<i>sakt</i>
			af thässom threm tidhomen

sakt återger *completa* . . . *dicenda*, varvid stammen *sak-* kan återföras på gerundivformen *dicenda* (som uttrycker att något 'bör sägas') — och participmorfemet *-t* på participet *completa* (som uttrycker det fullbordade). — Blandningsanalysen bygger dessutom på utbrytningen och höjningen av prepositionsadverbiallet.

Delvis konvergerande är också översättarens behandling av partikeln *numquid*, som i några fall hos Bo inleder retorisk fråga. Partikeln jämte FV i den frågande latinska meningen återges genom omskrivning med hjälpverbet *mon* ('männe') och infinitiv. I (288) ingår i sådan blandning också reduktion av tre *Numquid*.

(288) Bo 2

SA	OO	FV	+F	+F
<i>Numquid</i>	<i>duplicia</i>	<i>habebant?</i>	<i>numquid superflua?</i>	<i>numquid curiosa?</i>
FV	SS	IV	OO	
<i>Mondo</i>	<i>the</i>	<i>hawa</i>	twärfald klädhe oc fodhradh älla nakat owirlöpis älla wtkorlica tilsat. ⁸⁵	

Ren mixtur av skilda betydelseelement föreligger i (289) och (290).

(289) Bo 9

OA	FV
<i>Hanc tenere</i>	<i>studeas</i>
FV	OA
<i>Göm</i>	<i>aat hänne</i>

Studeas motsvaras av modus imperativ i *Göm*.

(290) Tho 19

SS	FV	IA		
<i>multa somnia</i>	<i>eveniunt</i>	<i>ex illusione immundorum spirituum</i>		
IA	FV	SS	OO	IA
<i>Stundom</i>	<i>gabba</i>	<i>diäflane</i>	<i>sinnin</i>	<i>mädh fanyttom drömwum</i>

Stundom svarar mot *multa, gabba* . . . *sinnin* mot *illusione*, etc.

⁸⁵ I ett fall — likaså i Bo — inleder partikeln *an* en negerad retorisk fråga, varpå väntas ett jakande svar:

Bo 13

SA	SA	FV	OO		
An	non	credis,	quod et ipsi fuerunt lacrymati?		
älla	FV	SS	IV	IV	OO
	mon	thu	gita	troit	at the gato tha latit at grata

Parafras som översättarteknik är relativt sett starkast företrädd inom den blandande operationstypen. En fjärdedel av beläggen — ett drygt femtontal fall, varav hälften i Tho, ett i vardera BiVII och Me och resten i Bo — bär prägeln av parafras. Översättaren har, mer eller mindre fullständigt, släppt beröringen med förlagans lexikaliska och syntaktiska struktur, och synonymin mellan versionerna är helt avhängig av kontexten.

Parafrasen behöver inte omfatta mer än två ord och två led i vardera versionen:

(291) BiVII 6

IA		FV		OO
Super vestem meam		<i>miserunt</i>		<i>sortem</i>
SS	FV	IA		
<i>the</i>	<i>dobbladhe</i>	om mith klädhe		

Suppleringen *-nt*: *the* gör parafrasen ofullständig. Så även i (292), som omfattar hela (den visserligen korta) meningen.

(292) Bo 9

FV		IA
<i>adsunt</i>		<i>ut prosint</i>
SS	FV	OO
<i>the</i>	<i>vārfwa</i>	<i>thit bāzsta</i>

Element av förlagans lexikon kan spåras också i den dubblrande (och något vidlyftigare) parafrasen i (293).

(293) Bo 3

SS	FV	SP
<i>ipse</i>	<i>est</i>	<i>idiota, et homo de nihilo, et stultus et insipiens</i>
SS	FV	IA
<i>han</i>	<i>dughir</i>	<i>til ānksins.</i>
SS	FV	OO
<i>han</i>	<i>kan</i>	<i>ānkte</i>
SS	FV	SP
<i>thāt</i>	<i>är</i>	en man aat alz āngo. fwl daare oc veet ānkte

Negationen har förts ned i bisatsen: mot *non* ... *lacrymati* svarar *latit at grata*. Omskrivningen med *mon* och onegerad infinitiv — som torde förutsätta nekat svar — kan då användas även här.

(Frågepartikeln *an* invecklad i parafraserande konvergens kan studeras ovan i (183).)

Förlagans predikatsfras återges någorlunda textbundet i den tredje svenska meningen, medan de två första parafraserar. *til änkens* och *änkte* kan dock — bl.a. — återföras på *de nihilo*.

Närmare den totala frigörelsen från förlagans form — men ändå inte helt fram — når Bo-översättaren i (294).

(294) Bo 19

et,	IA si potes,	FV pascaris	IA cum eis
-----	-----------------	----------------	---------------

oc	FV fresta	PL vidh.
----	--------------	-------------

SA vanlica	FV biudha	SS the	OO thik	SA än	IA til bordz	IA mädh sik
---------------	--------------	-----------	------------	----------	-----------------	----------------

cum eis motsvaras av *mädh sik*, till en del också av *the*. — Det handlar om påskmåltiden: att du (dvs. läsaren) deltar i denna betyder att 'de (dvs. Kristus och lärjungarna) bjuder dig med sig till bords'. (Versionskomplexet inleds med den meningsomfattande parafrashöjningen *si potes : oc fresta vidh* ('bjud till! försök!' — jfr ovan s. 227), dubblerad med *vanlica* ('förmodligen, säkert').)

Det sista bandet med förlagans form kapar endast Tho-översättaren — och då i ett par dubbleringskombinerade blandningsoperationer, snarlika den i (293). Så i (143) ovan (förlagans två första meningar : *wardh han swikin af qwinnonne*). — Man noterar att den föregående dubbleringsprodukten består i en mer texttrogen återgivning. Totalparafrasen är således, när den någon gång förekommer, väl garderad.

5.2 Innehållsjustering

Avsiktlig »förvrängning» av budskapets betydelseinnehåll inlåter sig samtliga mina fem översättare på. Innehållsjusteringens roll i analysmodellen diskuteras ovan kap. 2.5, och dess frekvens, liksom fördelningen på addition och strykning, redovisas i kap. 3.2.1, med tabell 3a. Här framträder den vanliga profileringen BiEx : Bo vad gäller innehållsjusteringens sammanlagda frekvens: 2,7 resp. 7,7 % av samtliga operationer mot 5,2 % för hela materialet. Dessutom visas att samtliga översättare utom Jöns Budde stryker mer relevant information än de adderar (en relation motsatt den vid adderande resp. strykande *redundans*justering — ovan avsnitt

5.1.2.2.1). — Exempel på adderande innehållsjustering ges i (30), på strykande i (31) och (46).

I stort sett samma typer av informationsbärande språkmaterial tilläggs och stryks av samtliga översättare. Liksom vid innehålls-identiska operationer (jfr tabell 3a) är alltså den individuella variationen mellan översättarna mera en fråga om total frekvens, mindre om renodling av speciella varianter.⁸⁶ — Vilka typer av led det handlar om framgår av tabell 27.

Tabell 27. *Innehållsjustering.*

	andraplats- konjunktion	SA	IA ettorsled	IA två- eller flerordsled	IA satsvärdigt	övriga	totalt
A Addition							
BiVII		2	4	1	1	4	12
<i>spontana</i>		2	4	1	1	4	12
BiEx		8	4	—	—	3	15
<i>spontana</i>		8	3	—	—	3	14
Me		6	8	2	—	9	25
<i>spontana</i>		6	7	2	—	9	24
Bo		9	25	1	4	10	49
<i>spontana</i>		9	24	1	4	10	48
Tho		3	10	3	—	13	29
<i>spontana</i>		3	9	3	—	13	28
totalt		28	51	7	5	39	130
<i>spontana</i>		28	47	7	5	39	126
B Strykning							
BiVII	15	17	10	3	5	10	60
<i>spontana</i>	4	6	2	1	2	7	22
BiEx	7	8	4	—	—	2	21
<i>spontana</i>	2	3	1	—	—	—	6
Me	6	7	5	2	—	1	21
<i>spontana</i>	1	—	1	—	—	1	3
Bo	13	19	9	5	3	17	66
<i>spontana</i>	5	12	4	5	2	16	44
Tho	6	16	11	7	9	33	82
<i>spontana</i>	2	11	8	5	5	30	61
totalt	47	67	39	17	17	63	250
<i>spontana</i>	14	32	16	11	9	54	136

Strykning av andraplatskonjunktion, som redovisas i tabellen, saknar adderande motsvarighet. Ett exempel:

⁸⁶ Följaktligen har — något inkonsekvent — innehållsjusterande operationer i tabell 3a—c utan vidare räknats samman med de strukturjusterande. Dessa senare sorterar ju i princip (se figur 2) under »identiskt innehåll».

(295) Bo 8

IA	KN	FV	SS
In ea	<i>enim</i>	recipitur	sancti Spiritus unctio, quae . . .

IA	FV	SS
I böninne	takx	thäs anda smörilse som . . .

(För andra sätt att behandla dessa specifikt placerade latinska konjunktioner jfr (173—174).)

Majoriteten adderade och strukna led är alltså adverbiala, och flertalet utgör — liksom konjunktionstypen ovan — lätta ettordsled. — Struket SA illustreras ovan i (31), adderat ettords-IA i (30), struket ettords-IA i (46), struket satsvärdigt IA likaså i (31).

Det är föga överraskande att adverbial av skilda typer dominerar. Adverbiala led uppbär ju i regel bakgrundsinformation i en menings utsaga och bildar ramen kring de »tematiska» och »rhematiska» led — normalt subjekt, predikatsverb, objekt och predikativ — som utgör den semantiska kärnan. Denna ram bör jämförelsevis lätt och utan genomgripande följder för läsarens uppfattning låta sig manipuleras vid språkbytet — rimligen i samverkan med andra element i översättarens strategi, såsom modifikationer i satskoppling, textbindning och liknande. Tillägg eller strykning av semantiskt tunga »kärnled» betyder däremot normalt ett brott i informationsströmmen och måste uppvägas med kompenserande ingrepp på annat håll i den omgivande texten (t.ex. genom tillägg av en ny mening som ersättning för en tidigare struken meningskärna). Vadstena-översättarna undviker sådant.

När den syntaktiska meningskärnan involveras i en innehållsjusterande operation, utgör den i regel inte den semantiska kärnan. Så t.ex. i de fall av addition eller strykning av ett semantiskt introducerande finit verb i predikatsförskjutande kombination (med sänkning resp. höjning) som exemplifierades ovan i (251) och (257) resp. (259—261). — Stryks även den semantiska kärnan i en mening, ingår denna gärna i en svit av mer eller mindre liktydiga meningar — den strukna sekvensens innehåll »övertas» då av omgivande text. Den flitiga reduktionen i Tho kombineras ibland med sådan strykning, som t.ex. i den tredje latinska meningen i (155) ovan.

Övervikten av innehållsaddition i förhållande till strykning i Merimmar väl med den allmänna bilden av Jöns Buddes översättningsteknik, sådan den framträder även i andra undersökningar.⁸⁷ Det är uppenbarligen ett väl betygat personligt särdrag hos JB som här ytterligare bekräftas. Hans stil kan därmed profileras även mot samtida översättare i hans egen miljö.

Det skall understrykas att den innehållsjustering det här är fråga om är alltigenom »intentionell»: översättaren tillägger eller stryker material i ett avsiktligt grepp, som han utan större svårighet hade kunnat underlåta. Även en översättare som helt lyckas avhålla sig från sådana friheter — bland de fem jag studerar kommer som väntat BiEx-uttolkaren närmast detta ideal — undgår inte den informationsförvanskning som mer eller mindre automatiskt följer med själva språkväxlingen. Detta är ju grunden för många teoretikers åsikt att översättning egentligen är omöjlig (jfr kap. 1.5). Sådan ofrivillig informationsjustering är knappast åtkomlig för kvantitativ analys. I någon mån fångas den dock upp i urskiljningen av de mekaniska operationerna enligt kap. 4.1 — särskilt i de »passiva» typerna, dvs. alla mekaniska utom suppletering och verbindragning.

Mekaniska operationer förekommer alltså inte bland de i detta avsnitt behandlade, de avsiktligt innehållsjusterande. — Däremot är innehållsjusteringen — som strykande operation — den näst transponeringen vanligaste av samtliga *betingade* (kap. 4.2, tabell 9 mom. B) och omfattar nära hälften (114 operationer) av samtliga innehållsstrykande. — Strykningarna i (31) och (46) är alla betingade och tjänar alltså till att normalisera ett överlastat för-

⁸⁷ Laurén 1972 framhåller särskilt (s. 128) tilläggens övervikt över uteslutningarna. Han ägnar också betydligt mer ingående uppmärksamhet åt de förra, som han delar in i två huvudkategorier: tillägg med resp. tillägg utan »speciell anknytning till predikostol» (sic!). Bland de förra urskiljs läsarapostroferingar, citat och källhänvisningar, böner och välsignelser samt »predikande tillägg» (dvs. de moraliserande förmaningar till läsaren, ofta »i myndig ton», varmed Budde gärna avrundar och kommenterar ett just översatt stycke). Till den senare kategorien hör bl.a. de många glossorna. — De fall Laurén anför skulle i min analys i stor utsträckning ha bokförts som innehållsjustering (där de inte omfattar en hel MS eller mer och därför hade uteslutits (se ovan s. 9 f.)). Bland mina exempel ur Me kan man jämföra med (240) och (266). (Nämnas kan också JB:s benägenhet att utöver sin översättning anförä originalets ordalydelse som ett latinskt »språkprov» — se ovan s. 38 not 11.)

fält. Bland de innehållsadderande noteras däremot blott några ströfall.

Proportionen spontana : betingade bland adderande resp. strykande innehållsjusterande operationer överensstämmer i stort med motsvarande fördelning bland de redundansjusterande (jfr tabell 19) : sällan används addition till utfyllnad av i förlagan tomt pre-finit förfält, medan däremot avlastningen av ett två- eller flerledat sådant hör till strykningens viktigare uppgifter.

6. Översättningen som process. Vadstena-traditionen

Den undersökning som här slutförts har avsett dels att belysa översättningsprocessen i ett mer generellt grammatiskt perspektiv, dels att klarlägga variationerna — vad gäller förutsättningar, teknik och resultat — inom den översättartradition som odlades i Vadstena kloster. — Med sikte på båda dessa syften har lanserats en modell för syntaktiskt orienterad analys och beskrivning av processen. Denna modell har styrt både den mer summariska och den detaljerade redovisningen (i kap. 3 resp. 5). På två viktiga punkter — intention resp. tvång — har beskrivningen modifierats i kompletterande kategorier (kap. 4).

En rättvisande summering av undersökningens resultat måste anknyta både till det allmänna och till det mer speciella syftet.

De två mest fundamentala distinktionerna i analysmodellen tar fasta på översättarens attityd till innehållet resp. till den formella strukturen i det förmedlade budskapet. Distinktionerna avser identitet resp. förändring (»justering») i vardera av dessa båda dimensioner. Den förra spelar i praktiken en underordnad roll, då översättning definitionsmässigt inte bör medföra innehållsförvanskning. Den senare är däremot den helt grundläggande vid studiet av översättning i ett autentiskt material.

Utfallet av denna distinktion mellan strukturell identitet och justering tecknas summariskt nedan. Bilden nyanseras i de båda kompletterande kategorierna avsikt och tvång och skärps vid behov i urskiljningen av enskilda operationstyper. — De fem Vadstena-tolkarna grupperar sig i ett mönster, vars principiella räckvidd förmodligen är allmängiltig.

I kap. 3.2.1 (med tabell 3 a) fastställdes att den individuella variationen i översättning mera är en fråga om generell frekvens av strukturjustering som sådan, vägd mot strukturidentitet, mindre om renodling av vissa specifika justerande grepp. Denna

generella frekvens påvisades också vara mindre i Birgitta-texterna och Me, större i Bo och Tho — med polerna i BiEx resp. Bo. De olika operationstyperna framträdde som relativt likartat fördelade inom resp. textpar — den enda verkligt markanta avvikelserna var Tho-översättarens extremt höga notering av den reducerande operationstypen. — Renodling av planerade och spontana operationer (enl. kap. 4) kunde inte mer än marginellt förändra denna bild.

I tabell 28 bekräftas nu detta mönster med utgångspunkt i medelvärdet för representationen av varje textpar inom det totala antalet belägg av resp. operationstyp. Summariskt noteras för varje textpar större (+) eller mindre (—) värde i jämförelse med medelvärdet per textpar för resp. operationstyp.

Som förutsett profileras BiEx och Bo, med justeringsinslag av genomgående mindre resp. större omfång än medelvärdet; de enda avvikande operationstyperna är transponering, reduktion, suppling och verbindragnig — samtliga i skilda avseenden speciella. Frånräknas mekaniska och betingade operationer, kvarstår som avvikande bland de spontana (i c-kolumnen) endast den extremt snedfördelade reduktionstypen.

Övriga textpar uppvisar, om såväl mekaniska som betingade operationer inkluderas (i a-kolumnen), en viss blandning av noteringar över resp. under genomsnittet. — Renodlas däremot de spontana planerade, inrättar sig BiVII i c-kolumnen i mönstret som mindre än genomsnittligt strukturjusterande, Tho som mer, medan Me däremot behåller en tydlig mellanställning: Jöns Budde justerar redundans mer än genomsnittet av översättarna — i addition, strykning och dubblering — och dessutom tillgriper han oftare än genomsnittet allt slags höjande operationer; å andra sidan är han mer återhållsam i transponering och funktionsjusterande grepp, liksom i divergens, konvergens, allt slags sänkning, blandning och innehållsjustering. I stort — räknat på samtliga antals- och samtliga strukturjusterande operationer — framstår Budde ändå som mera besläktad med Birgitta-översättarna än med de båda övriga, mer benägen att överta latinska strukturer än att omdana dem.

Det är alltså tydligt att distinktionen mellan skilda grepp i översättningsprocessen efter synpunkten planerad : mekanisk resp. spontan : betingad strukturjustering — dvs. med hänsyn till

Tabell 28. *Textparens andelar av belagda operationer. Relation till medelvärden.*

+ = flera belägg än genomsnittet per textpar.
 -- = färre belägg än genomsnittet per textpar.

	Strukturjusterande														
	Samtliga						Planerade								
	a			b			Samtliga			Spontana					
	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho
2	+	—	—	—	+	+	—	—	—	+	—	—	—	—	+
3	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
4	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
5	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
6	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
7	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
8 a	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
9 a	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
8 b	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
9 b	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
10 a	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
11 a	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
10 b	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
11 b	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
12	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
13	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
14	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
15	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+	—	—	—	—	+
allm. normaliserande operation															
spridande (4, 6, 8, 10, 13, 15)															
samlande (5, 7, 9, 11, 14)															
antalsjusterande															
strukturjusterande															

intention resp. tvång — snarast skärper konturerna. — Ovan (kap. 1.5) skisserades allmänt två principiellt skilda tillvägagångssätt vid översättning, ett »slaviskt» kopierande och ett »fritt». De framträder i en mera glidande skala i tabell 3a och accentueras både i tabell 3c och tabell 28 kol. c. Inskränker man alltså bedömningen till (i stort sett) översättarnas medvetna och avsiktliga — dvs. »planerade» — dispositioner, genomförda »spontan», dvs. under viss frivillighet i relation till den föreliggande strukturen, är skiljelinjen ganska klar mellan de båda skolorna: å ena sidan de formellt mer texttrogna Birgitta-översättarna och (i stort sett) Jöns Budde, å andra sidan de friare, mer radikalt omformande Bo- och Tho-översättarna.

Som en summarisk översikt över relationerna i det studerade materialet rimmar detta mönster rätt väl med spridda, allmänt hållna omdömen av tidigare iakttagare om särskilt Jöns Buddes samt Bo- och Tho-översättarnas språk.¹

Jöns Buddes översättarkonst behandlas av Noreen 1944, främst med inriktning på ordförrådet. Noreen framhåller (s. 64 ff.) Buddes självständiga, starkt personliga och ofta vardagspräglade ordval, som bryter sig i hans språk mot det starka latininflytandet, särskilt i syntaxen. Trots det påtagliga beroendet av förlagornas form lovordas Budde av Noreen som en skicklig och stilistiskt nydanande översättare, »utpräglat modern, i vissa fall kanske före sin tid».

Me-tolkningens tendens till mellanställning i förhållande till de två huvudarterna av översättning i mitt material motsäger inte Noreens karakteristik. Det är ju framför allt i redundansjusteringen — där Budde alltså går längre än genomsnittet — som en översättares dispositioner på ordplanet i någon mån fångas in. Det gäller särskilt den s.k. kontextbetingade additionen och strykningen (se tabell 19) — där Budde också noterar markant höga frekvenstal.

Också hos de anonyma Bo- och Tho-översättarna har eftervärlden fäst sig vid den åtminstone relativa självständigheten. Utgivarna, Klemming resp. Wieselgren, talar i båda fallen om »den

¹ Birgitta-översättarna har mest figurerat i debatten om de svenska och latinska versionernas inbördes prioritet (jfr ovan s. 5 not 4).

ingalunda slafviska öfversättningen» (Klemming), kännetecknad av mindre ändringar samt diverse tillägg och uteslutningar, »dock endast ord och då och då en eller ett par rader» (Wieselgren — förmodligen åsyftas främst vad jag kallar reducerande operationer).² Något snävare i sitt omdöme om Bo-översättningen är Ahlberg 1942, som konstaterar »en viss självständighet gentemot förlagan och ett språk som representerar en jämförelsevis god svenska».³ — Uttalanden av detta slag får väl ses mot bakgrund av allmänna föreställningar om medeltidens förment slaviska översättningstradition och osjälvständiga tolkningsattityd.⁴

Den mer detaljskarpa och nyanserade bild av latinöversättningen i Vadstena kloster som den här avslutade undersökningen resulterat i bygger visserligen på ett underlag i studerat textmaterial, som är långt ifrån fullständigt: flera stora arbeten ur klostrets bevarade produktion inom samma uppenbarelse- och uppbyggelsegenre har lämnats därhän.⁵ Det är dock ingen orimlig hypotes att de fem granskade textparen återspeglar det väsentliga i den variation som kan beläggas mellan olika översättare i denna det senmedeltida Sveriges viktigaste kulturinstitution.

Det kan då också anses fastslaget — som ett sekundärt resultat av undersökningen — att denna variation uppenbarligen saknar samband med översättningarnas *kronologi* — i varje fall sådan denna framträder ur resp. utgivares och andra bedömares dateringar. Den mest självständiga, Bo-översättningen, tillhör de äldsta (sannolikt utförd före 1400), nästan samtida med den väsentligt mer förlagebundna BiVII; de tre övriga förläggs med större eller mindre säkerhet till senare 1400-tal. Någon »utveckling» inom klostrets översättartradition i vare sig den ena eller

² Klemming 1860 s. III f; Wieselgren 1866 s. IX.

³ A.a. s. XIX.

⁴ Värderingar av denna tradition, särskilt med hänsyn till förhållandet till den klassiska retoriken, behandlas av t.ex. Diderichsen 1968. (Betr. Vadstena-översättningen se särskilt a.a. s. 146, med ref.)

⁵ T.ex. översättningen av Susos *Horologium Sapientiae* (»Gudhelika snilles väktare») och av Jöns Buddes övriga arbeten. — Den mer parafraserande översättningsteknik som odlas särskilt inom legendlitteraturen representerar däremot ett annat tolkningsideal och måste studeras från delvis andra utgångspunkter.

andra riktningen kan alltså inte ens antydvas. Det handlar uppenbarligen om en rent individuell variation.

Den motsättning mellan två olika förhållningssätt till förlagan som beläggs i de studerade textparen är förmodligen giltig för all översättning. Så länge vi saknar hållpunkter för adekvat jämförelse med annat material är det svårt att objektivt bedöma graden av självständighet i dessa Vadstena-översättares arbete, sett i ett vidare sammanhang. En sådan bedömning förutsätter likartade studier i andra genrers och epokers översättningslitteratur.

En användbar grund är dock lagd för ett jämförelsevis exakt komparativt studium av översättning som språkkonst — i några aspekter av dess variation och utveckling.

Summary

Swedish Latin Translation. I The Process

The present dissertation has a double purpose:

- 1 To demonstrate a method of general validity for the analysis and description of translation, regarded as a language act, a process.

The method is intended to be both grammatically stringent and practicably applicable in quantitative investigations of large amounts of authentic material.

- 2 To say something of importance, as the result of applying this method, about the translating activity that took place at the monastery of Vadstena in Sweden during the late Middle Ages (roughly the 15th century). This activity mainly involved the translation of Christian edifying literature from Latin into Old Swedish, an undertaking of the utmost significance for the consolidation and later development of written Swedish.

The dissertation forms Part 1 of an investigation in two parts, dedicated to the study of translation, generally and at Vadstena (Part 1), and of (Old) Swedish syntax, systematically contrasted to Latin (Part 2).

The material of the investigation is presented in the first chapter. The originals of the translations selected are the following:

1. St. Bridget, *Revelacionum liber VII*.
2. St. Bridget, *Revelaciones Extravagantes*.
3. Mechtild of Hackeborn, *Liber specialis gratiae*. Translator: Jöns Budde.
4. Bonaventura, *Meditationes vitae Christi*.
5. Thomas de Froidmont, *Liber de modo bene vivendi ad sororem*.

The five translations, together with these Latin originals, are studied systematically, by a quantitative method, as regards syntactic qualities, especially the sentence structure.

The theoretical and methodological starting-points for carrying out this investigation are stated in the same, introductory chapter. Principally, it is necessary to proceed in two steps.

At the initial stage, the five translations, together with their originals, are systematically analysed in regard to their syntactic structure. The methodological basis for this is provided by certain modern models for the syntactic analysis and description of present-day spoken and written Swedish. These models — which are partly based on Paul Diderichsen's position grammar — are codified in two manuals: Loman & Jørgensen 1971 and Teleman 1974. They have been frequently adopted by Swedish linguists in recent years. Some modifications of the models have been necessary in order to meet the special demands of Old Swedish and Medieval Latin.

At this preliminary stage, the text of each version is analysed and segmented into major syntactic units, such as sentences and primary constituents (the first forming the main class of so called macrosyntagms). These units are essentially the same as those resulting from a traditional grammatical analysis, although segmented somewhat more systematically.

The second and more essential stage is described in Chapter 2. The *relations* between the corresponding units of each version are analysed and classified — an undertaking not directed by any previous model. The intention is in a quantitative survey thoroughly to describe the translating process, as it appears in a large body of authentic text.

The relations accounted for are those described on the basis of the diagram in fig. 2, p. 36. Here six dimensions of the translating activity are hierarchically arranged. With the exception of the first two, these terms refer directly to the principal description unit of the investigation, i.e. the primary constituent (the segmentation of which was performed at the initial stage). They are written in capital letters: *content* (INNEHÅLL), *lexicon* (LEXIKON), (*syntactic*) *structure* ((SYNTAKTISK) STRUKTUR), *number* (ANTAL), *extension* (AVGRÄNSNING), and *level* (NIVÅ). Under each dimension the translator is faced with the binary choice of either *identity* (identitet) or *transforming* (justering). Choosing the latter, he has the same two alternatives in the following lower dimension, and so on.

The »translating strategies» — here called *operations* — i.e. the translator's actual measures which realize these dimensions — are listed at the bottom of the diagram (Nos. 1—14). One adequate example of each strategy is given below. (The English translations refer to the Old Swedish version.)

1. Structural identity:

Adhuc / deficit / ei / corona
 Än / bristir / hanom / kronan
 Still he lacks the crown

2. Change of position:

Regnum celorum / *pauperum* / est
 himerikis rike / är / *fatika manna*
 The kingdom of heaven belongs to the poor

3. Change of function:

Mater Dei / loquitur / *sponse Christi*
 Gudz modher / talar / *til christi brudh*
 God's mother speaks to the bride of Christ

4. Redundancy addition:

Numquid / Domina / reservavit / sibi?
 Hwat / munde / ey / varfrw / läggia / *thät* / nidhir
 Do you think Our Lady hid it away?

5. Redundancy omission:

sed / *hoc* / scias, / quod tunc multo vicinius tibi cor meum sociatur
 wtan / thu / skalt / wita / at tha är mit hiärta tik mykit nämmare
 but you should know, that then my heart is much closer to you

6. Doubling:

Quid / *confert* / audienti?
 huat / *gagna* / *thät* / *ällir froma* / them *thät* höra
 What is the advantage of that, or what the use, to those who listen?

7. Reduction:

nullo modo / dubites, // *nullo modo* / de misericordia Dei / desperes
 jäfwa / ey / älla wanhopa / af gudhz miskund
 do not doubt, nor despair of the mercy of God!

8. Divergence:

et / ab illo tempore / ego et dyabolus / *discordamus et certamus*
 oc / af them timanom / *missämiom* / wi / och *stridhom*
 and since that time we are disputing and fighting

9. Convergence:

et / *ibi* / sedes mea / est, / *ubi voluntas mea perficitur*
 oc / *hwar som min wili fulkompnas ther* / är / mit säte
 and where my will is done, there is my seat

10. Lifting:

et / cum grandescence / grandescas, / *semper tamen humilitate conservata*
 oc / swa / skalt / thu / waxa / til / lika vp mädh homom. // *ödhmiuktena /*
skalt / thu / tho / altidh / göma

And thus you shall grow together with him. The humility you shall yet always preserve.

11. Lowering:

Oculi Domini / sunt / nobis / specula divinae veritatis: // *ibi / agnoscere /*
valemus / tenebras nostrae infidelitatis.

Hans hällghasta öghon, the / äro / oss / späghil, gudhligz sanhethz, *j*
huilkom wi skulum skodha wars otrolighetz mörker

His most holy eyes, they are to us a mirror of the divine truth, in which we may behold the darkness of our unbelief.

12. Mixing:

hoc unguento / *utaris / pro ablutione faciei animae tuae*

Mädh thänne smörilsen / skal / thu / *smöria /* thinna siäls änlite

With this unguent you shall salve the face of your soul

13. Content addition:

Nec / *presumebat / alicubi / divertere*

Thog / tordhe / hon / engen stadz / fara, / *wtan enkannelikit christi budh*

Nevertheless, she dared not go anywhere without the special command of Christ.

14. Content omission:

Ego / *prima / virgineis manibus / eum / tractavi*

Jak / hanteradhe / homom / aldra först

I handled him first of all

As to the characteristics of these different forms of translatorial behaviour — which are defined at the end of Chapter 2 — it will be sufficient to establish the following: first, that the operations with the lowest numbers in fig 2 (1—3, implying either structural identity, or structural transforming followed by number identity) are the least complex ones; secondly, that the more complex operations, those implying number transforming (Nos. 4—11), occur in two parallel series, named *expanding* (spridande) and *concentrating* (samlande) restructuring — the No. 12 »mixing» operation forming a third class.

The frequency of these different operations in each particular translation reflects fundamental individual properties of the translator's technical strategy. Different translations can be distinctly contrasted with each other and compared in significant details. — This is done in the rest of the book (Chapters 3—6).

Chapter 3 accounts for the frequency of the main classes of operations and operation groups. The quantitative results of the main distinctions are intimated in the proportions of the tables below.

Table 1. *Identity and transforming. Percentage distribution.*

	S.B.1	S.B.2	Mecht	Bon	Thom	total
Structural identity	54	63	53	39	45	50
Structural transforming	46	37	47	61	55	50

The even distribution in the total material between structural identity and structural transforming (Table 1; operation No. 1 compared to the rest) is not reflected in the individual translations: identity dominates in St. Bridget's and Mechtild's revelations, whereas the opposite is the case in the purely didactic edifying books of Bonaventura and Thomas. This difference may possibly, but not necessarily, be connected with the diversity of the two literary genres.

Table 2. *Expansion and concentration. Percentage distribution.*

	S.B.1	S.B.2	Mecht	Bon	Thom	total
Expansion	14	16	20	23	14	17
Concentration	12	5	9	16	18	13

In four of the five translations, expanding strategies are predominant over concentrating (Table 2), which might give some hints of the increase of redundancy that is essential to most translating activity. According to usual theoretical conceptions (briefly discussed, with references, at p. 20 ff.), this is due to the need of making explicit in the translation what is implicit in the original. Apparently, it is accomplished by various means of expansion — lexical and syntactic — in restructuring the message in the receptor language.

The Swedish translator's purely mechanical analysis of Latin finite verbs in finite and infinite forms, pronouns (functioning as grammatical subject), particles of different kinds and so on, constitutes a considerable part of these expanding operations.

The quantitative enlargement is brought about in a rather automatic manner. — Accordingly, one has to take into account the essential difference between intentional and non-intentional »adjustment» of the structure.

Another important distinction is made between such measures of the translator as may be regarded as obligatory — i.e. required by the »un-Swedish» structure of the original, unconditionally demanding some sort of transforming — and those not performed under that kind of pressure.

These two modifications are developed — and calculated as to their quantitative effects — in Chapter 4.

Chapter 5, forming a considerable part of the whole book, gives a detailed account of the individual operations, with further division and subdivision down to the minor classes. A few hundred examples illuminate the manifold aspects of the translation process. — Nevertheless, completeness is not intended.

Chapter 6 is a brief summing-up of the investigation — trying to extract from the results some distinctive features of the individual Vadstena translator. — Finally, I attempt to intimate the direction of further investigation along the same lines, with a view to other genres and epochs of translation and translation history.

Appendix I

Tabeller

Tabell 1 a. *Antal VK med olika antal MS i latinsk resp. svensk version.*
Hela materialet.

MS/VK											22	totalt
	1	2	3	4	5	6	7	8				
1	1327	138	30	7	4	2	2					1510
2	108	25	6	2	1			1				143
3	26	5	3			1				1		36
4	4	1	1									6
5	1	1		1								3
6	2											2
7	2											2
8	1	1										2
totalt	1471	171	40	10	5	3	2	1		1		1704

Svensk version

Tabell 1 b. *Antal VK med olika antal MS i latinsk resp. svensk version.*
De enskilda textparen.

MS/VK											22	totalt
	1	2	3	4	5	6	7	8				
1	255	22	4	2								283
2	19	4		2								25
3	2	1	1									4
4	1	1	1									3
5												
6												
7												
8												
totalt	277	28	6	4								315

Svensk version

MS/VK											22	totalt
	1	2	3	4	5	6	7	8				
1	255	9	1									265
2	29	2										31
3	5											5
4	1											1
5												
6												
7												
8												
totalt	290	11	1									302

Svensk version

Me

Latinsk
version

MS/VK	1	2	3	4	5	6	7	8	22	totalt
1	248	20	3	1	1					273
2	24	4	1							29
3	3	1								4
4										
5										
6	2									2
7	2									2
8	1	1								2
totalt	280	26	4	1	1					312

Svensk version

Bo

Latinsk
version

MS/VK	1	2	3	4	5	6	7	8	22	totalt
1	244	46	9	2	1	1	2			305
2	19	5								24
3	11		1							12
4	1									1
5	1	1								2
6										
7										
8										
totalt	276	52	10	2	1	1	2			344

Svensk version

Tho

Latinsk
version

MS/VK	1	2	3	4	5	6	7	8	22	totalt
1	325	41	13	2	2	1				384
2	17	10	5		1			1		34
3	5	3	1			1			1	11
4	1									1
5				1						1
6										
7										
8										
totalt	348	54	19	3	3	2		1	1	431

Svensk version

Tabell 7. *Mekaniska operationer. Absolut frekvens. Fördelning på huvudtyper.*
(Typerna ordnade efter total frekvens.)

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
8 b suppling	102	108	91	113	89	503
11 b huvudsatsrelaterad sänkning	29	7	21	49	17	123
3 funktionsjustering	14	11	5	16	32	78
10 b huvudsatsrelaterad höjning ..	14	14	11	14	7	60
11 a ledrelaterad sänkning	4	1	2	4	3	14
9 a konvergens	1	1	5	—	1	8
9 b verbindragning	4	1	2	—	—	7
15 allm. norm. operation	1	—	—	1	5	7
10 a ledrelaterad höjning	—	1	2	—	3	6
totalt	169	144	139	197	157	806

Tabell 8. *Fria och tvingande strukturer. Absolut frekvens.*
A Klassifikationens omfattning. B Fördelning på ingresstyper.

A. Antal latinska

makrosyntagmer	367	315	353	443	582	2060
(se del 2 App. 1)						
påståendemeningar	313	287	265	335	384	1584
(se del 2 App. 1)						
påst.-meningar klassificerade som						
fria o. tvingande	262	273	234	246	253	1268

B. Antal latinska

påståendemeningar:

1. ettledsinledda, »fria»	79	123	81	65	83	431
2. FV-inledda	36	33	22	66	30	187
3. två- eller flerledsinledda	147	117	131	115	140	650
2—3 »tvingande»	183	150	153	181	170	837
1—3	262	273	234	246	253	1268

Tabell 9. *Betingade operationer. Absolut frekvens. Fördelning på huvudtyper.*
(Typerna ordnade efter total frekvens.)

	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
2 transponering	202	128	166	158	194	848
14 innehållsstrykning	38	15	18	22	21	114
10 b huvudsatsrelaterad höjning	10	2	10	10	5	37
12 blandning	4	1	4	11	11	31
11 b huvudsatsrelaterad sänkning	4	2	8	8	1	23
4 redundansaddition	1	1	6	8	1	17
5 redundansstrykning	7	1	2	4	—	14
9 a konvergens	8	3	1	—	—	12
8 a divergens	2	2	1	1	5	11
11 a ledrelaterad sänkning	—	—	2	3	1	6
13 innehållsaddition	—	1	1	1	1	4
7 reduktion	—	—	—	—	1	1
totalt	276	156	219	226	241	1118

Tabell 10. *Strukturjustering vid latinska påståendemeningar (klassificerade som fria resp. tvingande strukturer).*

Antal	BiVII	BiEx	Me	Bo	Tho	totalt
strukturjusterande operationer	610	448	532	698	577	2865

Appendix II

Operationsregister

Samtliga strukturjusterande operationer i bokens exempel 5 – 295 registreras. Siffrorna avser exempelnummer. m=mekanisk, b=betingad operation.

2 Transponering

högerriktad

5 b, 9, 10 b, 12 b, 14 b, 15, 18, 19, 20 b, 22 b, 23 b, 26, 27 b, 30 b, 34 b, 37 b, 38 b, 39 b, 40 b, 41, 43, 45 b, 46 b, 51, 52 b, 53, 54, 59 b, 61 b, 63 b, 69, 73 b, 75 b, 77 b, 89 b, 90, 93 b, 94 b, 100 b, 104 b, 105 b, 109, 110, 113, 117 b, 118 b, 119 b, 126, 127 b, 128 b, 135 b, 136 b, 139 b, 140, 143 b, 145, 146, 147 b, 149 b, 151, 153, 155, 158, 159 b, 160, 161, 162 b, 164 b, 165 b, 166, 167 b, 168 b, 169 b, 171 b, 173, 174 b, 177, 178 b, 180 b, 182 b, 183, 184, 185, 188, 190 b, 191 b, 192 b, 196 b, 198 b, 201 b, 202 b, 205, 207 b, 208 b, 209 b, 210 b, 211 b, 212, 214 b, 216 b, 218 b, 220 b, 221, 222 b, 223 b, 224 b, 225 b, 228 b, 229 b, 230 b, 231 b, 233 b, 234 b, 235 b, 236 b, 240 b, 242 b, 243 b, 245 b, 246, 247 b, 248 b, 249 b, 259, 263 b, 264 b, 271 b, 272 b, 274, 275 b, 276 b, 277, 278 b, 279 b, 281 b, 282 b, 285 b, 286 b, 288, 291

vänsterriktad

13 b, 23, 43, 44 b, 52, 53, 55 b, 74 b, 97, 108 b, 120, 132 b, 144 b, 153, 166, 189 b, 213, 221, 223, 226, 235, 241, 244 b, 260 b, 268 b

3 Funktionsjustering

direkt

5, 14, 25 m, 37 m, 44, 45 m, 50 m, 55 m, 56, 58, 60, 61, 64 m, 65 m, 67, 76, 107, 108 m, 114, 134, 144, 147, 150 m, 153, 175, 191 m, 216, 236, 239, 243, 246 m, 250, 282

indirekt

10, 39, 41, 45, 57, 59, 62, 63, 66, 83, 88, 102, 109, 110, 145, 169, 184, 187, 193, 204, 207, 230, 231, 235, 242, 259, 264, 282

4 Redundansaddition

- I 68, 69, 70, 71 b, 72 b, 73, 74, 75, 76, 77, 115
- II 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 256
- III 88, 89, 90, 91, 238
- IV 15, 81, 93, 94, 95, 96, 97 b, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 178
- V 70, 111 b, 112 b, 113, 114, 115, 187 b
- VI 106, 118, 121, 122, 123, 124 b, 125, 126, 127

5 Redundansstrykning

- I 78, 207 b
- II 86, 87
- III 92
- IV 16, 105 b, 106 b, 107, 108, 109, 110, 231
- V 116 b, 117 b, 118 b, 119 b, 120, 133 b, 252 b
- VI 70, 79, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 239, 256

6 Dubblering

- 17, 74, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 293, 294

7 Reduktion

- 18, 19, 33, 136 b, 140, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 166

8 a Divergens

- uppdelande: 20, 59, 99, 105, 137, 138, 140, 141, 146, 154, 158, 167, 168, 169, 170 b, 171 b, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 197, 244, 262
- upplösande: 7, 22 b, 39, 44, 45, 118, 155, 160, 163, 186, 187, 188, 189 b, 190 b, 191 b, 192, 193, 195, 196 b, 197, 199, 202, 223, 225, 227, 235, 239, 246, 275, 276

9 a Konvergens

- sammanställande: 23, 30 b, 33, 40 m, 77 b, 94, 100 b, 135, 139 b, 150, 156, 157, 159, 162, 164, 165, 166, 178 b, 179, 180 b, 181, 182, 183, 184, 185, 288

8 b Supplering (m)

- 6, 9, 16, 17, 21, 22, 26, 27, 30, 33, 36, 40, 41, 46, 51, 55, 57, 58, 61, 62, 65, 88, 89, 90, 93, 95, 98, 100, 101, 102, 105, 112, 114, 119, 120, 124, 125, 126, 132, 135, 137, 141, 144, 145, 165, 171, 173, 178, 179, 180, 182, 183, 185, 190, 195, 196, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 208, 212, 214, 215, 224, 227, 228, 236, 237, 239, 241, 242, 245, 247, 265, 266, 267, 270, 272, 274, 275

9 b Verbindragning (m): 24, 139, 206, 207

10 a Ledrelaterad höjning

9, 25, 41 m, 77, 104, 177, 193, 198, 208, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 228, 229, 230, 231 m, 232, 235, 235 m, 239, 240, 241, 242

11 a Ledrelaterad sänkning

27, 30, 39 m, 41, 86, 92, 93, 104 m, 110, 134, 134 b, 145, 160, 166, 187, 209, 210, 211, 212, 213, 214 b, 215, 216, 217 m, 225, 226, 227, 233, 234, 236, 237, 238 b, 243, 244, 245, 246, 247, 248 m, 255, 274, 277

10—11 b 1 Predikatsförskjutande justering

sänkning—höjning: 34 b, 249 b, 250 b, 251, 252 b, 253 b, 254 b, 255

sänkning—addition: 103 b, 104 b, 251, 256, 257 b, 258 b

strykning—höjning: 108, 109, 259, 260, 261, 262, 263

strykning—addition: 264

10 b 2 Meningsomfattande höjning

15, 24 m, 26, 38 m, 138, 176, 265 b, 266, 267, 268, 269, 294

11 b 2 Meningsomfattande sänkning

15, 28, 31 m, 35 m, 36 m, 81, 117 m, 124 m, 134, 143, 143 m, 149, 155, 156, 239, 243 m, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 283, 284

12 Blandning

29 b, 66, 106 b, 143, 153, 157, 216 b, 219 b, 238 b, 243, 278 b, 279 b, 280 b, 281 b, 282, 283 b, 284, 285, 286, 287 b, 288, 289, 290, 291, 292 b, 293, 294

13 Innehållsaddition

26, 112, 138, 153, 154, 177, 181, 183, 188, 205, 247, 251, 257, 258, 264, 274

14 Innehållsstrykning

12 b, 31 b, 33, 43, 46 b, 52 b, 56, 81, 99 b, 111, 134, 143, 148, 152, 154, 155, 162 b, 172, 183, 199 b, 214 b, 215 b, 217 b, 224 b, 230, 238 b, 239, 245 b, 250 b, 251 b, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 267 b, 272 b, 274, 282 b, 295 b

15 Allmänt normaliserande operation (m): 32

Appendix III

Excerperingsprinciper. Materialöversikt

Ur de fem svenska och de lika många latinska texterna har dragits vardera 20 stickprov. Härvid har varje svensk text mekaniskt uppdelats på tjugo lika stora partier. I de båda Birgitta-texterna utgår denna uppdelning från antalet rader i motsvarande latinska text i Ghotan-trycket 1492; i de övriga har antalet uppslag (två motställda sidor) i SFSS-utgåvorna av de svenska versionerna räknats.

Excerperingen börjar med den första fullständiga makrosyntagm i resp. svenskt textparti som helt eller delvis kan återföras på minst en fullständig MS i motsvarande latinskt textparti. Därefter noteras i löpande följd de makrosyntagmer som har någon sorts motsvarighet i den andra versionens text (vilket i detta material betyder flertalet). Övriga utesluts. När 15 påståendemeningar registrerats i svensk version avbryts excerperingen inom textpartiet.

Varje textpar inrymmer därmed i excerperade partier totalt 300 svenska påståendemeningar, ett mer eller mindre starkt avvikande antal latinska påståendemeningar samt i båda versionerna en varierande mängd meningar och makrosyntagmer av andra typer, noterade mellan påståendemeningarna.

Stickprovens exakta omfattning i excerperade och kollationerade tryck och handskrifter redovisas nedan. (Siffrorna avser sid- resp. radnummer.)

	Fr.o.m.			T.o.m.	
BiVII	Cod. Holm. C61	BU 3		Cod. Holm. C61	BU 3
1 Nar sancta	1015, 5	235, 3	dödh	1017, 11	236, 20
2 Tha hörðhe	1020, 5	238, 6	altareno	1021, 20	239, 5
3 ffyärde	1024, 19	240, 30	syälffwan	1029, 2	243, 14
4 tridhy	1029, 16	243, 25	syälene	1033, 4	245, 27
5 ther äpter	1034, 10	246, 18	apostoll	1038, 17	249, 4
6 Mädh samma	1038, 22	249, 8	sägyandhe	1041, 19	251, 5
7 Och än	1043, 7	252, 7	brödheno	1044, 22	253, 8
8 ther äpther	1047, 10	254, 22 ¹	skadha	1049, 10	262, 3 ¹
9 lomffrwn	1051, 19	263, 18	nw är	1053, 20	264, 25
10 och för	1055, 20	265, 29	swaradhe	1056, 17	266, 13
11 ok för	1060, 19	268, 26	härskapi	1061, 21	269, 14
12 ther äpter	1065, 3	271, 14	rösth	1067, 8	272, 24
13 Än andhre	1069, 7	274, 1	mädh tich	1071, 3	275, 6
14 thy letadhe	1073, 16	277, 3	vilia	1075, 12	278, 8
15 Nar iach	1077, 21	279, 25	skin	1079, 16	280, 29
16 tha opstodh	1081, 21	282, 6	ok seeth	1084, 1	283, 17
17 Och än	1086, 17	285, 7	ordhen	1089, 10	286, 27
18 Än dyäffwlen	1091, 2	287, 28	barn	1094, 15	290, 1
19 Thy görin	1095, 10	290, 15	äwärdheleka	1097, 2	291, 12
20 thy ath	1099, 17	293, 2	byrdhina	1102, 17	294, 29

¹ Utgår: *Christus* 255, 15 — *swa* 261, 22.

	Fr.o.m.		T.o.m.
BiEx	SFSS 2, VII: 7		SFSS 2, VII: 7
1 Cum	114, 5	sui	115, 18
2 Tunc	118, 9	indiuise	119, 29
3 Quartum	124, 20	comprobaris	126, 76
4 Tercia	126, 85	resistere	129, 131
5 Insuper	129, 148 ²	Deo	133, 58 ²
6 Simili	133, 62	dicens	136, 4
7 et quamuis	137, 20	consecrato	138, 46
8 Deinde	140, 9	dolorem	141, 23
Ego	152, 9	nocumentum	152, 19
9 Et tunc	154, 59	est	156, 95
10 et ideo	157, 124	dyabolus	158, 140
11 Et ideo	160, 199	societate	161, 220
12 Post	164, 18	lohanni	166, 48
13 alii	167, 79	mea	169, 14
14 Quesiuit	184, 36	meam	185, 62
15 Cum	187, 6	annichilauerat	188, 31
16 Tunc	189, 61	viderant	191, 12
17 Et licet	194, 32	mea	197, 24
18 Dyabolum	198, 46	prolem	200, 98
19 Idcirco	200, 108	eternum	201, 130
20 Qui	206, 77	consequentur	207, 85
Vidi	210, 6	appropinquat	211, 33
BiVII	BU 4		BU 4
1 Christus	49, 13	skuld,	52, 6
2 Oc ey	53, 17	sighias,	56, 22
3 Oc j	57, 11	stella,	58, 24
4 Gudz	60, 18	talar,	62, 14
5 Oc thy	64, 12	kvnnokt är,	66, 4
6 Naar som	68, 5	sighiandis,	70, 3
7 Thy at	71, 24	himerikis	73, 11
8 Gudz	75, 22	ärffuodheno	76, 19
9 J tässom	79, 1	blygd,	80, 16
10 Oc j	83, 6	widdinne,	84, 8
11 Oc ther	85, 25	gardh	87, 2
12 Än siälana	89, 19	fangit är	90, 16
13 Och thy	92, 17	frii,	94, 10
14 The skulu	95, 16	kalladher,	97, 7
15 Nw dotter	98, 19	skuld,	100, 18
16 Jhesus	102, 23	talar	104, 2
17 wian	105, 22	brändaghi,	107, 26
18 For then	109, 13	sighiandis	110, 29
19 Oc han	113, 12	hugswalat	114, 29
20 Christus	117, 28	brödhit	119, 20

² Utgåar: Cum 130, 153 — meliora 130, 155.

	Fr.o.m.		T.o.m.
BiEx			
1 Christus	115, 1	delectari	117, 11
2 Nec	118, 37	solacium	119, 8
Dic	120, 11	de eo	120, 17
3 In illis	120, 7	stella	121, 37
4 Filius Dei	123, 1	loquitur	125, 1
5 Nunc	126, 12	nota est	127, 3
6 Facta	129, 22	dixit	130, 3
7 Fuit	131, 5	celum	132, 18
8 Videbatur	134, 1	expenderat	134, 17
9 In isto	136, 13	confunditur	137, 6
10 Et in	138, 6	latitudine	139, 26
11 Ibi	141, 63	lateribus	141, 65
Post	142, 28	vides	142, 31
Vidi	141, 1	clericorum	142, 10
12 Animas	143, 12	si potest	144, 32
13 Ideo	145, 9	sint	146, 16
14 Debent	147, 16	collatam	148, 3
15 Nunc	149, 31	labores	151, 16
16 Ihesus	152, 1	loquor	153, 26
17 sed post	154, 8	caritatis	156, 15
18 Ideo	157, 47	loquitur	158, 1
19 Si autem	160, 7	consolata	161, 16
20 Christus	187, 1	data est	189, 38

Me	SFSS 32		SFSS 32
1 Jnnan	6, 1	samqwämdh	7, 29
2 Ok for	24, 3	böstan	25, 18
3 Ok aff	42, 7	sköth	44, 12
4 min härä	60, 8	mattho	61, 20
5 See	78, 5	hiärta	79, 22
6 Patriarchom	96, 12	neka	97, 19
7 Tha	114, 1	siäläna	116, 18
8 Tha	132, 4	wärdoghet	133, 14
9 Hon	150, 10	creatur	152, 13
10 Fämpta	168, 2	atherlösinna	170, 6
11 tha	186, 1	honom	187, 13
12 Oc härran	204, 2	offwer lätnan	204, 28
13 än tha	222, 1	widhlek	223, 27
14 Jtem	240, 25	henne	242, 23
15 christi	258, 7	widhertorfft	260, 7
16 Och widh	276, 3	wädher	278, 25
17 Samwledh	294, 3	swaradhe	296, 3
18 Swa	312, 1	offradhe	314, 29
19 Nar	330, 2	anbudh	332, 9
20 Än hon	348, 4	swaradhe	349, 32

Fr.o.m.				T.o.m.			
Me	C 198	C 522	Sol. 1877		C 198	C 522	Sol. 1877
1 In quarum	3v, 8	1v, 25	2, 20	assumerent	4, 12	2v, 6	6, 1
2 Unde	8v, 6	8, 27	18, 2	ejus	9, 8	8v, 23	19, 1
3 De corde	15, 13	13v, 20	34, 1nf	infudi	15v, 27	14, 26	36, 12
4 Mi Domine	21, 9	17v, 19	48, 4nf	suppleatur	21v, 7	18, 5	49, 3nf
5 En claritatem	27, 7	21, 23	61, 7	videretur	27v, 10	21v, 9	62, 7
6 Patriarchis	33, 19	25, 2	73, 12nf	possem	33v, 22	25, 25	74, 12nf
7 Tunc	39, 24	29, 9	86, 9nf	Magdaléna	40, 15	29v, 17	88, 12
8 Et ait	45, 15	33, 16	98, 15nf	ornatum	45, 28	33, 27	98, 1nf
Vidit	51v, 20	37v, 16	112, 3nf	dignitati	52, 2	37v, 25	113, 9
9 Vidit	50, 9	36v, 8	109, 2	creatura	50v, 18	37, 2	110, 7
10 Quinta	55v, 28	40v, 5	122, 9nf	divinitatis	56, 8	40v, 11	122, 1nf
Et datum	56, 8	40v, 11	123, 14nf	Dei	56, 24	40v, 24	124, 3
Gloriosa	56, 25	40v, 25	125, 6	redemptionis	56v, 13	41, 5	125, 3nf
11 Et dixit	61, 27	44, 26	138, 15	eum	61v, 23	44v, 11	139, 13
12 et ait	67, 16	48, 9	154, 5	suppositum	67v, 5	48, 24	154, 11nf
13 et cum	73, 16	52, 1	177, 3nf	diligas	73v, 17	52, 26	179, 10
et quanto	73v, 18	52, 26	saknas	circumcingis	73v, 23	52, 31	saknas
14 Item	78v, 23	55v, 24	199, 6nf	ei	79v, 5	56, 17	201, 13nf
15 Genua	84, 9	59, 16	214, 5nf	preces	84, 23	59, 27	215, 10
Item	84, 24	59, 29	saknas	est	84v, 1	59, 33	saknas
Primo	84v, 2	59, 33	216, 8	corde	84v, 11	59v, 4	216, 14nf
16 In hoc	89, 5	62, 24	228, 8nf	spirant	89v, 27	62v, 28	230, 10nf
17 In olfactu	94, 14	65v, 17	247, 11	perducat	94, 19	65v, 22	247, 11nf
Unde	94, 20	65v, 22	saknas	sanctificentur	94v, 7	65v, 35	saknas
Item	94v, 8	65v, 36	249, 3	respondit	94v, 17	66, 7	249, 10nf
18 Sic	99, 20	69, 17	281, 12	offerebat	100, 2	69v, 15	283, 10
19 Cum	103v, 20	72, 25	304, 12	repræsentans	104, 22	72v, 17	306, 3nf
20 Ista	108v, 26	76, 2	335, 10nf	Respondit	109, 25	76, 27	337, 2

Bo	SFSS 15		SFSS 15
1 The	2, 2	handa	3, 10
2 Tholke	16, 4	mera	17, 15
3 Thādhan	30, 1	fyri	30, 29
4 Alra	44, 1	renlekir	45, 7
5 Ok han	58, 2	bordh	59, 26
6 ok var	72, 1	mik	72, 24
7 Skodha	86, 5	hallas	87, 14
8 Vtan	100, 4	läre	101, 27
9 Seer	114, 6	misfelis	115, 10
10 Än nar	126, 1	hiärtano	127, 8
11 ok himerikis	130, 1	kräfwir	131, 11
12 Ok thādhan	142, 2	them	143, 21
13 Ok sidhan	156, 2	plāghir	156, 26
14 Thänna	170, 7	tekn	171, 8
15 oc tha	184, 4	mik	184, 31
16 Än vidhir	198, 3	gensägn	199, 31
17 oc thy	212, 1	slita	212, 25
18 Mādhan	226, 3	allo	227, 5
19 kastin	240, 3	swaradhe	240, 29
20 Ämuäl	254, 3	seraphin	255, 4

Fr.o.m.			T.o.m.		
Bo	Moguntiae 1609	Neapolis 1571		Moguntiae 1609	Neapolis 1571
1 Stant	341B, C2	36, 8	amtrix	341B, E6	37, 18
2 Videtur	344A, A11	49, 10	accenditur	344A, C10	50, 12
3 Redibat	346B, C2	63v, 8	videtur?	346B, D9	64, 19
4 Sola	350A, B5	saknas	humillimo	350A, B9	saknas
Postquam	350B, A7	74, 7	cordis	350B, B14	74v, 19
5 Docebat	352B, C14	85, 9	discumbemat	353A, A14	86v, 14
6 et reddidit	355A, B9	96v, 7	exijsse	355A, C14	97, 18
7 Conspice	357B, B15	108, 20	volebat	357B, E9	109v, 11
8 Ideoque	360A, B3	116, 14	docet	360A, E14	118, 15
9 Vides	363A, B5	124v, 11	contigerit	363A, E2	125v, 3
10 Reprehende- bantur	365A, D1	133v, 11	corde	365B, A4	135, 8
11 Regnum	366A, A6	138, 13	sanitatem	366A, C10	139, 16
12 et deinceps	368A, B12	149v, 9	adiuuare	368A, E6	150v, 16
13 et post	380A, A13	166v, 14	est	380A, C3	167v, 7
14 Circa	382B, B13	180, 2	fuerunt	382B, D13	181, 4
15 sed	385A, C8	193v, 11	meum	385A, E2	194v, 8
16 Vtlerius	387B, E8	208, 17	volunt	388A, D8	210, 17
17 et ideo	390B, B8	223, 5	tuæ	390B, C12	223v, 14
18 Venit	395A, B5	250, 1	recipit	395A, D2	251, 2
19 Mittite	397A, E11	269v, 16	Petrus	397B, B3	270v, 8
20 Est	399B, E15	282, 12	vos	400A, A9	282v, 4
Manifeste	400A, B14	283, 11	Seraphim	400A, D2	283v, 14

Tho	SFSS 16		SFSS 16
1 tha	2, 1	wärldinne	3, 5
2 Af them	12, 3	kärlek	12, 27
3 Thy	22, 1	älska	23, 27
4 sannerlika	32, 2	räddogha	32, 29
5 Kärasta	42, 3	älskogha	42, 22
6 Miskun	52, 2	thing	53, 19
7 Thy	62, 8	klädhe	63, 5
8 thy	72, 2	wtwälia	73, 15
9 Dina	82, 2	han	83, 26
10 dödha	92, 1	lofwadhe	93, 26
11 hedherlika	102, 2	glädhi	102, 25
12 Hwilkin	112, 1	gudhi	113, 11
13 Then	122, 3	forskulladhe	122, 31
14 thy	132, 1	dödh	133, 3
15 ok for	142, 3	rike	143, 7
16 hedherlika	152, 1	wtthydhilse	153, 6
17 älskelika	162, 2	tala	163, 18
18 hwilkin	172, 19	syn	173, 12
19 och hans	182, 1	barneno	183, 24
20 Nw west	192, 4	honom	193, 4

	Fr.o.m.		T.o.m.
Tho	PL 184		PL 184
1 et in	1199, B13	mori	1200, B3
2 De hoc	1205, B13 ³	charitatem	1205, D10 ³
3 Unde	1211, B11 ⁴	diligere	1212, B7 ⁴
4 Vere	1216, A1	judicii	1216, B9
5 Soror	1220, D9	errat	1221, A11
6 Misericordia	1225, D8	suos	1226, C10
7 Cum	1231, C9	murorum	1232, A7
8 Unde	1237, A13	eligam	1238, A9
9 Quia	1242, C7	restringitur	1243, C3
10 Morientium	1248, B4	servavi	1249, B6
11 Custodi	1254, A7	gaudium	1254, B14
12 Qui	1259, B10	glorietur	1260, A12
13 qui	1264, C11	mereor	1265, A8
14 inquirentes	1269, D6	Sapphira	1270, B6
15 Quæ	1275, D1	locum	1276, B7
16 Venerabilis	1281, B4	haurimus	1281, D14
17 Igitur	1287, B15	regnat	1288, B6
18 Qui	1293, B15	sed adultera	1293, D14
19 et fluant	1299, C2	Egyptum	1300, D2
20 jam	1305, C3	diem	1306, A6

³ Utgâr: Audi 1205, D1 — timoren 1205, D7.

⁴ Utgâr: Nam 1211, C4 — involvitur 1211, C8.

Källor och litteratur

Handskrifter

Kungl. Biblioteket, Stockholm: Cod. Holm. C 61.

Uppsala Universitetsbibliotek: Codd. Ups. C 198 och C 522.

Övrig litteratur

Ahlberg, Märta (1942), *Presensparticipet i fornsvenskan. En syntaktisk studie.* Lund.

Alving, Hjalmar (1916), *Det grammatiska subjektets plats i den narrativa satsen i svenskan.* Uppsala.

Bendz, Gerhard (1967), *Ordpar. 2 uppl.* Stockholm.

Bergh, Birger (1967), *Den heliga Birgittas Reuelaciones bok VII. SFSS. Serie 2. Latinska skrifter. VII: 7.* Uppsala.

Bonaventura: *Meditationes devotæ vitæ domini nostri Iesu Christi editæ a Diuo Bonaventura Doctore Seraphico ordinis Minorum.* Neapoli 1571.

Bonaventura: *Sancti Bonaventuræ . . . operum tomus sextus.* Mogvntiæ 1609.

BU=Heliga Birgittas uppenbarelser. Efter gamla handskrifter utg. af G. E. Klemming. 1—5. *SFSS 14.* Stockholm 1857—84.

Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique. Paris 1932—.

Dictionnaire des auteurs cisterciens, sous la direction de É. Brouette, A. Dimier et E. Manning. Rochefort, Abbaye Notre-Dame de St-Rémy, 1975—.

Diderichsen, Paul (1941), *Sætningsbygningen i Skaanske Lov fremstillet som Grundlag for en rationel dansk Syntaks.* København.

— (1962), *Elementær dansk Grammatik.* 3 udg. København.

— (1966), *Helhed og struktur. Udvalgte sprogvidenskabelige afhandlinger.* København.

— (1968), *Dansk prosahistorie. 1: 1-.* København.

Fischer, P. Columban (1932), *Die »Meditationes vitæ Christi». Archivum Franciscanum Historicum 25, s. 479—483.* Ad Claras Aquas. Florentiæ.

Fortelius, Bertel (1966), *Historia Trojana eller Troya borgdzs chrøneca I. Studier över språk och stil i en svensk 1500-talstext. Folkmålsstudier XX.* Helsingfors.

Geete, Robert (1899), *Heliga Mechtilds uppenbarelser (Liber spiritualis gratiæ), öfversatta från latinet år 1469 af Jöns Budde. SFSS 32.* Stockholm.

Ghotan=Revelationes S. Birgitte. Impressit B. Ghotan. Lubece 1492.

Gussgard, Jostein (1961), *To fragmenter på svensk av den hellige Birgittas skrifter. SFSS 230.* Uppsala.

Gödel, Vilhelm (1916), *Sveriges medeltidslitteratur. Proveniens.* Stockholm.

- Henning, Bengt (1970), Didrikskrönikan. Handskriftsrelationer, översättnings-teknik och stildrag. *Acta Universitatis Stockholmiensis. New series. Nr 8.* Stockholm.
- Heuman, Bengt (1960), Tendenser till fastare meningsbyggnad i prosatexter från svensk stormaktstid. En stilhistorisk studie. Uppsala.
- Hjørnager Pedersen, Viggo (1979), Oversættelsesteori. 2. korr. udg. København.
- Hollman, Lennart (1956), Den heliga Birgittas Reuelaciones extrauagantes. *SFSS. Serie 2. Latinska skrifter. V.* Uppsala.
- Holm, Gösta (1967), Epoker och prosastilar. *Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A nr 17.* Lund.
- Jørgensen, Nils (1976), Meningsbyggnaden i talad svenska. *Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C nr 7.* Lund.
- (1978), Underordnade satser och fraser i talad svenska. Funktion och byggnad. *Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C nr 10.* Lund.
- Klemming G. E. (1860), Bonaventuras betraktelser öfver Christi lefverne. *SFSS 15 s. 1—256.* Stockholm.
- Klemming: se BU.
- KLNM=Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. 1—. Malmö 1956—.
- Klockars, Birgit (1966), Birgitta och böckerna. En undersökning av den heliga Birgittas källor. *KVHAAH Historiska serien 11.* Stockholm.
- Koller, Werner (1972), Grundprobleme der Übersetzungstheorie. Unter besonderer berücksichtigung schwedisch—deutscher Übersetzungsfälle. *Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholmer germanistische Forschungen. Nr 9.* Bern och München.
- Korkkanen, Irma (1974), Studier i de svenska översättningarna av Vergilius Aeneis I, II, VI, VII, XI, XII och Bucolica. Helsingfors.
- Kraft, Salomon (1929), Textstudier till Birgittas revelationer. *Kyrkohistorisk årsskrift 29, s. 1—196.* Uppsala.
- KVHAAH=Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar.
- Kühner, R. & Stegmann, C. (1912—55), Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache. 1—2. Hannover och Leverkusen.
- Larsson, Carl (1931), Ordföljdsstudier över det finita verbet i de nordiska fornspråken. Uppsala.
- Laurén, Christer (1972), Predikanten som översättare. Mechtilds uppenbarelser i Jöns Buddes fornsvenska version — handskrift och översättnings-teknik. *Folkmdlsstudier. 21.* Helsingfors.
- Lausberg, Heinrich (1973), Handbuch der literarischen Rhetorik. 1—2. 2. . . . vermehrte Aufl. München.
- Loman, Bengt & Jørgensen, Nils (1971), Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer, *Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C nr 1.* Lund.
- Lundén, Tryggve (1957—59): Den heliga Birgitta. Himmelska uppenbarelser. Till svenska av T. Lundén. I—IV. Malmö.
- Mattsson, Ola (1957), Helga manna leverne. Studier i den fornsvenska översättningen av Vitae patrum. Helsingfors.

- Mechtild: *Revelationes Gertrudianae et Mechtildianae II. Sanctae Mechtildis Liber specialis gratiae*. Ed. Solesmensem O.S.B. Monachorum cura et opera. Pictavii & Parisiis 1877.
- Migne, I. P. (1844—68), *Patrologiæ cursus completus. Bibliotheca patrum latinorum (=PL)*. 1—221. Paris.
- Nida, Eugene A. (1964), *Toward a science of translating. With special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden.
- Nida, Eugene A. & Taber, Charles R. (1969), *The theory and practice of translation. Helps for translators*. 8. Leiden.
- Noreen, Erik (1944), *Studier i Jöns Buddes ordförråd. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. Nr 6, s. 1—72*. Göteborg.
- PL: se Migne.
- Platzack, Christer (1980), *Meningsbyggnaden i några fornsvenska prosa-krönikor. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie D. Meddelanden. Nr 13*. Lund.
- Robach, Inger-Britt (1974), *Étude socio-linguistique de la segmentation syntaxique du français parlé. Études romanes de Lund 23*. Lund.
- Sandqvist, Carin (1980), *Studier över meningsbyggnaden i färöiskt skriftspråk. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A nr 32*. Lund.
- Savory, Th. (1968), *The art of Translation*. London.
- SFSS=Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. 1—. Stockholm—Uppsala 1844—.
- Steffen, Richard (1909), *Den heliga Birgittas uppenbarelser i urval och öfversättning*. Stockholm.
- Strecker, Karl (1957), *Introduction to Medieval Latin. English Translation and Revision by Robert B. Palmer*. Berlin—Charlottenburg.
- Ståhle, Carl Ivar (1956), *Ett fragment av den fornsvenska Birgittaöversättningen. KVHAAH Filologiskt arkiv 2, s. 12—18*. Stockholm.
- Söderwall, K. F. (1884—), *Ordbok öfver svenska medeltids-språket*. 1—2. Lund.
- Teleman, Ulf (1974), *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C nr 6*. Lund.
- Thorell, Olof (1973), *Svensk grammatik*. Stockholm.
- Thorén, Ivar (1942), *Studier över Själens tröst. Bidrag till kännedomen om litterära verksamheten i 1400-talets Vadstena*. Uppsala.
- Tisell, Carin (1975), *Syntaktiska studier i Bonaventuras betraktelser över Kristi liv. Acta Universitatis Stockholmiensis. New Series nr 11*. Stockholm.
- Tveitane, Mattias (1968), *Den lærde stil. Oversætterprosa i den norrøne versjonen av Vitæ Patrum*. Bergen och Oslo.
- Wenning, Alf (1930), *Studier över ordföljden i fornsvenskan*. Lund.
- Wessén, Elias (1965), *Svensk språkhistoria*. 3. Grundlinjer till en historisk syntax. 2 uppl. Stockholm, Göteborg och Uppsala.
- Westman, Knut Bernhard (1911), *Birgitta-studier. I. Uppsala Universitets årsskrift 1911: 1*. Uppsala.

- Westman, Margareta (1974), Bruksprosa. En funktionell stilanalys med kvantitativ metod. *Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen* 156. Lund.
- Wieselgren, Harald (1866), Helige Bernhards skrifter. *SFSS* 16. Stockholm.
- Wollin, Lars (1980), Translating strategies. Technical approaches to translating Latin in medieval Sweden. *The Nordic Languages and Modern Linguistics. Proceedings of the Fourth International Conference of Nordic and General Linguistics in Oslo 1980*. Edited by Even Hovdhaugen. s. 374—381.

- 96, 97. *Prosadikter från Medeltiden*. Häft. 2, 3 (slutet).
- 101, 102. *Svenska Medeltids-Postillor*. Del 3. Häft. 1, 2.
104. *Historia Trojana*.
106. *Svenska Medeltids-Postillor*. Del 3. Häft. 3 (avslutad).
107. *Jungfru Marie Örtagård*. Häft. 1.
109. *Jungfru Marie Örtagård*. Häft. 2 (slutet).
- 111, 113, 115. *Speculum Virginum*. Häft. 1—3 (avslutad).
- 116, 117. *Hel. Mechtilds Uppenbarelser*. Häft. 1, 2 (avslutad). Utgångna.
119. *Svenska Kyrkobruk under Medeltiden*. Utgånet.
121. *Hellige Mäns Lefverne*. Utgånet.
122. *Upplandsjagen efter Ängsöhandskriften*. Utgånet.
124. *Fornsvensk Bibliografi*. Utgånet.
125. *Skrifter till Uppbyggelse*. Häft. 1. Utgånet.
126. *Södermannalagen efter Cod. Havn*. Utgånet.
127. *Skrifter till Uppbyggelse*. Häft. 2 (avslutade). Utgångna.
- 128, 129. *Svenska Medeltids-Postillor*. Del 4. Häft. 1, 2 (avslutad). Utgångna.
131. *Svenska Böner från Medeltiden*. Häft. 1. Utgånet.
132. *Upplands Lagmansdombok 1490—1494*. Utgånet.
133. *Svenska Böner från Medeltiden*. Häft. 2. Utgånet.
134. *Arfstvisten mellan Erik Eriksson och Ture Turesson*. Utgånet.
135. *Svenska Böner från Medeltiden*. Häft. 3. Utgånet.
- 136, 137. *Svenska Medeltids-Postillor*. Del 5. Häft. 1, 2 (avslutad). Utgångna.
139. *Östgötalagens 1300-tals-fragment*. Utgånet.
- 140, 141. *J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader*. Utgångna.
- 143, 144, 146, 148. *Peder Månssons Skrifter*. Häft. 1—4. Utgångna.
151. *Studier i outgivna fornsvenska handskrifter*. Utgångna.
- 153, 154. *Latinskt-svenskt Glossarium efter cod. Ups. C 20*. Häft. 1, 2. Utgångna.
155. *Fornsvensk bibliografi*. Supplement. Utgånet.
156. *Latinskt-svenskt Glossarium efter cod. Ups. C 20*. Häft. 3.
157. *Flores och Blanzeflor*. Kritisk upplaga. Nytryckt i häft. 214.
158. *Erikskrönikan enl. cod. Holm. D 2*. Nytryckt i häft. 231.
- 159—161. *Jungfru Marie Psaltare*. Häft. 1—3 (avslutad).
- 162, 167, 168, 171, 174, 178, 186, 188, 189, 191, 194, 197, 198, 200, 202, 204, 206—208, 210, 213, 216, 220, 222, 225, 228, 232, 234, 236, 238, 239, 241, 244, 246, 247. Supplement till *Ordbok öfver Svenska Medeltidsspråket*. Häft. 1—35 (avslutad).
163. *Hertig Fredrik av Normandie*. Kritisk upplaga.
- 164—166. *Herr Ivan*. Kritisk upplaga. Häft. 1—3 (avslutad). Utgångna.
- 169, 170. *Upplandslagen enligt codex Esplundo*. Häft. 1, 2 (avslutad).
172. *Namnlös och Valentin*. Kritisk upplaga.
173. *Arboga stads tänkebok*. Häft. 1.
- 175—177. *Arboga stads tänkebok*. Häft. 2—4.
179. *Latinskt-svenskt Glossarium efter cod. Ups. C 20*. Häft. 4.
180. *Arboga stads tänkebok*. Häft. 5.
181. *Fornsvenska legendariet*. Häft. 1.
- 182—185. *Arboga stads tänkebok*. Häft. 6—9.
187. *Latinskt-svenskt Glossarium efter cod. Ups. C 20*. Häft. 5.
190. *Svenska Fornskriftsällskapet 1843—1943*.
192. *Fornsvensk bibliografi*. Supplement 2. Häft. 1.
193. *Kalmar stads tänkebok*. Häft. 1.
195. *Arboga stads tänkebok*. Häft. 10.
196. *Fornsvensk bibliografi*. Supplement 2. Häft. 2.
199. *Fornsvensk bibliografi*. Supplement 2. Häft. 3 (avslutad).
201. *Kalmar stads tänkebok*. Häft. 2 (avslutad).
203. *Arboga stads tänkebok*. Häft. 11 (avslutad).
205. *Heliga Birgittas originaltexter*.
209. *Sielinna thröst*. Kritisk upplaga. Häft. 1.
211. *Sielinna thröst*. Kritisk upplaga. Häft. 2.
212. *Fem Moseböcker på fornsvenska enl. cod. Holm. A 1*. Häft. 1.
214. *Flores och Blanzeflor*. Kritisk upplaga. Nytryck av häft. 157.
215. *Bibelöversättningarna av 1536. I. Davidz Psaltare*.
217. *Sielinna thröst*. Kritisk upplaga. Häft. 3 (avslutad).
218. *Fem Moseböcker på fornsvenska enligt Cod. Holm A 1*. Häft. 2.
219. *Karl Magnus enl. Cod. Verel. och Fru Elins bok*.
221. *Bibelöversättningarna av 1536. II. Salomos vishet och Salomos ordspråk*.
223. *Fem Moseböcker på fornsvenska enl. Cod. Holm. A 1*. Häft. 3 (avslutad).
224. *En fornsvensk och några äldre danska översättningar av Gutasagan*.
226. *Enköpings stads tänkeböcker 1540—95*. Häft. 1.

227. *Bibelöversättningarna av 1536. III. Jesu Syrach Book* (avslutade).
229. *Skrivarformer och Vadstnaspråk i Siælinna Thrøst.*
230. *To fragmenter på svensk av den Hellige Birgittas skrifter.*
231. *Erikskrönikan enl. cod. Holm. D 2. Nytryck av Häft. 158.*
233. *Enköpings stads tänkeböcker 1540—95. Häft. 2.*
235. *Konunga Styrilse. Ljustryck av Burei utgåva 1634.*
237. *Enköpings stads tänkeböcker. Häft. 3* (avslutade).
240. *Upplandslagen enligt Cod. Holm. B 199 och 1607 års utgåva. H. 1.*
242. *Upplandslagen enligt Cod. Holm. B 199 och 1607 års utgåva. Häft. 2* (avslutad).
243. *Den fornsvenska dikten om ett gyllene år.*
245. *Vadstena klostets två äldsta jordeböcker.*
248. *Svenska Medeltidspostillor. Del. 6—7.*
249. *Inledning till utgåvan av latinskt-svenskt glossarium efter Cod. Ups. C 20.*
250. *Det bibliska materialet i de östnordiska postillorna på folkspråken.*
251. *Svensk latinöversättning. I. Processen.*

Ser. II. Latinska Skrifter.

1. *Acta et processu canonizacionis b. Birgitte. Häft. 1—10* (avslutad).
2. *Vita b. Christinæ Stumbelensis.*
3. *Processus seu negocium canonizacionis b. Katherine de Vadstenis. Häft. 1—6* (avslutad).
4. *Birgerus Gregorii, Legenda s. Birgitte.*
5. *Sancta Birgitta, Reuelaciones extrauagantes.*
6. *Birgerus Gregorii, Officium s. Birgitte.*
7. *Sancta Birgitta, Revelaciones. Lib. V, VII.*
8. *Sancta Birgitta, Opera minora II. Sermo Angelicus.*
9. *Sancta Birgitta, Opera minora I. Regula Saluatoris.*
10. *Sancta Birgitta, Revelaciones. Lib. I.*

Årsavgift för medlem av Svenska Fornskriftsällskapet 40 kr. Avgift för ständig ledamot 3000 kr.; t.v. berättigar denna avgift medlem att erhålla alla av sällskapet utgivna verk (utom utgångna häften).

Anmälan om medlemskap göres hos sällskapets sekreterare, docent B. Tjäder, Junkilsg. 9, 752 28 Uppsala, tel. 018/11 76 85.